ДНІ НАУКИ

ТЕЗИ ЩОРІЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ

2019

Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет

ТЕЗИ

ЩОРІЧНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ДНІ НАУКИ ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ 2019»

Львів, 2019

Тези щорічної наукової конференції «Дні науки філософського факультету 2019»/ Відп. за випуск Л. В. Рижак, Г. В. Шипунов, Б. В. Ткачук. – Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. – 172 с.

Збірник тез представляє результати роботи студентів, аспірантів та молодих вчених кафедр філософії, історії філософії, теорії та історії культури, психології, політології, теорії та історії політичної науки філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Затверджений до публікації засіданням
Вченої ради філософського факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка від 18 вересня 2019 року
номером протоколу 232/7

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ ФІЛОСОФІЇ 8

АНІСОВА К. А. МЕЛЬНИЧУК О. І. ПРОЯВИ ЕСТЕТИКИ У ФІЛОСОФІЇ ПОЛІТИКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН 8

БРАТУТА Є. О. СВІТОГЛЯД ТА ЙОГО РОЛЬ У БУТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ 10

ВАСИЛЬЦІВ С. В. ПРОБЛЕМА НЕСТАЧІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОМУНІКАЦІЙ: ЯК ПАНУВАННЯ «СУПЕР-ЕГО» НАД «ЕГО» ПЕРЕТВОРЮЄ ЛЮДИНУ НА ІНТРОВЕРТА13

ДАНИЛІВ А. М. ФЕНОМЕН ВЛАДИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ МІШЕЛЯ ФУКО..... 16

ГЛАДЧЕНКО Т. АКТУАЛЬНІСТЬ ЇДЕЙ СТОЇЦИЗМУ ДЛЯ ЛЮДИНИ XXI СТ. НА ПРИКЛАДІ ЕТИЧНОГО ВЧЕННЯ СЕНЕКИ..... 18

ІВАХ С. ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ У «ЛИСТАХ СЕНЕКИ ДО ЛУЦІЛІЯ»: ВИБРАНІ АСПЕКТИ 19

КОСТРИКІНА С. О. СВІТ ЯНГОЛІВ У ФІЛОСОФІЇ ОДКРОВЕННЯ Ф. ШЕЛЛІНГА: АПОСТОЛИ І МІФОЛОГІЯ..... 20

ЛАВРО О. ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ У ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ..... 22

МОЛОТОВСЬКА А. О. СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ПРО ВПЛИВ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ СПОЖИВАЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ 25

НАЗАДЕНКО К. С. КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ..... 26

ОГОРОДНИК Н. О. ПОНЯТТЯ РОЗУМУ У ФІЛОСОФІЇ Е. КАНТА: ТЕОРЕТИЧНИЙ, ПРАКТИЧНИЙ ТА ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ 29

ОРЛОВА Т. «КОНТРПАМ`ЯТЬ» ЯК СПОСІБ РОЗУМІННЯ СУЧАСНОСТІ ЧЕРЕЗ МИНУЛЕ..... 30

ПЕРЕДРІЙ Б. Д. СИМУЛЯКР ЯК ФЕНОМЕН ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ 33

ПЕРЕДРІЙ Б. Д. КРИТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ІММАНУЇЛА КАНТА В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЖІЛЯ ДЕЛЕЗА..... 36

ПОЛЯНСЬКИЙ Ю. С. ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ:УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ 41

РОМАНЯК М. І. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ПРО І КОНТРА 44

РОРАТ Х., ШАПКІНА О., ЦАП І. СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» 47

САІДОВ Н. РОЛЬ ГІПОТЕЗИ У НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ 47

САЛАЙ Н. ПАТРІОТИЗМ І ЖИТТЄЛЮБСТВО У ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ..... 48

САМОХВАЛОВ О. О. ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ Ф. НІЦШЕ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСКУРСІВ 50

СЕНИЧ М. А. ПРОБЛЕМА СВОБОДИ В ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ 53

СТЕЦИК Х. Ю. МОВА І ВЛАДА: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ СТАТУС І ВЗАЄМОДІЯ (ЗА ТВОРАМИ О.ЗАБУЖКО І Л.МАСЕНКО)..... 55

ТУРКО Р. ОСОБЛИВОСТІ ФІЛОСОФІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ 57

ФАЛЮКОВИЧ М. В. СТВОРЕННЯ ЛЮДИНИ: НАУКОВІ ТА РЕЛІГІЙНІ ПІДХОДИ.... 59

ШЕВЧУК Л. ПРИНЦИП ФАТАЛІЗМУ В НАУКОВО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ТРАКТУВАННІ ДОБИ МОДЕРНУ І ПОСТМОДЕРНУ 60

СЕКЦІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ..... 63

БАЛІЦКА М. Р. КАТЕГОРІЯ КРАСИ В ІКОНОЗНАВЧІЙ ТРАДИЦІЇ..... 63

ГРУБА О. С. ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ ЕТИКИ У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ТЕХНОЛОГІЙ..... 65

МИХАЙЛИШИН М. О. ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУЛЬТУРИ ЯПОНІЇ НА МОДЕЛЬ ЇЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ 67

КОВАЛЬСЬКА О. В. ЗА МЕЖАМИ ПЛАНЕТИ:ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОСМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 70

КОРЯГА П. І. СИМВОЛІЗМ У МИСТЕЦЬКІЙ СПАДЩИНІ ЕПОХИ РЕНЕСАНСУ 72

МАНДЕЛІНА О. С. ПОЧАТОК НОВИХ МЕДІА: АЛАН КЕЙ І ТЕД НЕЛЬСОН 75

РОМАНЮК А. І. ФЕНОМЕН ЖІНОЧОЇ ТВОРЧОСТІ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА 77

ПАВЛИШИН А. ШЛЯХАМИ РОЗВИТКУ МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ..... 79

ТКАЧУК Б. В. ЕТИМОЛОГІЧНА РЕВІЛІТАЛІЗАЦІЯ АНТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ФІЛОСОФІЇ ПАМ'ЯТІ 82

ХРЯКОВА Г. С. АНДЕГРАУНД ЯК МІСЬКА ПРАКТИКА 83

СЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ..... 64

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ І ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ 64

ГУПАЛОВСЬКА В. А. ПРОБЛЕМА АДАПТИВНОСТІ В СТОСУНКАХ ПАР..... 64

ГОЛЕЦЬ О. Б. УЯВЛЕННЯ ПРО ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ СТОСУНКИ В ОСІБ З РІЗНОЮ СХИЛЬНІСТЮ ДО ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ 66

ГРИНЧИШИН І. Р., ПУЦЕНКО О. В. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ 67

КЕНЦАЛО М. ІНДИВІДУАЛЬНО – ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРШОКУРСНИКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ РОЗУМОВОГО СТОМЛЕННЯ 70

МАКСИМЕНКО К. В. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ В РЕАЛЬНІЙ СИТУАЦІЇ ІСПИТУ..... 72

МИНДРУ Ф. М. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ..... 73

ОСІБ З ОРГАНІЧНИМИ УРАЖЕННЯМИ МОЗКУ (на прикладі осіб із розсіяним склерозом) 73

НЕПОМНЯЩА І. О. СТРЕС ЯК ОБ'ЄКТ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 77

ОСТАШЕВСЬКА Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСІБ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ З РІЗНИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ 78

ФЕДЕВИЧ А. О. ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ 81

ШТЕПА О. С. МЕХАНІЗМИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНИХ РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ 83

ЗАГАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ І ПСИХОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ 85

БЕРБЕНЮК Т. В. ПОНЯТТЯ «СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ» У ТЕОРІЇ Е. ДІНЕРА 85

БОРИСЕНКО Н. А. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 87

ВАСИЛИШИН А. Л., СОЛОНИНКА О. І. ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА БЕЗПЕКУ ПРАЦІ ЛЮДИНИ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ 90

ГОРД Л. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ`ЯЗКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ 93

КІТ І. ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТУ ПЕРШОГО ВРАЖЕННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 95

КІЯХ Н. ҐЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЩАСТЯ В НАРАТИВАХ ЖІНОК 97

КОСТИК М. СПОЖИВАЦЬКА ПОВЕДІНКА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 99

ЛІСЕНЬ Ю. ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ ФЕНОМЕНУ НАБУТОЇ БЕЗПОРАДНОСТІ ТА МОТИВАЦІЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ 101

ПЛОСКОНОС О. І., СЕНЧЕНКО О. Ю. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕПРЕЗЕНТОВАНИХ ОБРАЗІВ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК В УКРАЇНСЬКОМУ ЖУРНАЛІ "FINANCOFF" 103

СІВАРТ Д. ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ МІСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ ТА ЇЇ ЕКОЛОГІЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ 105

СУСЛОВА А. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЗВ'ЯЗКУ З КРЕАТИВНІСТЮ 107

ЧІНКА А. П. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ОСІБ 110

ХАКІМ'ЯНОВ О. В., ВОВК О. В. ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО ЧИННИКА НА ПСИХОЛОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ 113

ШКОРИНА Д. СПЕЦИФІКА ТРАКТУВАННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІЙ І ГУМАНІСТИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ 115

КЛИМЕНКО М. Р. ТИПОЛОГІЯ НАРЦИСИЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ 116

КОСТЮК С. П. ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ 118

МУСАКОВСЬКА О. М. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ МЕДІАСПОЖИВАЧІВ 120

СОПЕЛЮК М-О. В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СХИЛЬНОСТІ ДО АБСЕНТЕЇЗМУ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ 122

ГНАТКО О-К М. СУБ'ЄКТИВНА КОМФОРТНІСТЬ ШКІЛЬНОГО ПРОСТОРУ 124

СЕКЦІЯ ПОЛІТОЛОГІЇ 126

БЕВЗА Б. П. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ АРХЕТИПИ ЛЮДИНИ ЯК ПРЕДСТАВНИКА НАЦІЇ 126

ВИСОЧАН Х. Я. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 128

ВОЙТОВИЧ В. А. СТАБІЛЬНІСТЬ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА РЕГУЛЯТОРИ 130

ГНАТЮК В. В. МЕТОДИКИ ВИМІРЮВАННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ РЕЖИМІВ: СПЕЦИФІКА, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ 132

ДОРОШ Л. В. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 135

КАЛЕНІЧЕНКО О. А. ТЕРОРИСТИЧНІ КВАЗІДЕРЖАВНІ УТВОРЕННЯ ЯК ВИКЛИК XXI СТ. ДОСВІД БОРОТЬБИ УКРАЇНИ ТА СИРІЇ 137

КОНЮЧЕНКО А. А. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В ЗАКОНОДАВЧІЙ СФЕРІ (2014–2018 рр.) 139

МАРФОБУДІНОВА Л. І. ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ VIII СКЛИКАННЯ 141

МИХАЙЛИШИН М. О. ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУЛЬТУРИ ЯПОНІЇ НА МОДЕЛЬ ЇЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ 143

НЕДЗЕЛЬСЬКИЙ Ю. З. АГЛОМЕРАЦІЇ ЯК ШЛЯХ СУЧАСНОГО МІСЬКОГО РОЗВИТКУ 145

ПАЛИВОДА І. В. РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ В ПОЛІТИЦІ XXI СТОЛІТТЯ 148

ПИЛИПІВ І. Л. ЗАГАЛЬНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО ЯК ЧИННИК АНТИДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 151

РІШКО С. І. ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2019: ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИКАРПАТТЯ 152

СЕМЧУК Х. Л. ПОЛІТИКА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ 155

СМУК Т. М. БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ

ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 157

СПЕРЕСЕНКО М. В. МАС-МЕДІА ПОТЕНЦІАЛ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 159

СТАНДРАТЮК Д. В. ПРИНЦИПИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА КОНТРОЛЮ 162

ТІТ О. Г. ГРОМАДЯНСЬКИЙ АКТИВІЗМ В УКРАЇНІ 165

ШВАНИЧИК С. Б. ЧИННИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 166

ШВЕЦЬ В. О. ФЕНОМЕН ОБРАЗУ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА У КОНЦЕНЦІЇ С. ЖИЖЕКА 168

СЕКЦЯ ФІЛОСОФІЇ

ПРОЯВИ ЕСТЕТИКИ У ФІЛОСОФІЇ ПОЛІТИКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Анісова К.А., Мельничук О.І.

Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: д.філософ. н., проф. Братасюк Марія Григорівна,

Сучасне суспільство приречене бути політичним, адже його представники відчувають на собі активне переосмислення людських цінностей, пріоритетів і бажань. На сьогодні актуальним є питання політичної сили суспільства, що зображене в демократії. Сьогоднішня міжнародна арена представлена не лише урядовими колами – все більшу роль відіграють її недержавні актори. Це всім відомі міжнародні організації: «Грінпіс», «Фрідом Хаус», «ЧервонийХрест». Неймовірний вплив на стан міжнародних відносин здійснюють національні рухи: повстання, революції – а всім зрозуміло, що головною їх рушійною силою є народ, суспільство, людина.

Одна із задач філософії міжнародних відносин - розкрити якомога повніше та глибше їх естетичний вимір, через почуттєвий вимір та закони краси.

Таким чином, в аспекті реальної політики естетика міжнародних відносин може виступати як сукупність політичних технологій, спрямованих на конструювання певного емоційного відгуку щодо політичних об'єктів (особистості (іміджу, події, політичного рішення, політичного об'єкта (держава, нація, партія), політичного процесу (реформа, революція, війна). На поняттєвому рівні ці переживання знаходять свою оцінку, відображаючись, з одного боку, в **естетичних категоріях** *«прекрасне», «красиве», «гармонічне», «емоційно забарвлене»;* з іншого боку - в **специфічних категоріях, що належать до теорії та практики міжнародних відносин**: *«баланс»* (наприклад, сил, інтересів, загроз), *«симетрію»* та *«асиметрію»* (рішення, дії одного актора як реакція на дії іншого), *«порядок»* (світовий порядок) та інші. *В даних естетичних категоріях вже присутні інтенції до естетичного судження та критерії оцінювання політичного явища та процесу.* Можна навіть сказати, що критерій або вимога гармонізації міжнародних відносин, ідеї «балансу», «симетрії» і т. д. можуть самі по собі бути використані для легітимації певного міжнародного порядку [2;3].

Відомий французький дипломат ***Жюль Камбон*** визначає дипломатичну діяльність як мистецтво ведення переговорів та пошук способів, які б дозволили у відносинах між народами не вдаватися до застосування крайнього засобу — сили, яка сприймається як дещо аморальне, неприйнятне та зовсім протилежне до естетичних ідеалів. Тому саме дипломатична діяльність, яка здатна вирішувати суперечки словом, розглядається як дещо естетичне у міжнародних відносинах.

Історія має безліч прикладів дипломатів, які не можуть не захопити своїм розумом, далекоглядністю, тактом та вмінням поводитись навіть у моментах найбільш стресових ситуацій – саме те, в чому естетика і відображається: гідна поведінка у суспільстві. Французький державний діяч, міністр закордонних справ дореволюційних часів, революційної Франції, правління Наполеона та незамінний учасник Віденського конгресу 1815р. Його сучасники та наступники заслужено називали його витонченим дипломатом та інтелектуалом.

Не менш яскравим стане приклад Вінстона Черчілля, який був лауреатом Нобелівської премії з літератури 1953 року «за неперевершеність історичного й біографічного опису, за блискуче ораторське мистецтво, з допомогою якого відстоювалися найвищі людські цінності».Або ж Генрі Кіссінджера, якого прозвали «архітектором» пом'якшення військово-політичного протистояння СРСР з країнами Заходу.

Французький дипломат Франсуа де Кальєр також зазначає у своїй книзі ***«Про способи ведення переговорів з монархами»*** про такі найголовніші характеристики справжнього репрезента інтересів держави, як рівний характер, спокійність і терплячість, повсякчасна готовність вислухати уважно того, з ким маєш справу, завжди відкритий підхід до людини, м'якість, повага, приємність спілкування, невимушена манера, яка вабить до себе і дуже допомагає здобути прихильність тих, з ким маєш справу [3;54].

Прагнення до вдосконалення та гармонізації присутні в політиці, особливо в тій частині, яка представлена широкому загалу задля сприяння виклику в них чуттєвого стану задоволення, усвідомлення прекрасного та краси. Так, певною мірою формується довіра до тих чи інших політичних груп, партій, окремих представників.

Саме образність та візуалізація сучасної політики зображають звернення політики до естетичних ресурсів або власне самої естетичної реальності. Через ці способи політичні сили намагаються, конструюючись вимогами політичної користі, донести свою думку до широких мас, сподіваючись заручитись їх підтримкою.

Надзвичайно важливе місце у політичній філософії посідає **етика**. В нашій роботі слід найбільше наголосити та політичній етиці, яка сьогодні, насправді, є досить суперечливою. Це пов'язано з тим, що політика як "мистецтво управління" була покликана врегульовувати відносини між суб'єктами суспільного життя, тобто мати істинно моральний сенс, однак, керуючись таким феноменом як влада, питання моральності політики стає досить неоднозначним, а особливо при авторитарних та тоталітарних режимах.

Естетика та етика нерозривно пов'язання між собою, хоча і проявляються у розбіжності між собою: прекрасне не завжди є моральним, а потворне аморальним.

Видатні дипломати минулого і сучасності винятково великого значення надають особистій правдивості та чесності дипломатів, вважаючи, що обман стане головною перепоною на будь-яких переговорах, може дискредитувати офіційну

особу, бо, обманувши раз-другий, свідомо дезінформувавши співрозмовника, дипломат може втратити довіру й опинитися в ізоляції, втративши контакти [3;55].

Естетика міжнародних відносин, насправді, займає чільне місце в діяльності дипломата. Він є надзвичайно важливою особистістю, яка репрезентує свою державу. Оскільки державу ототожнюють з її представником, то поведінка цього делегата буде безсумнівно створювати враження про певну країну загалом. Саме тому, для створення позитивного іміджу держави, надзвичайно важливо розуміти ті естетичні аспекти, які кожний представник має використовувати задля отримання довіри, прихильного ставлення до себе та держави, що в майбутньому призведуть до підтримання дружніх та вигідних зв'язків та відносин.

Окрім того, естетичне у міжнародних відносинах слід найкраще асоціювати з дипломатичною діяльністю, як такою, що не дає можливості розвиватись насиллю та нерівності. Дипломатія була і залишається головним інструментом вирішення суперечок, що виникають між країнами, задля уникнення воєн чи інших операцій із застосуванням зброї. Зміст і контури політики неминуче пов'язані з тим, як політичні та культурні колективи говорять, чують, візуалізують міжнародні проблеми на порядку денному. Оскільки ці естетичні практики створюють те, що мислимо і здійснимо, вони є політичними за своєю суттю.

Література:

1. Воропаєва В.. Онтологічні засади культури як найвищої загальнолюдської цінності бутя: стаття. Кіровоград: Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного Університету, 2013. 15 с.

2. Полянська Ю.. Проблема естетики міжнародних відносин у сучасній політичній філософії: стаття. Дніпро: Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2012. 5 с.

3. Сагайдак П.. Дипломатичний протокол та етикет: підручник. Львів: Логос, 2018. 304с.

СВІТОГЛЯД ТА ЙОГО РОЛЬ У БУТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Братута Є.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: д.філософ. н., проф. Братасюк Марія Григорівна,

Людська свідомість – це ідеальне утворення, що виникло у результаті відображення людиною навколишнього середовища на основі всебічної постійної з ним взаємодії. Зазначене ідеальне явище є складною системою, що має власну структуру, у складі якої наявний такий характерний, для «людини розумної», елемент як світогляд. Хоча світогляд є лише окремою частиною людської свідомості, його вплив на інші її компоненти постійно зростає, а для теперішнього

історичного етапу процесу суспільної еволюціє є визначальним. Значення світогляду є настільки важливим у людському житті, що саме він став одним із пріоритетних напрямів вивчення у філософії.

Поведінка людини у суспільстві визначається двома чинниками:

1) об'єктивним – конкретною природною та соціальною дійсністю, тобто зовнішніми обставинами буття людини;

2) суб'єктивним – рівнем розвитку і якісним станом свідомості особистості, тобто її бажаннями, настроями, волевиявленням, уявленнями, цілеспрямованістю тощо.

Якщо у природньому світі людина більше пристосовується, аніж визначається, то у суспільному середовищі вона навпаки - більше визначається, аніж пристосовується.

Що стосується сучасної людини, то для неї характерним є те, що її буття зумовлено впливом єдиного інтегрального стимулу до здійснення діяльності – людським інтересом. Інтерес – це реальна комплексна причина здійснення людиною діяльності, що виникає на основі усвідомлених нею власних бажань і потреб. Процес усвідомлення знаходить відображення у таких ідеальних компонентах як цінності, ідеали та переконання. Зазначені вище компоненти і є складовими елементами світогляду, що являє собою елемент людської свідомості, завдяки якому забезпечується відображення та взаємодія людини з навколишньою дійсністю.

У результаті практичного та інтелектуального освоєння реальної дійсності у людський свідомості поступово складається низка цінностей та їх розмежування за пріоритетами. Цінності – це ставлення людини до проявів реальності, що залежать від значення згаданих проявів для стану її буття.

Поряд із цінностями у людський свідомості формується ще й такий елемент як ідеали. Ідеал – це образ досконалості певного явища, дії чи ставлення, котрі уявляються людині як належне, а відповідно бажане. Ідеал у вищезазначеному сенсі виступає у ролі певного шаблона - взірця, на який людина орієнтується та якого дотримується у своїй поведінці.

Переконання – це принципи поведінки, в яких злито воєдино раціональні та емоційно-раціональні сторони людської психіки, що визначають характер і форми людської діяльності. Першою істотною ознакою переконань є чітке, достатньо вичерпне знання об'єкта або віра в істинності цих знань. Друга – здатність людської особистості відстоювати або захищати власні переконання перед іншими, доводи в дискусії або іншими засобами їх незаперечну істинність.

Окрім структури світогляд як складний елемент людської свідомості, на наш погляд, має три форми:

– світовідчуття;

– світосприйняття;

– світорозуміння.

Серед філософів домінує твердження, що зазначені форми є структурними елементами світогляду. У цьому твердженні наявна логічна помилка. Справа у

тому, що поняття «світогляд» перебуває у відношенні до понять «світовідчуття», «світосприйняття», «світорозуміння» до понять «світовідчуття», «світосприйняття», «світорозуміння» не як ціле до частин, як підпорядковуюче, тобто родове поняття. Три останні з перелічених слід кваліфікувати як порівнювані несумісні.

Світовідчуття – це первинна та найпростіша форма людського світогляду, що утворюється на підставі чуттєвого переживання, яке виникає у процесі взаємодії людини із середовищем його буття та певним чином визначає характер людської поведінки. Зазначена форма людського світогляду унаслідок її ірраціонального характеру є нестійкою, змінюється під впливом зовнішнього середовища, а тому певний тип людини, для якої світовідчуття є безальтернативною формою світогляду, належить до тієї соціальної групи особистостей, що тільки пристосовується. Бажання, що обмежується лише гранично обмеженим складом лише матеріальних потреб примітивного характеру, разом із зовнішнім середовищем є основними чинниками, що відповідним чином визначають зміст таких складових світогляду, як цінності, ідеали та переконання. Ідеали і переконання визначаються цінностями, що нав'язуються людині із зовні.

Світовідчуття як форма світогляду охоплює значний прошарок пересічних людей у суспільствах тоталітарного типу.

Світосприйняття – це недосконала раціональна форма світогляду, що виникає на певному етапі процесу суспільної еволюції, коли особистість виділяється із загалу пересічної маси завдяки індивідуалізації людської діяльності, а зміст цієї форми обмежений власним досвідом буття людини.

Спільними ознаками як для світовідчуття, так і світосприйняття є їх консервативний і догматичний характер, а також залежність від впливу зовнішнього середовища.

Відмінність другої форми світогляду від попередньої полягає у тому, що вплив зовнішнього середовища на формування світогляду людини не є абсолютним, унаслідок того, що не бажання, а особистий інтерес є тим домінантним чинником, який визначає зміст і підпорядкованість складових елементів у структурі світосприйняття.

Цінності та переконання визначаються ідеалами, що нав'язуються людині із зовні. За таких обставин у відповідному типі особистості поєднуються риси як людини, що пристосовується, так і людини, що має можливість і визначатися, хоча у дуже обмежених суспільних умовах її буття.

Світосприйняття як форма світогляду як форма світогляду охоплює значний прошарок пересічних людей у суспільствах авторитарного типу.

Світорозуміння – це досконала вища раціональна форма світогляду, що виникає на певному етапі процесу суспільної еволюції, де забезпечується гармонійне поєднання індивідуалізації особистості у середовищі громадянського суспільства, а зміст цієї форми виражається через систему наукового знання.

Відмінність третьої форми світогляду від попередніх полягає у тому, що забезпечується узгодженість між особистим та суспільним інтересом, унаслідок

чого домінантним елементом у структурі світосприйняття виступають переконання. Людина належить до такого типу особистості, що визначається, а не пристосовується.

Світорозуміння як форма світогляду охоплює значний прошарок пересічних людей у суспільствах демократичного типу.

ПРОБЛЕМА НЕСТАЧІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОМУНІКАЦІЙ: ЯК ПАНУВАННЯ «СУПЕР-ЕГО» НАД «ЕГО» ПЕРЕТВОРЮЄ ЛЮДИНУ НА ІНТРОВЕРТА

Васильців С. В.

Львівського національного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: доктор філософських наук, професор Братасюк М. Г.

У статті розглядається проблема людських відносин в плані комунікацій. Розглянуто теоретичні аспекти сучасних концепцій комунікації з часів античної філософії; досліджено вплив змін, що відбуваються в характері громадських зв'язків і відносин.

Ключові слова: комунікація, проблема людини, діалог, навички міжособистісного вирішення проблем, соціальна самоефективність, моральний релятивізм.

The article deals with the problem of human relations in terms of communications. The theoretical aspects of modern concepts of communication from the times of ancient philosophy are considered; the influence of changes taking place in the nature of public relations and relations is researched.

Key words: communication, human problem, dialogue, interpersonal problem solving skills, social self-efficacy, moral relativism.

Спочатку проблема комунікації розглядалася виключно як проблема людського спілкування. Хоча людське спілкування завжди становило основу соціального буття, його значення і суть далеко не однаково усвідомлювалися на різних етапах становлення та розвитку людського суспільства.

Для первісної людини, що виділилась зі світу природи, але, в той же час, тісно пов'язаної з ним, початкові контакти здійснювалися в рамках колективу. Їх метою було здійснення результативних і нерезультативних зусиль за власним обслуговуванням. Іншими словами, проблема зводилася до застосування тих форм комунікації, які колись були інстинктивними: вистежування, переслідування видобутку, охорона від інших звірів і т.п. Форми взаємодії людей, людей і тварин, людей і рослин отримали своє відображення в міфах.

Відтак можна зробити перший локальний висновок: первісна людина ще не розуміла свого «его», тому не могла себе ототожнювати із чимось надприродним. Ким того, інтровертизм для такої людини був смертельним, адже філософія

виживання базувалась на колективній співпраці. Впродовж досить довгого періоду часу міфи слугували джерелом передачі тих чи інших знань. Людські комунікації найчастіше не виходили за рамки змісту міфів чи буденних справ.

На початковому етапі розвитку філософії – в епоху античності, під час панування натуфілософії, філософська рефлексія була спрямована на проблеми фізису і Космосу – природи і гармонії.

Але в V ст. до н. е. становище змінюється: центральною для філософських міркувань стає проблема людини. Такий перехід був пов'язаний з діяльністю софістів і Сократа. Звернення до проблеми людини, людського буття виводило на перший план питання міжособистісних відносин, які стали предметом риторики та етики.

Філософія Сократа – це, переважно, пошук етичних визначень за допомогою діалогу. У бесідах і дискусіях Сократ звертав основну увагу на пізнання суті чесноти. Не зважаючи на те, що цей пошук привів Сократа до скептичного за формою висновку: «Я знаю, що нічого не знаю», його не покидала впевненість, що незнання, точніше, знання про своє незнання, у кінці-кінців, обертається для людини знанням, нехай і завжди відносним.

Сьогодні ж ми спостерігаємо обернений процес: у кожного є своя «правильна» думка. Це в результаті призводить до виникнення поліреального світу, де кожен є головним актором. Власне суперечки щодо досконалості тієї чи іншої особистої думки стали першим кроком на шляху до інтровертизації суспільства.

У міру заглиблення у сферу аналізу особистості, її відносин із суспільством та іншими людьми, стародавні філософи все більше ставили собі питання про причини людських вчинків, особливості людської свідомості, про відмінність людської душі від навколишньої природи і т. п. Поштовх в розвитку самопізнання дало християнство, яке запустило процес сакралізації, що у свою чергу породило ряд проблем.

Отже, релігійна проблематика виникає в процесі усвідомлення протиріччя, розбіжності людської волі з Божественною, що, врешті-решт, веде до відкриття «Я» як особистості.

На рубежі XVIII-XIX ст. в німецькій класичній філософії починає розроблятися категоріальний апарат, принципово важливий для проблеми нашого дослідження. Йдеться про категорії «суб'єкт» і «об'єкт», де під «суб'єктом» розумівся людина в його активно пізнавальному (але поки ще не перетворювальної) ставленні до навколишнього об'єктивного світу – «об'єкту».

Слід, однак, відзначити, що більшість німецьких філософів були схильні трактувати і людське спілкування в категоріях суб'єкт-об'єктного зв'язку, а не суб'єкт-суб'єктного, і вийти за його рамки не змогли. В їх теоретичних побудовах, особливо у Фіхте та Новаліса, людське індивідуальне «Я» було настільки абсолютизованим, що «інше Я» (теж суб'єкт) по суті виявлялося позбавленим своєї суб'єктності і ставало об'єктом серед об'єктів. Таким чином, замість принципу діалогічності міжособистісної комунікації переміг принцип її

монологізму. Це, власне, і є витоком «Над-Я», є тим фактором який ставить під загрозу існування людства як такого не тільки в плані «невизначеності щодо думки», а й «небажанні комунікувати через невизначеність щодо думки». Саме тоді починає формуватися індивідуалістичне суспільство.

Антитезою індивідуалістичного суспільства виступає персоналістсько-комунітарне суспільство. У ньому немає нічого від анонімного масового суспільства, це не диктатура і не правове суспільство просвітницького типу, засноване на компромісі егоїстичних інтересів.

Найбільш докладно діалогічний характер відносин «Я-Ти» розробив Бубер в однойменній праці. У діалогічному принципі він вказує на два типи людських відносин: відносини з речовим світом («Я-Воно») і відносини з іншими людьми («Я-Ти»). У першому випадку людина знаходиться перед світом речей – об'єктів пізнання, експериментування і використання. У другому випадку «Ти» вже не об'єкт, «Ти» проникає в життя «Я», змінюючи її своєю присутністю. Зустріч «Я» і «Ти» створює «діалогіка», або «буття людини з людиною». Бубер вважає, що його позиція дозволяє подолати однобічність у розумінні людини – індивідуалізм і колективізм. Вони не здатні осягнути «цілісність» людини, яка є єдністю індивідуального, особистісного та загального.

Підводячи підсумки всього вище сказаного, я можу сказати, що здатність людини до комунікації відрізняє її від усього іншого сущого, завдяки їй людина може знайти саму себе, вона лежить в основі екзистенційних відносин між людьми. Теоретичні витоки сучасних концепцій комунікації виявляють себе в класичному періоді античної філософії, коли центральною для філософських міркувань стає проблема людини. Звернення до цієї проблеми виводило філософів на проблему людських відносин, людського спілкування.

Зміни, що відбуваються на кожному наступному етапі в характері громадських зв'язків і відносин, отримували відповідне теоретичне відображення. Ускладнення суспільних зв'язків і відносин тягло за собою структурне ускладнення і більшу різноманітність комунікативного знання. Розгляд комунікації як односпрямованого процесу закривало дорогу до створення адекватної теорії міжособистісної комунікації як суб'єкт-суб'єктного відношення («Я-інше Я») і зупинялося на рівні її розуміння як суб'єкт-об'єктного відношення, де інша сторона перетворювалася в пасивний об'єкт впливу суб'єкта («Він»).

Говорячи загально, інтровертизація суспільства з'явилась через виникнення філософії «Супер-его», яке стало поводирем людини в її житті. Сучасний індивід виду Homo Sapiens схильний міркувати не фактами, а висновками, яка не дозволять йому піддаватися хоч найменшому впливу іншого. Хоч інколи це корисний вплив: порада або настанова. Будь-які спроби передати чиюсь думку відштовхують одну людину від іншої та дають мозку розуміння чиєїсь меншовартості. Слід задуматися над тим, куди така тенденція приведе людство через тисячу років. Можливо виникнуть міжособистісні війні, які просто-напросто зітруть наш вид з лиця землі. A priori – діалог, любов і порозуміння і a posteriori теж діалог, любов, порозуміння.

ФЕНОМЕН ВЛАДИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ МІШЕЛЯ ФУКО

Данилів Андріана Миколаївна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Карась А. Ф.

Еволюція соціально-філософської концепції владних відносин відображає онтологічну специфіку класичних і некласичних інтерпретацій влади. Зокрема історична зміна полягає в тому, що представники класичного розуміння, такі як Платон, Аристотель, Т. Гоббс, Дж. Локк та інші, описують її як таку, що концентрується в руках однієї особи або групи людей. Проте, таке розуміння втрачає свого значення уже в таких філософів і соціологів як М. Вебер, Ф. Ніцше, З. Фройд відходячи в розумінні влади з центру до периферії. Так, М. Фуко стверджує, що уже в XX столітті влада набуває прихованого характеру. Вона виявляється інтегрованою в усі сфери людського життя, через що виникають проблеми з її ідентифікацією.

Таким чином розглядаючи зміну владних векторів, М. Фуко, вивчаючи розвиток наук в XIX столітті, прийшов до висновку, що паралельно з еволюцією знання про людину йшов невпинний розвиток технологій контролю за особистістю та ускладнення апаратів реалізації влади. Відбувається перехід до дисциплінарної влади, коли карають не саме тіло, а через його посередництва впливають на душу людини, забираючи в неї свободу, мислення та її здатності. Так за проектом Єремії Бентама створюється система паноптикум, яка розгортається у М. Фуко в концепції «нагляду і стеження» [5, с. 170]. Формуючи рефлекс страху бути поміченим, це дає можливість владі діяти самій по собі, при цьому, здійснюючи контроль над людьми. Так створена М. Фуко філософська концепція паноптикуму отримала подальший розвиток у філософії Ж.-П. Сартра. Де
наданий феноменологічний аналіз ситуації, яку він назвав «перебувати під поглядом Іншого» [3, с. 280], – ситуація, в якій людина почуває себе беззахисною та уразливою.

Подальший розвиток влади реалізується через соціальні інститути, перетворюючи соціальні норми в життя через техніки «нормалізації і контролю» [4, с. 231]. В'язниця, школа, армія, клініка і фабрика - саме вони, разом з науковими дисциплінами, що забезпечують їх функціонування, стали інструментом
здійснення влади. Відповідно до цього можна виділити три основні інструменти владних відносин – нагляд, нормалізуючі дії та контроль, завдяки яким здійснюється моделювання поведінки людини. Прослідковуючи цей вплив в сучасному світі, можна сказати, що люди все частіше користуються рецептом, який пропонував Е. Левінас. Оскільки на сьогоднішній час люди є байдужими до

повсюдних наглядачів, це поняття, відповідно, нівелюється у їх повсякденному житті [2, с. 326].

Поступово підходячи до еволюції концепції влади в сучасному вимірі, прослідковується її ще більш дифузорний характер – тепер вона невловима, не структурована, відповідно не може бути локалізована. Тому вона має здатність проникати всюди, в будь-які соціальні інститути; провокувати напруженість і конфлікти, і в той же час гасити осередки опору. Влада постає у відношенні до знання, вони взаємообумовлюють один одного. Зокрема вагомого впливу набуває науковий дискурс як беззаперечний авторитет. Через це владні маніпуляції є ще більш небезпечними, адже виявити істинність в неймовірному потоці інформації сучасній людині вдається тільки тоді, коли вона критично підходить до певного знання. Так, наприклад, в сучасному світі дискурс фотографії
яскраво відображає значення погляду чи думки того хто дивиться. В цій ділянці Сьюзен Зонтаг та Валерій Савчук наголошують на тому, що знімок «перетворює людину в предмет» [1, с. 56], де створюється символічна можливість володіння. Позаяк, враховуючи індивідуальність кожної людини, фотодискурс набуває маніпулятивного характеру в ході тлумачення побаченого на фото.

В такий спосіб влада по відношенню до знання володіє функцією всезнаючого механізму людських потреб. Небезпека криється в тому, що люди перетворюються на живих об’єктів, людей одновимірного простору споживання, і контролю з боку владних інституцій, включаючи найінтимніші сфери людського життя що охоплює сферу біовлади. Звичайно все це стверджується за рахунок упередження в забезпеченні комфорту і безпеки. М. Фуко так і описує владу, як щось, що циркулює в суспільстві. То ж яка перспектива в такого суспільства?!

Отже, можна говорити про формування суспільства нового типу – Pospanoptikum. Це означає, що за допомогою розвитку постсучасних технологій, моніторинг здійснюється незалежно від місця, часу і простору. Нові види контролю приховуються під маскою служб безпеки. Відповідно для людей змінюється значення контролю. Влада не носить чисто репресивний характер; вона позитивна, отже, продуктивна. Як стверджував М. Фуко, якби влада виражалася лише через систему заборон, було б практично нереально змусити людей підкорятися їй. Влада приймається саме з причини того факту, що вона попеременно то забороняє, то продукує. Вона скоріше уподібнюється мережі, що пронизує всі верстви суспільства, ніж машині репресій. Відповідно, найхарактернішою ознакою є відкритість суспільства постпаноптикуму. Люди дають дозвіл на обробку певної інформації про їх життя, зокрема приватне, в обмін на комфорт і безпеку. Передбачення щодо розвитку майбутнього суспільства Pospanoptikum залишається для сфери футорологів.

Література:

1. Зонтаг С. Взгляд на фотографию / Сьюзен Зонтаг [пер. С. Гитмана] / «Мир

фотографии». – М.: Планета, 1998. – 56–61 с.

2. Левинас Э. Избранное: Трудная свобода / Эммануэль Левинас [пер. с франц. Г.В. Вдовиной, Н.Б. Маньковской, А.В. Ямпольской] – М.: «Российская политическая энциклопедия» , 2004. – 752 с.

3. Сартр Ж. П. Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии / Жан Поль Сартр / [пер. с франц. В.И. Колядко]. – М.: Республика, 2000. – 638 с.

4. Фуко М. Наглядати й карати: Народження в'язниці / Фуко М. ; [пер. з фр. П Таращук]. – К. : Основи, 1998. – 392 с.

5. Foucoult, M. Discipline and Punish: The Birth of the Prison / M. Foucoult. – Penguin Books, 1991. – 334p.

АКТУАЛЬНІСТЬ ЇДЕЙ СТОЇЦИЗМУ ДЛЯ ЛЮДИНИ XXI ст. НА ПРИКЛАДІ ЕТИЧНОГО ВЧЕННЯ СЕНЕКИ

Гладченко Тарас

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Карась А. Ф.

Актуальність етико-філософського вчення стоїцизму неможливо заперечити навіть сьогодні - для людини залишаються релевантними проблематики цінності часу і його раціонального розподілу, досягнення щастя та звільнення від страху.

Людина перебуває у часі, але важливо розуміти нетотожність життя та часу в цілому. "Не прожити довго, а лиш пробути довго на землі" – ось як зауважує Сенека різницю між життям справжнім та існуванням в часі. "Хіба не пізно починати жити тоді, коли вже закінчувати треба" – риторично запитує стоїк. Час швидкоплинний і, щоб використати його, потрібно діяти ще швидше. Людина, що марнує час ілюзорно важливими справами, наближаючись до усвідомлення марнотратства свого життя, починає розгублено шукати своїх істинних прагнень. Нещасливе і коротке життя й у тих, на думку стоїків, хто витрачає час і зусилля на накопичення матеріальних благ, щоб із ще більшими життєвими затратами ними володіти. Інші ж у пошуках заняття втрачають ціну часу, бездумно хапаючись то за одне, то за інше. Проте найнещасніший той, хто затруднений не своїми, а чужими справами. Марнує життя й той, хто, виснажуючись виконанням своїх службових обов'язків, втомлюється від життя більше, аніж від служби.

Одвічним питанням є розуміння й ідентифікація щастя. Не розуміючи і не відчуваючи, що таке щастя, щасливим не стати. Проте що більше людина прагне стати щасливою, то далі від щастя опиняється, бо опирається почасти на думку більшості, що зазвичай є хибною, а почасти – на власні амбіції, що не відповідають природі цієї людини. Дух має користати з дарів фортуни, а не слугувати їм, нарікаючи на долю. Такої ж думки притримується й

давньоримський політичний діяч Пліній Молодший, згадуючи у листі до Непота про Ісея, який у похилому віці все ще займає посаду ритора, хоча це й низький статус як для такого поважного чоловіка. Пліній висловлює захоплення Ісеєм, адже він щасливий займатися сродною справою, близькою його природі.

Важливе місце у філософії Античності відводилося поняттю чесноти. Під нею розуміли внутрішню здатність людини в її прагненні до вдосконалення органічно пов'язувати слово з ділом, переконання з поведінкою. Невід'ємною частиною досягнення евдаймонії - щасливого життя, є здобуття чеснот, які набуваються доброю волею людини, а не корисливим прагненням досконалості. Чеснота потрібна не для досягнення користі, чеснота – це вже самоціль: "Що я очікую від чесноти?" – Її самої.

Хибним шляхом досягнення щастя стоїки вважали бажання задовольнятись чуттєвими наслодами. Витрачаючи час на них, людина краде свій час, посланий їй долею і закриває для себе шлях до істиного блага.

Людина, прив'язана до матеріального, обмеженого і швидкоплинного світу, боїться покинути його, насправді боячись втратити усі свої матеріальні здобутки. Людина ж, сповнена чеснот, позбавлена - мінливих страхів і навіть страху смерті, вважали стоїки. Бо ж як може боятись приходу останньої години той, хто прожив чеснотливе життя? Таку ж думку висловлював і Платон у діалозі "Федон": "Померлих чекає своєрідне майбутнє, і воно, як стверджують прадавні перекази, незрівнянно краще для достойних, аніж для негідних".

Проблематика стоїцизму цікава нам сьогодні, оскільки кожному доречно рефлексувати над питаннями сенсу життя і смерті, страждання і ціннісного перебування у часі, пошуку щастя і власного життєвого покликання, яке б підносило людину в її гідності і добродійстві.

Література:

1. Діалоги / Луцій Анней Сенека; пер. з лат. Андрій Содомора. – Львів : Апріорі, 2016. – 320 с.
2. Вибрані листи / Пліній Молодший; пер. з лат. Андрій Содомора. – Львів : Апріорі, 2018. – 184 с.
3. Платон / Федон; пер. з лат. Сергій Жебельов, –http://www.plato.spbu.ru

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ У «ЛИСТАХ СЕНЕКИ ДО ЛУЦІЛІЯ»: ВИБРАНІ АСПЕКТИ

Івах Софія

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії

«Моральні листи до Луцілія» – це збірка зі 124 листів Сенеки молодшого, адресовані Луцілію. Особливість їх у тому, що кожен лист починається зі слів:

«Сенека вітає свого Луцілія» і закінчується «Бувай здоров!».

У листі І автор розмірковує про час, його швидкоплинність та зазначає: «Така вже нерозумність усіх смертних: отримавши нікчемну дрібницю, яку легко відшкодувати, вони почувають себе у боргу; хто ж забрав час – а його і вдячна людина не годна повернути! – той боржником себе не вважає!»*

Лист XLI присвячений порівнянню матеріальних і духовних цінностей: «Бо хіба є щось безглуздіше, ніж хвалити людину за те, що не належить їй? Чи є щось божевільніше, ніж подивляти в людині те, що тут-таки може перейти до когось іншого? Хіба стане кращим кінь, коли надінеш на нього золоту вуздечку?». Про актуальність цих слів зараз годі й казати, також Сенека вважає, що мета людини – через удосконалення душі прийти до доброчестя.

Історично знаємо, що на Луцілія його супротивник подав судовий позов і Сенека писав йому XXIV листа, щоб заспокоїти. Він наводив у листі приклади інших людей, які були теж засуджені, і намагався донести до свого учня, що це не найгірше, і він переживає за дріб'язкові речі. Сенека пише наступне: «Нерозумно бути нещасним уже сьогодні тільки через те, що маєш стати ним завтра», «якщо хочеш позбутися будь-якого неспокою, то припусти, що всі твої уявні побоювання стануть дійсними, і яким би не було те лихо, ти сам добре зміряй його і зважи свій страх. Тоді-то й побачиш, що не таким уже великим чи не таким тривалим є те, чого боїшся». Корисним і популярним цей прийом оцінки ситуації залишається і зараз: підготувати себе заздалегідь до найгіршого, а тоді все, що станеться, буде здаватися не таким вже і поганим.

У цьому ж листі Сенека піднімає завжди актуальну тему смерті, він пише, що «смерть не викликає за списком». Така теза змушує задуматися над страхом смерті. А чи треба боятися? Що там буде? Що усіх нас чекає?

Отже, бачимо, що праця Сенеки «Моральні листи до Луцілія» яскраво показує натурфілософські, антропологічні та етичні вчення філософів того часу. Ідеї та думки, описані в творі, є вартими обговорення і донині, і збірка своєї актуальності не втратила.

СВІТ ЯНГОЛІВ У ФІЛОСОФІЇ ОДКРОВЕННЯ Ф. ШЕЛЛІНГА: АПОСТОЛИ І МІФОЛОГІЯ

Кострикіна Софія Олексіївна

Львівський національний університет імені І.Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Лисий В.П.

Згідно з Біблією, поряд із земним світом, існують світи, які відрізняються від нього своїми законами та будовою в акті божественного творіння. В святому Письмі Бог окрім земного світу, творить світ небесний: «Бо то Ним створено все на небі й на землі, видиме й невидиме, чи то престоли, чи то господства, чи то

влади, чи то начальства, усе через Нього й для Нього створено!» (Кол. 1:16). Під невидимим розуміють царство янголів і духів. Янгольський світ створений раніше за людський (Бут. 1:1), і має «вертикальну ієрархію». З давньогрецької мови слово «янгол» *(ἄγγελος)* перекладається як «вісник» або «посланець». Янголи – це безтілесні духи (Єв. 1:14), які володіють інтелектом (Мат. 8:29) і мають волю (Лук. 8:28-3). Їх призначення - служіння Богу і прославлення Його Імені(Луки 2:13,14). Крім того, вони мають свободу волі і можуть вибирати між добром і злом. Це видно з того, що багато янгелів згрішили, обравши сторону Диявола в бунті проти Бога (Матвія 25:41; 2 Петра 2:4).

На пізньому етапі власних філософських розвідок, Шеллінг, не без впливу релігійних мислителів на кшталт своїх співвітчизників Якоба Бьоме та Франца Баадера, розвиває цю тему в одній з лекцій «Філософії одкровення», перший варіант яких був вже написаний у 1810-1811 рр., і який згодом стане його проектом позитивної філософії. У 35-їй лекції Шеллінг зупиняється на дослідженні світу та природи янголів, беручи за предмет власної філософської екзегези текст Святого Письма та Послання Апостолів. В цьому контексті Шеллінга цікавить зв'язок янголів, поняття «сили і влади» та їхня сумісність з Христом, і цей зв'язок він розкриває через термінологічну своєрідність «філософії одкровення». У своєму дослідженні, філософ називає янголів і духів *потенціями* або *можливостями*. Для кращого розуміння поняття «потенція», Шеллінг в своїй лекції наводить приклад з державою: «Коли виникає держава, виникає безліч конфронтуючих їй можливостей, тобто на рівні можливостей покладається незліченна кількість злочинів, які завчасно неможливо передбачити. Так само, коли творіння стає дійсним, усі його протилежності допускаються як можливості, як потенції, які не отримують владу до певного часу...» [1, с. 314].

В Першому Посланні Петра йдеться про безсумнівну перевагу Христа над янголами: «…зійшовши на небо, перебуває по Божій правиці, а Йому підкорилися Анголи, влади та сили» (1 Пт. 3:22) Христос є Сущим, яке піднесене над усім і передує усім Янголам-потенціям (Євреїв. 1:3). Янголи — вищі від людей, але на відміну від них, вони — не створені. Сам акт творіння є передумовою їх існування. За своєю суттю, янголи не були безпосереднім предметом творіння. Адже чисті потенції не створюються, твориться лише дійсне і конкретне[1, с. 313]. Однак, це дійсне передбачає існування можливостей, які лише після творіння можуть заявити про себе. Усе повинно було укластися і завершитися в людині. І в цьому проявляється її вищість над янголами і духами.

Шеллінг розрізняє добрих та злих янголів. Відмінність їхньої природи він трактує наступним чином: «Злі духи не мали б існувати, але через гріхопадіння людини вони ствердилися. Добрі, навпаки мали би бути, але через те ж саме гріхопадіння залишаються чистими потенціями»[1, с. 316]. Добрі янголи невідступно слідують за людиною і зберігають неповторний зв'язок з нею. Також, ці небесні істоти доглядають за кожною душею і ведуть їх до спасіння. Вони є «містками», посередниками між небесним і земним світом.

Шеллінг вважає, що необхідно осмислювати світ янголів через міфологічні

уявлення, а не алегорично *(як це робили християнські екзегети)*. Адже вони справді існують в якості дійсних потенцій. Світ, який через панування злих духів-потенцій, знаходився у тьмі і хаосі, нарешті отримує звільнення: Христос скасовує необмежену владу цих сил. В Христі знов все об'єднується, що на небі і на землі (Ефесянам 1:10) Христос і апостоли відчували реальність цих потенцій. В Новому Заповіті є досить багато прикладів, які це підтверджують. В Євангелії від Марка є момент, коли Христос виганяє із людини демона і запитує його: «Як тебе звати?» На що демон відповідає, що звати його легіон (Марк 5:6-9). Саме в стосунку до Христа духи-потенції мали об'єктивну владу, якої вони вперше позбавляються. Він знищив язичництво і псевдобогів як дійсні сили (не лише в нашій уяві, а об'єктивно). Але для цього Спаситель повинен був рішучим чином відчувати їхню реальність. Шеллінг говорить про те, що у мові апостолів ще присутнє міфологічне відлуння. І саме міфологічний спосіб висловлювання є рефлексією в християнстві; саме він формує реальність задля інакшого її переосмислення і подолання. Влада язичництва ще настільки сильна, що впливає на свідомість апостолів. Таким чином, свідомість апостолів, яка звільнилась від юдейського мислення, стала тепер міфологічною. Як зазначає Шеллінг: «Апостоли перебували на межі сліпої і вільної свідомості»[1, с. 323]. Вони жили і діяли в переломний момент людства, який зачепив янголів і духів.

Наявність окремих міфологем можна помітити у посланні Юди. Він пише про янголів, які не зберегли свого початкового стану і покинули житло своє (Юди 1:6). Про них сказано, що Бог тримає їх у вічних кайданах у темряві до суду Великого Дня. Їх потенційність є тією межею, яку вони не здатні подолати самі, лише за допомогою людини. Таким чином, вони діють із сфери несущого (*темряви*). Злі духи можуть вийти (*проявитися*) звідти лише якщо людина своєю волею звільнить їх.

Отже, для Шеллінга уявлення про світ добрих і злих янголів є необхідною умовою для глибшого розуміння усього змісту християнства. Філософ наполягає на реальності янголів і духів-потенцій, які впливають на людину, мають над нею владу і самоствердуються через неї. Саме через Христа, Який скасовує об'єктивну владу цих духів-потенцій, людина отримує свободу і перемогу над ними.

Література

1.Фридрих Вильгельм Йозеф Шеллинг. Философия откровения; [пер. с нем. А.П. Шурбелева]. – Спб: «Наука», 2002. 309-324с

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ У ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ

Лавро Ольга
Львівський національний університет імені І.Франка
Філософський факультет, кафедра філософії

Гендер і освіта. Здавалося б, яким чином пов'язані ці два поняття? Проте, насправді, гендерні дослідження стали невід'ємною частиною педагогічної науки за останні 10 років, а гендерна проблематика виокремлюється в різних галузях педагогіки.

Освітні заклади, поряд з іншими агентами соціалізації, визначають нашу ідентичність, а також можливості особистого, громадянського та професійного вибору. Школи вчать нас на власному прикладі. Сама організація освіти, як і панівні тут ґендерні ролі, диктують нам жіночі й чоловічі статусні позиції.

Для того, щоб учні успішно навчалися, стали впевненими у собі особистостями, відповідальними та активними громадянами, необхідно приділяти увагу забезпеченню гендерної рівності, рівному позитивному ставленню до дівчат та хлопців, а також навчанню з гендерних питань. Гендерно чутлива освіта допомагає визначити, які погляди у сфері гендеру є справжніми, а які – лише стереотипними узагальненнями.

Підручники є важливим джерелом впливу на школярів у навчальній діяльності. Результати досліджень продемонстрували, що на сьогоднішній день і в зарубіжних, і в вітчизняних підручниках досить багато проявів сексизму:

- хлопчики там зображені головними дійовими особами – сміливими, незалежними, здатними ризикувати;
- дівчата – пасивними, другорядними персонажами, які очікують допомоги та підтримки.

Якщо основні персонажі навчальних текстів – чоловіки, школярі переконуються в тому, що домінування чоловіків є нормою, суспільним стандартом. В результаті цієї диспропорції "хлопчики дістають явну перевагу в спробах "знайти себе" на сторінках шкільних підручників, тоді як дівчатка не знаходять для себе рольових моделей".

За підрахунками експертів, в Україні підручників з ознаками гендерної дискримінації у старших класах - майже 80 відсотків. Проблема не лише в тому, що на ілюстраціях жінка виконує усю хатню роботу. Дивно також, що що жінки й чоловіки взагалі нічого не роблять спільно.

Важливо, що цього року шкільні підручники в Україні втретє перевірятимуть на дискримінацію. Експертиза відбуватиметься за державні кошти, але не впливатиме на присвоєння підручникам грифу Міністерства освіти і науки. Так школам запропонують обрати книжки, у яких уже буде враховано антидискримінаційні правки, якщо видавництва погодяться прислухатися до зауважень і аргументів.

Перший рік експертизи пройшов в екстремальних умовах, коли експертизу 150 підручників виконували десять людей за дуже короткий термін. Тому цьогоріч вирішено було сформувати коло спеціалістів, щоб розділити навантаження.

Цікавими є факти що різні видавництва до антидискримінаційних рекомендацій поставилися по-різному:

- одні (таких, на жаль, менше) сприйняли експертизу як інструмент і ресурс, що дозволяє покращити якість своєї продукції, тримати руку «на пульсі» сучасних тенденцій підручникотворення і розвитку освіти. Дякували, ставили питання, уточнювали, виявили цілковиту готовність навчатися, розбиратися в антидискримінаційному підході в освіті, розуміючи його переваги для становлення дітей як особистостей у сучасному світі;
- другі поставилися, на жаль, як до звинувачень їх у непрофесіоналізмі, «нападок» на абсолютну істину, представлену авторським колективом і видавництвом. У такій парадигмі складно сприйняти експертизу як спільний процес до кращого продукту;
- і є третя категорія — ті хто просто проігнорували, зробили вигляд, що жодної антидискримінаційної експертизи підручників немає або вона їх не стосується.

Особисто я, проаналізувавши шкільні підручники, виокремила такі основні пункти **як відрізнити дискримінацію у підручнику від недискримінації. І** радила б звертати увагу на таких 5 серйозних напрямків:

- по-перше, це абсолютне переважання зображень чоловіків і хлопчиків у підручнику;
- по-друге, часто у підручниках зображають сегрегацію і поляризацію груп хлопчиків і дівчаток, а про загальнолюдські цінності часто говорять саме в контексті образу чоловіка. Таким чином виникає асоціація, що людина — це чоловік, а жінка, очевидно, не зовсім людина;
- наступний напрямок — стереотипізація чоловічих і жіночих ролей. В школі діти асоціюють себе з персонажами з книжок і, залежно від того, які ролі виконують ці персонажі, дитина бачить в них себе. Так, дівчатка, читаючи такі підручники, бачать себе в сфері обслуговування і менше думають про власні бажання, захоплення і досягнення;
- п’ятий напрямок дискримінації пов’язаний з гендерно чутливою мовою. Всі звертання у підручниках, як правило, у формі однини чоловічого роду – «любий учню», або «дорогий п’ятикласнику». Дівчатка відчувають брак комунікативної активності, вони начебто не залучені в процес.

Дорослі часто кажуть, що це не важливо і до цього вже всі звикли, але ми спеціально запитали думку дітей. Багатьом з них це впадає в око, але з часом діти звикають.

Сказане вище демонструє, що ситуація в сучасній школі може бути однаково “недружньою” як до хлопчиків, так і до дівчаток при загальній безстатевості нашої педагогіки на свідомому рівні. Тому треба використовувати спеціальні підходи, щоб допомогти дітям почуватися в школі комфортно і справлятись з проблемами соціалізації, важливою складовою частиною яких є самоідентифікація дитини – як хлопчика, так і дівчинки.

Наочні приклади гендерної нерівності:

1) Підручник з математики для 4 класу за редакцією Антоніни Заїки, Світлани Тарнавської. Букет гендерних стереотипів: розділення робіт на жіночі і

чоловічі, сегрегація жінок і чоловіків, відсутність фемінітивів, домінування чоловічих образів у зображеннях).

656. Мама може прополоти 24 рядки цибулі за 3 год, а її донька — за 6 год. За скільки годин мама і донька зможуть прополоти 24 рядки, працюючи разом?

Будьте маминими помічниками!

657 Один маляр може пофарбувати паркан, площа якого становить 240 м², за 12 год (2 зміни). Інший цей самий паркан може пофарбувати за 24 год (4 зміни). За скільки годин обидва маляри пофарбують цей паркан, працюючи разом?

658 $2300 \cdot 8 + 18\,700$ $3805 \cdot 9 - 34\,245 \cdot 1$ $15\,000 : 5 + 0$

659. Не обчислюючи, порівняй значення виразів. Поясни.

$32\,058 + 942$ і $942 + 23\,058$	$713 \cdot 5$ і $713 + 500$
$32\,058 - 469$ і $23\,058 - 469$	$13\,000 : 10$ і $13\,000 \cdot 2$
$32\,058 - 17\,015$ і $32\,058 - 17\,057$	$18\,000 : 6$ і $18\,000 : 3$

2) Дискримінація в професіях які «історично» належать лише чоловікам, і лише жінкам.

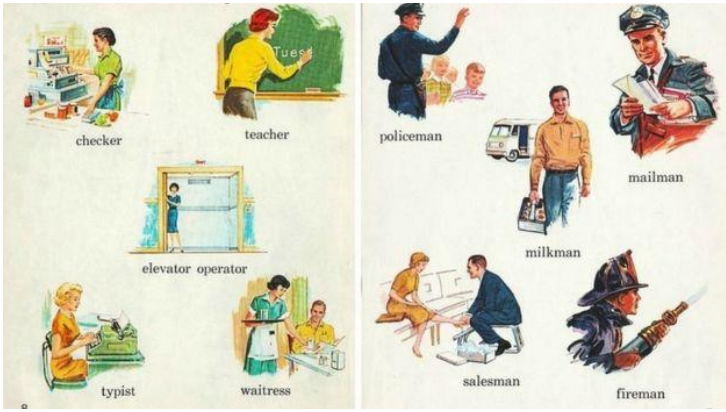

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ПРО ВПЛИВ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ СПОЖИВАЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ

Молотовська Аліна Олегівна

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Географічний факультет, кафедра раціонального використання природних ресурсів і охорони природи
Науковий керівник: доц. Наконечний А. Р.

В умовах масового споживання та загострення екологічної ситуації, зокрема зменшення природних ресурсів важливим є формування правильних цінностей у суспільстві. Культура споживання заснована на системі цінностей. Сама система цінностей в широкому розумінні – внутрішня опора культури, яка об'єднує всі галузі духовного виробництва, всіх форм суспільної свідомості. Сучасна філософська аксіологія послуговує положенням про суб'єктно-об'єктивну природу цінностей, світ яких утворює сама людина. Саме завдяки цьому людина наділяє навколишнє середовище значеннями культури, емоційно-психологічно перетворює його.

На початку XX ст. панівними були наступні думки, щодо споживання. Е. Фромм розуміє споживання як засіб для існування за принципом володіння, коли ставлення людини до світу втілюється в прагненні зробити його об'єктом володіння і намаганні перетворити все довкола і самого себе. Представники екзистенціалізму та герменевтичних концепцій вважають, що людина-споживач втрачає самостійність і владу. Прихильники теорії обміну розуміють споживацьку поведінку як раціоналізовану дію, спрямовану на досягнення мети. Тоді ж було сформоване суспільство споживання, яке за рахунок накопичення матеріальних благ визначає свій статус у суспільстві. Особисте щастя стало дорівнювати купівлі і споживанню.

Для сучасного світу характерним є перехідний етап споживацької культури. Саме XX-XXI ст. стало періодом радикальних суспільних змін, які спричинили переоцінку цінностей, адже людство зіткнулося із загрозою планетарного масштабу – екологічною катастрофою, що ставить під сумнів саме існування людства. Сформоване на початку XX ст. суспільство споживання вичерпало себе, через знецінення матеріальних благ (спричиненим швидким розвитком ринку і доступності всіх благ цивілізації більшості населення) та екологічними проблемами (утилізація відходів, шкідливі викиди та скиди від виробництв). На передній план ставляться загальнолюдські цінності, підвищується важливість людських почуттів та панування ідеї створення сфери розуму.

Отже, сучасне суспільство переорієнтовується на сталий економічний та екологічний розвиток, гармонізацію з природою та мінімізацію впливу на неї за рахунок зменшення експлуатації природних вичерпних ресурсів.

Література:

1. Пазенок В. С. Філософія: Навч. посібник - К.: Академвидав, 2008. - 280 с.

2. Ручка А. О. Цінності і смисли як компонент соціокультурної реальності / А. О. Ручка // Смислова морфологія соціуму / за ред. Н. Костенко. – К., 2012.- с. 91-123

КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ

ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Назаденко Ксенія Сергіївна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: к. філос. н., доц. Поляруш Б. Ю.

Глобалізаційні процеси розгортаються в достатньо швидкому темпі, тому кожна сфера життя має розвиватись і змінюватись з відповідною швидкістю. Індивід як основний актор і учасник (і творець) цих змін хоче встигати сприймати неймовірно великий обсяг інформації, аналізувати її та продукувати нову. Через стрімкий розвиток науки та техніки індивідуальні цінності не завжди мають змогу адаптуватись і прийняти виклик сучасності. Епоха глобалізації перетворює повсякденність на щоденну практику прийняття рішень. Кожен вибір суб'єкта не може бути повністю вільним і самостійним, тому що він робиться в певному соціальному контексті.

Через підвищення складності функціонування різних сфер життя (політична, економічна, культурна тощо) індивід натикається на різноманіття альтернатив і думок, що призводить до розколотості ідентичності. Все складніше, по-перше, триматись «вкупі», по-друге, обирати свій шлях, по-третє – не звертати з нього.

Ми говоримо про те, що індивід починає відмовлятись від традицій і усталеності. Звичним стає продукування нових смислів і символів. «Глобалізація не стільки змінює рух капіталів, людей і речей, скільки спосіб ідентифікації подій і явищ учасниками світсистеми» [1, с. 192]. Як зазначає М. Кастельс, «ідентичність стає головним, а іноді й єдиним джерелом смислів. Люди все частіше організовують свої смисли не навколо того, що вони роблять, а на основі того, ким вони є, або на основі своїх уявлень про те, ким вони є» [2, с. 27].

Людина знаходиться в постійному пошуку свого «Я», порівнюючи та обираючи. Частково на цей пошук впливає медіапростір, який перенасичує механізми нашого сприйняття та стимулює їх помилятись.

Глобалізація призводить до плюралізації ідентичності. Через те, що вона не співвідноситься із соціальними ролями та орієнтується на цінності, її залежність від традицій є більшою, ніж може здатись спочатку. Тому зміни в ній якщо відбуваються, то достатньо глибокі.

Взагалі будь-які проблеми, навіть в економічній сфері, відходять на задній план, коли постає питання «Хто я?» у індивіда або певної групи, спільноти. Лише шляхом самовизначення можна зрозуміти свої цілі та прагнення. І, звичайно, зрозуміти інших людей. Кожна зміна в нашій індивідуальності спонукає змінити свою думку про себе в цілому.

На думку Баумана, глобалізований світ – це «комбінація особистісних переживань ненадійності (роботи, наявних прав і засобів до існування), невпевненості (в їх збереженні та майбутній стабільності) і відсутність безпеки (власного тіла, свого «Я» та їх пропозицій: майна, сусідів, всього співтовариства»

[3, с. 173]. По причині того, що кожна ідентичність задіяна у великій кількості процесів (інформаційних, політичних, культурних), у взаємодії з іншими виникають нові, видозмінені ідентичності. На це впливає і пануюча в глобальному вимірі свобода вибору. І знов не можна заявити, що це однозначно добре або погано, тому що рівень свободи зростає (узагальнимо) – це плюс, можливість категоризувати нові ідентичності знижується – це мінус.

Основна проблема не в тому, що ідентичність змінюється за якимись зовнішніми ознаками. Вона змінюється в процесі переосмислення своєї сутності та ролі в глобальному світі взагалі. Перед індивідом постає питання: «Чи зможу я вчасно зрозуміти, що дана ідентичність більше не несе для мене цінності? І чи буду я в цьому мати рацію?». Людина нашої епохи звикає постійно думати та аналізувати все, що зустрічається на її життєвому шляху. Але існування в такому ритмі може виснажувати, відкриті питання психологічно тиснуть, тому це можна назвати ще одним фактором появи кризи ідентичності.

Все, що давало нам відчуття стабільності, втрачає таку властивість із розгортанням глобалізації. Сучасність живе не минулим, а є націленою на майбутнє. Кризовий стан ідентичності стає повсякденністю, нормою. Ми звикаємо жити з цим. Також наша ідентифікація залежить від заданих контекстів – один індивід може проявляти різні ідентичності за різних обставин і в різних соціальних групах.

Поняття втрачають визначену полярність своїх інтерпретацій – між добрим і поганим зникають чітко визначені межі. Так і з «кризою» в даному контексті: будь-яка крайня точка є трампліном для чогось нового.

Якщо криза буде стосуватись колективної ідентичності, то процес глобалізації може помітно сповільнитись, тому що будуть переглянуті рушії та параметри, які впливають на загальний настрій і налаштованість суспільства.

Е. Еріксон ввів поняття «его-ідентичність», яке розуміється як цілісність індивіда, його внутрішнього «Я». І от під час кризи людина втрачає віру в себе та віру в свою соціальну значимість, що, звичайно, негативно впливає на розвиток глобалізації. Але людина сучасності для адаптування до змін повинна вчитися швидко змінюватись – переглядати свої цінності та пріоритети.

Отже, криза ідентичності – явище нормальне та потрібне в часи глобалізаційних процесів. Те, як змінюється індивід і його спосіб мислення, впливає на життєдіяльність всього людства. І, що важливо, ідентичність переходить на новий рівень існування - віртуальний, що теж певним чином характеризує саму кризу.

Література:

1. Козловець М. А. Глобалізований світ як супермаркет нестабільних ідентичностей. Матеріали міжнародної наукової конференції: «Проблеми культурної ідентичності та культурний проект Європи», 2009. – С. 191-202.

2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. под ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

З. Бауман З. Текучая современность / Пер. с англ. под. Ред. Ю. А. Асочакова. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 240 с.

ПОНЯТТЯ РОЗУМУ У ФІЛОСОФІЇ Е. КАНТА: ТЕОРЕТИЧНИЙ, ПРАКТИЧНИЙ ТА ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Огородник Назар Олегович
Львівський національний університет імені І.Я. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Карась А. Ф.

З розвитком науки в сучасному світі, зокрема досліджень людського мозку і його здатностей, та з домінуючим положенням аналітичної традиції в філософії сьогодення, різного роду науковці та філософи так чи інакше змушені звертатись до титанів людської думки в питаннях розуму та його виявів у різних аспектах нашого буття. У даній доповіді ми розглянемо думки щодо поняття розуму Еммануїла Канта. Варто звернути увагу на три його аспекти: теоретичний, а саме поняття "чистого розуму", практичний, тобто соціально-етичні погляди, і естетичний.

Еммануїл Кант проводить розподіл пізнання розумом, який не можна відкидати: теоретичний і практичний. Перше визначає предмет і його поняття, а друге робить цей предмет дійсним. І в теоретичній, і в практичній сфері варто виділити чисте знання, яке буде допомагати розуму визначати свій предмет цілком а ргіогі і джерело його отримання. Прикладом наук, які визначають свої об'єкти а ргіогі є математика і фізика, хоч і друга робить це лише частково. Це прагнення нашого розуму до безумовного і абсолютного, яке є завершеним рядом умов, і відповідно, змушує нас виходити за межі досвіду, передує виникненню поняття чистого розуму. Варто відразу диференціювати поняття розуму і чистого розуму: "Розум є здатність, яка дає нам принципи апріорного знання, тому чистим ми називаємо розум, який містить принципи безумовно апріорного знання" [1, 61с.]. Головне завдання чистого розуму виражено одним питанням, яке ставить Кант: "Як можливі апріорні синтетичні судження?" [1, 57с.].

Далі є можливість переходу до методу, яким керується розум у віднаходженні чистого знання: "Знайти елементи чистого розуму в тому, що може бути підтверджено або відкинуто експериментально" [1, 26с.]. Проте ці елементи виходять за межі будь-якого можливого досвіду, що не дає можливості перевірити їх експериментально. Тому ми можемо випробовувати лише окремі поняття а ргіогі з двох сторін: почуттів і розсудку для досвіду та з боку розуму, тобто лише мислимого, яке прагне вийти за межі досвіду. Саме тому розуму притаманна регулятивна функція - виявлення обмеженості нашого пізнання. Це проявляється у неможливості пізнати річ в собі та певною межею пізнання у вигляді явищ.

За Кантом, спрямованість чистого розуму до своєї цілі, тобто досягнення

абсолютного, є тим, що закладено в сутності мислення, проте дійсно досягнути своєї цілі неможливо, тому розум необхідно зіштовхується з поняттям антиномії - невирішуваного протиріччя.

"Май мужність користуватись власним розумом!" - цей вислів, яким користується Кант у творі "Що таке просвітництво?" є квінтесенцією його поглядів на поняття розуму у призмі соціально-етичного аспекту. Тому потрібно зняти обмеження на користування розумом, тобто надати "свободу в усіх випадках публічно користуватися власним розумом" [2, 29с.]. За Кантом, користуватись розумом можна публічно і приватно. Перше проявляється вченим перед публікою, а друге - при виконанні службових обов'язків. Тому публічне користування розумом не повинно обмежуватись, а приватне - лише до тієї межі, яка не буде створювати перешкод просвітництву.

Розум в естетичному аспекті реалізований через поняття ідеї смаку та його співвідношення до поняття ідеалу. Згідно з Кантом, не може бути судження про смак, тому що це творчий процес, проте є ідея смаку як прообраз. Останній, виражений через поняття, є відправною точкою до поняття ідеалу, який формується за допомогою чуттєвості та сприйняття одиничного.

Таким чином, поняття розуму відіграє важливу роль в теоретичному, практичному та естетичному аспектах філософії Е. Канта.

Література:

1. Критика чистого разума/Иммануил Кант; пер. с нем. Лосского: Азбука, 2018. - 26с., 57с., 61с.

2. Сочинения. В 6-ти т. Том 6. (Под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др.); "Мысль", 1966. - 29с.

«КОНТРПАМ`ЯТЬ» ЯК СПОСІБ РОЗУМІННЯ СУЧАСНОСТІ ЧЕРЕЗ МИНУЛЕ

Орлова Тетяна

Львівський національний університет імені І.Я. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: к. філос. н., доц. Лосик О. М.

Пам’ять як предмет міждисциплінарних досліджень виконує роль своєрідної призми, крізь яку намагаються проаналізувати особливості функціонування соціальних спільнот та їхній спосіб тлумачення власної історії. Дослідженням цього питання займались представники різних наукових галузей, серед яких Поль Рікер, Аляйда та Ян Ассмани, Моріс Альбвакс, П`єр Нора, Барбара Скарга й інші. Вагомий внесок зробили також й такі вітчизняні науковці, як Алла Киридон, Наталя Яковенко, Оксана Кісь. Цікаві міркування на цю тему висловило подружжя ізраїльських мислителів, спеціалістів у галузі історії та соціології, Яель та Евіатар Зерубавель, висвітлюючи зв`язок між колективною пам`яттю й

контрпам`яттю й роль цього зв`язку у процесі репрезентації минулого.

Саме визначення «колективна пам`ять» тлумачать як сукупність уявлень певної групи людей про свою історії, особливі спогади, які вирізняють її з-поміж інших груп й надають можливість самоідентифікуватись. На відміну від автобіографічної, колективна пам`ять охоплює як спогади про події, які були особисто пережиті її носіями, так і інформацію про минуле, отриману з переказів інших членів спільноти.

Існує тенденція сприйняття колективної пам'яті як «пережитку минулого». Яель Зерубавель вважає її хибною й доречно зазначає, що «знання про історію свого народу хоч і формується впродовж кількох поколінь, проте з кожною новою епохою поновлюється новими інтерпретаціями, відкриттям незнаних до цього фактів й їхнім переосмисленням» [1, с. 74].

Зважаючи на це, слід надавати більшого значення діалогу між минулим і теперішнім й скеровувати його не на систематизацію фактів та деталізоване конструювання минулого, а більшою мірою на створення чітких та яскравих образів, в яких закріплювалися б основні ідеї предків. Такі неформальні способи увіковічнення історії, як пам'ятники, меморіали, пісні, розповіді, урочисті дійства, святкування річниць й інші сприяють збереженню та збагаченню колективної пам'яті. Завдяки ним у суспільстві закріплюється, зберігається й передається пам'ять про минуле.

Е. Зерубавель розглядає час як універсальний фактор суспільного розвитку, оскільки саме з допомогою часових рамок доступно виробити та конституювати певні зразки поведінки індивідів. Прикладом взаємозв'язку колективної пам'яті та часу є, так звані, дні пам'яті – урочисті події, присвячені річницям тих чи інших визначних історичних подій. Для всіх цих дат, незалежно від того, яке значення вони відіграють для національної спадщини, притаманним є певний «алгоритм святкування», тобто порядок дій, які повинні бути виконані особами, залученими до цієї події. Покладання квітів, проведення публічних виступів поряд з «місцем пам'яті», марш, святковий концерт – всі ці коммеморації так чи інакше мають певне часове обмеження й регулярне (щорічне) повторення. Попри те, що всі ці події є вплетеними в колективну пам'ять певної соціальної групи, для кожного нового покоління їхнє проведення може все більше сприйматись як данина традиції, без внутрішнього співпереживання та істинного розуміння суті того, що відбувається.

Природнім є те, що історичні події, які в межах колективної пам'яті певного народу мають особливий символічний статус, можуть трансформуватись у політичний міф, крізь призму якого буде інтерпретуватись і теперішнє, і майбутнє. Ця інтерпретація являтиме собою ілюзію, відображенням бажаного стану речей в соціально-політичному вимірі й неодмінно впливатиме на формування світогляду людей в межах цієї групи.

Такі репрезентації минулого будуть або підлаштовуватись під загальну оповідну конструкцію, відповідно до якої осмислюється минуле нації, або стикатись з опозиційною, дещо ворожою, проте володіючою великим

потенціалом, колективною пам'яттю, яка зароджується серед представників нових поколінь – «контрпам'яттю». Конфлікт між ними трапляється тоді, коли минуле починає тлумачитись в межах певної ідеології, без можливості альтернативних трактувань. В цьому випадку «контрпам'ять» постає певним цензором, який не наполягає на затвердженні виключно свого варіанту історії, але й піддає сумніву загальноприйняті уявлення про минуле.

У науковий обіг поняття «контрпам'ять» ввів Мішель Фуко. Він писав: «те, що пам'ятають про минуле, залежить від способу його репрезентації, від спроможності соціальних груп витворити образ минулого». Таким чином, минуле може змінюватись у кожному новому сучасному дискурсі. Більше того, Я. Зерубавель зазначає, що контрпам'ять» може стосуватись огляду не лише певної події, а бути складовою системою всієї світоглядної системи, уявлень по минуле, яке суперечило б поглядам, які вважаються панівними у суспільстві.

Таким чином, «контрпам'ять» розглядається як виклик проти колективної пам'яті, до створення символів якої часто долучається політична еліта. Вона пропонує наративи, які відрізнялися б від вже існуючих, вплетених в загальну оповідну конструкцію, протистоїть ідеологіям, згідно з якими проводиться маніпулювання людськими спогадами.

Я. Зерубавель висловлює засторогу стосовно «контрпам'яті», говорячи, що навіть у випадку, коли цей феномен сприяє появі нових трактувань конкретних подій минулого, він неодмінно буде зачіпати й інші історичні події й впливати на їхню інтерпретацію. В результаті, це може призвести до руйнування усталеної схеми колективної пам'яті й загальних уявлень певної групи про своє минуле.

З думкою про «підривний характер» «контрпам'яті» згоден і Е. Зерубавель. Мислитель зазначає, що це бажання мати можливість тлумачити свою історію по-своєму ніколи не залишається поза увагою політичних режимів. Як приклад - пригнічення розвитку українського фольклору й створення чіткої «радянської самосвідомості», в межах якої формувалось уявлення про минуле і теперішнє.

Протиріччя між колективною пам'яттю й «контрпам'яттю» лежать в основі конфліктів на тему того, як «правильно» слід сприймати історію свого народу, осмислювати її й транслювати наступним поколінням. Однак, ці процеси слід розглядати не лише з пересторогою, а й як динаміку, яка не дозволяє минулому перетворитись для нащадків на пережиток, щось віддалене й чуже. Я. та Е. Зерубавель переконані, що будь-яка дія, спрямована на збереження пам'яті про історію, навіть якщо вона спричинена тиском «контрпам'яті», дає поштовх для розвитку й оновлення колективної пам'яті.

Література:

1. Зерубавель Я. Динамика коллективной памяти / Яель Зерубавель. // Ab Imperio. – 2004. – №3. – С. 71–90.

2. Киридон А. Гетеротопії пам'яті. Теоретично-методологічні проблеми студій пам'яті / Алла Киридон. – Київ: Ніка-Центр, 2015. – 444 с.

3. Zerubavel E. Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past

[Електронний ресурс] / Eviatar Zerubavel // The University of Chicago Press, Chicago. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=ZYfp0Tq0pBkC&hl=ru.

СИМУЛЯКР ЯК ФЕНОМЕН ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Передрій Богдан Дмитрович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Карась А. Ф.

Питання віртуальної реальності, її семіотичної основи та особливостей, стали актуальними ля розуміння сучасного світу. Наша мета – дослідження семіотики віртуальної реальності з погляду на феномен симуляції і симулякрів. У своїх міркуваннях ми спиратимемось на концепцію, розроблену Жаном Бодріяром.

У 1981 році він пише книгу «Симулякри і симуляція» у якій окреслює процес утворення симуляції та його наслідки. У цій праці Бодріяр протиставляє два плани існування дійсності: реальність і її симуляцію. При тому остання визнається такою, яка домінує в епоху постмодерну, а отже – заміщує реальність. Продуктом такого заміщення є створення симулякру – символу без оригіналу в реальності. Таким чином природній порядок репрезентації незалежної від нас реальності максимально розривається, а зв'язок з нею дедалі більше і більше стає ілюзорним відтворенням процесу симуляції.

Шлях переходу від образу реальності до симулякру Бодріяр висвітлює у наступній послідовності перетворення базу: «він [образ] є відображенням глибокої реальності; він маскує і спотворює глибоку реальність; він маскує відсутність глибокої реальності; він позбавлений зв'язку з будь-якою реальністю: він є чистим симулякром самого себе»[1]. Відповідно, перші три фази образу мають певне відношення до реальності: перша – репрезентація; друга – початок спотворення першої; третя – грає роль видимості, фактично, починає приховано входити у фазу симулякру; остання ж – повне існування образу у стані симуляції під виглядом симулякру, котрий не приховує відсутність зв'язку із реальністю. Перебуваючи у такому вимірі симуляції, ми, фактично, потрапляємо у замкнуту петлю: кожен симулякр провокує появу наступного, а їхня взаємопов'язаність підтримує силу симуляції.

Ще однією важливою темою, яку розвиває Бодріяр є співвідношення уявного та гіперреального. Уявне є частиною нашого процесу мислення. Уява – це те, що забезпечує процес генерації нових ідей людським видом. Але все, що відсилає до продуктивної діяльності нашого мозку, уява з легкістю може піддавати маніпуляції і вводити в оману. Так омана, за Бодріяром, стає гіперреальністю. Гіперреальність – це симуляція реальності, яка формується на основі взаємодії симулякрів і «репрезентує» все так, що ми сприймаємо симулятивну

репрезентацію за реальність. Вона є свого роду гротескною формою, котра постулює ідею, яка настільки далека від реальності, що підтримує симуляцію своєю процесуальною віддаленістю.

Разом із теоретичним підґрунтям – базою переконливим чинником роботи Бодріяра стали конкретні приклади, які розкривають взаємодію симулякрів в межах симуляції та гіперреальності. Ж. Бодріяр демонструє різноманітні форми колективного мислення, які за своєю суттю є симулякрами. По-перше – це релігія у її широкому розумінні. Всякі релігійні системи завжди опираються на символічне копіювання не існуючого, тобто на відтворення того, що не має під собою (матеріальної) основи. Ще однією поширеною сферою, у якій симулякри виконують чи не провідну функцію, є політична сфера.

Як слушно зазначив Бодріяр, коли ми маємо справу із політикою у всьому її масштабі – ми знаходимось на полі боротьби поміж симулякрами та гіперреальностями, які вони провокують. Так, зокрема, він приділяє увагу питанню ядерної зброї та холодної війни. Згідно з Бодріяром, хоч з однієї сторони реальний шанс розв'язання ядерної війни мізерний – сам факт існування такої загрози вже створює вплив на сприйняття зовнішнього до людини світу. Цей вплив симулякрів Бодріяр окреслює поняттям імплозії – «вибуху, спрямованого в себе». Його контролюючу дію вдало вдається розкрити через феномен ЗМІ. Засоби масової інформації надають нам частковий потік даних, вони починають вибудовувати симуляцію, котра приймає форму гіперреальності і в котрій ми проводимо своє існування. Така гіперреальність має певну умову – доки вона існує «десь там», тобто є об'єктивно невирішуваною і глобальною – її вплив зберігається.

До прикладу, якщо ми уявимо феномен екологічної кризи – його регулятивний вплив на соціальні маси існуватиме доти, доки самі екологічні проблеми залишатимуться невирішеними. Гіперреальність створює той вимір, у якому формально нічого від нас не залежить і який підтримує свої впливи та контроль шляхом своєї стабільності. Ж.Бодріяр підсумовує, що тепер не ми надаємо смисл тому, що сприймаємо, а сама гіперреальність диктує смисл, який ми змушені сприймати і на основі якого вибудовуємо симуляцію реальності шляхом продукування симулякрів.

Цікаві приклади симулякрів, про які згадує автор, спостерігаємо у феномені музеїв та культурних пам'яток. На окремо відділеному шматку території чи в певній будівлі ми штучно репродукуємо елементи історично віддалених моментів в житті людства, проте за самою своєю природою такі інсталяції є симулякром: ми штучно створюємо псевдо-реалістичну модель, використовуючи об'єкти минулого у відповідних до них декораціях на території певної сучасної будівлі.

У підсумку Бодріяр висновує, що сучасний йому світ, епоха постмодерну – це суцільна симуляція, позбавлена реальності. Проте, з моменту написання книги пройшло майже 40 років. Протягом 30 років і особливо в останні 10 років ми спостерігаємо активний розвиток інформаційних і когнітивних технологій, тож тепер постає актуальним не просто вибір того чи іншого контексту симуляції –

новим викликом стає віртуальна реальність. Фактично, віртуальна реальність це – удосконалена симуляція об'єктів, які не мають реального відповідника. Якщо симуляція видає симулятивні об'єкти, або симулякри за дійсність в вимірі реального, то віртуальний вимір, не приховуючи того, що він є симуляцією, розкриває простір для розгортання нової, власне, віртуальної реальності. Тепер маємо справу із симуляцією симуляції, свого роду симулякром подвійного порядку, який розмиває усі звязки з зовнішньою реальністю, в тому числі й референційні.

Першою такою формою, про яку згадує і сам Бодріяр є кіно. Проте навіть ця сфера пережила значну зміну. Якщо раніше кіно було симулякром життя, при постановці якого задіювались реальні актори, предмети, декорації тощо, то тепер воно видає нам на екрані симуляцію реальності, створену цифровими технологіями: для відтворення великої декорації тепер не потрібна її детальна побудова – все можна, в прямому значенні слова, домалювати і видати за реальне.

Тепер ми рухаємось ще далі. Як зазначав Бодріяр у своїй книзі – межа поміж науковою фантастикою та реальністю стирається тією мірою, якою ми залучаємось у симуляцію віртуальних об'єктів. Значним поштовхом до розвитку віртуальної реальності слід, як на мене, вважати виникнення індустрії комп'ютерних ігор наприкінці 90-х років XX ст. За своєю формою – всяка гра ставить собі за мету змоделювати, симулювати власний світ, в межах якого розвиваються певні сюжети. В процесі гри людина не просто керує симуляцією, а й умовно поєднується із нею, «проживаючи» за її законами і правилами.

У сфері власних думок людина вже поринає у цей штучно програмований світ. Проте з року в рік технології значно покращувались, тож порівняно недавно ми зустрілись з феноменом фотореалізму. Його прояв має своє місце і у звичних фото, і в самих іграх. Суть фотореалізму – відтворення шляхом цифрових інструментів настільки детального та чіткого зображення, що мимоволі ти віриш у нього, навіть не задумуючись над істинністю. Ці явища – це всього лиш чергові втілення симулякрів, котрі поглиблюють симуляцію в котрій ми існуємо.

Сьогодні було б доречно, на противагу глибокій реальності, – поняттю, під яким умовно розуміється об'єктивно реальний світ, ввести поняття глибинної симуляції, яка є широкомасштабним зануренням у складну систему симулякрів реального та симулякрів самих симулякрів, як копіювання копій.

Фінальним на даний момент етапом розвитку симуляцій є саме явище «входу» в сферу справжньої віртуальної реальності. Останні роки прославились різноманітними розробками в сфері спеціальних ігрових шоломів віртуальної реальності та операційних систем, які дозволяють їм повноцінно працювати. Ця технологія – потенційно досконалий механізм, для вживлення людини у абсолютно чужий та відірваний від неї світ, в якому вона отримує змогу діяти та взаємодіяти з нереальними об'єктами на власний розсуд.

Виклик для людства тут постає у тому, що віртуальна реальність, яка діє за цілком своїми власними алгоритмами, може отримати шанс сформувати власну гіперреальність, котра пітримуватиме її об'єктивність. Настановою для

подальшого аналізу цієї проблеми тепер слід вважати наступну тезу: наукова фантастика перестає бути чимось не реальним та входить у фазу свого стрімкого втілення.

На тлі такого прогресу перед людиною постає нова проблематика. Якщо у Бодріяра центральним протистоянням є симуляція та реальність, яку вона витісняє, – то у наші часи питання реальності виглядає вже цілком втраченим. В наші часи загроза полягає у стиранні меж самої симуляції. Поступовий хід еволюційного антропосеміозу кидає виклик не просто симуляції, базованій на нашій уяві, він кидає виклик ймовірності контролю над симулюванням і впевненості в самому біологічному житті, з якого людина поволі все більше виходить до чогось іншого, не тільки біологічного.

Які виклики і загрози стоять перед людським видом? Чи може трансгуманізм стати виходом, чи він лише поглиблюватиме нашу пов'язаність із симуляційними системами? Чи залишиться людина біологічним видом, чи перейде у сферу віртуального існування завдяки синтезу новітніх досліджень у галузях нейробіології, програмування та кібернетики? Симулятивне виснаження класичної репрезентаційної системи, заснованій на об'єктно-предметній взаємодії між зовнішньою фізичною реальністю і мисленням, стало початком краху для значної і тривалої історії існування людства. Перед сучасниками стоїть проблема вибору того, яким чином тепер нам взаємодіяти із зовнішнім світом, так, щоб не загубити саме життя. Питання постає у тому чи взагалі ми зможемо знайти таку систему репрезентації, яка дозволить зберегти зв'язки з реальністю поза межами симуляцій. Тобто, з технологічним розвитком людства проблема реальності лише поглиблюється і ми не маємо простої відповіді щодо її сутності. Нам і далі буде у пригоді поняття «буття», смисловий обсяг якого охоплює все, про що ми можемо подумати, що воно існує.

Література:

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. — Вид-во Соломії Павличко «Основи», К. 2004

КРИТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ІММАНУЇЛА КАНТА В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЖІЛЯ ДЕЛЕЗА

Передрій Богдан Дмитрович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Лисий В. П.

Переосмислення попередньої філософії – один з провідних мотивів розвитку самої філософії. Не оминуло це і філософію Іммануїла Канта. Одну із цікавих інтерпретацій його філософії залишив по собі французький філософ-

постмодерніст, представник постструктуралізму Жиль Делез (1925-1985). 1963 р. він написав роботу «Критична філософія Канта: вчення про здатності». У ній, шляхом аналізу трьох «Критик» І. Канта, він хоче дослідити та усунути розбіжність поміж трансценденталізмом та емпіризмом об'єднавши їх у «трансцендентальний емпіризм». Саме завдяки цій праці, ряд дослідників вважає Делеза предтечою становлення «спекулятивного реалізму» у філософії.

В першу чергу, у своїй праці Делез задає визначення того, що таке філософія для Канта, як він її розуміє – і звучить воно так: «наука про відношення всякого знання до суттєвих цілей власного Розуму» [1]. Відповідно, це розуміння філософії Канта як співвідношення Розуму та цілей буде провідним для всієї роботи. Делез зазначає, що філософія Канта водночас направлена на боротьбу із двома явищами: емпіризмом та догматичним раціоналізмом. Якщо емпіризм піддається критиці через те, що не розглядає Розум в якості засобу постановки цілей, а лише зводить до функції їх досягнення. Для Канта характерне усвідомлення того, що Розум містить у собі специфічні, характерні йому цілі, які відсилають нас до цілей Культури, а отже виходить поза межі емпірично обумовленої природи. Проти догматичного раціоналізму Кант виступає з огляду на те, що хоч у цьому напрямі мислення Розум і визнається тим, що ставить собі цілі, цими цілями виступають такі поняття як Буття, Бог абощо, які є зовнішніми відносно самого розуму. Та сам Кант зазначає, що в Розумі є не лише ці вищі цілі, покладаючи які Розум покладає лише самого себе. Таким чином Делез ставить за мету критику Канта крізь призму визначення істинної природи інтересів та цілей розуму, а також засобів здійснення цих інтересів. Самі три «Критики» Канта Делез підпорядковує трьом здатностям людського Розуму, подаючи їх у такій відповідності: «Критика Чистого Розуму» - пізнавальна здатність; «Критика Практичного Розуму» - здатність до певного бажання та «Критика Здатності Судження» - відчуття задоволення та незадоволення. Кант постановляє собі за мету знайти найвищу форму кожної із здатностей, при тому подаючи перші дві як такі, що розвиваються паралельно одна одній і у яких є моменти, які самі вони не вирішують, а останню – як синтез-заключення обох, у якій вирішуються невирішені питання попередніх «Критик».

Аналізуючи «Критику Чистого Розуму» Делез зазначає, що для Канта Розсудок є свого роду «законодавцем» реальності. Розглядаючи співвідношення сприйняття реальності крізь лінію Відчуття-Розсудок-Розум, Кант наголошував на тому, як Розсудок є тим, що обробляє задані відчуттями параметри та створює у них підґрунтя для інформації, слідуючи закладеній ідеї Розуму. Важливим зауваженням є те, що Кант знаходить «трансцендентальний» вимір суб'єктивності – тобто набір таких принципів, які керують водночас і нашим представленням і нашими вчинками. Із цього трансцендентального методу логічно випливає дві складові філософії Канта: по-перше, підпорядкованість об'єкта суб'єктові, що випливає із поділу першого на феномен, те що ми сприймаємо від об'єкта, та ноумен – «річ в собі» – об'єкт такий, яким він є сам по собі і яким ми не в змозі пізнати. По-друге, із такого принципу випливає те, що основним завданням і

функцією Розсудку є синтез сприйнятих нами феноменів у правильне відображення дійсності. У цьому контексті важливо наголосити на феномені схематизму. Через явище схематизму Кант поєднує поміж собою Уяву, Розсудок та Розум. Всякі феномени у їх просторово-часовому вимірі сприймаються через Уяву у вигляді певного набору даних. Цей набір даних є певною першопочатковою схемою, яка формується і вибудовується у нашому Розсудку. Посилаючись на закладені в нас самих апріорні судження, отримані дані починають підводитись Розсудком під систему категорій – у цьому процесі ми спостерігаємо законодавчу діяльність Розсудку. Розум же у цій схемі виступає гарантом для Розсудку: з однієї сторони, Ідеї Розуму надають повноти та цілісності Розсудку; з іншої – Розум є тим, що надає феноменам їхнього змісту, адже Розсудок є законодавцем понад формою, в той час як у змістовому вимірі – ідея феномену є тим, що прямо відповідає Ідеям Розуму. Таким чином, в межах пізнавальної здібності у Канта отримується взаємозв'язок, у якому Розсудок – законодавець, Уява займається схематизацією даних, а Розум підводить підсумок і максимально синтезує оброблені Розсудком дані. Фактично у нас виникає система, у якій центральна ланка (Розсудок) – є керуючим елементом двох крайніх частин ланцюга, які впливають на неї (Уява, Розум). Проблему тут Делез вбачає у тому, що Кант подає нам схему взаємодії різних здатностей, але не вказує на взаємопов'язаність в межах їхньої природи – ми маємо конструкт дії без конструкту взаємоспіввідношення. Важливим зауваженням Делеза є те, що вся «Критика Чистого Розуму» та ідея «спекулятивного Розуму взагалі» побудована на припущенні об'єктивного і беззаперечного знання Розуму та Розсудку про феномен та фактичне ігнорування питання «речі в собі», яка обмежується верхньою межею пізнання Розсудку.

Вдаючись до питання дослідження інтересів Розуму ми змушені перейти до «Критики Практичного Розуму». Розум для Канта виступає всезагальним законодавцем – тобто тим, що формує закон у процесі практичного синтезу. Цей закон для нього виступає чистою формою законодавства, а отже е означає, що є такий закон, якому коритиметься свобода волі – а саме моральний закон. Відповідно, одним із ключових мотивів «Критики Практичного Розуму» стає дослідження співвідношення поміж свободою та моральним законом. Делез слушно зазначає, що у Канта свобода не розкривається як феномен у просторі-часі, а має внутрішнє джерело походження, іншими словами – свобода виступає «річчю в собі», яка не піддається нашому спогляданню. Звідси слідує усвідомлення того, що попри спекулятивний інтерес, Розуму характерний і інший – практичний інтерес. Саме через поняття практичного інтересу Кант вводить взаємодію із свободою як ноуменом. Практичний Розум, слідуючи поняттю свободи, займається законодавством понад об'єктом, який він представляє свободі. Слідуючи таким аргументам, Делез зазначає, що у Канта спостерігається розділення законодавства на два типи: спекулятивне законодавство Розсудку та практичне законодавтсво Розуму. Моральний закон за своєю природою є тією формою, якою ми конституюємо нашу надчуттєву природу. Співвідношення

поміж чуттєвим та надчуттєвим Кант розуміє шляхом аналогії. Сфера обробки чуттєвого підконтрольна законодавству Розсудку, але він, водночас у чуттєвому розпізнає лише те, що по аналогії слідує із законів надчуттєвого. Звідси Делез підкреслює, що в той час як Розсудок займається законодавством понад феноменами у пізнавальній здатності, практичний інтерес Розуму, в той же час, є тим, що задає закони, згідно з якими відбувається законодавство самого Розсудку. Важливим тут Делез вбачає взаємодію поняття причинності. З точки зору пізнавальної здатності – причинність – одна із категорій Розсудку. Він використовує її не в формі створення першопричин, а у формі природньої каузальності або ж з'єднання, які встановлюють зв'язки поміж чуттєво сприйнятливими феноменами. Проте коли Розум виявляє практичний інтерес – він позбавляє Розсудок його привілеїв та розглядає причинність у поєднанні зі свободою, створюючи тим самим поняття свобідної причинності. Піддаючи такій причинності надчуттєвий об'єкт, Розум через неї надає йому можливість по аналогії формувати природу. Проте Делез наводить важливий факт для розуміння природи Чистого та Практичного Розуму: якщо перший, будучи «чистим», не потребує над собою критики, то Практичний Розум передбачає потребу своєї критики. У Практичного Розуму існує проблема взаємопов'язаності морального закону та чуттєво даної свободи. Вирішення цього розриву знаходиться у тому, що Кант визначає як «парадокс методу в «Критиці Практичного Розуму»», суть якого полягає у тому, що коли Розум є законодавцем здатності бажання, а сама вона є законодавцем понад об'єктами. Отже, Делез зазначає, що у Канта навіть спекулятивний інтерес у своїй перспективі підпорядкований практичному інтересу. Коли таке підпорядкування відбувається, то ми маємо справу із виникненням того, що означається як віра. В такому плані, зазначає Кант, моральний доказ існування Бога як гаранта морального закону, який є «річчю в собі» є вищим за будь-який спекулятивний доказ. Результатом «Критики Практичного Розуму» постає факт того, що всяка цільова направленість, маючи на увазі завершувані цілі приходить до поняття Практичного Розуму, і навіть Спекулятивний Розум, ставлячи за мету дослідити чуттєво сприйману природу, в кінці-кінців приходить до здійснення повного смислу у практичному використанні.

Насамкінець дослідженню піддається «Критика Здатності Судження», у якій Делез розглядає поєднання здатностей, які Кант розкриває у перших двох «Критиках». Загальна ідея відповіді на запитання існування апріорного задання стану суб'єкта в плані задоволення чи незадоволення слід розуміти крізь призму, відмежовану від перших двох здатностей, таким чином на питання вищого задоволення ми виходимо крізь призму розгляду вищого естетичного через судження типу «це прекрасне». Поняття «це прекрасне» містить у собі не тільки поняття задоволення, а й певної об'єктивності, певної необхідності і певної всезагальності. В питання такого роду Розсудок знаходиться в взаємопов'язаності із Уявою, яке розкривається через «схематизм без поняття» і являє узгодження цих понять, яке й перетворюється в загальне відчуття задоволення. У цьому

співвідношенні розглядається чисто суб'єктивна гармонія, яка розкривається через спонтанну дію окремо Розсудку і окремо Уяви. Задоволення існує в сфері дії окремо пізнавального та морального законодавства. Розум, коли ми аналізуємо з точки зору поняття «це прекрасне», загалом не відіграє жодної ролі. Відбувається використання суто Розсудку та Уяви. Другим же типом естетичного судження виступає «це піднесене». Відчуття піднесення виникає тоді, коли ми стикаємося з чимось безформним або деформованим і, в результаті такого випадку, Уява починає взаємодіяти із Ідеєю Розуму. За таких умов випадку поняття «піднесеного» вибудовує зв'язок поміж Уявою і Розумом, яка, в першу чергу, характеризується внутрішнім непорозумінням, а не співпрацею. Тому Делез зазначає, що ідея «піднесеного» скоріш є втіленням незадоволення, аніж задоволення. Таким чином ми спостерігаємо окреме розумінні надчуттєвого призначення для Розуму і для Уяви і виходимо до того, що поняття «відчуття піднесеного» готує у нас самих основу для розгортання цілеспрямованості морального закону. Проблема «піднесеного» полягає у тому, що воно є суб'єктивним і відноситься до природи тільки через проекцію. Звідси Кант висновує питання того, який інтерес повинен взаємодіяти із естетичним. Суть проблеми в тому, що не існує конкретних об'єктів, які можна підпорядкувати здатності відчувати. Вища форма здатності відчувати відсилає нас тільки до суб'єктивної і спонтанної гармонії активних здатностей. Звідси третім інтересом Розуму виступає не необхідне підкорення, а випадково складена узгодженість природи і наших здатностей. Інтерес до прекрасного вибудовує взаємодією між Уявою і Розсудком: в той час як останній розглядає поняття необмеженим чином, Уява, все ще підкоряючись вбудованому схематизмові, починає ставати вільною до рефлектування власної форми. З іншої сторони вільне узгодження здатностей вже має розуміти під собою Розум як те, що відіграє певну роль у практичному інтересі або ж моральній сфері. Звідси ідею надчуттєвого слід розглядати як те, що наближає нас до невизначеної єдності здатностей і, водночас, як те, що постулює інтерес до прекрасного як розуміння здатності бути моральним. Тут у Канта проводиться ототожнення поміж добром та прекрасним як символом добра. Разом із ідеєю узгодження прекрасного у природі, Кант розглядає питання мистецтва. Мистецтво розглядається не як те, що прямо підпорядковане природі, а як те, на що впливає природа через певну схильність суб'єкта. Геній, за Кантом, є тим, хто володіє синтетичним і генетичним правилом мистецтва прекрасного. Звідси до чисто формальної естетики Кант додає матеріальну мета-естетику, у якої є дві теми, які, по суті, проявляються як інтерес до прекрасного і геніальність. Як зазначає Делез, саме тут відбувається певне урівноваження Канта як представника класицизму та предтечі романтизму.

Інтерпретація критичної філософії Канта Делезом важлива саме тим, що дає змогу поглянути на взаємодію здатностей крізь призму трьох «Критик». Перші дві «Критики» вказують нам на конкретне поле діяльності однієї із здатностей: пізнавальної та здатності бажання, які керуються, відповідно, Розсудком і Розумом. Уява ж не бере на себе саме законодавчої сутності, але набуває свободи

через взаємодію всіх здатностей у їх вільному узгодженні, тобто «Критика Здатності Судження» вказує на вільну і невизначену взаємодію здатностей. Кінцевою ціллю для Канта залишається поняття Практичного Розуму, тобто слідування моральному закону без інстинктивного навантаження. Така практична ціль імпліцитно веде за собою ідею Бога як морального творця, і таким чином ми виходимо із поняття практичної телеології, тобто задання поняття кінцевої цілі, до моральної теології, тобто задання морального Бога як об'єкту віри. Делез окремо виводить у Канта питання цілі, розглядаючи факт того, яким чином кінцева ціль є і останньою ціллю природи. Іншими словами, як людина в своєму надчуттєвому існуванні у ролі ноумена являється кінцевою ціллю чуттєво сприйманої природи. Делез вказує на парадокс у Канта, який полягає в тому, що кінцевою ціллю реалізації чуттєво сприйманої природи є ціль, для якої цієї природи недостатньо. Саме питання свободи реалізується і здійснюється в природі, і синтетична діяльність людини полягає в тому, щоб реалізовувати природу у чуттєво сприйнятливій природі, таким чином природа завжди підкоряється законам. Отже, замисел природи знаходиться у тому щоб вивести людину поза межі інстинктивного механізму в результаті чого, вільна від цього інстинкту людина, знаходить щастя в діянні Розуму.

ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ:УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Полянський Юрій Сергійович

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Географічний факультет,кафедра РВПР і ОП
Науковий керівник: к. філософ. н., доц. Наконечний А.Р

Політика — важливий компонент життєдіяльності суспільства. За своєю природою вона пронизує всі сфери суспільного життя. Як соціальне явище політика носить відносно самостійний характер, і її розвиток відбувається на основі своїх власних об'єктивних закономірностей. Але сутнісний аналіз цього соціального явища не може бути повним і зрозумілим без виявлення його взаємодії з іншими явищами і процесами політичного простору суспільного життя.

Пізнання політики як підсистеми суспільних відносин можливе лише як "момент" історії, еволюції та розвитку соціальної системи в цілому.

Отже, політична система як одна із частин або підсистем соціальної системи дає змогу виявити межі політики та політичних відносин, їхні елементи та взаємозв'язок між ними, функції та ін. Тобто поняття політичної системи дає можливість розкрити цілісність, динамізм і структуру політичного життя, його якісні характеристики, що визначаються насамперед місцем і роллю самої політики у суспільстві[1].

Нинішнє українське суспільство не підпадає під загальновживані й усталені соціально-політичні типології. Воно являє собою специфічну суспільну констеляцію, щодо якої необхідно виробити конкретизований стосовно неї словник опису. Просте використання загальних формул тут радше перешкоджає розумінню, ніж сприяє йому. У справі вироблення адекватного тезауруса теоретичного мислення потрібно спиратися не стільки на усталені теоретичні пріоритети , скільки на аналітично виділені особливості соціальної дійсності, що утворилися в Україні після краху "реального соціалізму". Водночас правильно діагнозувати наявні соціально-політичні проблеми та побачити перспективи їх розв'язання неможливо поза контекстом загальносвітових, глобальних політичних та соціокультурних процесів і перетворень

Визначальною характеристикою сучасного українського суспільства є його транзитивність. Воно повною мірою є суспільством переходу, яке ще не усталилося в певних диспозиціях свого існування. Навіть те, що в українському сьогоденні стало узвичаєним не можна вважати сталим соціальним порядком, оскільки здебільшого ці усталеності не містять потенціалу сталого продуктивного розвитку та є доволі спотвореними формами соціальності. Спонтанний розвиток посткомуністичної руїни не створив життєздатного суспільнісного організму, а породив, натомість, кланово-корпоративну систему, яка ефективно обслуговує інтереси утримувачів влади (так званий політичний клас, або "владну еліту"), але не здатна забезпечити виконання нагальних загальносуспільних завдань. Тому на сьогодні країна постала перед необхідністю подолання деструктивного ефекту корпоратизації суспільного життя, що вимагає фактично перевстановлення суспільства на нових, конструктивних засадах, які б відкривали перед ним перспективу подальшого розвитку, а не згортали її в соціально-політичний колапс.

На сьогодні Україна ще просувається до формату загальнонаціонального життя. Цілісність суспільного організму ще не встигла виникнути, як була розірвана швидким процесом корпоратизації суспільства. Публічному життю в Україні не було на що спертися, відповідні культурні й правові традиції історично не сформувалися. Аж до кінця XIX ст. український народ знав лише суто приватні, соціально вкрай обмежені форми життя. Він був втягнутий у російські, австро-угорські, польські форми державності, якими ніколи не володів і ніколи не здійснював "від власної особи". Життя українського народу лише вписувалося в інодержавні форми як зовнішню систему приписів. Із здобуттям незалежності виникла ситуація соціально-політичної невизначеності і разом з тим – потенційної можливості формування нових засад суспільства, зорієнтованих на автономію особистості, певних своїх прав. Однак розвиток ситуації пішов в іншому напрямі. В умовах аморфності суспільства, слабкої і неусталеної державності, пасивності й деморалізованості широких верств населення, відсутності національної впливової еліти в Україні відбувся жорсткий кланово-корпоративний розподіл влади, власності, суспільного впливу, національного багатства. Цим процесом суверенітет народу було перетворено на суцільну фікцію.[2]

Питання про подальшу соціальну еволюцію України не може існувати як питання про абстрактний вибір тієї чи іншої суспільної моделі. Воно невіддільне від питання про оптимальний шлях подолання придушеного, дистрофічного стану суспільства і неконтрольованого, самодостатнього положення держави (власне, клановокорпоративної системи, що поглинула державу) в сучасній Україні. Природним та історично найбільш продуктивним для нашої країни є європейський вибір, який існував як широко визнана і безпроблемна (така, що не створює конфлікту) перспектива аж до середини 2013 р. Лише ірраціональний, брутальний і шалений спротив Кремля цій перспективі надав їй ваги консолідуючої українське суспільство наріжної цінності. З точки зору політичної прагматики дії путінівського уряду є безглуздими (як у плані практичних наслідків української євроугоди для Росії, так і з огляду на російське прагнення до "єдиного соціально-економічного простору від Лісабона до Владивостока"). Насамперед європейський вибір для України означає внутрішнє перетворення української соціальності відповідно до системи усталених європейських цінностей, які є домінуючими в соціальній, політичній та культурній практиці Європи протягом багатьох століть. З огляду також на кількасотлітній досвід авторитарного панування, придушення особистих свобод і чинників громадянського самоврядування в Україні, стає зрозумілим ключове значення для її соціального прогресу засвоєння базових принципів модерного соціального проекту. Таким чином, ми живемо не лише в країні після комунізму. Ми живемо у світі, який пережив крах висунутого модерною цивілізацією всесвітньо-історичного проекту, який називають тоталітарною утопією. Ця зміна перспективи узвичаєного (вузького) погляду на тоталітарний лад робить феномен тоталітаризму універсально значущим для розуміння не лише перипетій недавнього історичного минулого, а й для розуміння ситуації (й природи) сучасного світу. Отже, український досвід соціальних перетворень, вектор яких спрямовано на підпорядкування суспільного життя системі демократичних цінностей, набуває всезагального значення.

Звідси випливає висновок: демократична революція актуальна сьогодні не лише для посткомуністичних суспільств, у яких вона покликана денонсувати кланово-корпоративну систему та забезпечити дієвість основних прав. Попри відчутні відмінності конкретних завдань, які мають вирішити демократичні революції в країнах розвиненої демократії, у посткомуністичних державах і так званому "третьому світі" (який на сьогодні отримує більш певне геополітичне визначення "Південь"), усюди вони мають спільний знаменник, що полягає у пошуку та ствердженні нині ефективних форм народовладдя. Ця все більш масштабна (хоч і вельми строката) активність громадянських спільнот не має бути проігнорована сучасним філософсько-політичном дискурсом, а навпаки – повинна стати одним із чільних засновків перспектив розвитку сучасної державності й ефективного управління суспільством[2]

Література:

1.Освіта Юа Філософія політики: структура та функції // Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13173/

2. Шамрай В.В Демократична революція і кланово-корпоративна система // Вісник НАДУ при Президентові України 2015 р – с.56-63

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ПРО І КОНТРА

Романяк Марта Іванівна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: Откович К.В.

Термін «глобалізація» є широко вживаним у сучасному суспільстві, проте, мабуть однозначної дефініції не існує. Загалом, глобалізацією можна назвати всесвітній процес взаємодії різних сфер людської діяльності – виробництво, торгівля, економіка, політика, релігія, культура, мистецтво, інформація.

Відповідно глобалізація давно стала природнім, незворотнім та не передбачуваним процесом. Основним наслідком глобалізації є зближення та злиття культур, на основі яких виникають нові. А також всезагальність, масовість. Завдяки глобалізації змінився світогляд середньостатистичної людини. Основним чинником цього є доступ до інформації, технократизм. Можна припустити , що людина втрачає природні інстинкти, здатність виживати, бо йде шляхом найменшого опору.

Тож розглянемо детальніше переваги й недоліки глобалізації.

Найбільшою перевагою глобалізації є безперервний поступ. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, приріст знання. Розпорошення кордонів , «відкритість» світу. Також виникнення нової культури, нового бачення мистецтва. Наприклад, всі ми помітили як в Україні почали відноситись до постаті Тараса Шевченка. Те, що роками було міцним, непорушним фундаментом для українського народу – раптом стало ближчим, доступнішим. Все що відбувається зараз - Шевченко у вишиванці, в касці, з кулеметом на передовій, у графіті на спорудах, комп'ютерній графіці, на футболках. Українська нація змогла створити цілий феномен Шевченка. Така трансформація направду є важливою для національного духу, єдності та соборності. Це говорить нам про те, що нам вдалося переломити радянський стереотип «кріпака в кожусі» . Сучасні події дали друге дихання сприйняттю Шевченка. Тепер це не кобзар чи пророк, що пише про важку долю народу і закликає до дій, а покровитель та лідер , що на рівні з усіма бореться тут і зараз нову ментальність українського народу.

Та попри усі позитивні сторони глобалізації, є інша сторона медалі, яку спробуємо розглянути.

Найбільшим недоліком глобалізації є надмірність усього. Мається на увазі суспільство масового споживання. Це веде за собою цілу низку проблем, від

проблем екології до розхитування моральних установок. В суспільстві постійно боротьби за першість, перенасичення непотрібною інформацією, споживацького ставлення до навколишнього середовища – виникає новий індивід. Такій людині легко нав'язати чужу думку, в неї відмінна система цінностей. Загалом ставлення до сучасної людини видозмінилось: якщо раніше у філософській думці людина була вінцем досконалості. «мірою усіх речей» - на даний момент це ланка світового механізму, яка ризикує втратити першість. Це відчужена істота яка не може знайти собі місця , пливе за течією та легко піддається маніпуляціям. Це нові онтологічні дискурси, які не тримаються за основні засади буття, а не постійно шукають відмінні.

Отже, потрібно визнати, що глобалізація – незворотній процес. Ніколи суспільство не повернеться у початкову точку відліку, і не потрібно цього робити. Якими б не були наслідки – негативні чи позитивні, потрібно прийняти цей етап розвитку як один із варіантів подій, бо наскільки нам відомо , глобалізація набрала таких масштабі розвитку, що передбачити наступі кроки – неможливо.

Література::

Кушерець В. Завжди сучасний: Тарас Шевченко в просторі та часі: До 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка /Василь Кушерець. – К.: Знання України, 2014. – 363, [1]с.

СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ «ГІБРИДНОЇ» ВІЙНИ

Рорат Христина, Шапкіна Олена, Цап Ірина

Львівський національний університет імені Івана Франка,
Науковий керівник: д.філософ. н., проф.. Братасюк М.Г.

Україна стала жертвою гібридної війни, жертвою багато в чому показовою й символічною. Гібридна війна – це прагнення однієї держави нав'язати свою політичну волю щляхом комплексу заходів політичного, економічного, інформаційного характеру і без оголошення війни відповідно до норм міжнародного права. Саме обман і маніпуляції – важливі складові гібридної війни, що формують її методологічну основу вагоміше, ніж бойові статути окремих родів військ.

Війна на Донбасі штовхає до одвічних історіософічних і філософських роздумів. Якщо філософія моралі категорично відкидає війну, цю «школу насильства» і знецінення людяності, то філософія політики лише констатує її фатальний вплив на історичну реальність. Саме війна з огляду на своє теоретичне і практичне значення стала предметом зацікавлень філософської і суспільної думки від початків історії. Можливостей уникнення війн людськість шукала дуже довго.

Спираючись на трагічний досвід воєн, не можна вважати протистояння з

Росією звичайною, рушійною силою історичного становлення. У той же час войовничий інстинкт

властивий людській природі, а конфлікт – в історії, драматургії чи навіть у масштабах однієї людської особи, – невідворотна, діалектична характеристика поступального руху матерії. «Ми завжди бачили, як сильніший підпорядковує своїй владі слабшого», зазначав Фукідід, чий проникливий і неупереджений аналіз пелопонеських воєн, що обгрунтовує трагічну філософію історії, надихає будь-якого реаліста.

Джерело війни коріниться в інстинкті смерті та його пульсаціях або у схильності до агресії, «вродженої імпульсної та автономної схильності людини», як думав німецький філософ Фройд? Чи війна є частиною проекту божественного провидіння? Чи, може, фактором конкуренції між індивідами та націями? Наша позиція збігається з іронічною заувагою Ніцше про те, що безконфліктний світ призвів би до тріумфу раба та обивателя. Розглядаючи «гібридну війну» з філософської точки зору, класичні інтерпретації воєнних конфліктів на сьогодні, здається, вже безнадійно застаріли. Гібридна війна не є поверненням до стану холодної війни. Вона приходить їй на зміну, у супроводі ланцюгів гарячих конфліктів, як нова, ускладнена й нестабільна форма відносин на міжнародній арені.

Висуваємо сміливу тезу про те, що дискурс сучасної російської ідентичності та самоідентичності неможливий без розгляду одвічного «українського питання». Зокрема О. Забужко зазначила: «Цього разу це не лише українська історія, а й криза не має локального характеру. Майдан зірвав маски, відкриваючи курс російського імперського проекту. Сто років тому Ленін заявив, що втратити Україну – це як втратити голову. Поки Росія буде імперією, всі його уряди, незалежно від ідеологічної орієнтації, робитимуть усе, щоб не відпустити Україну. Достатньо послухати, що говорять Андрій Навальний і Михайло Ходорковський, які перебувають в опозиції до Володимира Путіна. Перший заявляє, що не віддасть Криму, інший просто каже про перенесення столиці імперії до Києва. Так само наприкінці ХІХ століття говорив Михайло Катков, духовний лідер чорносотенців. Без України Росія втрачає значну частину своєї історії і пам'яті, Україна історично й генетично була Європою Росії».

Специфіка російської гібридної агресії проти України полягає не стільки в загальних методах та цілях гібридної війни, скільки у беззастережному порушенні РФ системи базових міжнародно-правових угод, великих масштабах заподіяних ушкоджень, значній тривалості конфлікту. Досвід рішучої та багатосторонньої протидії агресорові з боку України продемонстрував принципово нові можливості захисту в умовах гібридної агресії та водночас виявив точки вразливості нашої країни, що стала об'єктом нападу і втратила територіальну цілісність. Поза тим, п'ять років війни в Україні наочно показали динаміку змін у процесі гібридної війни – як у методах нападу з боку Російської Федерації, так і у способах захисту та протистояння України.

Ми наголошуємо на необхідності розрізнення двох модусів існування

гібридної війни – як феномена фізичної реальності і як дискурсивного конструкта, а також ставимо питання про характер співвідношення між ними.

Наслідки «гібридної війни», на нашу думку, матимуть викривальний потенціал для суспільного дискурсу та історії, адже гранично відверто виявлять усі згубні явища ерозії національної ідентичності, проваленої інформаційної війни, недовіри, нетерпимості та ксенофобії. Причину «гібридної війни» ми вбачаємо у нездатності українських еліт виробити загальноприйнятну модель національної ідентичності. Адже саме ***проєвропейська ціннісна орієнтація і не розмита заідеологізованими правками модель національної ідентичності є найстійкішим фундаментом національної єдності.*** Модель національного розвитку, яка була б однаково прийнятна для всіх етнографічних і політико-економічних регіонів країни. Лише подолання системної кризи української гуманітаристики і старих тоталітарних режимів призведе до нового українського ренесансу.

Отже, ми вважаємо, що необхідно розуміти наступний факт: Росія не хоче поглинати Україну у класичному сенсі окупації однієї держави іншою. Стоїть мета досягнути смертельних для української державності змін у внутрішньо- і зовнішньополітичному курсі та змінити світоглядно-ідеологічний напрям громадян, якій б перетворили офіційний Київ на слухняно-послідовного союзника Кремля. Інакше Україна може стати реальною альтернативою Росії на пострядянському просторі в частині політичного впливу і залучення інвестицій, забезпечення умов для економічного зростання і побудови громадянського суспільства.

Література:

1. Авторська рецепція Оксани Забужко «Гібридна війна» 20.10.2015. Публіцистичні обрії, УДК 007 : 82-92, с. 17-22.

2. Бабіч М. 15 міфів російської історії. http://blog.babich.me/2014/03/15–mifov–rossijskoj–istorii.html.

3. Горбулін В. Світова гібридна війна: український фронт. Харків: Фоліо, 2017, с. 15-21.

4. Додонов Р. Конфлікт на Сході України у дзеркалі соціально-філософської рефлексії. Вінниця: Глобус Пресс, 2016.

5. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. Український тиждень, 23.10.2014. № 42 (362).
http://i.tyzhden.ua/content/photoalbum/2014/10_2014/17/26-42.pdf.

РОЛЬ ГІПОТЕЗИ У НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Саідов Назар

Львівський національний університет імені Івана Франка,
Філософський факультет, кафедра філософії.

Гіпотеза та її побудова є одним з найважливіших кроків при зачинанні дослідницької роботи та формулюванні задачі дослідження. Значимість гіпотези полягає у її здатності наводити дослідника на вектор напрямку та специфіку його роботи.

Насамперед, сформулюємо визначення. Гіпотеза – це пропозиція у тестувальній формі, що передбачає наявність або відсутність взаємозв'язку між двома чи більше змінними. Гіпотезу можна ототожнити із метою дослідження, а результат дослідження як підтвердження чи спростування цієї гіпотези.

У науковому дослідженні можна виокремити такі ключові етапи, а саме: формування гіпотези, накопичення ресурсу інформації, аналіз даних, висновок у вигляді або підтвердження або заперечення. Безпосередньо у науковій діяльності гіпотеза повинна відповідати таким характеристикам, як: гіпотеза повинна бути такою, що її можна перевірити, гіпотеза повинна відповідати рівню знань на момент її побудови, гіпотеза повинна бути точно, простою і специфічною. Варто виділити такі види гіпотези відносно її формулювання:

- Нуль-гіпотеза – Гіпотеза про відсутність взаємопов'язаності
- Гіпотеза переваги – У гіпотезі є наявним відсоткове співвідношення між об'єкти та суб'єктами
- Гіпотеза різниця – Згідно гіпотези, взаємовідношення для різних об'єктів та суб'єктів з предметом гіпотези є різним
- Гіпотеза відсутності різниці – На відміну від гіпотези різниці, для різних об'єктів та суб'єктів взаємовідношення із предметом дослідження є однаковим або еквівалентним
- Гіпотеза асоціації – Аналогічно до гіпотези різниці побудова, але ця власне різниця є виражена у кратності

Найбільше значення має нуль-гіпотеза, адже в науковій діяльності кількісному опису закономірностей передує виявлення та доведення цих закономірностей, знаходження діапазону, в якому вони справджуються.

Важливо, що наявність попередніх знань для створення та формулювання гіпотези не є необхідною умовою. Найперші наукові дослідженні були «безфундаментні» в плані конкретних знань, натомість, їх основою були уявлення, припущення, логічні умовиводи, спостереження, інтуїція, цікавість, скептичність до тогочасних поглядів та тверджень.

ПАТРІОТИЗМ І ЖИТТЄЛЮБСТВО У ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

Салай Неля

Львівський національний університет імені Івана Франка,
Філософський факультет, кафедра філософії.

Ідея патріотизму і життєлюбства в творчості української інтелігенції актуальна в сьогоденні і необхідна для загального розвитку національної самосвідомості. Тому особливої уваги заслуговує питання становлення і розвитку патріотичного духу, що визначає життєву позицію і громадську діяльність особистості.

Олена Теліга - яскрава постать у розвитку України як у мистецькому, так і в історичному контексті. Це, насамперед, людина-патріот, бо свідомо обирає шлях боротьби за незалежність рідної землі. Саме тому, актуальними будуть аналіз й опрацювання робіт О. Теліги для визначення найважливіших оптимістичних рис патріота з жагою до життя. На основі аналізу окремих її творів ("Пломінний день", "Радість", "Сучасникам", "Поворот", "Засудженим" і т. і.) був створений образ жіночої постаті в українській літературі, борця і французької героїні Жанни д'Арк на теренах України. Не складно побачити в ній єдиний наскрізний мотив — порив до висот героїчності духу та заперечення похмурості життя.

Головною перевагою ліричного героя у віршах поетеси є неординарна особистість, яка має мету в житті й прагне її досягти, ця особистість любить життя і рідну землю, а це можливо тільки тоді, на думку поетеси, коли є почуття обов'язку й внутрішня самодисципліна. Запропонований образ може бути застосований як взірець ідейної переконаності, послідовності у відстоюванні національного ідеалу, великої жертовності й самопосвяти, він і витворив героїчний образ української героїні, що поєднуються з народною простотою світосприймання, духовності, волі до життя, правди, краси, звернення до історичних тем і мотивів тощо [3].

Для Олени Теліги, як і для багатьох її однодумців, провідною ідеєю і в поезії, і в громадській діяльності була ідея державності України. Цьому було присвячене її життя. Так, у вірші "Пломінний день", що належить до громадянської лірики, поетка декларує своє життєве кредо — служити рідній країні. Душа її сповнена енергії жити і боротися заради Вітчизни до кінця життя: "Хай несуть мене бурхливі води Від пориву до самого чину!". Авторка переконана, що там, де є патріоти, там немає байдужих [4, с. 5]:

Хоч людей довкола так багато,
Та ніхто з них кроку не зупинить,
Якщо кинути в рухливий натовп
Найгостріше слово — Україна". [1, с. 98]

У творі простежується філософська думка про те, що героїня ладна боротися до останнього, бо її душа "рушає на шляхи великі". Використовуючи метафоричні образи, поетеса прагне своїм закликом збудити "застиглі і покірні води", щоб вони "забурлили водоспадом" саме "на землі байдужо — непривітній". Авторка утверджує активну життєву позицію: "Хочу жити, аж життя не зломить..." [3]

У вірші "Радість" ми бачимо ліричну героїню, яка несе радість у серці, причини її пояснити не може, до неї "радість тулиться", і ця радість передається поетичним порівнянням "як безжурний вітрогон хлопчина". Радість спинити не

можна, бо "Ніби поле перед нами стелиться, Ніби зникли авта й мотоцикли". Ця безжурна радість переповнює вщерть: "Пролітаю між людьми похмурими, Козачка вдаряю попід мурами..." Весь вірш пройнятий життєрадісною настроєністю, передає ніжний ліризм і оптимізм ліричної героїні.

Так було вже не раз, коли українська нація мала такі могутні постаті, що глибоко зросталися із своєю землею, щоб у майбутньому прорости паростками духовної величі й продовжити їхню розпочату справу в наступних поколіннях. До таких постатей належить і Олена Теліга, творчість якої відкрилася читачеві після падіння радянської імперії. Тепер ми маємо змогу вчитися у неї патріотизму, любові до рідної землі, до України, знаходити відповіді на складні питання життя: якою будувати свою державу, яким шляхом рухатися [2].

Література:

1. «О. Теліга. Збірник» / Париж: Збірник поезії, 1944. – 254 с.
2. Богдан Червак, стаття: Національний ідеал Олени Теліги // Педагогічний пошук. - 2012. - №3(12) - С. 1-3.
3. Київська міська бібліотека // Електронний ресурс. Режим доступу: https://lib.misto.kiev.ua/UKR/VPRAVA/VSESVITNYA_ISTORIA/ideja_patriotichnogo_optimizmu_ta_jittelybstva.dhtml
4. Синявська Н., стаття: «Олена Теліга». Жіночий світ / Вінніпег, 1950. – 9 с.

ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ Ф. НІЦШЕ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСКУРСІВ

Самохвалов Олександр Олександрович

Львівський національний університет іменя І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: асистент кафедри філософії Т.Я. Янкович

Філософія Ф. Ніцше та її вплив на сучасні західноєвропейські філософські дискурси у XX-XXIст., відбулась як спроба переосмислення класичної метафізики та гносеологічних засад щодо процесу пізнання людиною світу як взаємопов’язаного буття у таких вимірах як: творчий, інтелектуальний, естетичний, психологічний та філософський.

Цю проблематику активно досліджували такі філософи як: К. Ясперс, М. Гайдеггер, М. Фуко, Жан-Поль Сартр, Ж. Делез та Ж. Бодріяр. Власне, вони дійшли висновку, що основною проблемою XXст. було забуття людиною природи буття, що властиво філософії М. Гайдеггера, а також ідеї пошуку сенсів існування крізь участь та осмислення межових ситуацій у

екзистенціальному аспекті життя людини у філософському доробку К. Ясперса [6, с. 187-188].

Французькі мислителі також відстоювали схожу позицію, однак, у своїй філософських студіях досліджували і явище естетичного феномену світу як ключової позиції розвитку та розуміння культури людиною, так і ідею раціонального мислення та метафізики, що утвердилось у вигляді деконструкційної методології (Ж.Дерріда) відносно до класичної метафізики, яка не надавала можливості для породження нових сенсів та смислів у контексті ідей трансцендентного і його зв'язку із предметним світом [7, с. 178].

А, отже, виникла потреба у вияві деякого одиничного шляху пізнання філософських граней буття світу згідно із природою людини, яка виявляється у її вольовому, творчому, інтелектуальному та трансцендентному вимірах: "Внутрішня деконструкція метафізичного мислення, сприяла процедурам народженню смислів. Завдяки цим модальностям сенс життя є не лише прерогативою трансцендентного, а й виявляє себе через індивідуальне буття людини" [6, с. 179].

Ця нова парадигма нині утверджується у етично-прагматичній концепції осмислення світу і його перетворення у напрямку до позитивного в загальному розвитку істинно моральних цінностей, які становлять собою підґрунтя для гуманізму й охоплюють такі сфери духовного життя суспільства як: релігія, етика, естетика, психологія, соціологія та ін. Адже, на думку Ж. Делеза: "Мислення роз'єднане із життям не збігається з ним і це викликає штучність, або симуляцію людського буття" [1, с.27].

З цього слідує необхідність переосмислення метафізики, яка більше не може бути, як це стверджував І. Кант: "Пізнанням за допомогою одних лише понять" [3, с. 22]. Тобто віддаленою та байдужою до людського буття у його емоційно-чуттєвій формі. У цій взаємопов'язаності виникає синтез міждисциплінарних зв'язків: семіотика, психологія та інші науки, який дозволяє розуміти певне явище ближче до його цілісного істинного значення, ніж в одновимірному просторі однієї із наук, а саме: фрагментарно.

За таких умов сучасний західноєвропейський дискурс втілює у собі ідею плюралізму не самих думок, а саме видів знання, які намагаються бути поєднаним у єдине. Адже в іншому випадку, як говорив І. Кант, якщо не робити цього, то відбудеться наступне: "…перетворити працю в гру, достовірність - в думку, а філософію – в філодоксію" [3, с. 35].

Вітчизняні філософи теж усвідомили важливість цієї теми й здійснили логічний, семіотичний та філософський аналіз даного напряму у філософії, зокрема: Л.М. Сафонік «Буттєвість сенсу людського життя», А.Ф. Карась «Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях», А.Й. Дахній «Мартін Гайдеггер та екзистенційна філософія» та ін..

Така інтерпретація філософії Ф. Ніцше втілилась завдяки наголосу німецького мислителя на необхідності встановлення остаточних відповідей щодо природи трансцендентного та когнітивного й емоційного світу людини у контексті її соціального та індивідуального буття («Так казав Заратустра»). Однак, вона (людина) мусить визначатись крізь одиничні модуси філософування, які становлять собою сутність прагнення до єдиного як роду, який охоплює у вимірі наукового дискурсу різноманітні види знань: "Коло науки має нескінченно багато точок…" [4, с. 116].

Таким чином Ф. Ніцше пропонує звернутись до нової моральної парадигми, яка, на його думку, перебуває на таких основах, які є найпершими, тобто етичними та тими, які мають ясну настанову спрямовану на чітке розуміння і пізнання сутності того, що є цінність у ході її виникнення як ідеї втілення у формі вчинку, хоч, на думку М. Гайдеггера, без звернення до самого буття, ця спроба буде постійно нівелюватись у зв'язку із тим, що вона подібно до циклічності, завжди буде повторюватись, і в цьому найбільша небезпека та спокуса метафізики [8].

Ж. Делез інтерпретує це так: "Ф. Ніцше, критикує утилітаристське розуміння цінностей, оскільки, на його думку, воно є таким, що філософія тоді потопає в розмито-невизначеній стихії вартісного самого по собі чи вартісного для всіх, демонструє, що цінності народжуються з оцінки, з яких вони постають, а оцінка у наш час фігурує лише розрізнювальним елементом цінностей так, що —…шляхетність і ницість, гідність і підлість є не вартостями, а розрізнювальними елементами, з яких і струмує вартість самих вартостей" [2, с. 8].

Мається на увазі, що сама ідея цінності як такої, розвивається у зв'язку із вищезгаданими науками, тому пояснення її суті є основним завданням для найкращого розуміння таких категорій як: добро та зло не лише як теоретичних абстракцій, але як і тих засобів, за допомогою яких можна досягати різнополярні крайнощі відносно них, якщо не усвідомити їхні інші грані вияву у бутті Такими крайнощами у XX ст. були: війни світових масштабів, які зумовили значні соціальні потрясіння, а, окрім цього, і технологічні катастрофи пов'язані із ядерною енергетикою; складність розв'язання питання щодо злочинності та корупції у міжособистісних стосунках та в межах глобального політичного й історичного процесів.

З цього слідує, що постала необхідність розв'язання тих завдань, які будучи не розв'язаними, становлять собою загрозу життю не лише для окремих спільнот, але й для людства загалом. Адже міфологічна свідомість, яка постала внаслідок занурення у метафізику, більше не дає позитивних результатів, оскільки, міф, на думку М. Еліаде, постійно оживає у формі дій людини, яка йому несвідомо належить [9]. Це натомість навпаки загострює цю кризу глибоких суперечностей у поглядах різних філософських систем, які відмовляються прийняти цінності гуманізму й приховано або відкрито постулюють тоталітарні схеми для

утвердження негативного та не життєствердного світу, позбавленого радості та краси, подібно до антиутопії Дж.Орвелла «1984».

Література:

1. Делёз Ж. Ницше / Пер. с франц., послесловие и коммент. С. Л. Фокина. - СПб.: Аксиома, Кольна, 1997. 186 с.
2. Делез Ж. Ніцше і філософія [Текст] / Жіль Делез ; [наук. ред. укр. вид. О. Фешовець ; [пер. з фр. О. Маліновської]. – Львів. : Астролябія, 2010. – 348 с.
3. Кант И. Сочинения. В 8-ми т. Т. 3. М.: Чоро, 1994. — 741 стр.
4. Ницше Ф. Сочинения в 2 т. Т. 1. Литературные памятники / Составление, редакция изд., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна; Пер. с нем. — М.: Мысль, 1990. — 829, [2] с, 1 л. портр.
5. Сафонік Л. Буттєвість сенсу людського життя: монографія / Лідія Сафонік. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016, - 350с.
6. Сафонік Л. М. Концептуалізація сенсу життя у некласичних філософських підходах: соціально-антропологічний аспект : дис. канд. філос. наук : 09.00.03 / Сафонік Лідія Миколаївна – Львів, 2017. – 398 с.
7. Тарасов А. Н. Теория деконструкции как философско-теоретическая основа эстетики постмодернизма [Електронний ресурс] / А. Н. Тарасов – Режим доступу до ресурсу: https://cyberleninka.ru/article/v/teoriya-dekonstruktsii-kak-filosofsko-teoreticheskaya-osnova-estetiki-postmodernizma.
8. Хайдеггер М. Что такое метафизика? / Пер. с нем. В.В. Бибихина. - 2-е изд. - М.: Академический Проект, 2013. -288 с. - (Философские технологии).
9. Элиаде М**.** Аспекты мифа / Пер. с фр. В.П. Большакова. - 4-е изд. - М.: Академический Проект, 2010. - 251 с. - (Философские технологии: антропология).

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ В ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Сенич Марта Андріївна

Львівський національний університет ім. Івана Франка
Географічний факультет, кафедра РВПР і ОП
Науковий керівник: к. філософ. н. , доц. Наконечний А. Р.

Поняття гендеру, як своєрідного підсумку соціалізації людини в суспільстві відповідно до її статевої приналежності. Гендер стосується не тільки чоловіків і жінок як окремих індивідів, а й характеризує взаємини поміж ними як соціально-демографічними групами та гендерні стосунки загалом – те, як реалізуються соціальні ролі жінок і чоловіків, дівчаток і хлопчиків, як вони соціально вибудовуються.

Питання рівності. В гендерному вимірі протягом віків поставало питання нерівності між обома статтями. Історія філософської думки, а отже й історія

культури людства яскраво свідчить про вторинну роль жінки. Наприклад, Арістотель говорить про те, що «самиця є самицею через брак певних якостей», а в його «Політиці» можна знайти думку, що «слава жінки – її мовчання». Згодом Геґель взагалі запропонує не визнавати жінок як людські істоти. Ніцше вважав, що жінка існує для відпочинку воїна.

Така ситуація покликана до життя тією умовою, що культура нашого суспільства – патріархальна за своєю природою, маскулінно орієнтована, відзначена чоловічою домінантою. Жінка була виключена із суспільного життя і вважалася носієм протилежних чоловічим якостей: ірраціональності, емоційності, чуттєвості..[1].

Отже, така гендерна несправедливість викликає обурення у жінок, тим самим закладаючи головні основи феменізму.

Теологічні засади в гендерному вимірі, які показують роль чоловіка і жінки, засуджуючи панування одною статтю над іншою.

Гендерні ролі та стереотипи, як обмеження свободи людини. Ґендерні ролі зумовлені диференціацією всіх членів суспільства на дві категорії – чоловіків і жінок – та передбачають очікувану від них ціннісно й нормативно визначену поведінку. Однак історично від чоловіків та жінок очікували виконання більшою чи меншою мірою різних соціальних ролей в усіх суспільствах відповідно до тих ціннісно-нормативних уявлень, які формувалися й відтворювалися в процесі соціально-історичного розвитку.

Культура кожного суспільства, як і уява соціалізованого в ній індивіда, містить узагальнені уявлення про те, якими є чоловіки й жінки та чим вони повинні займатися. Такі узагальнені усталені уявлення стосовно спільнот чоловіків і жінок загалом називають ґендерними стереотипами.

Ґендерні стереотипи, як узагальнені уявлення про чоловіків і жінок, виявляються насамперед як ґендерно-рольові стереотипи, що стосуються прийнятності різноманітних ролей і видів діяльності для чоловіків і жінок, а також як стереотипи ґендерних рис, тобто психологічних та поведінкових характеристик, притаманних чоловікам і жінкам. Ґендерні стереотипи діють як когнітивні ґендерні схеми, які управляють процесами опрацювання надаваної інформації таким чином, що людина сприймає, запам’ятовує й інтерпретує її відповідно до сформованих у неї уявлень про маскулінне та фемінне

Отже, основою формування ґендерних ролей виступав розподіл праці за статевою ознакою, критерієм якого історично була й досі великою мірою залишається біологічна здатність жінок до дітонародження, хоча в сучасних суспільствах давно відпала потреба розподіляти працю на такій підставі[2].

Гендерна проблематика і гендерні дослідження є дуже актуальними для сучасної молоді, особливо для сучасної української молоді, оскільки стосуються безпосередньо кожної юної людини. Людство поступово дозріває до «розумного» рівноправ’я, крок за кроком виключає дискримінацію за статевою ознакою.

Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства розмежування між чоловіком і жінкою не повинно виявлятись у зверхності першого над другою.

Наділення обох статей схожими моральними пріоритетами могло б привести до зведення до мінімуму конфліктів між ними. Подолання статевих відмінностей є ознакою вдосконалення людини як цілісної особистості, яка враховує свою внутрішню природу, постійно відкриває себе для нового й відкрита до змін. А це приведе в майбутньому до пом'якшення й подолання соціальних конфліктів, ненасильницького розв'язання суперечностей та цінування кожної людини як цілісної особистості безвідносно до статі[1].

Література:

1. Гендерна проблематика: історико-філософський аналіз м. М. Палагнюк Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу; 76019 м. Івано-Франківськ, вул.Карпатська,15;

2. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: "К.І.С.", 2004. – 536 с

МОВА І ВЛАДА: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ СТАТУС І ВЗАЄМОДІЯ (за творами О.Забужко і Л.Масенко)

Стецик Христина Юріївна

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Карась А. Ф.

У найбільш простому та звичному для нас розумінні, мова – це система звукових і графічних знаків, що виникла на певному рівні розвитку людства, вона розвивається і має соціальне призначення. Це, звісно, є достатньо правильне тлумачення цього феномену, але ми спробуємо поглянути на мову, а саме на статус української мови, щодо її відношення з владою.

Часто ми маємо здатність применшувати її роль і функціонування. Це не зовсім правильно. Адже мова – це головний засіб пізнання світу, а тому й основа формування нашого світогляду. Як би це банально не звучало, але наше бачення і сприйняття світу певним чином залежить від мови, якою ми розмовляємо щонайменше в аспектах її ключових функцій.

З-посред інших функцій, якими наділяємо мову, з погляду семіотики, провідною варто визнати – моделювальну. Саме вона обумовлює наше відношення до реальності, яку ми сприймаємо не прямо, але крізь опосередкування знаковими системати, дискурсами і наративами. Адже людина не просто найменує словами речі й предмети зовнішнього світу, але висловлює свою думку в певній наративній (оповідній) формі, що може бути, наприклад, науковою і художньо-поетичною. Йдеться про те, що одне й те ж саме слово може змінювати своє значення в залежності від наративного і дискурсивного контекстів. У свою чергу, дискурсивно-наративні контексти можуть бути,

скажімо, під різними релігійними, атеїстичними та ідеологічними політичними впливами.

Вчені мовознавці і філософи зазначають, що мовні і владні відносини перебувають у тісній взаємодії. Варто розуміти, що ми не можемо недооцінювати статус мови і применшувати її значення у формуванні нашої свідомості. Особливо це стосується функціонування української мови. Адже «мова, десятиліттями принижена до механічного засобу спілкування, нагло пробудилася» до активного моделювання соціально-політичної дійсності [2].

Коли говоримо про двомовність, тобто про білінгвізм, то, беззаперечно, це надає більшого статусу людині в суспільстві. Володіння двома чи кількома мовами збагачує людину і відкриває їй шляхи до інших культур. Але це є позитивним лише в тому випадку, коли ми говоримо про індивідуальний білінгвізм. Бо масовий чи тотальний публічний білінгвізм – це явище, яке, зазвичай, спричинене колоніальною залежністю країни. Адже нав'язування мови є підневільним і в його процесі відбувається поступове зменшення ваги, а в результаті – з повне затирання рідної мови.

Соціолінгвісти наголошують, що масова публічна двомовність є перехідним етапом до асиміляції і витісненні однієї мови іншою [1, с.8]. Адже в силу колоніального і геноцидного минулого України у взаємовідношенні української і російської мов, остання прагне закріпити своє публічне домінування, прирікаючи на приниження і вимирання українську мову, усуваючи її носіїв з публічної сфери комунікації.

Важливим є питання наскільки сильно впливає мова на само-ідентифікацію особи і народу. Саме тому «прагнення узурпувати право на мову притаманне всякій владі» [2]. Тоталітарні режими 20 століття прагнули створити ідеальну для влади «нову людину», нехтуючи попередньою спадщиною народу. Чужа для України влада розуміла, що для практичного функціонування радянської держави усі її члени мають розмовляти єдиною мовою. Вони прагнули уникнути помилок своїх попередників, які полягали в тому, що всі імперії минулого , величезні, могутні і багатомовні, розпалися.

Цю помилку намагалася усунути Російська імперія та її комуністичне продовження у формі Радянської влади, першопочатковим завданням якої була політика мовної асиміляція всіх її народів. Звідси виникає тотальна русифікація України. Асиміляція – це примусова під тиском політичних і соціальних обставин відмова від рідної мови і прийняття мови свого колонізатора.

Коли подивимося на мовну ситуацію в Україні в наш час, то темною хмарою над ясністю думки і мислення нависає суржик. «Суржик – це мовна хвороба, що виникає внаслідок намагань носія української мови, переважно вихідця із села, пристосуватися до російськомовного міста» [1, с.28]. Цей термін запозичений з сільськогосподарської лексики, де суржик – це суміш пшениці і жита, жита і ячменю і т.д. Тобто у мові це означає змішання, суміш різних слів і лексем з двох мов.

Коли говоримо про проблему витіснення однієї мови іншою, то варто згадати

і про поетичну мову. Розглядаючи проблему перекладу поетичних творів, зможемо особливо відчути і зрозуміти, у чому полягає відмінність між різними мовними структурами і як вони пов'язані з культурним життям народу.

Кожен перекладач, працюючи з текстом, стає немов би його новим автором. Він по-своєму трактує слова з оригінального тексту і навіть тоді, коли він прагне бути максимально неупередженим стосовно нього, вже ж таки він буде тлумачити крізь призму власного досвіду і світосприйняття. А. Содомора пише, що «скільки б не працював над перекладом – весь час будеш на стежці лише наближення до першотвору» [4 , с.3].

Щоб наблизитися до живого організму поетичного твору – треба спробувати його перекласти. «Перекладач пробує увійти у світ першотвору, намагається відчути його однією душею з автором, на якийсь час прагне стати ним…думати так, як він [4, с.4]. Однак, наскільки б сильним не було прагнення інтерпретатора максимально точно перекласти певний твір, все ж існує проблема неперекладності. Вона змушує перекладача щонайглибше проникати в канву іншомовного словотвору і шукати щонайтонші відтінки рідного слова.

Тому не тактовно урівнювати різні мови (наприклад українську, білоруську і російську), адже в кожній з них містяться культурні особливості народів, тому й стилістика і словотвірне наснаження поетичних творів істотно відрізняється: воно моделюватиме диференційовані семіотичні дійсності. Тому будь-який переклад – це «перекривлення реальності», яку зберігає в собі оригінальний текст. Не варто дивитися на це з негативної точки зору, адже переклад твору – це завжди краще, аніж нічого.

Отож, значення і роль української мови є визначальною у збереженні, властиво, українського культурного буття і його перспективи. У свою чергу саме на них засновується принцип політичного суверенітету, зміст якого моделюється зокрема україномовними семіотичними ресурсами. Ми переконані, що саме на основі публічної «влади» української мови стає можливим моделювання того правового політичного демократичного устрою, який випливає з історичних і культурних потреб звільнення людини від колоніального приниження й імперського домінування. Даруйте, але варто зауважити, що досі російською мовою скрізь, де вона поширювалась, моделювався далеко не демократичний і вільний, але колоніальний світ людського життя. І саме в цьому спостереженні ми фіксуємо тісний зв'язок між мовою і владою, між мовою і політикою.

Література:

1.Масенко Л.Т. Мова і політика. – К.: Соняшник, 1999. – 100 с. – Укр.мов.

2.Оксана Забужко. Мова і влада / О.Забужко // Дніпро. – 1990. - №11.

3.Содомора А. Шевченків садок і Франкове поле. Спроба прочитання / Андрій Олександрович Содомора. – Львів : Апріорі, 2015. – 104 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФІЛОСОФІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Турко Романа

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії

Свою тему доповіді я обрала з огляду на її актуальність, адже філософський аналіз завжди передував новації в сфері освіти. Філософія освіти дозволяє докорінно переосмислити освітні процеси. та по-новому поглянути на освіту в XXI ст.

У доповіді міжнародної комісії за освітою для XXI ст. «Освіта: прихований скарб» Жак Делор, сформулювавши чотири стовпи, на яких ґрунтується освіта (навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити), визначив, по суті, базові глобальні компетентності. Згідно Делору, найважливіший принцип освіти - «навчитися робити, для того щоб придбати не тільки професійну кваліфікацію, а й, в більш широкому сенсі, компетентність, яка дає можливість справлятися з різними численними ситуаціями і працювати в групі»

Філософія освіти - дослідницька область філософії, яка аналізує підстави педагогічної діяльності та освіти, її цілі і ідеали, методологію педагогічного знання, методи проектування і створення нових освітніх інституцій і систем.

Філософія освіти придбала соціально-інституціалізовану форму в середині 40-х рр. 20 століття, коли в США, а потім і в Європі були створені спеціальні громади з філософії освіти. Втім, і задовго до цього філософія освіти становила важливий компонент систем великих філософів. Так, проблеми освіти обговорювалися Платоном, Аристотелем, Яном Амосом Коменським, Локком, Гербарт.

У розвитку освіти філософія завжди відігравала величезну роль.

По-перше, філософія завжди виступала джерелом нових ідей у сфері освіти. Це, перш за все ідеї, пов'язані з виявленими в філософії методами пізнання, які стали застосовуватися в педагогіці як основні в навчальній діяльності. Різні філософські уявлення про будову суспільства також привели до виникнення ідей з приводу визначення цілей і змісту освіти. Безліч моделей освіти від «вільного виховання» до різних варіантів «особистісно-орієнтованої освіти» породила філософська антропологія. Іншими словами, за будь-якої нової ідеєю в галузі освіти, реалізація якої призводить до створення нової моделі, технології освіти, виявляються філософські вчення, що становлять теоретичну основу педагогічних досліджень і педагогічної практики.

По-друге, філософські знання становлять ядро методологічної основи педагогіки, що становить комплекс підходів організації педагогічної діяльності по дослідженню, проектуванні і організації освітнього процесу. Саме філософські дослідження ініціювали застосування в педагогіці таких підходів як системний, діяльнісний, культурологічний, аксіологічний і т.п., що в свою чергу сприяло розвитку освіти.

Визначення структури змісту філософії освіти можливо на основі вивчення характеру її зв'язків з педагогікою.

Аналіз різних підходів, що визначають умови організації педагогічної діяльності, показує, що найбільш якісно освітній процес може бути досліджений і спроектований тільки на основі узгодженого застосування всіх підходів. У зв'язку з цим, основною метою філософії освіти є виявлення змісту філософських знань, що лежать в основі кожного з підходів у педагогіці, і їх узгодження по відношенню до цілей проектування певного типу освіти. Система філософських знань, вироблена в результаті спеціальних досліджень, що проводяться в рамках філософії освіти, дозволяє здійснити побудову освітнього процесу, на основі узгодження і використання знань про світ, отриманих філософією, різними науками, релігією, мистецтвом.

Отже, вивчення філософії освіти незамінне для організації повноцінної професійної освіти. Сьогодні філософія освіти потрібна і філософам, і педагогам. Вона здатна сформувати світогляд, що забезпечує педагогу розуміння місця педагогіки в сучасному світі, а не тільки в історії і теорії педагогіки.

СТВОРЕННЯ ЛЮДИНИ: НАУКОВІ ТА РЕЛІГІЙНІ ПІДХОДИ

Фалюкович Мар'яна Василівна

Львівський національний університет ім. І.Я. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: доцент кафедри філософії Наконечний А.Р.

Антропогенез здавна викликає зацікавлення у науковців та філософів. Як же виникла людина? Звідки вона бере свій початок? Ці питання надзвичайно складні і суперечливі. Незважаючи на досить розгалужену систему досліджень, проблему походження людини , не можна вважати розв'язаною. Власне кажучи, сьогодні не існує переконливої теорії, що була б підкріплена незаперечними фактами і що могла б пояснити передісторію становлення людства. Міркування з цього приводу можна класифікувати як гіпотези. В своїй роботі я виділила два підходи: релігійні та наукові. Чи є щось спільне між ними? Чи можна релігійне творення людини пояснити наукою?

Релігійні підходи:

1.Походження людини від тотему. Ця версіє не є науковою, її науковість навіть не обговорюється, але сьогодні на Землі існує велика кількість первісних народів, яка до сих пір вважає, що людини походить від спільного предка – тотему – тварини, рослини, чи навіть явища природи.

2.Божественна теорія походження людства або **Креаціонізм** (Теорія Розумного Створення або Розумного Замислу). Відповідно до неї людина створена Богом. У християнські релігії - «Бог створив першу людину на шостий день за образом і подобою Своєю, створивши Адама з пороху земного, Бог

вдихнув у нього життя» Теорії креаціонізму дотримуються послідовники майже всіх найбільш поширених релігійних вчень (особливо християни, мусульмани, іудеї).

Наукові підходи:

1.Теорія Еволюції. На сьогодні – це єдина обґрунтована наукова теорія. Її обґрунтував англійський вчений Чарльз Дарвін (1809-1882) у своїй роботі «Походження видів». Чарльз Дарвін на основі багаторічних досліджень та наукового досвіду дійшов висновку, що людина є далеким нащадком людиноподібних мавп, які в процесів еволюції розвинулися у сучасну людину.

2.Теорія Позаземного втручання. Якщо сьогодні теорію Походження людини від тотему розглядають як зародки наукового пізнання, Божественну як ненаукову і, яку практично не можна довести, то Теорію Позаземного втручання однозначна відносяться до наукових концепцій. За теорією Позаземного Втручання людина стала людиною лише за допомогою позаземного втручання.

Проблема походження людини не належить повністю до царини науки, тому що дуже важко емпірично довести будь-яку з наведених версій. Через це триває ворожнеча послідовників Креаціонізму та Теорії Еволюції. Чи може все ж таки в Біблії зашифроване наукове пояснення? В Біблії сказано, що Бог створив людину з пороху земного, тобто спочатку людина була досить малим тілом - як порох, мала вигляд клітини чи мікроорганізму, який в процесі розвивався і згодом поділився так, як діляться звичайні живі клітини (Бог створив Єву з Адамового ребра). Райським садом могла би бути своєрідна флора, сприятливі умови для розвитку мікроорганізмів, тобто це був ніби кокон, в якому ці тіла розвивалися і, коли б дійшли до більшої зрілості, їм не було би потреби там перебувати, і цей кокон відкрився б і дав можливість їм піти в наш світ. Не можна сказати, що це зразу були ідеальні люди без ніяких генетичних відхилень. Тут можна підставити теорію Дарвіна - людина не зразу була людиною як такою, а в процесі еволюції набула теперішнього вигляду. Чи може бути причиною особливості людського виду неземні організми чи мікроорганізми? То ця версія досить можлива, адже зараз на планеті ми неодноразово спостерігали рештки метеоритів. Тобто, ймовірно, цей порох, з якого створена людина, був занесений з космосу. А так, як на планеті були досить сприятливі умови, то скоріш за все це і допомогло розвиватися такому неповторному виду як людина. Проте це все тільки припущення і ніким не підтверджена версія. Але в одному сходяться й Біблія, й наукові теорії – у людини має бути автор.

ПРИНЦИП ФАТАЛІЗМУ В НАУКОВО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ТРАКТУВАННІ ДОБИ МОДЕРНУ І ПОСТМОДЕРНУ

Шевчук Любомир,

Львівський національний університет ім. І.Я. Франка

Філософський факультет, кафедра психології

Питання свободи волі надзвичайно актуальне на сьогодні не тільки для філософії, а й для ряду інших наук, зокрема психології та нейрофізіології. Варто зазначити, що зміни загальноприйнятих норм та догматів щодо цього питання, без сумніву, спричинять коперниківський переворот у галузі судочинства.

Концепція фаталізму як принципу заперечення випадковостей почала розвиватися ще в XVIII столітті французькими філософами-моралістами Жюльєном Ламетрі, Дені Дідро, Клодом Гельвецієм та Полем Гольбахом. У своїх судженнях вони спиралися на принципи розумності людини та розумності самої природи. Найвизначнішою тогочасною працею, як на мене, була книга знаменитого філософа П.Гольбаха, де він відстоював принципи редукціонізму й вважав, що «душа підпорядкована впливу матеріальних, фізичних причин, котрі впливають на тіло, спосіб буття якого – постійний або тимчасовий – залежить від матеріальних елементів, що складають його тканину, що входять у нього разом з їжею, що проникають та оточують його». Згідно з Гольбахом, людина, роблячи вибір, завжди керується раціональнішими мотивами, і навіть якщо вдалося її переконати, це зовсім не означає, що вона вільна, а означає тільки те, що «можна знайти мотиви достатньо сильні, щоб знищити старі, і тоді ці нові мотиви настільки ж необхідним чином, як і початкові, визначать її волю та поведінку».

У 1983 Бенджамін Лібет провів експеримент, де за допомогою МРТ було встановлено, що є ділянки кори головного мозку, які займаються підготовкою моторної реакції за 7-10 секунд до того, як вона була усвідомлена.

Ще одним твердженням проти свободи волі є факт недосконалості людської пам'яті, досліджений сучасними когнітивними психологами. Людині можна навіяти хибні спогади, змусити вірити у те, чого насправді не було.

Крім вище наведених аргументів, існує ще багато інших, але, як бачимо, вони ще не достатньо сильні, щоб переконати увесь світ у цій концепції.

Більше того, існують аргументи, на підставі яких можна говорити про наявність свідомості та вибору в людини. Бо якщо не свідомість розрізнює ілюзію і реальність, тоді що? Мозок може створювати фантоми і не відділяти ілюзію від реальності. Цю ситуацію чудово обіграно у фільмі «Ігри розуму», де головний герой – американський математик Джон Неш (реальна історична особа) – захворів на шизофренію і завдяки своїм свідомості, раціональності та логічному мисленню сам дійшов такого висновку. Багато психічно хворих людей теж визнають свою проблему.

Отже, маємо складне філософське питання, яке потребує дослідження й глибинного аналізу не тільки на рівні філософських наук. Безумовно, доведення детермінізму волі призведе до розроблення нових нормативних цінностей, правил та законів, це може мати найрізноманітніші наслідки, як позитивні, так і негативні.

СЕКЦЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

КАТЕГОРІЯ КРАСИ В ІКОНОЗНАВЧІЙ ТРАДИЦІЇ

Баліцка Мар'яна Романівна

Львівський національний університет ім. І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
Науковий керівник: доцент кафедри історії та теорії культури Васьків А.Ю.

Український сучасний іконопис увібрав всю багатошаровість української історії, беручи початок від часів Київської Русі та продовжує творитися у нових формах, трансформовуватися під впливом нові релігійної та соціальної дійсності та абстраговуватися від шуму сучасного інформаційного поля, залишаючись в рівновазі і відкидаючи зайве.

Українська сучасна ікона в своїй багатозначності залишається діалоговим вікном з Богом, мальованою Біблією, аргументом Воплочення та естетичним витвором мистецтва, з притаманною символікою форм та кольорів. «Ікона послуговується символікою. Повне розуміння чи уявлення про небо в цьому житті нам недоступне. Святе Письмо про потойбічний світ каже: «…Око не бачило, й вухо не чуло…»(І Кор.2.9). Однак з усіх об'явлень Святого Письма знаємо, що небо – місце перебування Бога й усіх, що Його люблять, - переповнене славою, світлом, чарівним блиском, невимовною красою.»[1,с.161]

Багатовимірність ікони не легко зрозуміти та побачити одразу. Потрібне розуміння основ образотворчого мистецтва, тої історії творення іконо образу у мистецтві, богослов'ї та філософії. Зрозуміти її природу, яка просякнута антиномія́ми. Людський розум при аналізі іконопису, заходить в логічні тупики, лише за підтримки богослов'я можна втихомирити мислення та безконечні запитання, постом і щирою молитвою-т. зв. діалогом з Богом.

«Тільки інтерпретація іконообразу як антиномії дає можливість повною мірою виявити його роль як найважливішого феномена православного богослов'я, православного мислення, православного культу, православного мистецтва і культури в цілому. …Головна антиномія іконообразу – зображення Богочоловіка як Іпостасі в нероздільності і незлитості двох природ: Божественної і людської. Іконообраз антиномічний також тому, що розуміння таїнства Боговоплочення, навіть якщо це художнє розуміння, завжди антиномічне як по своїй суті, так і за формою…» [2,с.64-65]

Іоан Дамаскін також акцентує на антиномічності образу: «Що тут таємниче показується? Очевидно, якщо побачиш, як Безтілесний ради тебе став людиною, тоді зробиш зображення Його людської подоби…прийняв і єство, і об'єм, і вигляді, і колір плоті…»[3]

Видимість і зображення Господа та святих Церкви було захопленням, заохоченням та неабияким викликом в площині мистецької майстерности та творчости. З цієї точки дотику і творилася краса та надихалася з таємниці

Воплочення. «…особа Божого сина вчинила можливим антропоморфічні представлення Бога. Також в іконографічному сенсі Бог у Христі став близьким для людини. Захоплення Його Євангелієм (об'явленою правдою, котра відкриває універсальне бачення історії та визнає сенс людського життя, котре торкається існування в Божому вимірі) переносило релігійну вразливість із суто інтелектуальної площини на вимір естетики…»[4,с.83]

Пропорційні співвідношення лінії та плями, форм та кольорів, світла та сяйва золотіння та сріблення, чітке знання основ композиції та інші нюанси технічного та технологічного характеру мають неабиякий вплив на творення Краси ікони. Якщо звернутись до дослідження історії Краси, то визначний дослідник цієї царини Умберто Еко акцентує на тому, що Краса ніколи не була нічим абсолютним чи незмінним, вона набувала різних облич в залежності від історичного періоду та країни - це стосується не тільки Краси фізичної (чоловіки, жінки, пейзажі), а й Краси Бога, святих, ідей.[5,с.14]

Краса сучасної української ікони, яка може мати і експозиційний чи літургійний характер, може прирівнюватися з прагнення до Правди та Добра. Підтримкою цього зв'язку при таємниці Божого Воплочення неабияку роль відіграє мудрість(Софія).

«Софія заповнює онтологічну дистанцію між імманентністю та трансцедентністю Бога, виступає як їх творчий(художній) зв'язок. Софія, з одного боку, є смисловим передіснуванням речей, а з другого – реальністю краси художнього ладу предметного світу, творчої гідності буття. Вона передає предметному існуванню, але зберігає волю Творця до актуалізації творіння, до втілення прототипів у дійсність , яка несе відблиск духовного походження. Тому у Старому Завіті Софія названа «художницею, яка була у Бога при подоланні безодні та створення «кола буття».[6,с.94]

Дослідник сучасної української ікони Д. Степовик акцентує на творенні оновленої сучасної ікони та надає їй властивостей оновлення, які відмінні від властивостей оновлення образотворчого світського малярства. Акцентує на стильовому синтезі та підкреслює, що православ'я не любить радикальних премін, і що їх немає в найкращих зразках української ікони. А саме оновлення української ікони «має грунтуватися на комбінації вже давно апробованих засобів – кольору, лінії, площини, візерунка».[7, с.262]

Український сучасний іконописець, один із засновників Київської школи іконопису Микола Стороженко висловлюється про іконопис так: « В езотеричних глибинах, де радість світла і джерельна чистота, не замучена корозією прояву грубої матерії, в тонких прошарках народжується зародок творчости, що перевтілюється в образ зримий. Ікона – різновимірний експромт, в суті якого інволюційний згусток божественної енергії – і вселення її в матерію. Цю Ірраціональну птицю зумій спіймати… Не логікою (бо то обнажена наука), а любов'ю, інтуїцією, почуттям – Душею…»[8, с.10]

Все ж таки для сприйняття ікони, як всецілого, потребує неабиякої інтелектуальної праці або інтуїції. Сучасному іконописцю чи глядачу не обійтись

лише естетичними фізичними зразками мистецької спадщини. Красу ікони, як категорію, потрібно зрозуміти.

На моє переконання Краса в іконі за візуальним оглядом сприймається по різному людьми, які не достатньо розуміють чи введені в глибини ікони. Створюючи ікону, мистці та іконописці послуговуються не лише старими «ідеальними» зразками, а й синтезують свої міждисциплінарні знання і творять новий концепт Краси ікони – красу мисленнєву.

Література:

1. Креховецький Я.Богослов'я та духовність ікони. Львів : Свічадо. 2008. с.161.
2. Лєпахін В. Ікона та іконічність. Львів: Свічадо. 2001 . с.64-65
3. Преподобний Іоан Дамаскін, 2010. Точний виклад православної віри. *Переклад аспірантів Київської православної богословської академії під редакцією Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета*. Київ: УПЦ Київського Патріархату. URL: https://parafia.org.ua/biblioteka/svyatoottsivski-tvory/ioan-damaskin-tochnyj-vyklad-pravoslavnoji-viry/ (Дата звернення 18 травня 2019)
4. Клявза К. Богословська герменевтика ікони. Пер. з пол. О. Мандрика. Серія Логос. Львів: Свічадо. 2009.с.83.
5. Еко У. История Красоти. Пер. з итал. А.Сабашниковой. М:Слово/Slovo. 2010.с.14.
6. Кримський. С. Ікона і світло софійності / С. Кримський. Під сигнатурою Софії. К : Києво-Могилян.акад.2008. с. 90.
7. Степовик Д.Нова українська ікона XX і початку XXI століть. Традиційна іконографія та нова стилістика. Жовква : Місіонер. 2012.с.262.
8. Українські художники сакрального мистецтва кін. XX - поч. XXI ст. : Альбом. Київ, 2008. с.10.

ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ ЕТИКИ У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ТЕХНОЛОГІЙ

Груба Олена Степанівна

Львівський національний університет ім. І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
Науковий керівник: кандидат філософських наук, доц. Колесник І. М.

На даному етапі технологічного розвитку самі машини та технології не обтяжені етичною відповідальністю, а є лиш наслідком прогресу, інструментом.

Джерелом етичного виміру машин є дії людини - розробника та користувача. Тому розглядати цифрове середовище, яке представлене даними, алгоритмами,

програмним забезпеченням та девайсами, неможливо у відриві від антропологічних, економічних та політичних практик.

Зараз сфера досліджень цифрової, машинної етики виглядає масштабно та орієнтовано на вивчення принципово незавершеного об'єкту.

Основні європейські центри досліджень цифрової етики чиї монографії використовувались у даній праці: Centre for Technology, Ethics & Law (Королівський коледж Лондона); Oxford Internet Institute та Лабораторія цифрової етики в Оксфорді.

Основні актуальні питання, які підіймаються в монографіях дослідників цифрової етики:

- *Навіщо говорити про нову, цифрову етику, може варто приділити більше уваги етичності самих користувачів?* (Anderson M., Anderson S.L. Machine ethics. Cambridge Universty Press. 2011)

Повноцінний штучний інтелект, за задумом розробників, повинен володіти суб'єктністю. Етика є невід'ємною складовою суб'єктності. Окрім роздумів над етичними нормами користувачів та розробників варто звернути увагу на можливість прийняття етичних рішень безпосередньо машинами. Машини стають все більш автономними і важливо, щоб їх уявлення про "вчинок" було алгоритмічно вивіреним.

У якості підтримки редактори монографії використали авторитет Джеймса Мура, автора есе під назвою "Що таке комп'ютерна етика?", де він стверджував про можливості фактично безмежного потенціалу використання комп'ютерних технологій та необхідність долучити до роботи з цими системами філософів.

- *Чи існує модель моральності, котрою можна забезпечити всі автономні системи?* (Lin P., Abney K., Bekey G.A. Robot ethics: the ethical and social implications of robotics. MIT press, 2011)

Якщо піднімати тему саме моральності машин, то варто подумати про сферу їх використання. В кожній галузі (військова справа, секс індустрія, охорона здоров'я) чи в сукупності соціальних практик (практика прояву насилля, турботи, допомоги) уявлення про "етичне" не є константою. В кращому випадку норми будуть ситуативними і залежними від місцевих правових установок, а значить, будуть небезпечними для людей, які з якихось причин знаходяться в інших конвенціях.

- *Соціальні та антропологічні аспекти життя людей у цифровому середовищі* (Tavani H. T. Ethics and technology: Controversies, questions, and strategies for ethical computing. John Wiley & Sons, 2011)

Основними проблемами в цьому аспекті є: проблеми трансформації понять приватного та публічного, нові визначення свободи слова, самовираження, способи конструювання ідентичностей в умовах створення альтер-его в соціальних мережах, проблеми комунікації в професійних галузях.

Світ цифри побудований з повагою до рівності можливостей, кожен може стати джерелом нових норм чи катастроф. Це підсилює відповідальність та спонукає переглядати власні моральні позиції. Чи вони достатньо стійкі, щоб

притримуватись їх в просторі анонімності.

Плідні роздуми та розробки у сфері цифрової етики можливі на базі діалогу між розробниками, користувачами та філософами, які зможуть згодом відповісти на актуальні питання:

- чому нам варто роздумувати на тему етики у цифровому середовищі?
- наскільки етичним є делегувати машинам прийняття моральних рішень?
- чи існує певний стандарт моральної поведінки?
- чи зможе машина "зрозуміти" етичні положення в тому ж контексті в якому розуміємо їх ми?

Література:

1. Anderson M., Anderson S.L. Machine ethics. Cambridge Universty Press. 2011
2. Lin P., Abney K., Bekey G.A. Robot ethics: the ethical and social implications of robotics. MIT press, 2011
3. Tavani H. T. Ethics and technology: Controversies, questions, and strategies for ethical computing. John Wiley & Sons, 2011

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУЛЬТУРИ ЯПОНІЇ НА МОДЕЛЬ ЇЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Михайлишин Маркіян Олегович

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: д. політ. н., доцент Литвин В. С.

Проблеми політичної модернізації та демократизації незахідних суспільств є широко досліджуваними у науці. Доволі очевидним є той факт, що лібералізм в його класичній формі здатен повноцінно існувати виключно у суспільствах із європейською політичною культурою, про що засвідчують численні провали трансплантації політичних інститутів у азійських та африканських країнах. Відтак сформувалось дуже важливе питання: як зробити демократію прийнятною для типово колективістських чи історично автократичних систем. Відповідь на це питання знайшлась доволі легко: потрібно адаптувати так звану «західну модель» до потреб місцевих суспільств. Хорошим прикладом цього може виступати сучасна Японія, чия політична система є органічним симбіозом західного лібералізму та східного консерватизму [2; 3].

Щоправда, перш ніж перейти до оцінювання впливів культурного фактору на політичні інститути в країні, потрібно зазначити кілька речей. По-перше, це адаптивність і статичність в японській культурі: здатність сприймати екзогенні впливи (найчастіше китайські, зокрема конфуціанство), при цьому зберігаючи національну самобутність [3]. По-друге, це вміння поєднувати непоєднуване,

зокрема недовіру до представницької влади і консоціативний стиль вироблення рішень (при створенні останніх враховуються побажання всіх, чиї інтереси будуть порушені) [1;2]. Така пластичність, на нашу думку, і стала основою для того, що принесена на «американському багнеті» демократична конституція сприймається японцями як щось незмінно своє.

Отож, японці – це гомогенний народ, домінуючими ідеологіями якого є націоналізм та консерватизм. Їм характерна так звана «східна ментальність», тобто любов до правопорядку і законності, колективізм, важливість суспільної думки, екологізм, повага до предків і загалом до минулого. Деякі джерела зазначають, що «основною ідеологією Японії є лібералізм», але насправді останній скоріше став доповненням до існуючої культурної системи, через співпадіння деяких його положень із японським традиціоналізмом. Відтак основною цінністю для будь-якого японця є саме суспільні інтереси, і він буде діяти, виходячи з потреб того середовища, у якому знаходиться. Відповідно, такий конформізм спричиняє монолітність як партійної, так і державно-адміністративної системи Японії [1;3]. Це відображено у довготривалому домінуванні Ліберально-Демократичної Партії Японії. І хоч з 2009 по 2012 рік вона втратила свої позиції, з 2013 року вона знов відвоювала собі домінуючий статус. Найбільша опозиційна до неї партія – Демократична партія Японії – є де-факто «дочірньою» партією ЛДПЯ, оскільки сформована із її колишніх членів. Окрім того, обидві партії поділяють однакові політичні цінності. Таким чином можна говорити про суспільну згоду з приводу основних політичних цінностей, що стабілізує теоретично нестабільний парламентаризм [1]. Але це не робить політичний процес «неповоротким» і не творить «номенклатуру»: внутрішньо-партійна боротьба забезпечує достатню ротацію еліт, а примат партії над особистістю не дають системі персоналізуватися.

Іншим важливим чинником, що впливає на стабільність політичної системи, є імператор. Як би парадоксально це не звучало, але саме любов і повага до персони останнього є одним із бар'єрів на шляху до автократизації системи. Він наділений певною божественністю в очах народу, а його рішення апріорі правильні. Та саме він «подарував» народу конституцію (в усіх сенсах цього слова), таким чином його незаперечний авторитет – це й авторитет державно-політичного ладу. Тобто відбувається сакралізація політичної системи та поєднання у ній раціонального і ірраціонального начала [2].

Щодо японського уряду, то тут відобразились два найпоширеніших на Сході принципи: меритократія і ієрархія. Країною керують кадрові професійні політики, які є чітко проблемно-орієнтованими. Урядовий кабінет є колективним органом реалізації політики і стоїть на вершині бюрократичної піраміди. Адміністративний апарат, своєю чергою, побудований за низхідним принципом. Нижчі ланки безпосередньо керуються вищими через систему директив і указів. Кожне вакантне місце чиновника будь-якого рівня (крім міністерського) займається виключно на конкурсній основі і подекуди є пожиттєвим. Проте процес роботи всієї системи побудовано так, щоб у неї були залучені всі зацікавлені – від профільного міністра до простих чиновників у відомствах. Урядові проекти

розробляються на рівні окремих відділів, після чого поступово підіймаються до вершини владної піраміди, на розгляд урядового кабінету (ухвалення рішень за системою опитування). Крім того, для майже кожного такого рішення створюються спеціальні консультативні ради з вчених-експертів. Потрібно згадати й про те, що «термін життя» одного кабінету в середньому складає 2-3 роки з подальшою ротацією міністерських посад, а місце прем'єр-міністра сильно залежить від розстановки політсил у парламенті – влада відповідно, не може концентруватися в одних руках. Таким чином при сильно централізованій, монолітній бюрократії існує достатньо запобіжників, які дозволяють першій не лише не перетворюватись у бюрократизм, а й нарощувати власну ефективність. Основою для такого статусу-кво є знову ж таки ментальність самих японців: з одного боку, це повага до «авторитарного» апарату та довіра до його рішень (де-факто більша, аніж до будь-якого вибраного органу), а з іншого, – це високий рівень відповідальності чиновників, які сприймають свою посаду як певну можливість послужити спільним інтересам. Не менш важливим є і колективізм: до роботи залучені всі, а не тільки зацікавлені сторони [2]. Така система загалом є органічною для цієї країни і лібералізація лише трохи на неї вплинула, додавши невелику кількість інструментів громадянського контролю.

На останок можна згадати про загальний абсентеїзм японців. Народні маси демонструють високий рівень лояльності до державної політики і тому майже не беруть участі у політичному житті країни. Особливо це видно на прикладі електоральної поведінки: майже 60% виборців не приходять на виборчі дільниці [1]. Основним майданчиком діяльності народу є ж інститут громадянського суспільства: люди надають більшу перевагу роботі в громадських організаціях, ніж у політичних партіях і державних структурах. Особливо це стосується японської молоді і людей середнього віку [3].

Отже, якщо підсумувати, то політична система Японії є певним феноменом синкретизму двох діаметрально протилежних доктрин, що спричинено гармонійним впливом ендогенних і екзогенних факторів. Спричинено це специфікою особистої і масової культури японців (хоча в цьому випадку це суміжні речі), що дозволяє зберігати духовну самобутність і підтримувати високий рівень ефективності системи (союз ірраціонального та раціонального).

Література:

1. Іванець Т. Структура та особливості сучасної партійної системи Японії. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2014. Вип. 11. С.

2. Кизима О. Японська система державного устрою: політичний та адміністративний аспекти. Збірник наукових праць. 2013. Вип. 35 «Ефективність державного управління». С.

3. Ткач Ю. Політична культура сучасного японського суспільства. URL: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/45/55.pdf (дата звернення: 14.09.2017).

ЗА МЕЖАМИ ПЛАНЕТИ:ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОСМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ковальська Олена Володимирівна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
Науковий керівник: канд.філос. н., доц. Ліщинська О.І.

Етика космічних досліджень сформувалася в окрему галузь наприкінці XX століття на основі таких галузей прикладної етики, як екологічна етика та етика наукових досліджень [10].Сьогодні ця дисципліна об'єднує етичні проблеми біоетики, екологічної етики, інформаційної етики, етики техніки, етики наукових досліджень та професійної етики. Головними питаннями етики космічних досліджень є такі: цінності життя та його безпеки, цінності планетарних об'єктів, форм життя, які людство повинне вважати цінними, існування життя в позаземному просторі, екології за межами планети, цінності «мертвих» космічних об'єктів, космічного сміття, біологічного забруднення планет та космічних об'єктів, захисту навколишнього середовища на інших планетах, мирного освоєння космосу та інші [4; 7; 10].

Питання життя є одним із центральних та найважливіших, воно включає декілька аспектів, зокрема: можливості існування життя на інших планетах, охорони та поваги позаземного життя, безпеки людського життя в космосі та на інших планетах, впливу космічних місій на життя землян.Життя може існувати в будь-якій точці всесвіту, яка має рідку воду, джерело тепла та енергії, а також велику кількість важливих елементів – вуглецю, водню, кисню, азоту та калію[5,7,9,с. 127]. Такі умови присутні не лише на Землі, але й на Марсі, Європі (супутник Юпітера), Титані (супутник Сатурну)та Енцеладі (супутник Сатурну) в межах Сонячної системи, а також планети e,f,g системи TRAPPIST-1 та ряд планет системи Глізе 581[9, с. 131-145]. Детальніше питання позаземного життя пропонується розглянути на прикладі Марсу, який став об'єктом 43 місій, серед яких місії лендерівSpirit,Opportunity, Curiosity та InSigh[4,5,6].

Питання Марсу включає питання біологічного забруднення планети та загрози для інопланетного життя. Сьогодні лендери, що виконують місії на цій планеті, не несуть суттєвої загрози біологічного забруднення, оскільки проходять процедуру суворої стерилізації [5], але прибуття людини на Марс неминуче вестиме до біологічного забруднення планети та можливо нестиме загрозу для життя, яке може існувати на Марсі [5; 6]. Окрім цього нема гарантій безпеки людського життя на Марсі. Мікроорганізми, які можуть існувати на цій планеті, можливо матимуть негативний вплив на людину [5]. Варто зазначити, що дослідження НАСА, проведені у 2017-2018 рр., доводять, що тривале перебування людини в космосі змінює механізми людського ДНК, і наслідки таких змін для конкретної особи та цілого людства ще не вивчені [3].

Ще одним важливим питанням варто визначити питання екології космічного простору, головною проблемою якого є космічне сміття. Станом на 2018 р. на земній орбіті перебувало понад 20 тисяч об'єктів діаметром від 10 см,які належать до космічного сміття. Ці об'єкти рухаються із приблизною швидкістю 28 тисяч км/год та можуть бути загрозою для МКС та штучних супутників Землі [4;7;11]. Варто зазначити, що сфера космічних досліджень підлягає юридичної регуляції, зокрема за допомогою таких документів:

- Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла, 1967 р.
- Угоди про рятування космонавтів, поверненняк осмонавтів і повернення об'єктів, запущених в космічний простір 1968 р.
- Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, 1972 р.
- Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, 1975 р.
- Угоди про діяльність держав на Місяці та іншихнебеснихтілах 1979р.
- Декларації правових принципів діяльності держав з дослідження і використання космічного простору 1963 р.[1, сс. 112,114,121,128,156,171,235,316,784; 2, сс. 126,213, 424; 8, сс. 65-84, 181-202].

Література:

1. Григоров О. М. . Міжнароднекосмічне право // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:ЗнанняУкраїни, 2004 — Т.2 — 812с.
2. Actions on national level – New York: United Nations, 2004. – 539 c.
3. Blanchett A. Fireworks in Space: NASA's Twins Study Explores Gene Expression [Електроннийресурс] / A. Blanchett, L. Abadie // National Aeronautics and Space Administration. – 2017. – Режимдоступудоресурсу: https://www.nasa.gov/feature/fireworks-in-space-nasa-s-twins-study-explores-gene-expression.
4. Brown E. Eight ethical questions about exploring outer space that need answers [Електроннийресурс] / Emily Brown // The Conversation. – 2018. – Режимдоступудоресурсу: http://theconversation.com/eight-ethical-questions-about-exploring-outer-space-that-need-answers-98878.
5. Cortellesi T. Life on Mars: The Ethical Implications of Colonizing the Red Planet [Електроннийресурс] / Thomas Cortellesi // Areo Magazine. – 2018. – Режимдоступудоресурсу: https://areomagazine.com/2018/07/02/life-on-mars-the-ethical-implications-of-colonizing-the-red-planet/.
6. Jorgenson A. Scientists draw up plan to colonize Mars [Електроннийресурс] / Amber Jorgenson // Astronomy. – 2018. – Режимдоступудоресурсу: http://www.astronomy.com/news/2018/09/scientists-draw-up-plan-to-colonize-mars.

7. McLean M. Ethical considerations for space exploration [Електроннийресурс] / Margaret McLean // Markkula Centre. – 2006. – Режимдоступудоресурсу: https://www.scu.edu/ethics/focus-areas/more/resources/ethical-considerations-for-space-exploration/.

8. Proceedings of the Workshop on Space Law in the Twenty-first Century – New York: UNITED NATIONS, 2000. – 232 с.

9. Schwartz J. The Ethics of Space Exploration / J. Schwartz, T. Milligan. – New York: Springer, 2016. – 263 с.

10. The Ethics of Space Exploration [Електроннийресурс] // Blue Marble Space Institute of Science. – 2017. – Режимдоступудоресурсу: https://www.bmsis.org/the-ethics-of-space-exploration/.

11. The Threat of Orbital Debris and Protecting NASA Space Assets from Satellite Collisions, 2009. – 16 с.

СИМВОЛІЗМ У МИСТЕЦЬКІЙ СПАДЩИНІ ЕПОХИ РЕНЕСАНСУ

Коряга Павло Ігорович

Львівський національний університет ім. І. Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
Науковий керівник: к. філос. Н. , доц. Колесник І. М.

Ренесанс або Відродження – це культурно-філософський рух XIV – XVI століть, що зародився в Італії, зокрема у Флоренції, а згодом поширився і на всю Європу. Слово «ренесанс» з італійської означає відродження, цей термін першим почав вживати Джорджо Вазарі — італійський художник 16 століття. Назва епохи є символічною, адже базується на тому, що зародився новий рух, який мав на меті змінити світогляд, а з ним і культуру, науку, релігію, після так званих «темних» Середніх віків.

Щодо основних засад епохи – це звернення та переусвідомлення античної культурної спадщини, введення нового світогляду – «гуманізм», поширення творів мистецтва саме світського характеру, обґрунтування права науки та розуму на незалежність від церкви. Сам рух виник в Італії з якою пов'язують зараз чи не найвідоміших митців всіх часів – у філософії та науці – Джордано Бруно, Галілео Галілей, Джованні Піко делла Мірандола, в літературі – Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарка, Джованні Боккаччо, а також в художньому мистецтві – Мікеланджело Буонарроті, Леонардо да Вінчі, Філіппо Брунеллескі, Донателло, Рафаель Санті, Джованні Белліні, Джорджо Вазарі, Сандро Боттічеллі, Джотто ді Бондоне та безліч інших, яких, безумовно, можна вважати творцями не тільки культурно-філософського руху, а й цілої епохи, що поширилася на всю Європу і дала поштовх до змін всіх сфер життя. Основні культурні центри італійського Ренесансу були зосереджені на той час у великих містах – це Флоренція, Рим, Мілан та Венеція. В цих містах на сьогодні зберігається більша частина

культурної спадщини цієї доби – це неймовірні картини, фрески, скульптури та величні пам'ятки архітектури.

Одним із компонентів Відродження, зокрема італійського був символізм. Символи майоріли в багатьох творах мистецтва, їх використовували багато відомих постатей того часу. За допомогою найтонших зашифрованих символів живописці намагаються передати нам основні ідеї та таємниці своїх робіт. Для кращого розуміння теми, необхідно ознайомитися з конкретними пам'ятками мистецтва та розібратися, які символи в них вклали митці. Слід зазначити, що всі наступні трактування є лише здогадками та теоріями.

На замовлення Лоренцо Медічі, Боттічеллі створює дві картини – «Народження Венери» і «Весна». В даний час обидві картини зберігаються в галереї Уффіці, що у Флоренції. У центрі картини «Весна» – Венера, одягнена як знатна флорентійська дама і зовсім не схожа на античну богиню. По одну сторону від неї – юна Весна, вся прикрашена квітами; по іншу – три витончені грації, які танцюють; повернувшись до них спиною стоїть античний бог Меркурій; вгорі літає Амур, із зав'язаними очима, готовий вразити одну з дам стрілою. Ці фігури по-своєму глибоко символічні і сповнені прихованого сенсу. Головна тема твору – свято весни і любові. Весна постає перед нами в образі прекрасної молодої жінки з золотими волоссям в напівпрозорому платті, прикрашена квітами, також митець зображає на картині райський Едем. Що стосується сюжету картини, то він заснований на одному з поетичних текстів античного поета Овідія, в якому він описує, як холодний вітер Зефір, вражений незвичайною красою дівчини, викрав прекрасну німфу Хлоріс, щоб насильно взяти її в дружини. Покаявшись у своєму насильстві, він перетворює її у Флору – богиню квітів, і підносить їй в дар прекрасний сад, схожий на Едем, в якому панує вічна весна. На іншій стороні полотна зображені три витончені Грації, застиглі в танці: праворуч стоїть Пульчритудо, або Краса, в центрі – Каститас, або Чистота, Цнотливість, а зліва – Волюпта, або Насолода, Блаженство. Блаженство і Цнотливість з'єднуються в Красі, але кожна своїм особливим чином являє собою Красу. На картині Насолода дивиться виключно на Красу, адже все красиве дарує свого роду насолоду, зверху в Чистоту мітить своєю вогненною стрілою Амур з закритими очима. Весна, за задумом художника, згодом відкидає минущі земні задоволення й обирає шлях цнотливості та духовної чистоти, що приведе її до Найвищої Мудрості або звільнення від перевтілень Душі, тобто до закінчення циклу народжень і смертей. На картині зображений таким чином, Великий Цикл, який здійснює душа в своїх незліченних мандрах (або втіленнях) по Землі, де все наповнене красою, чистотою і любов'ю.

Фреска «Битва при Марчіано» була зроблена на замовлення Козімо Медичі в середині XVI століття, призначена прославляти владну династію Медичі, знаходиться в залі п'ятисот Палаццо Веккіо, що у Флоренції. На творі Джорджо Вазарі зображена група солдатів, що несуть корогву зі словами «Cerca Trova» («Шукайте і знайдете»). Деякі дослідники вважають, що таким чином художник залишив якийсь знак. Під час дослідження фрески, науковці виявили можливі

сліди фрески Леонардо да Вінчі «Битва при Анг'ярі», яка довгий час вважалася втраченою. Дослідження, що проводилося в кінці 2011 року, підтвердило, що за стіною з фрескою Вазарі знаходиться порожнина, за якою ховається ще одна поверхня. За допомогою зондів, які вдалося провести через шість отворів в стіні з роботою Вазарі, вчені змогли взяти зразки з прихованої стіни – там були виявлені чорна і бежева фарба, а також червоний лак. У результаті хімічного аналізу вчені встановили, що чорний пігмент відповідає пігменту, який використовувався при створенні «Мони Лізи». На думку дослідників, саме Вазарі вказав, де варто шукати роботу Леонардо.

Знаменита фреска Леонардо да Вінчі «Тайна вечеря» знаходиться в церкві Санта-Марія-делль-Граціє в Мілані. Замовлення на написання твору живописець одержав від міланського герцога Людовіко Сфорца в кінці XV століття. Метою автора було відображення знаменитої вечері з чисто людської точки зору. Саме тому він зобразив всіх присутніх в ряд і нікому не домалював німба над головою. Найбільш обговорюваним секретом фрески є постать учня, що розташувався по праву руку від Христа. Вважається, що це не хто інший, як Марія Магдалина, її місце розташування вказує на той факт, що вона була його законною дружиною. Цей факт підтверджує літера «М», яку утворюють контури тіл пари. Нібито вона означає слово «Matrimonio», яке в перекладі означає «шлюб». На користь першого твердження виступає згадка про те, що Марія Магдалина омивала ноги Христу і витирала їх своїм волоссям. Згідно з традиціями, робити це могла тільки законна дружина. Не менш цікаві роздуми істориків про їжу, зображеної на столі. Приміром, біля Юди Леонардо да Вінчі зобразив перекинуту сільничку (яка у всі часи вважалося поганою прикметою), а також порожню тарілку. Але найбільшим предметом для суперечок досі є риба на картині. Сучасники досі не можуть зійтися в думці, що намальоване на фресці – оселедець або вугор. Вчені вважають, що ця неоднозначність не випадкова. Художник спеціально зашифрував у картині прихований сенс. Справа в тому, що по-італійськи «вугор» вимовляється як «аринга». Додаємо ще одну букву, отримуємо зовсім інше слово – «арринга» (повчання). Водночас слово «оселедець» вимовляється в північній Італії як «ренг», що означає в перекладі «той, хто заперечує релігію».

Дослідники вважають, що Мікеланджело ретельно вивчав анатомію, у віці 17-ти років розчленовував трупи, викопані на церковному цвинтарі. Американські експерти з нейроанатомії вважають, що Мікеланджело дійсно використав деякі анатомічні пізнання при роботі над фресками Сікстинської капели: на фресці можна побачити обриси таких складних частин мозку, як мозочок, зоровий нерв і гіпофіз. А в самої постаті Адама, який простягає руку Бога, можна розгледіти обриси хребта, серед фресок Сікстинської капели є й інший розпис з фігурою Бога, що містить секретне послання. Експерти помітили, що груди та шия Бога мають анатомічні порушення, яких немає більше ні в одній людській фігурі на розписах. Крім того, в той час як більшість фігур освітлені по діагоналі від лівого нижнього краю, на шию Бога сонячні промені падають під прямим кутом — дослідники прийшли до висновку, що подібну неточність геній допустив

навмисно. Якщо накласти зображення дивної шиї Бога на фотографію людського мозку, то стає помітно, що контури обох зображень майже повністю збігаються, а дивний прямокутник шкіри, може символізувати спинний мозок.

Символізм у мистецтві цієї епохи є дуже різнобічним, міфологічним та цікавим для дослідників, адже митці того періоду давали велике значення символіці у своїх творіннях. Тема, надзвичайно актуальна для дослідження, адже хто знає, можливо, хтось з нас розгадає наступну таємницю мистецтва епохи Ренесансу.

Література:

1. Вазари Дж. «Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих». – Москва: Альфа книга, 2008. – 1278 с.
2. Ливрана Х. А., Гусман Д. С. «Сокровенный смысл жизни. Том 2» // «Эзотерический смысл «Весны» Ботичелли». – Москва: Новый Акрополь, 2008. – 64 с.
3. Соколов В. В. «Антология мировой философии. Возрождение» . – Минск: Харвест, 2001. — 927 с.
4. Чернышева Л. А. «Гении мировой живописи» //Леонардо да Винчи. – Минск: Харвест, 2007. – 127 с.

ПОЧАТОК НОВИХ МЕДІА: АЛАН КЕЙ І ТЕД НЕЛЬСОН

Манделіна Олександр Сергійович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет, кафедра етики, естетики і культурології
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Панченко В. І.

Нові медіа як предмет досліджень особливі тим, що вони зародились і набули свого розповсюдження вже за становлення теорії медіа. Це призвело до ситуації, коли комп'ютерні технології з самого початку усвідомлювалися як потенційні медіа, а персональний комп'ютер проектувався як масовий медіум із розумінням потенційного впливу на культуру.

Серед провідних науковців, що зробили вагомий внесок у цей процес, особливої уваги заслуговують Алан Кей і Тед Нельсон.

Алан Кей, ідеолог і піонер комп’ютерних технологій, був знайомий з теорією Маршала Маклюена і чудово розумів його основну ідею. Завдяки Маклюену він зрозумів, що повідомлення ніколи не передається як таке, натомість комунікація є складним процесом кодування-декодування, в якому не останню роль грає посередник і компетенції для його використання.

Ідею комп’ютера як нового медіума Алан Кей оформив у концепт «Динабук» (Dynabook) - комп’ютер розміром із блокнот, що міг би стати рушійною силою

для наступної медіа-революції. Він послідовно розвиває свою ідею і робить спробу знайти місце для нового медіума у загальній медіа-історії, а також, відштовхуючись від концептуального базису медіа-теорії, описати специфіку нового медіума і навіть накреслити для нього відповідну перспективу. Також Кей опирався на теорію Джерома Брунера, який виробив концепцію трьох видів навчання: енактивне, іконічне та символічне, що й було прийнято Кеєм як орієнтир у розробці інтерфейсу для взаємодії з комп'ютером. [1,2] В результаті інтерпретації теорії Брунера, Кей прийшов до бачення користувацького інтерфейсу, який має об'єднувати усі три зазначені форми пізнання. Одновимірний командний рядок, що був раніше єдиним каналом зв'язку із комп'ютером, задіює лише символічний рівень. Графічний інтерфейс, що відображається на екрані й дає змогу здійснювати керування через маніпулювання візуальними елементами, такими як вікна, іконки, таблиці тощо, залучає до процесу іконічний рівень. Забезпечувати взаємодію на рівні моторики була покликана «мишка»-вказівник та інші периферійні пристрої.

Тед Нельсон працював над розробкою критично важливої для нових медіа концепції гіпертексту, що є ключовою для розуміння сучасної комунікації, інтернет-мережі та інших цифрових інструментів роботи з інформацією. Нельсон від початку своєї кар'єри досліджував можливість створення глобальної системи оперування інформацією на базі комп'ютерних технологій. Спрямованими на це розробками він займався переважно в рамках заснованого ним у 1960 р. проекту Xanadu. Нельсон розуміє гіпертекст насамперед як нелінійний текст, що виходить за рамки одновимірної послідовності речень і за своєю структурою наближається до більш відповідної для мислення людини форми пов'язаних між собою ідей і висловлювань, що утворюють собою мережу з безліччю можливих шляхів прочитання. [3] Згідно його уявлень, комп'ютери мають стати більш відповідним засобом для супроводу та розвитку людського мислення, яким воно є, а гіпертекст покликаний звільнити автора від вимушеної лінеаризації власного тексту.[4]

Отже можемо зробити такі три важливі для досліджень нових медіа висновки.

Творці нових медіа-технологій водночас є і першими теоретиками нових медіа. Тому дистанція між дисципліною та її предметом виявляється мінімальною, що дає безпрецедентний ресурс для її розвитку.

Вже в основі нових медіа як проекту закладено конвергенцію технологічного та гуманітарного дискурсів, що наголошує на необхідності мультидисциплінарного підходу в їх вивченні.

Чітко фіксується позиція «мета-» нових медіа щодо попередніх. Цифрові технології та побудовані на їхній основі медіа-системи здатні симулювати, комбінувати наявні медіа, а також створювати нові.

Література

Edward S. Reed, "Towards a Cultural Ecology of Instruction", in Jerome Bruner. Language, Culture and Self, ed. by David -Bakhurst, Stuart G. Shanker (London: SAGE Publications, 2001), 116-26.

Jerome Bruner, “The Course of Cognitive Growth”, in Search o f Pedagogy Volume I: The Selected Works o f Jerome Bruner, 19571978 (New-York: Routledge, 2006), 67-89.

Matthias Müller-Prove, Vision and reality of hypertext and graphical user interfaces (University of Hamburg, 2002).

Theodor Nelson, “A File Structure for the Complex, the Changing and the Indeterminate”, in New Media Reader, ed. By Noah Wardrip-Fruin, Nick Montfort (Cambridge, MA: The MIT Press, 2003), 133-46.

ФЕНОМЕН ЖІНОЧОЇ ТВОРЧОСТІ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Романюк Анна Ігорівна
Львівський національний університет ім. І. Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
Науковий керівник: к. філос. н. , доц. Ліщинська О. І.

Українське жіноцтво включене у широкі світові процеси, що своєю чергою впливають на їх діяльність та життя. Розглядаючи феномен жіночого мистецтва в Україні, варто відзначити, що воно є важливим елементом культуротворчого процесу. Жінка виступає активним діячем, як соціальної сфери, так і культури, і за допомогою своєї діяльності демонструє нерозривний зв'язок цих компонентів.

Творчість українських художниць торкається важливих соціальних проблем, що розглядаються у соціокультурному просторі в усьому світі. Творчість жінок – мисткинь торкалися важливих проблематик, таких як соціальні проблеми, екофільні питання, етно-національна категорія та особистісне відчуття жіночих ролей, варто зазначити, що українські мисткині працювали у кожному зазначеному векторі. Так, соціальна проблематика підіймалася у творчості Тетяни Яблонської, зокрема у роботі «Хліб» відображалися реалії післявоєнної відбудови. Художниці XXI століття рефлексували щодо глобалізаційних процесів. Відтак, у виставці робіт «Рухи свободи» Марії Куліковської проглядалася важливі питання втрати своєї особистості у епоху глобалізації, Влада Ралко у виставці картин «Модний показ» підіймала питання трансформації тіла згідно з швидкозмінними канонами, а картини Юлії Моховікової – питань, що стосуються місця людини в тваринному світі. Природа як ідеал послугував джерелом натхнення для представниць «наївного мистецтва» Ганни Собачко-Шостак та Катерини Білокур. Ганна Собачко у своїй роботі «Тривога» поєднала природні мотиви з відчуттям страху в роки Першої Світової Війни, а у картині «Український вінок» вдало передала зв'язок української культури з природою. Катерина Білокур у своєму «блакитному» періоді зуміла за допомогою рослинних елементів оспівати красу природи, а також особистий ліричний настрій. Особливості національно-етнічного характеру висвітлювали Тетяна Яблонська у картині «Святковий вечір» та Галина Зубченко у «Гуцульському весіллі». Не

менш важливим у творчості жінок художниць стало усвідомлення власних ролей. Роль жінки-матері через призму власного досвіду продемонструвала Алла Горська у полотні «Автопортрет з сином», тема жінки-матері підіймалася у роботі Тетяни Яблонської «Ворог наближається», де зображена материнська турбота в час війни. Особистий досвід сестринства зобразила Олена Кульчицька в роботі «Портрет сестри в білому». Картина «Господиня гір» Галини Зубченко стала збірним образом гірської жительки. Усі ці художниці своєю творчістю зверталися до важливих соціально-культурних аспектів людського життя.

Мистецтво українського жіноцтва є рефлексією на соціокультурні події, що відбувалися у XX та XXI столітті. Належним чином також представлені сучасні види мистецтва на соціокультурній арені. Так, Олена Сіятківська своєю виставкою «0,99 zt» порушує проблему матеріального характеру споживацтва. Тетяна Корнєєва своєю роботою «Transparency» апелює до людської небайдужості та толерантності. Марія Куликівська свою виставкою «Пліт Крим. Карти долі» та Ані Зур перформансом «Вулиця Інститутська» рефлексують щодо подій в Україні в час Революції Гідності та анексії Криму. Робота Тетяни Корнєєвої та Ірини Вале «Ще один шанс» покликана привернути увагу до проблем утилізації та надмірного засмічення. Привернення уваги до екологічних сміттєвих катастроф позначені роботи Анастасії Лойко «Птах щастя» та проекти Жанни Кадирової «Орігамі» та «На природі». Глобальна екологічна катастрофа на Чорнобильській атомній станції була розкрита у роботі Ані Зур «Соло для кларнету». Окрім цього зв'язок українського народу з природою Ані Зур продемонструвала у роботі «Жменя зерна». Ярина Шумська звернулася до постаті Тараса Шевченка як одного з знакових символів українського народу в перформансі «ВІРУЮ». Усі мисткині розвивають і наповнюють новим сенсом феномен українського жіночого мистецтва, демонструють його розвиток та здобутки. Через свою творчість мисткині порушують та розкривають важливі питання, а також означують зв'язок між культурою та суспільством.

Література:

1. Алла Горська: Червона тінь калини: листи, спогади, статті / ред. та упоряд. О. Зарецький, М. Маричевський. – Київ: Спалах ЛТД, 1996. – 240 с.

2. В Киеве покажут работы художницы Юлии Моховиковой [Електронний ресурс] // Ugallery – Режим доступу: URL: http://ugallery.com.ua/?p=15250

В Одессе вспомнят перформанс «Плот Крым. Карты судьбы» Марии Куликовской [Електронний ресурс] // ART UKRAINE. – 2017. – Режим доступу: URL: http://artukraine.com.ua/n/v-odesse-vspomnyat-performans-plot-krym-karty-sudby-marii-kulikovskoy/#.XA8bWRMzYgo

3. Владич Л. В. Тетяна Нилівна Яблонська / Леонід Володимирович Владич. – Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. – 99 с.

4. Злобіна Т. Битва за смисли: як жіноче мистецтво змінює світ [Електронний ресурс] / Тамара Злобіна // Korydor. – 2016. – Режим доступу: URL:

http://www.korydor.in.ua/ua/equality/bytva-za-smysli-yak-zhinoche-mystetstvo-zmiiyuye-svit.html

5. Карпати в творах Галини Зубченко. Каталог виставки / Упорядник і автор статті Тетяна Пошивайло. – К.: Музей Івана Гончара, 1999. – 24с.

6. Корішко К. Тетяна Корнєєва: перформанс - це синтез медиативних штук, театру, візульного мистецтва... це поза реальністю, але це працює! [Електронний ресурс] / Катерина Корішко // ArtHuss. – 2018. – Режим доступу: URL: https://www.arthuss.com.ua/books-blog/180731

Лена Сиятовская: в моем воображении часто возникают фантастические сюжеты [Електронний ресурс] // Ugallery – Режим доступу: URL: http://ugallery.com.ua/?p=16108

7. Международный симпозиум современного искусства Бирючий [Електронний ресурс] // Арт Студія Друку. – 2012. – Режим доступу: URL: https://issuu.com/biruchiy_contemporary_art/docs/biruchiy_012__catalogue.tmp?backgroundColor=%252523222222

8. Мєстєчкін Г. А. Ганна Собачко / Г. А. Мєстєчкін. – Київ: "Мистецтво", 1965. – 47 с.

ШЛЯХАМИ РОЗВИТКУ МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ

Павлишин Анастасія

Львівський національний університет ім. І. Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
Науковий керівник: к. філос. н , доц. Ліщинська О. І.

«Нашого квіту по цілому світу» – каже українська народна мудрість. Століття бездержавності, знущання іноземних поневолювачів, соціальний гніт розсіяли по різних країнах багатьох наших людей. Станом на 2004 рік за межами України мешкає від 13 до 15 млн. українців та їх нащадків, тобто близько чверті народу. Саме слово «діаспора» грецького походження і означає «розпорошення», «розсіяння»[5]. Воно вживається на визначення всіх тих, хто живе за межами рідної землі. В еміграцію йшли найактивніші, найдіяльніші, неупокорені, щоб здобути можливість самовиразитися і самоствердитися, зберегти своє творче «Я» і зробити посильний внесок у національну творчу скарбницю [4].

Як відомо було п’ять хвилі еміграції українців в Канаду : 1891—1914 — «перша хвиля» масової трудової імміграції та початок формування української етнічної групи; 1920—1941 — «друга хвиля» масової трудової імміграції та консолідація етнічної групи; 1946—1960— «третя хвиля» імміграції (спричинена була Другою світовою війною та політичною ситуацією у Східній Європі, які примусили українців шукати притулку поза кордонами батьківщини. Близько 37 тисяч із них знайшло постійне місце проживання у Канаді. Нові приїзди українців

пожвавились у 1980-х роках, коли розпочалась імміграція громадян Польщі українського походження. Після 1991 р., у зв'язку з розпадом СРСР, почалась хвиля імміграції з незалежної України. За переписом 1991 в Канаді проживало 1 071 060 осіб з повним або частковим українським походженням, за переписом 2006 вже 1 209 085, або 3,9 % населення країни [1].

Унікальність Канади полягає не лише в тому, що в ній проживає друга за чисельністю українська діаспора світу, але й у тому, що українці тут вміло розвинули власний громадський сектор, зайнявши таким чином, вагоме місце у поліетнічному середовищі країни. Наприкінці 60-х – на початку 70-х років ХХ ст. українська діаспора Канади, створила розгалужену систему національної освіти та виховання. Канада у другій половині ХХ ст. стає одним із центрів української історичної науки на Заході. Її розвиток у цій країні пов'язаний, перш за все, з виникненням таких важливих наукових центрів, як Канадська Українська Вільна Академія Наук (УВАН) та Канадське Наукове Товариство імені Тараса Шевченка (НТШ). На початок 1970-х рр. українці Канади мали більш ніж 200 видань, зокрема, газет, бюлетенів, журналів.

В кінці сорокових і на початку п'ятдесятих років українські мистці створили Літературно-Мистецький Клюб у Торонті. Образотворча Секція цього клюбу, очолена мистцем Михайлом Дмитренком, гуртувала мистців і була дуже активною. Після надзвичайно успішної «Першої Зустрічі Українських Мистців Канади й Америки з Громадянством» 1954 року в Торонті, образотворчі мистці в Торонті вирішили створити окрему організацію під назвою «Спілка Українських Образотворчих Мистців» (УСОМ) Також варто зазначити, що у Торонто є галереї українського образотворчого мистецтва «Фокус», «Канадсько-Українська Мистецька Фундація» і галерея при Інституті св. Володимира.

До визначних митців української діаспори Канади належать : Михайло Дмитренко, Богдан Стебельський та Іван Кейван, Василь Курилик, Мирон Левицький, Ірена Шумська-Мороз, Андрій Бабич, Галина Новаківська, Олег Лесюк, Богдан, Галина Кошарич, Івана Лазірка, Павло Лопата, Олега Савитський, Лариси Сушко та багато інших.

Творчість митців української діаспори, розвиваючись в умовах західного світу, не могла залишатись осторонь від загальномистецьких процесів. Гонитв за різного роду «ізмами» у ХХ столітті, стильовий голод, лихоманка у пошуках нових шляхів охопила й українське мистецтво поза Батьківщиною, яке опинилось на роздоріжжі без вказівників і орієнтирів. Стилістичне розмаїття викликало розгубленість і ставило безліч запитань. Після занепаду класицизму і романтизму мистецтво країн Заходу зійшло зі стильових рейок, що спричинило втрату мистецтвом внутрішньої дисципліни і організованості... «Було порушено вироблену віками закономірність: єдність мистецького процесу у всіх його видах і виявах, стабільність образної системи, однотипність експресивного ладу, синхронність змін у галузі форми. Творчість, як усвідомлений і цілеспрямований акт, опинилась без берегів...» [3].

Одні митці, і їх – меншість, кинулись шукати нові напрямки в мистецтві,

інші – дбайливо розвивали вже існуючі стилі. Мистецтво української діаспори пройшло цими складними, непевними шляхами. Еміграційні митці нерідко стояли біля витоків нових напрямків та стилів у мистецтві.

Позиція митців у минулому відзначалася означеністю стилю, який міг тривати протягом століть, що надавало певної творчої стабільності, яка порушувалася лише з ударами світоглядів. У XIX сторіччі кожна Генерація сподівалася заперечити попередні стилі. У XX сторіччі кожна декада повинна давати свій стиль. Сьогодні стиль це вже справа сезону. А митець XX ст., позбавлений колишніх меценатів, перебуває під тиском постійних вимог творити «нове» і, як той ілюзіоніст змушений витягати з капелюха все нові дива. В середині XXст. сам митець був не дуже добре зорієнтований щодо свого місця у мистецькому світі, і його творчість часто служила підтвердженням теоретичних тез.

З огляду на цілий ряд особливостей, українське мистецтво як в Україні, так і поза нею змушене функціонувати ізольовано від світового мистецтва. Навіть сама форма «українське мистецтво», «український стиль» не завжди передає точний зміст понять: мова ведеться про історизований чи фольклоризований стиль. Це до певної міри зумовлене невизначеністю ролі не тільки мистецтва української діаспори, а й усього українського мистецтва.

Побутує думка що українському мистецтву на Заході мало більше свободи, але матеріально існувати з мистецької творчості можна було лише в рідких випадках. Мистецький ринок збуту, здебільшого український, не завжди сприяв творчому зростанню митців. Щоб задовольнити попит, митці переходять на масову продукцію, що знижує мистецький рівень творів.

Людина мистецтва у діаспорі виступає своєрідним посередником в адаптації іншонаціональних культурних цінностей до етнонаціональних. Це пов'язано з новим ракурсом, з відмінною точкою зору, з якої митець має нагоду бачити навколишній світ. Кардинальна зміна місця та умов проживання надає митцеві альтернативу, яка для мистецтва є безцінною. У свідомості митця постає діалог категорій «свій–інший», які він намагається гармонізувати, «примиривши» попередній та новий досвід. Відкритість до діалогу з іншими культурами є особливо важливою для діаспорних митців як шлях «підживлення» та збагачення національної культури. Однак ця ж відкритість приховує у собі загрозу втрати відчуття збалансованості та «розчинення» у культурі країни проживання. Подолати цю загрозу до снаги лише сильній творчій особистості [1].

Основною ціллю митців діаспори, на нашу думку, повинно бути не загубивши своє коріння включитись в сучасний процес світового мистецтва, що зводить мистецтво всіх народів в одне, і де кожна національна культура є повноправним членом. Інакше ми будемо стояти осторонь, творити у своєму «гетто», створюючи небезпеку того, що наше мистецтво може стати на маргінесі сучасної доби. Молодша Генерація, яка вже виросла в еміграції, почуває себе відчуженою. Головними причинами такого становища є відсутність критеріїв самокритики та тенденційне знецінення світового мистецтва й сучасних

культурних процесів взагалі. Сліпе та статичне наслідування традицій веде до застою. У мистецтві традиція має позитивну вартість тільки тоді, коли вона є джерелом нового творчого життя. Головне – не згубити бажання до збереження людини – української людини з широким світоглядом і українською традицією.

Мистецтво в українській діаспорі, отримавши на початку 90-х рр. XX ст. великий імпульс, продовжує успішно розвиватися. Воно гідно репрезентує за кордоном українські національні інтереси, демонструє у світі інтелектуальний потенціал українства. Враховуючи особливу значимість даної теми, подальшого вивчення потребують проблеми повернення діаспорою історико-культурних цінностей на Батьківщину та співпраця науковців материкової України і західної діаспори. А отже, тема має значні перспективи подальшого дослідженння.

Література:

1. Географическое распределение канадцев украинского происхождения, переписи 1901—2011 гг. / Завьялов А. В. Социальная адаптация украинских иммигрантов: монография / А. В. Завьялов. — Иркутск: Изд-во ИГУ, 2017. — 179 с [Електронний ресурс]: Режим доступу https://socadaptukr.files.wordpress.com/2017/06/d182d0b0d0b1d0bbd0b8d186d0b0-20-d0b3d0b5d0bed0b3d180d0b0d184d0b8d187d0b5d181d0bad0bed0b5-d180d0b0d181d0bfd180d0b5d0b4d0b5d0bbd0b5d0bd.pdf

2. Гніздовський Я. Про культурні зв'язки нашої еміграції / Яків Гніздовський // Сучасність. – 1984. – Ч. 12. – С. 80–87.

3. «Де стоїмо в мистецтві?» [Електронний ресурс]: Режим доступу : http://shron2.chtyvo.org.ua/Suchasnist/1977_N12_204.pdf

4. Новоженець Г. Мистецтво діаспори в загальноукраїнському контексті [Електронний ресурс]: Режим доступу : file:///C:/Users/admin/Desktop/Академія/Магітерська/Мистецтво%20діаспори%20в%20загальноукраїнському%20контексті.pdf

5. Словник української мови [Електронний ресурс]: Режим доступу : http://sum.in.ua/s/diaspora

6. Соловій Ю. Про речі більші, ніж зорі. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1978.

ЕТИМОЛОГІЧНА РЕВІЛІТАЛІЗАЦІЯ АНТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ФІЛОСОФІЇ ПАМ'ЯТІ

Ткачук Богдана Вікторівна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра історії та теорії культури,
Науковий керівник: д. філос. н., професор Мельник В. П.

Пам'ять для сучасної людини це не тільки раціональна здатність до

відтворення перцептивного досвіду. Під впливом швидких змінних глобалізацій них процесів пам'ять набуває *актуальності* до потреби усвідомлення людської екзистенції в протяжності від минулого до майбутнього з можливістю осягнути свою ідентичність та самобутність.

Метою дослідження є аналіз витоків уявлення про феномен пам'яті для європейської філософської традиції та компаративне його розуміння із досвідом античного світогляду та філософії.

Пам'ять як об'єкт наукових зацікавлень тримає глибоке коріння для західної традиції філософування. Уявлення про світобудову в розуміння грецьких мислителів та філософів стали фундаментом для формування такого феномену як філософія пам'яті. Тому теорія про спогад у Платона є наслідком світоглядних уявлень античних мислителів про можливості людини та її місце у світі. Відзначили, що теорія спогаду Платона послуговується такими ж категоріями, що і мистецтво пам'яті, це категорії «місце», що займає спогад-відбиток у пам'яті душі та «образ» істинного знання. Тому пам'ять для Платона уособлює форму «відбитку» або сліду, а процес ідентифікації з таким відбитком – це пригадування, тобто спогад. Прийшли до висновку, що актуалізація спогадів допомагає удосконалювати стан пам'яті.

Для Платона пам'ять визначається метафізичним характером, в якому спогад, як безсмертне знання, це спосіб людської трансценденції. Відтак розумна душа для Платона є транслятором вічного знання про речі, з допомогою яких ми пізнаємо не тільки світ, а також отримуємо знання (згадуємо) про себе, про своє істинне перцептивне сприйняття і репрезентуємо свої ідеї в реальні форми. Душа людини для Платона завдяки пам'яті пов'язує людську екзистенцію з поза фізичним простором і часом, де є одночасно минуле, теперішнє і майбутнє, що на метафізичному рівні об'єднується в конкретний концептуальний задум пам'яті як такої.

У такий спосіб, платонівська теорія спогаду як відтворення знання не може стосуватися розвитку мистецтва пам'яті, але має безпосередній зв'язок із розвитком парадигми знання про пам'ять та дозволяє зрозуміти концепт пам'яті як філософсько-культурологічний феномен та його широкий наративний зміст.

АНДЕГРАУНД ЯК МІСЬКА ПРАКТИКА

Хрякова Ганна Сергіївна

Львівський національний університет ім. І. Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
Науковий керівник: к. філос. н. , доц. Дарміріз О. В.

Місто – багаторівневе культурологічне поняття, що включає у себе таку

кількість різноманітних факторів, що для його визначення та окреслення існує ціла наука – урбаністика. Дослідження міста як соціокультурного феномену вимагає докладне вивчення феномену міста та історії його розвитку, а також соціальний аспект розвитку міста, зокрема, мова йде про міські практики.

Маргінальність – взаємодія різних культур, соціумів, структур, в результаті якої певні індивіди починають розвиватись поза межами традиційного суспільства.

Андеграунд – сукупність напрямків в мистецтві, що протиставляється масовій культурі, або не підтримують класичні шляхи розвитку мистецтва. Дослідження демонструють, що з часом альтернативний центр маргінального культурного поля андеграунду виявляється здатним стати центром усієї домінуючої культури, витіснивши традиційну систему соціокультурних цінностей на кордони культури як такі, що втратили здатність до подальшого відтворення. Андеграунд – явище не лише художнє, а й соціальне. Інакше кажучи, це форма соціального протесту, що свідомо прибігає до альтернативної естетики.

- Культура бітників.

У них були свої поезія та проза. Вони не були підпільниками, вони самостійно та абсолютно усвідомлено виключили себе з суспільства, що, на їх думку, живе лише для того, щоби безперервно працювати та споживати неякісний продукт.

- Velvet Underground.

В самий розквіт епохи гіпі, ідеології всезагальної любові тести про жорстокість, безвихідь та розчаруванні та музика, що радше близька не о класичного року, а певного музичного мінімалізму, разюче виділяли гурт з рок-н-рольного мейнстріму.

- Sex Pistols як ікона панк-року.

Панк-рок не був лише музикою, він швидко став образом руху молодіжного протесту, бунтом, проте без певної програми, але зі своєю символікою. Якщо молодь попереднього покоління за допомогою медитативних практик та культури споживання наркотичних речовин сподівалась змінити світ на краще, то панки не будували ілюзій про створення світлого майбутнього, вони відверто поводили себе всупереч усім нормам моралі та етики.

- Темношкіра культура та художник Banksy як представник сучасного підпілля.

У закритому суспільстві бідності та вуличних банд найбільш різного, але, загалом, кримінального, характеру, що снували негритянськими районами, існувала власна вулична культура, практично невідома білому населенню, а також більш забезпеченим темношкірим.

Легендою світового графіті-мистецтва прийнято вважати британського андеграундного художника Бенксі (Banksy). Його мистецтво провокативне цілком і повністю, кожна з робіт – виклик суспільству, вони підіймають з тіні найбільш злободенні питання.

- Журнали OZ, Friends та International Times.

Усі вони займались популяризацією та розповсюдженням підпільної інформації шляхом поширення своїх видань по території усього Об'єднаного Королівства.

Третій підрозділ висвітлює найвідоміші андеграундні середовища України у царині образотворчого мистецтва та художньої літератури. Зокрема, увага зосереджена на діяльності часопису «Четвер» та журналі «Сучасність». «Четвер» - літературно-мистецький журнал концептуального спрямування, за визначенням його фундаторів, часопис «текстів і візії». Ю. Іздрик зауважує: "формула "часопис текстів і візії" означає не зовсім те, що просто ілюстрований текст. Текст уже сам по собі є візією. Формат, шрифт, розміщення на сторінці, колір фарби і фактура паперу – всього цього цілком достатньо для офтальмологічної реакції реципієнта. Все ж не відмовлятимемо собі в задоволенні іноді оглянути «справжню» візію. «Сучасність» інформувала про культурні, національні, соціальні, політичні, економічні, демографічні процеси в Україні, в СРСР і в комуністичному блоці, інформувала про духові течії Заходу.

Мистецький андеграунд розглядається передовсім як мистецьке явище з притаманними лише йому, залежно від території прояву, ознаками. Мистецький андеграунд можна розглядати як незгоду з загальноприйнятою схематичною формою художнього мислення, намір здолати стандарти її стереотипного догматизму і замість безособової форми дати індивідуальну, національну і, тим самим, діалектично змістовну. Хронологічно та географічно андеграунд бере початок із західноукраїнських територій, котрих до 1939 року не торкнулася тотальна радянізація та живилися традиції європейського мистецтва, що були органічною частиною функціонування українського мистецтва.

Література:

1. Андеграунд [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/104937.

2. Бобер Ж. Культурная маргинальность и ее место в развитии культуры / Ж. Бобер. – С. 136–143.

3. Вальдес М. Город как феномен современной культуры: проблемы исследования / Мария Вальдес // Теория и практика общественного развития / Мария Вальдес. – М., 2015.

4. Гошко Т. Сучасна українська урбаністика в контексті історіографічної глобалізації (на прикладі вивчення пізньосередньо- вічних та ранньомодерних міст Корони Польської / Тетяна Гошко // Сучасна українська урбаністика / Тетяна Гошко. – Львів, 2010. – С. 230–249.

5. Журнал «Сучасність» відроджується [Електронний ресурс] // Телекритика. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://ru.telekritika.ua/news/2012-04-19/71316.

6. Овсянников С. Часопис "Четвер" - барометр посмодернізму / Сергій Овсянников. // Слово і час. – 2007. – С. 66–69.

7. Стоунквист Э. Маргинальный человек / Э. Стоунквист., 1937.

8. Culture Urban Future. Global Report on Culture for Substainable Urban Development – Paris: Unesco, 2016.

9. Raup A. Friends [Електронний ресурс] / Avo Raup. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.afka.net/Mags/Friends.htm.

СЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ І ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

ПРОБЛЕМА АДАПТИВНОСТІ В СТОСУНКАХ ПАР

Гупаловська Вікторія Анатоліївна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології

У сучасному динамічному світі здатність індивіда пристосовуватися до його мінливих умов та ситуацій виступає в якості якщо не обов'язкової, то мінімально необхідної характеристикою суб'єктивного благополуччя особи.

Стосунки в парі, звісно, покликані виконувати психотерапевтичну функцію, бути емоційним, психологічним ресурсом для людини у сучасному бурхливому світі. Однак, часто так буває, що під впливом зовнішніх умов, життєвих труднощів страждають в першу чергу стосунки з близькими, які б мали підтримувати одні одних, бути стабілізатором. Тому будь-які зміни потребують актуалізації адаптаційного потенціалу людини з метою адаптації як до процесів у парних стосунках, так і до загальних життєвих змін та труднощів. Підтримки у таких ситуаціях та рекомендацій потребують і сім'ї з різним стажем, і пари, що живуть в громадянському шлюбі, також пари, які зустрічаються, але разом не живуть.

Адаптивність, як відомо, – це здатність людини пристосовуватися до умов існування, які змінюються переважно в несприятливому напрямку (Реан А.О., Симаєва І.М., Свистунова Л.Г., Колпакова Л.М.). За таких умов мобілізуються та актуалізуються адаптаційні можливості індивіда. За своїм значенням адаптивність дуже близька до мобільності інтелектуальної діяльності. Як особистісна властивість психологічна адаптивність сприяє особистісному та духовному розвитку, висока адаптивність дає людині більше можливостей реалізувати власний потенціал, вижити у складних чи небезпечних ситуаціях.

За однією із класифікацій виокремлюють біологічний, соціальний та психологічний рівні функціонування адаптивності. На біологічному рівні завдяки адаптивності організм сприяє гомеостазу в необхідних межах для підтримки нормальної життєдіяльності за зміни зовнішніх та внутрішніх умов. Психологічна адаптивність забезпечує стабільну функціональність психіки та мозкових структур при впливах зовнішніх психологічних чинників. Адаптивність на соціальному рівні полягає у пристосуванні до середовища шляхом уміння аналізувати соціальну обстановку, соціальні ситуації, які виникають, через усвідомлення власних можливостей у конкретних умовах, у вмінні пристосовуватися до основних цілей і завдань діяльності.

Соціальна адаптивність – це інтеграція особистості в соціумі, в процесі і в результаті якої формується самосвідомість, самоконтроль і здатність до самообслуговування, повноцінні зв'язки з оточуючими, адекватна рольова поведінка. Біологічній, психологічний та соціальний рівні адаптивності функціонують у нерозривній єдності. У стосунках пар, логічно, задіюється адаптивність на усіх трьох рівнях.

У міру підвищення адаптивності – здатності до адаптації – зростає рівень пристосованості членів пари до зовнішніх умов життя та внутрішніх обставин всередині пари, тобто гармонізуються стосунки і зростає рівень соціально-психологічної адаптації членів пари. Отже, можемо виокремити «зовнішню» та «внутрішню» адаптивність у стосунках пар.

Спробуємо проаналізувати психологічні чинники підвищення адаптивності та адаптації в стосунках пар. Позитивним тлом для цих процесів служить сприятлива економічна ситуація пари, яка дає змогу мати або орендувати окреме житло, жити окремо від батьків, сепаруватися, що сприяє зрілості стосунків і членів пари. Фінансова спроможність, також є позитивним чинником, оскільки дає ступінь свободи, більші можливості урізноманітнити співіснування, забезпечити більш комфортні умови життя, побут. Більш матеріально забезпечені пари мають нижчий рівень соціальної тривоги і напруженості. Фінансове благополуччя пари є позитивним, але не єдино необхідним чинником існування та адаптивності пар, хоча матеріальний чинник часто стає вагомим аргументом у виборі партнера.

Важливими також є низка соціально-психологічних чинників «зовнішньої» та «внутрішньої» адаптації пар. Це відповідність культурно-освітніх рівнів партнерів, прийняття батьківськими сім'ями вибору дітей, сепарація пари, ціннісна відповідність, наявність об'єднуючих сфер діяльності як от спільних інтересів, суміжних сфер діяльності, професій, хобі.

Психологічні чинники адаптивності пар можна умовно розділити на когнітивні, емоційні та мотиваційні. Розпочнемо з мотиваційних, оскільки як відомо, саме мотивація є причиною будь-яких дій. До цієї групи чинників віднесемо насамперед достатню сформованість мотивації бути в парі і мотиваційної сфери загалом, здатність приймати рішення і їх виконувати, вольову саморегуляцію, спроможність до цілепокладання, цілеспрямованість, готовність до прийняття відповідальності і ін..

До когнітивних чинників, які сприяють адаптивності пар у стосунках між партнерами та з зовнішнім світом необхідно віднести достатній рівень інтелекту, який дає змогу аналізувати життєві ситуації, знаходити виходи з них, принаймні відповідність інтелектуальну партнерів, гнучкість мислення, достатній рівень саморефлексії та рефлексії загалом, наявність досвіду розв'язання конфліктних ситуацій, життєвого досвіду загалом, поміркований конформізм, уважність до партнера, вміння «чути» партнера.

Чинниками адаптивності пари в стосунках між партнерами та із зовнішнім світом, які узагальнимо як емоційні, – це атракційність (привабливість)

партнерів один для одного, достатній рівень емоційності та «прийняття» один одного, здатність розуміти емоції власні і партнера та керувати ними (емоційний інтелект загалом), емпатія, чутливість до потреб іншого, наявність почуття любові до партнера, емоційна адекватність та врівноваженість, володіння навичками емоційної саморегуляції, наявність спільних емоційно забарвлених ситуацій, переживань, спогадів.

Необхідно зазначити, що можна говорити і про такі чинники адаптивності, які відносяться до особистісного рівня – сукупність певних характерологічних рис, які дозволяють партнерам бути сумісними, успішно співіснувати. Але на цьому рівні психологам не вдається уніфікувати усю багатоваріантність партнерських стосунків, адже кожна пара унікальна, йде неповторним шляхом, живе за своїм унікальним адаптивним сценарієм.

УЯВЛЕННЯ ПРО ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ СТОСУНКИ В ОСІБ З РІЗНОЮ СХИЛЬНІСТЮ ДО ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

Голець Олена Богданівна

Львівський національний університет ім. І.Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. наук, проф. Партико Т.Б.

Ускладнення соціально-економічної і політичної ситуації в суспільстві ведуть перш за все до погіршення сімейно - побутових відносин, стрімкого зростання кількості розлучень, різноманіттю соціальних конфліктів, показників правопорушень і злочинності. Одним із наслідків негативних соціальних явищ стає підвищення рівня віктимізації населення, зокрема дітей.

Віктимність – це сукупність властивостей особистості, які зумовлюють готовність особистості ставати жертвою соціально небезпечних явищ. Відповідно, метою роботи є виявити особливості уявлень про дитячо-батьківські стосунки в осіб з різною схильністю до віктимної поведінки.

Для збору емпіричних даних було використано наступні методики: «Дослідження схильності до віктимної поведінки» О.О. Андронникової, Опитувальник «Взаємодія батько-дитина» І.М. Марковської, «Індивідуально-типологічний опитувальник» (ІТО) Л.Н. Собчик та «Діагностика емоційного інтелекту» Н. Холла.

В емпіричному дослідженні взяло участь 50 осіб старшого шкільного віку: з них 36 дівчат та 14 хлопців, учні 10-х та 11-класів. Вік досліджуваних — 16-17 років.

Результати отримані в групі досліджуваних та опрацьовані за допомогою методів статистичної обробки даних свідчать про наявність двох кластерів. До першого кластеру увійшли особи, котрі не схильні до віктимної поведінки, до другого – із середньою схильністю.

Для виявлення статистично значущих відмінностей використано порівняльний t-тест Стьюдента. Він показує, що у групах існують відмінності за такими показниками як емоційна близькість з батьком, прийняття дитини батьком, задоволеність стосунками з батьком. Це говорить про те, що особи не схильні до віктимної поведінки мають більш позитивні уявлення про емоційні стосунки з батьком.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що чим вищий в межах середньої схильності рівень залежної поведінки особи, а отже, чим яскравіше виражена безпорадність, поступливість, сором'язливість, боязкість, скромність, схильність піддаватись навіюванню, конформність, така особа оцінює свого батька як більш строгого, того, котрий не приймає її як особистість; меншою

є її співпраця з батьком та задоволеність стосунками взагалі, тобто особа є мало включена у взаємодію з батьком, не відчуває своєї рівності і партнерства, уявляє свого батька, як такого котрий не визнає її прав та достоїнств. Можна припустити, що це може бути результатом порушених відносин, авторитарного,байдужого або попустительського стилю виховання.

Оскільки результати дослідження свідчать про те, що в осіб, котрі не схильні до віктимної поведінки кращі емоційні зв'язки з батьком, вищий авторитет батька, більша співпраця з ним, то варто спрямувати увагу на формування більш позитивного образу батька серед молодих осіб, можливо це сприятиме зниженню їхньої віктимності.

Література:

1.Андронникова О.О. Основные характеристики подростков с самоповреждающим виктимным поведением. // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 332. – С.25-28.

2.Бовть О.Б. Віктимна поведінка як психологічна проблема / О.Б. Бовть // Соціальна психологія. – 2004. – № 4 (6). – С.14-22.

3.Хархан О.М. Взаимоотношения родителей и детей, а также их влияние на виктимность поведения подростков / О.М. Хархан // Социальная психология. – 2005. – №4 (12). – С.139-142.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ

Гринчишин Ігор Романович
Пуценко Олександр Вікторович

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Вовк А.О.

Думки дослідників стосовно визначення терміну «булінг» збігаються у тому, що він є приниженням, а, отже, насильством над почуттям гідності

людини, і є різновидом психологічного насильства, оскільки торкається моральної складової особистості людини. Зокрема, зарубіжні науковці (E. Roland, D. Olweus, D. Lane, M. O'Moore, B. Hillery, D. Tattum, K. Rigby та ін.) булінг пов'язують з цькуванням та залякуванням, навмисним нанесенням шкоди репутації, відривом від колективу тощо. Все це неодмінно впливає на внутрішній стан особистості, на її самооцінку, комунікативність, захисні механізми тощо.

За результатами опитування Міністерства юстиції України, торік зафіксовано близько 109 тис. звернень до психологів через цькування. Як зазначається, 39% з усіх звернень надходили від дітей, 29% – від вчителів, ще 5% – від сторонніх людей, а решта – від батьків [1].

Таке соціальне явище, як знущання одних людей над іншими присутнє на різних етапах формування та розвитку людської особистості, але найагресивніші форми булінг набуває саме у колективах підлітків. Підлітковий вік вважається найскладнішим, але, водночас найважливішим періодом у формуванні особистості. За останні 30 років випадки насилля серед підлітків стають дедалі частішими, жорстокішими, цинічнішими, і призводять до тяжких наслідків. Почастішали випадки самогубств серед молоді, не кажучи вже про депресивні та тривожні стани, які поступово отримують характер хронічних. Американські дослідження показують часті випадки депресій, панічних атак, та різного роду психологічних розладів саме серед тих людей, які раніше були жертвами переслідувань та цькувань. У групі ризику опинилися також й ініціатори переслідувань за чинником суїцидальних намірів.

Особи, які піддавались актам булінгу, переживають важкі емоції: приниження, розпач, злість страх, сором і т.д.. Булінг дуже негативно впливає, на становлення особи в суспільстві і спричиняє: неадекватне сприймання себе і являє: занижену самооцінку, комплекс неповноцінності, беззахисність; відсторонення від однолітків, прогули, тривожність, фобії, неврози, різні види девіантної поведінки, такі як: схильність до правопорушень, суїцидальної наміри, алкогольну, тютюнову чи наркотичну залежність.

Агресія булінгу не містить у собі об'єктивних причин, тому виникає безпідставно. Булінг як фізичний так і психологічний – явище латентне, невидиме для оточуючих. Як правило ті, хто є об'єктом цькування, мають цілу низку проблем. Від поганого здоров'я до соціального неблагополуччя. Парадокс явища булінгу полягає у тому, що і агресори і їх жертви мають менше близьких друзів, ніж інші діти. Дослідники наголошують також на те, що значущість фізичної сили часто переоцінюють, і будь-яка особливість жертви може стати причиною цькувань.

Шляхи подолання. Школярі різного віку від молодшої до старшої школи обов'язково мусять звертатись про допомогу до дорослих – учителів і батьків. Дорослим дітям чи підліткам може здатись, що такі ситуації можна вирішити самому, але це не завжди так. Допомога педагогів, батьків чи кваліфікованих спеціалістів, дуже потрібна в любому віці, а особливо тоді, коли такі жорстокі

дії булерів можуть вплинути, як на подальший розвиток дитини, так і на її психічне і фізичне здоров‘я.

Для запобігання страшних наслідків, психологи розробили декілька порад для шкільного колективу.

Усі учні, батьки, колектив школи, мусять знати, що таке насилля і цькування, як воно виглядає, в яких формах буває і які наслідки від цього можуть бути.

Вчителі разом з учнями мають розробити правила поведінки в класі, а потім і загальношкільні. Вони мусять бути складені в позитивному ключі, короткі, змістовні і точні.

Різні виховні заходи мають мати на меті не засудити, не винести догану, не покарати, а мають бути спрямовані на сам вчинок, його реальні і можливі наслідки, але в жодному випадку не на саму особистість булера.

Жодну скаргу чи випадок булінгу не можна залишати без уваги, цьому явищу обов‘язково треба приділити увагу педагогів, шкільних психологів і батьків, як порушника, так і жертви. Учням дуже важливо роз‘яснити, що будь-які прояви жорстокої поведінки, насилля, знущання в класі є забороненими. Реагувати на таке треба без вагань, в туж хвилину, а при повторній такій ситуації діяти більш суворо.

При аналізі ситуацій цькування, знущання учнів, треба з‘ясувати, що відбулось, яка причина, вислухати і підтримати постраждалих і обо‘язково поспілкуватись з кривдником, провести аналіз ситуації, зрозуміти мету і мотивацію його дій, як цього можна було уникнути. Як було сказано вище до таких розмов треба залучати шкільного психолога.

Треба роз‘яснити всім, що навіть пасивне спостереження за тим, як знущаються, кривдять, може підбурювати булера продовжувати свої насильницькі дії. Свідки не мусять мовчки сидіти і споглядати, а заступати б за жертву, або хоча б покликати когось з дорослих.

Потрібно розробити механізми та можливості для повідомлень про булінг, які б забезпечили анонімність і підтримку, щоб учні не боялись повідомляти про випадки насилля.

Дослідники питання булінгу стверджують, що таке явище, як насилля в групах викорінити неможливо, бо все опирається на основну систему нерівностей людей – майнову, фізичну, етнічну і т.д. Поки ми не подолаєм ці проблем, то і не вирішиться питання булінгу.

Сумуючи все сказане, можна дійти до висновку, що повністю булінг подолати не реально, але важливо здійснювати різного роду профілактичні заходи, підвищувати рівень поінформованості та обізнаності щодо можливих шляхів його мінімізації, сприяти зниженню кількості і частоти випадків насилля в принципі.

Література:

1. Король А. Причини та наслідки явища булінгу / А. Король // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1–2 (13). – С. 84–93.

ІНДИВІДУАЛЬНО – ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРШОКУРСНИКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ РОЗУМОВОГО СТОМЛЕННЯ

Кенцало Марина

Львівськиий національний університет імені І.Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд.псих.наук, проф.Партико Т.Б.

Розумова втома і пов'язане з ним зниження працездатності мають свої специфічні особливості. Воно, як правило, з'являється при тривалій і досить напруженій роботі і пов'язане з надмірним підвищенням або ослабленням діяльності зовнішніх органів почуттів. При розумовому стомленні знижується сила пам'яті, внаслідок чого виникає феномен «втікання думок», швидке зникнення з пам'яті того, що незадовго до цього було засвоєно [1].

Несильне стомлення сприятливо впливає на організм, змушуючи використовувати резерви і виробляти більш раціональні форми діяльності. Сильне стомлення негативно впливає на організм, оскільки відбувається сильне напруження резервів, що може ускладнюватися психологічними зривами або розвитком перевтоми. Перевтома є патологічний стан організму, яке розвивається під дією тривалого стомлення з превалюванням психічного або фізичного компонента.

Працездатність визначається як здатність людини до виконання конкретної розумової діяльності в рамках заданих часових лімітів і параметрів ефективності.

Працездатність у навчальній діяльності певною мірою залежить від властивостей особистості, типологічні особливості нервової системи, темпераменту. Поряд з цим, на неї впливають новизна виконуваної роботи, інтерес до неї, установка на виконання певного конкретного завдання, інформація і оцінка результатів по ходу виконання роботи, посидючість, акуратність [2].

Проблема зв’язку індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем розумового стомлення вивчена недостатньо, зокрема, в літературі існують суперечливі відомості про те, як взагалі індивідуальні особливості пов'язані з розумовою стомленістю. На них будуються останні небагаточисельні дослідження з окремих аспектів виникнення, подолання та профілактики розумової перевтоми М. Антропова, В. Бальсевич, Ф. Березин, О. Касталський, Л. Лубишева, А. Ненашева, В. Розенблат, О. Сабирьянов, С. Серіков, Н. Сєрова, Д. Фарбер, М. Фомін.

Мета роботи*:* полягає у вивчені індивідуально-типологічних особливостей першокурсників з різним рівнем розумового стомлення.

З метою кращого розуміння особливостей розумового стомлення у першокурсників нами було проведено дослідження , в якому приймали участь 40 осіб віком від 16 до 17 років студенти Львівського національного університету імені Івана Франка.

Для дослідження було використано методики, Опитувальник для визначення загального психоемоційного стану САН; Методика для діагностики індивідуально типологічних особливостей Л.Н. Собчик; «Ступінь хронічної втоми » (А.Б. Леонова і І.В. Шишкіна; модифікація - 2003); Опитувальник для оцінки гострого розумового стомлення (А.Б.Леонова, М.М. Савічева).

У результаті опрацювання отриманих даних, виявлено зв'язок між індикатором розумового стомлення та шкалами: індикатором хронічної втоми (r=0,793), зниження загального самопочуття і когнітивного дискомфорту (r=0,554), симптоми фізіологічного дискомфорту (r=0,316), порушення в емоційно-афективної сфері (r= 0,529). З цього можна зробити висновок про те,що чим вищій рівень розумового стомлення тим нижчими є загальні показники емоційних,когнітивних і фізичних станів.

Середні показники за методикою Л.Н. Собчик для досліджуваних першого, другого (особи, з середнім рівнем схильності до розумового стомлення) та третього кластерів (з більшою схильністю до розумової перевтоми) виявили індивідуально типологічні особливості, які характерні для всі трьох рівнів розумового стомлення : тривожність, агресивність та сензитивність. Особи з розумовою втомою виявляють агресивну поведінку, дратівливість також схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги в ситуаціях, які загрожують, на думку цієї особи, крайнім станом виявляється фрустрація.

Отже, розумова втома є важливим функціональним станом людини, пов'язаним з емоційними, мотиваційними і когнітивними станами. При цьому особливого значення набувають індивідуальні відмінності такі як сензетивність, тривожність, агресивність на розвиток навіть щодо слабких форм стомлення.

Розумова втома виявляється в симптомах фізичного дискомфорту, включаючи підгрупу симптомів порушення циклу «сон - неспання», зниження загального самопочуття і когнітивного дискомфорту, порушення в емоційно-афективної сфері який включає депресивний синдром - тріада симптомів: настрій тужливий, уповільнене мислення, рухова (моторна) загальмованість .

Література:

1. Бекмансуров Х.А., Бильданова В.Р. Умственная работоспособность как интегративный тест паспорта здоровья. Психолого-педагогическое сопровождение образовательного процесса: теория и практика [Электронный ресурс]. Региональный сборник научных трудов. 3 выпуск. – М.: Просвещение, 1996 – 150с.

2. Бодров В.А. Професійне стомлення: Фундаментальні та прикладні проблеми. - М .: Изд-во «Інститут психології РАН», 2009. - 560с.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ В РЕАЛЬНІЙ СИТУАЦІЇ ІСПИТУ

Максименко К. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд.псих.наук, доцент Сеник О.М.

Самоефективність – важливий особистісний конструкт, який впливає на стиль життя та функціонування людини. Самоефективність – переконання людини відносно її здатності керувати подіями, що впливають на її життя; особистісний когнітивний конструкт, що впливає на мотивацію та результати діяльності; переконання особистості в успішності здійснення поведінки, необхідної для досягнення очікуваних результатів (А.Бандура). [1, с.159]

Дослідження самоефективності проводяться з 1977 року в різних сферах діяльності людини, у таких як : навчання, обрання професії, функціонування сімейної системи та взаємозв'язок зі страхом, болем, міцністю імунітету.

На сьогодні, самоефективність залишається актуальною проблемою в психології, оскільки самоефективність є динамічним конструктом, який має тісний взаємозв’язок з усіма сферами, які теж є змінними, зв’язки між ними є не до кінця вивченими та встановленими. Окрім того, самоефективність має зв'язок зі ставленням людини до проблеми, віднаходженням рішення та аналізу попередніх дій.

Дослідження академічної самоефективності є розглянуті в різних її взаємодіях з оточенням, особистістю та майбутніми траєкторіями життя. Дані дослідження проводили А.Бандура, К.Пастореллі, Дж. Вітторіо Капрара, К. Барбаренелі, Я. Рола, Ш. Розса. [2, с.187-197]

З метою вивчення академічної самоефективності, а саме дослідження зміни самоефективності в ситуації іспиту в залежності від досягнення бажаного результату, було проведено експеримент з наступною гіпотезою:

- Коли студент не досягає бажаної оцінки, його загальна та ситуативна самоефективність і самооцінка стосовно ситуації іспиту знижується, та навпаки, якщо студент досягає бажаної оцінки, показники залишаються без змін, або підвищуються;

Наше дослідження було спрямоване на визначення зміни самоефективності стосовно іспиту в залежності від результату складеного іспиту.

Для дослідження було обрано 25 студентів другого курсу Львівського національного університету імені Івана Франка, філософського факультету, спеціальності психологія, у період екзаменаційної сесії.

За місяць до початку екзаменаційної сесії та безпосередньо після екзамену студенти пройшли тестування. Для тестування було запропоновано анкету, що

складалася з питань щодо ПІП, віку, статі, групи та бажаної і реальної оцінки, та 3 методики («Методика вимірювання самоефективності» Маддукса і Шеера та «Методика вивчення загальної самооцінки», які ми адаптували до нашого експерименту, змінивши запитання стосовно ситуації іспиту, і «Шкала самоефективності Р.Шварцера та М. Єрусалема»).

Під час обробки та аналізу результатів, студентів було поділено на 3 групи за критерієм відповідності бажаної оцінки та реальної оцінки: група А, яка не досягла бажаного результату, група Б, яка досягла бажаного результату, група В, яка перевершила результат.

Результати показали, що самоефективність стосовно іспиту зросла у групи А, знизилася у груп Б та В; самооцінка стосовно іспиту зросла у групи В, знизилася у груп А та Б; загальна самоефективність зросла у груп А та Б, знизилася у групи В.

Припускаємо, що на результати експерименту могли вплинути такі побічні змінні, як час між оголошенням оцінки та заміром конструктів та оцінка за попередній іспит, оскільки самооцінка стосовно іспиту є динамічнішою, бо має переважаючий емоційний компонент, який реагує швидко на зміну умов середовища, ніж самоефективність стосовно ситуації іспиту, бо тут переважають когнітивний та поведінковий компоненти, які потребують більше часу на реагування.

Отже, результати експерименту показали, що у порівнянні із загальною самоефективністю та самоефективністю стосовно іспиту, самооцінка стосовно іспиту є більш динамічним конструктом завдяки вираженому емоційному компоненту, а тому більш чутливо реагує на зміну ситуації у порівнянні із самоефективністю, у якій вагомими є також когнітивний і поведінковий компоненти.

Література:

1. Макаренко І. Є. Проблема феномену «самоефективність» у психолого-педагогічній теорії та практиці // Педагогічні науки. – 2011. – №28. – С. 159

2. Concetta Pastorelli1, Gian Vittorio Caprara and others; The Structure of Children's Perceived Self-Efficacy: A Cross-National Study // European Journal of Psychological Assessment. – 2001. - Vol. 17, Issue 2. - pp. 87–97.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ОСІБ З ОРГАНІЧНИМИ УРАЖЕННЯМИ МОЗКУ (на прикладі осіб із розсіяним склерозом)

Миндру Фіалкора Миколаївна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології
науковий керівник: канд. псих. наук, доц. Дідковська Л.І.

Важливою особливістю осіб із розсіяним склерозом, яка може впливати на їхній психічний та психологічний стан в умовах стресової ситуації хвороби, а також визначати переживання психологічного благополуччя та соціально-психологічну адаптованість, є їхня копінг-поведінка, яка реалізується у стратегіях копінгу (форма поведінки людини, яка проявляється в складних життєвих ситуаціях і спрямована на адаптацію до них і на їхнє подолання).

На сьогодні психологи вивчають сутнісні характеристики поняття копінгу (Р.Лазарус і С. Фолкман, Ч. Карвер, Р. Мосс і Дж. Шафер, В.В. Абрамов, Т.Л. Крюкова, Е.І.Рассказова, О. Войцеховська, А.В. Вдовиченко, С.Л. Грабовська, С.І. Корсун, Н.І.Кривоконь) та копінг-ресурси (С. Хобфолл, М. Зейднер і А. Хаммер, Л.І. Анциферова, О.І. Купрєєва, В.В. Грандт), розробляють різноманітні типології копінг-стратегій (Е. Хейм, Р. Лазарус і С. Фолкман, Ч. Карвер, Н. Ендлер та Дж. Паркер).

Копінг у психології розглядають як процес, що включає в себе когнітивні та поведінкові спроби людини впоратись зі специфічними вимогами, які постійно змінюються та оцінюються як напруга або перевищують можливості людини впоратись із ними [1, с.48]. Дана форма поведінки реалізується в різноманітних копінг-стратегіях, які являють собою засоби управління стрес-чинником, що виникають як відповідь особистості на загрозу, сукупність думок, почуттів та дій, які використовуються людиною різною мірою в різних стресових ситуаціях.

Копінг- стратегії охарактеризовані за такими загальними критеріями: емоційна або проблемна спрямованість, когнітивна або поведінкова спрямованість та успішність або неуспішність. Емоційна або проблемна спрямованість стратегій копінгу – це її спрямованість на відреагування негативних емоцій, які виникають у зв'язку з проблемою, або ж на вирішення цієї проблеми. Когнітивна або поведінкова спрямованість копінг-стратегій визначає переважання когнітивних або конкретно-дієвих зусиль, якими людина намагається вирішити проблемну ситуацію. Успішність або неуспішність копінг-стратегій – це міра, якою копінг-стратегії сприяють ефективній адаптації до складної життєвої ситуації, успішному вирішенню проблеми або ж перешкоджають цьому.

Вибір копінг-стратегій залежить від різних факторів, серед яких як зовнішні (характеристики складної ситуації, соціальні умови, в яких перебуває людина), так і внутрішні (психологічні особливості самої людини). Важливим фактором вибору стратегій копінгу є копінг-ресурси, якими володіє людина, тобто сукупність внутрішніх та зовнішніх резервів (потенціалів), якими може користуватись людина при виборі стратегій поведінки для подолання стресової ситуації. Внутрішніми ресурсами можуть бути бажання, ідеї, переконання, стани людини, її особистісні якості та енергетичні характеристики. А зовнішні ресурси – це різні матеріальні об'єкти, ресурси соціального оточення (приналежність людини до певної соціальної групи, підтримка, яку вона отримує в близьких

стосунках) тощо.

Органічні ураження мозку – це група захворювань, що проявляються дистрофічними змінами нервової тканини і порушеннями роботи нейронів. Одним із найбільш важких захворювань у цій групі, яке майже неминуче призводить до інвалідності хворого, є розсіяний склероз [2, с.27]. Останні дані Центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України (станом на 2013 рік) показують, що в нашій країні зареєстровано приблизно 20,6 тис хворих на розсіяний склероз і з кожним роком ця цифра зростає в середньому на 1-1,2 тис осіб, при чому, хворіють переважно особи молодого віку і серед хворих майже вдвічі більше жінок, ніж чоловіків [21, с.84]. Така тенденція до зростання поширеності даного захворювання зумовлює актуальність вивчення психологічних особливостей цих хворих, які необхідно враховувати для розробки ефективних програм їхньої соціально-психологічної реабілітації та психологічного супроводу.

Розсіяний склероз належить до групи органічних захворювань мозку. Це – хронічне автоімунне захворювання нервової системи, при якому мозок «втрачає зв'язок» з рештою організму і це призводить до розвитку прогресуючої м'язової слабкості й паралічу. Розсіяний склероз вражає людей молодого дітородного та працездатного віку, він призводить до ранньої інвалідизації, зниження повсякденної та соціальної активності хворого. Фізичні симптоми даного захворювання тісно пов'язані з психічним та психологічним станом хворих. Характерними для них є такі особливості, як астенізація психіки; виражений невротичний синдром астенічного типу з різноманітними психосоматичними порушеннями; переважання ергопатичного, неврастенічного та анозогностичного типів ставлення до хвороби; тривога та депресивні переживання; переживання соціальної фрустрованості, ізольованості та відчуженості [2, с.27].

Характерними для хворих на розсіяний склероз є і певні особливості їхньої копінг-поведінки. У них знижується здатність до проблемного аналізу ситуацій, доволі часто в них знижується рівень оптимізму. Вони можуть придушувати свої емоції, «тікають» від агресивних проявів, можуть рідше звертатись за соціальною підтримкою для вирішення своїх проблем та подолання стресових переживань. Разом з тим, в них можуть знижуватись прояви активності копінг-поведінки, а її пасивність проявляється у формі розгубленості і смиренності. Релігійна спрямованість хворих на розсіяний склероз, навпаки, доволі часто посилюється.

Вибір копінг-стратегій в осіб із розсіяним склерозом може бути зумовлений тим, які симптоми даного захворювання в них переважають, якою є важкість прояву цих симптомів. Зокрема, у дослідженні К.А. Дібрівної з колегами встановлено, що пацієнти, які мають скомпенсовані прояви розсіяного склерозу, більше схильні використовувати продуктивні копінг-стратегії: позитивну переоцінку, використання інструментальної соціальної підтримки, активне подолання, планування вирішення проблеми.

Тобто важливою для осіб із розсіяним склерозом стає копінг-поведінка, яка реалізується в стратегіях копінгу, і конструктивність якої може суттєво вплинути на психологічний стан, особистість та життєдіяльність цих осіб. Симптоми розсіяного склерозу проявляються не тільки на фізіологічному та фізичному рівні, а й пов'язані з психологічними особливостями цих пацієнтів. З-поміж іншого, зміни в осіб із розсіяним склерозом відбуваються і в сфері їхньої копінг-поведінки: порівняно з умовно здоровими людьми, ці особи більше схильні до неадаптивних копінг-стратегій.

Серед сучасних дослідників вивченням психологічних особливостей осіб із розсіяним склерозом займались зокрема такі, як Є. В. Алексєєнко, Н. В. Васильєва, Є.Л.Ніколаєва та А.В. Голєнков, та інші. Вони встановили, що в цих хворих часто проявляється загальна астенізація психіки (вони апатичні, мляві, мають знижений емоційний тонус), тривога та депресивні переживання. Вони мають розвинену потребу в спілкуванні, але часто почувають себе соціально відчуженими та ізольованими, зокрема, і через свою тривожність, скутість, невпевненість у собі. Копінг-поведінка, яка спрямована на подолання стресових і складних життєвих ситуацій, у цих осіб часто відзначається пасивністю і переважанням неконструктивних стратегій копінгу [3, с.84].

Особливості копінгу осіб із розсіяним склерозом вивчали І.С. Попеня, Є.В.Єніколопова, Є.Л. Ніколаєв, С. Монтель і Е. Спітц, які встановили, що найбільш характерною особливістю копінгу цих осіб є переважаюча орієнтація на використання пасивних і неадаптивних копінг-стратегій.

Копінг-поведінка в осіб із розсіяним склерозом є більш пасивною, ніж в умовно здорових, вони частіше схильні використовувати неадаптивні, ніж адаптивні копінг-стратегії. Вибір копінг-стратегій осіб із розсіяним склерозом може залежати від того, якими симптомами проявляється їхнє захворювання: так, наприклад, пацієнти із скомпенсованими симптомами схильні використовувати більш адаптивні копінг-стратегії, особи, які мають когнітивні порушення, більше схильні до емоційно-фокусованих копінг-стратегій, (особливо – до стратегії самозвинувачення), ніж ті, в яких когнітивні порушення не проявляються.

Серед факторів, які визначають вибір копінг-стратегій, виділяємо: об'єктивні параметри захворювання, суб'єктивну реакцію на захворювання, особистісні та соціальні ресурси. До групи об'єктивних параметрів захворювання відносимо: вік дебюту, час, який пройшов від моменту виявлення захворювання, важкість прояву симптомів захворювання тощо. Суб'єктивна реакція на захворювання може проявлятись як прийняття хвороби, переживання безпомічності у зв'язку з хворобою, сприймання переваг хвороби. У групі особистісних ресурсів найбільш суттєвими, на наш погляд, можуть бути психологічна ресурсність й такі особистісні якості, як стресостійкість, емоційна стабільність, відкритість до нового досвіду. А серед ресурсів соціального оточення важливими, на нашу думку, є наявність і міра задоволеності стосунками з партнером, родичами, друзями й іншими близькими людьми.

У свою чергу, вплив копінг-стратегій, до яких схильні особи із розсіяним склерозом, на їхню особистість і життєдіяльність може проявлятись в тому, наскільки вони переживають власне психологічне благополуччя і наскільки соціально-психологічно адаптованими вони є.

Література:

1. Дибривная К.А. Особенности совладающего поведения (копинг-стратегий) у больных рассеянным склерозом (обзор) / К.А. Дибривная, Е.В. Ениколопова, Ю.В. Зубкова, А.Н. Бойко // Журнал неврологии и психиатрии. – 2013. – Т. 113, №2 (2). – С. 48.

2. Лепський В.В. Реабілітація інвалідів на розсіяний склероз / В.В. Лепський, О.В. Семененко, Н.П. Лихогруд, С.В. Макаренко, Н.І. Манько // Український вісник медико-соціальної експертизи. – 2013. – №2(8). – С. 27.

3. Міщенко Т.С. Розсіяний склероз: глобальні перспективи / Т.С. Міщенко, О.Д. Шульга, Н.В. Бобрик, Л.А. Шульга // Український медичний часопис. – 2014.– №3 (101). – С. 84.

СТРЕС ЯК ОБ'ЄКТ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Непомняща Ірина Олександрівна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології

Однією з найрозповсюдженіших форм стресу є навчальний або академічний стрес у студентів - відповідна реакція нервової системи у результаті тривалої дії стресогенних факторів навчального середовища, які дезорієнтують особистість і негативно впливають на її рівень академічної успішності [1]. Студентська молодь переживає цей стан через низку чинників, які переважно стосуються університетського середовища, такі як умови навчання та кількість навантаження, а також умов приватного життя студента та його індивідуально- психологічних характеристик. За даними чисельних українських та закордонних досліджень, лідерами серед стресогенних навчальних факторів є велика кількість навантаження, іспитова сесія, дедлайни, вчасно не виконані роботи та дисгармонійні взаємини з викладачами чи одногрупниками. Окремої уваги заслуговує фактор адаптації першокурсників до нових навчальних і соціальних умов, адже вона є одним з головних стресових факторів та невід'ємною частиною початку навчання в університеті одночасно. До позауніверситетських факторів підвищення стресових реакцій на навчання належать зміни в особистому житті, соціальному статусі, фінансові складнощі та різного роду конфлікти.

Незалежно від форм організації навчального процесу у ВНЗ України чи інших країн, дії стресових факторів спричиняють у студентів специфічні реакції, які можна класифікувати за фізіологічними, емоційними, поведінковими та когнітивними ознаками [1].

За результатами досліджень, індивідуальними рисами, найбільш пов'язаними зі схильністю до стресу, є тривожність, самооцінка, самоефективність, схильність до прокрастинації, здатність до самоконтролю, мотивація та інтерес до навчання. Дослідження факторів стресу, проведене у 2017 у Пенсильванському університеті, виявило, студентам, які переживали найбільший рівень стресу, характерні високий рівень тривожності, низький рівень академічної мотивації та інтересу до навчання [3]. Інше дослідження стресогенних чинників серед шведських студентів показало, що чим вищі показники здатності до самоконтролю, самоефективності і самооцінки, тим нижчий рівень навчального стресу. Характерно, що серед студентів саме дівчата більше схильні до навчального стресу, що може бути пов'язано з відмінностями між переживанням стресу чоловіками і жінками [2].

Наявність стресових факторів у навчальному середовищі вимагає від студентів здатності конструктивного подолання стресових ситуацій. Широке поняття копінг-стратегії охоплює не тільки методи подолання стресу, але і тип реакції на нього. З огляду на це, копінг може бути адаптивним та дезадаптивним. Ознаками адаптивного копінгу, що приводить до відновлення балансу в організмі та зниженню рівня стресу, є докладання зусиль для вирішення проблеми та пошук соціальної підтримки [1].

Встановлення психологічних якостей, якими різняться студенти із різною схильністю до навчального стресу дасть можливості психологічній службі університету пропонувати студентам актуальні просвітницькі та психокорекційні заходи, спрямовані на підвищення стійкості до навчального стресу у студентів, які до нього схильні.

Література:

1. Киселева, Е. В., & Акутина, С. П. (2017). Стресс у студентов в процессе учебно-профессиональной подготовки: причины и последствия. *Молодой ученый*, (6), 417-419.

2. Vaez, M., & Laflamme, L. (2008). Experienced stress, psychological symptoms, self-rated health and academic achievement: A longitudinal study of Swedish university students. *Social Behavior and Personality: an international journal*, *36*(2), 183-196.

3. Wahed, W. Y. A., & Hassan, S. K. (2017). Prevalence and associated factors of stress, anxiety and depression among medical Fayoum University students. *Alexandria Journal of Medicine*, *53*(1), 77-84.

4.

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСІБ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ З РІЗНИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ

Осташевська Юлія Василівна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. псих. наук, проф. Партико Т.Б.

З огляду на те, що для багатьох потерпілих ситуація перетворення в жертву злочину, не є випадковою, а детермінованою наявністю певних віктимних схильностей, постає необхідним розгляд віктимної поведінки жертви, в тому числі в підлітковому віці як найбільш уразливому. Тривожність як чинник віктимної поведінки та різноманітні види агресії як її прояв становлять актуальність теми, лише тому що підлітки знаходяться на стадії формування себе як особистості та в майбутньому можуть застосовувати способи агресії з різними негативними цілями. Таке дослідження дозволяє побачити взаємозв'язок тривожності з віктимністю, а також прояв поведінки жертви на різних рівнях тривожних станів.

Інтерес до психології жертви проявляли такі автори, як В. А. Туляков, В. І. Полубінський, Д. В. Рівман, О. О. Андроннікова тощо. Питання про віктимність є доволі дискусійним, адже існує багато думок та ідей, на основі яких були сформовані теоретичні концепції.

О.О. Андроннікова під віктимною поведінкою розуміє «... відхилення від норм безпечної поведінки, що реалізується в сукупності соціальних, психічних і моральних проявів» [2, с. 23], а також виділяє декілька рівнів віктимності: нормальний, середній та високий.

На основі аналізу сукупності впливу компонентів внутрішнього та зовнішнього середовища особистості, які призводить до формування віктимної поведінки, О.О. Андроннікова виділила основні фактори: патерни сімейного виховання, індивідуальні реакції особистості на умови зовнішнього середовища, особливості впливу особистого досвіду, соціальні впливи, ціннісні диспозиції, психологічні особливості [2].

Віктимогенна деформація особистості – сукупність соціально-психологічних властивостей особистості, які є пов'язані з несприятливими особливостями соціалізації або незадовільною соціальною адаптацією (в психологічному аспекті виражається емоційною нестійкістю, не контрольованістю, зниженою здатністю до абстрактного мислення, підвищеною конфліктністю) [3].

Базу дослідження склали особи підліткового віку чоловічої і жіночої статі (15 – 16 років), учні фізико-математичного ліцею м. Львова. Кількість респондентів – 50 осіб: 26 осіб чоловічої статі і 24 жіночої статі.

Для вимірювання схильності підлітків до реалізації різних форм віктимної поведінки обрано «Методику дослідження схильності до віктимної поведінки» О. Андроннікової, яка є стандартизованим тестом-опитувальником. Методика спрямована безпосередньо на аналіз психологічної реальності, що ховається за віктимними поведінковими аспектами [1]. Тест-опитувальник призначений для обстеження осіб старшого підліткового та юнацького віку. Для дослідження

взаємозв'язку віктимної поведінки та тривожності використана методика Ч. Д. Спілбергера – Ю. Л. Ханіна «Шкала тривоги», яка визначає особистісну тривожність як властивість особистості, а також ситуативну – реактивну тривожність. «Опитувальник рівня агресії» Басса – Дарки обраний з метою дослідження різних видів прояву віктимної поведінки.

Результати проведеного дослідження дають підставу зробити такі висновки:

В першій гіпотезі зроблено таке припущення, що існує відмінність схильності до агресії в підлітків, які мають вищий та нижчий рівень тривожності. В результаті дослідження гіпотеза була підтверджена. Дійсно, підлітки з вищим рівнем тривожності схильні до прояву агресії більше, ніж ті, які мають нижчий рівень тривожності. В проявах тривожності як особистісної властивості наявні будь-які види агресії, зокрема у підлітків, які характеризуються вибуховістю та імпульсивністю внаслідок гормональної перебудови.

Припущення про взаємозв'язок між реалізованою віктимністю та високим рівнем особистісної тривожності (r = 0,454) було підтверджене. Для осіб з вищим рівнем тривожності та високим показником за шкалою «Реалізована віктимність» характерно проявляти у критичних ситуаціях роздратування та виявляти високий рівень особистісної тривожності. Оскільки, у підлітків, які часто потрапляють у критичні ситуації, сформована внутрішня готовність бути жертвою, то у них наявний певний рівень тривоги. Тобто тривожна особистість схильна діяти спонтанно та необдумано і таким чином натикатися на неприємності.

Третя гіпотеза: ймовірно, взаємозв'язок між віктимністю та агресивністю з різним рівнем тривожності відрізнятиметься – також була підтверджена. Тобто в залежності від рівня тривожності у підлітків будуть кардинально різні зв'язки між типом віктимної поведінки та видом агресії.

Отже, в результаті проведеного дослідження вдалось з'ясувати особливості віктимної поведінки підлітків з різним рівнем тривожності. Особи з вищим рівнем тривожності схильні до роздратування, образи, підозрілості та почуття провини, а особи з нижчим рівнем тривожності зазвичай не виявляють агресію, а напрочуд є спокійними та пасивними.

Література:

1. Андронникова, О.О. Методика исследования склонности к виктимному поведению / О.О. Андронникова // Актуальные проблемы специальной психологии в образовании: материалы 3-й Межрегиональной научн-практич. конференция. Новосибирск, 17–18 дек. 2003г. / НГПУ. – 2004. – С. 5 – 16.

2. Андронникова, О.О. Психологические факторы возникновения виктимного поведения подростков: дис. канд. псих. наук / О.О. Андронникова // Новосиб. гос. экон. ун-т. – Новосибирск. – 2005. – 213 с.

3. Ривман Д.В. Виктимология. / Д.В. Ривман, В.С. Устинов. – СПб. – 2000. – 280 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ

Федевич Анастасія Олександрівна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд.псих.наук, доц. Гребінь Н.В.

У процесі свого життя та діяльності люди постійно підпадають під психологічний вплив, який являється безперечним атрибутом процесу спільної діяльності людей, управління, виховання, навчання, психоконсультативної, психотерапевтичної, психокорекційної практик та інших сфер життєдіяльності. Отже, значущість цієї проблеми визначається перш за все потребами практики.

Англійське слово „influence" („вплив"), що походить від латинського „influere" („втікати", „проникати", „перебувати під впливом"), виражало магічну ідею про субстанцію, яка виходить від зірок і проникає в людей, змінюючи їх поведінку [3]. У науковій літературі сутність психологічного впливу зводять до взаємного обміну інформацією і взаємодії [5]. Спонукання людини до конкретної діяльності – це, перш за все, спонукання до видозмін (формування, зміни, трансформація) її мотиваційної сфери. У дослідженнях В. Татенка феномен впливу розглянуто з онтологічної точки зору і визначається стосовно істинно людської форми існування як спосіб суб'єктно-вчинкового діяння на іншого, як особливу дію, що породжує подію буття. Автор підкреслює принципову важливість події впливу для його адресата, який саме у впливі може одержати можливість знайти свою автентичність чи можливість бути собою.

Науковці-психологи по-різному трактують поняття «психологічний вплив». Зокрема, Г. О. Ковальов під впливом розуміє "процес... який реалізується в ході взаємодії двох і більше рівномірно упорядкованих систем і результатом якого є зміна в структурі (просторово-тимчасових характеристиках), в стані хоча б однієї із цих систем" [2]. Аналізуючи сутність психологічного впливу, В. М. Куліков відзначає: "По своїй сутності психологічний вплив є "проникненням" однієї особистості (або групи осіб) у психіку іншої особистості (або групи осіб)… Метою й результатами цього "проникнення" є зміна, перебудова індивідуальних або групових психічних явищ" [4]. Характеризуючи психологічний вплив, О. В. Сидоренко підкреслює значимість психологічних засобів у реалізації даного процесу: "Психологічний вплив – це вплив на психічний стан, думки, почуття й дії іншої людини за допомогою винятково психологічних засобів (вербальних, паралінгвістичних або невербальних), з наданням йому права й часу відповідати на цей вплив" [6]. О. Кириченко

зазначає, що поняття «психологічний вплив» вимагає уточнення. [1].

Одним із артефактів експерименту психологічного впливу є ефект Барнума (Форера) – схильність (готовність) людей сприймати некритично як точний опис своєї особистості загальні, невизначені, розпливчасті, досить банальні твердження, коли навіть не дуже зрозуміло, яким чином ці твердження отримані. Експеримент Форера завжди стабільно підтверджувався. Але надзвичайно мало проведено таких експериментів, де визначається, від яких чинників залежить цей ефект. Саме це було обрано у фокус дослідження.

У проведеному дослідженні, що мало за мету теоретично вивчити та експериментально дослідити особливості реагування студентської молоді на психологічний влив з використанням явища ефекту Барнума, в залежності від конформності досліджуваного та впливу авторитетності дослідника, взяло участь 26 студентів вищого навчального закладу.

Студентам обох груп пропонувалося пройти особистісний опитувальник, за результатами якого дослідник складе індивідуальний портрет особистості, який вони потім вони оцінювали за шкалою від 1 до 10 балів, опираючись на власне уявлення про себе. Насправді ж, опис портретів у всіх учасників експерименту був абсолютно однаковий.

Щоб дослідити вплив авторитетності, половина учасників експерименту була проінформована про те, що експериментатор – звичайний студент і інша половина вважала експериментатора представником аспірантури польського університету, який розробляє американський проект «The I.P.P. Project».

Результати експерименту показали, що перша група у середньому дала оцінку 7,1 балів, а друга – 9 балів. Це підтверджує, що авторитетність експериментатора має значення у цьому дослідженні.

Для визначення конформності студентів був використаний метод опитування за допомогою стандартизованої методики Р. Кеттела, форма С (фактор Q2). Ті, хто отримав високі бали відрізняються тим, що орієнтуються на свою думку, а не думку оточуючих; можуть діяти самостійно, а не з огляду на групу. Ці люди самостійні, незалежні, мають свою точку зору на різні питання, прагнуть до лідерства в своїй групі. На основі результатів математико-статистичного аналізу виявлено, що у першій групі, де експериментатор не був авторитетом для інших, є прямий зв'язок між оцінкою та конформністю досліджуваних, на відміну від другої групи. Це означає, що студенти, у яких виявлено високий рівень конформності, результати оцінювали високими балами.

Отже, результати дослідження показали, що авторитет дослідника впливає на схильність осіб підпадати під психологічний вплив, а от залежність результатів від рівня конформності студентської молоді спостерігалася лише у першій групі, де дослідник був у ролі студента, тобто не мав високого авторитету для досліджуваних.

Література:

1. Кириченко А. В. Коррекция мотивации профессиональной деятельности госслужащих / А.В.Кириченко // Психология профессиональной деятельности кадров государственной службы. – М.: Изд. РАГС, 1996. – С.36-48.

2. Ковалев, Г. А. О системе психологического воздействия (к определению понятия) / Г. А. Ковалев // Психология воздействия (проблемы теории и практики) : сб. науч. тр. / под ред. А. А. Бодалева, Г. А. Ковалева. – М. : Наука, 1989. – С. 4–5.

3. Кузьмін О., Колінко Н. Методи впливу як ефективний інструмент керівної інноваційної діяльності // Вісник ТНЕУ – 2013. – №2. – С. 71-79

4. Куликов, В. Н. Прикладное исследование социально-психологического воздействия // Прикладные проблемы социальной / В. Н. Куликов. – М. : Наука, 1983. – С. 60

5. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2-х кн. Кн.1: Соціальна психологія особистості і спілкування. – К.: Либідь, 2004. – 354 с.

6. Сидоренко, Е. В. Личностное влияние и противостояние чужому влиянию / Е. В. Сидоренко // Психологические проблемы самореализации личности. – СПб. : СПбГУ, 1997. – С. 123–142.

МЕХАНІЗМИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНИХ РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ

Штепа Олена Станіславівна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології

У консультативній практиці сьогодення значною є увага до технологій практичного доступу до психологічних ресурсів особистості. Доступ особи до власних ресурсів є показником і умовою ефективних психологічного консультування і психотерапії Доступ до психологічних ресурсів можливий лише шляхом їх актуалізації, а відтак необхідно знати механізми актуалізації ресурсів. які до тепер емпірично не з'ясовано.

Метою дослідження було визначено емпіричне визначення механізмів актуалізації психологічних ресурсів. У дослідженні взяли участь 384 особи віком 20-75 років (з них 233 жінки та 151 чоловік). Психологічні механізми ми означили, як фрагмент певного психологічного процесу, у якому хід зазнає змін [1,С.589], психологічні ресурси, як екзистенціально-когнітивні стратегій інтерпретації людиною значущості події [2, С.92]. Нами було висунуто емпіричні критерії інтерпретування певного показника як психологічного механізму актуалізації ресурсів та здійснено добір діагностичного інструментарію [1, С.590-591]. Відповідність певних психологічних показників до висунутих емпіричних критеріїв було перевірено за допомогою таких методів

математико-статистичного аналізу, як кореляційний, порівняльний, регресійний аналіз. За результатами математико-статистичного аналізу було встановлено, що не відповідають висунутим критеріям психологічного механізму актуалізації ресурсів такі показники: операційні характеристики життєвих завдань (гнучкість, цілісність життя, стійкість, стратегія), оптимізм, саморозкриття, компоненти життєстійкості, аспекти психологічного благополуччя, життєві смисли. Відповідають висунутим критеріям психологічного механізму актуалізації ресурсів такі показники:

- мотив оцінки власного потенціалу,
- мотив вольового зусилля,
- самоцінність (як компонента загальної компетентності),
- лабільність (як аспект рефлексивності),
- когнітивність (як аспект рефлексивності),
- толерантність до невирішуваності (як компонента толерантності до невизначеності),
- відкритість досвіду (як характеристика індивідуальних особливостей особистості).

За результатами багатофакторного аналізу було вставлено, що емпіричне модель механізмів актуалізації психологічних ресурсів є трикомпонентною, і пояснює близько 56% дисперсії (табл.1).

Таблиця 1. Дисперсія факторів емпіричної моделі механізмів актуалізації психологічних ресурсів (метод головних компонентів)

	Eigenvalue	% Total - variance	Cumulative - Eigenvalue	Cumulative - %
	1,541671	22,02387	1,541671	22,02387
	1,370281	19,57544	2,911952	41,59931
	1,028395	14,69135	3,940346	56,29066

Відмінності у дисперсії означених факторів є у межах 2,4-4,9%, що свідчить про рівновагомість визначених факторів для характеристики психологічних механізмів актуалізації ресурсів. У табл. 2 вміщено дані факторних навантажень, отриманих методом нормального обертання (факторна вага >0,7), кожного з емпіричних дескрипторів механізмів актуалізації ресурсів.

Таблиця 2. Факторні навантаження показників механізмів актуалізації психологічних ресурсів

	Factor - 1	Factor - 2	Factor - 3
Мотив оцінки власного	-	**0,78842**	-

потенціалу	0,032231	**8**	0,013688
Мотив вольового зусилля	0,051352	**0,812098**	0,066687
Самоцінність	-0,068968	-0,239508	***-0,529431***
Лабільність	-0,027028	-0,139511	**0,805145**
(Ін)толерантність до невирішуваності	***0,517311***	0,035308	***-0,519470***
Когнітивність	**0,705231**	-0,030022	0,031937
Відкритість досвіду	**0,774510**	0,046793	-0,003162

На основі результатів емпіричного дослідження нами було здійснено теоретичну концептуалізацію магістральних механізмів актуалізації психологічних ресурсів особистості [1, С.593-594], зокрема охарактеризовано механізм переоцінки принципів, що базується на когнітивності та відкритості досвіду; механізм прийняття рішення щодо співпричетності, який включає мотиви оцінки власного потенціалу і вольового зусилля, а також толерантність до невирішуваності; механізм долання дилеми, що розкривається у лабільності, запобігає сприйманню непередвизначеності як амбівалентності; механізм уможливлення авторської позиції, що зумовлює вияв самоцінності особистості, яка приймає себе та бере на себе відповідальність за власну відповідь на екзистенціальний виклик.

Література:

1. Штепа О. С. (2016). Магістральні механізми актуалізації психологічних ресурсів. *Проблеми сучасної психології*: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип.33. Кам'янець-Подільський: Аксіома. С.584–600.

2. Штепа О. С. (2019). Ресурсна та мотиваційна актуалізація чуття самоефективності. *Здоров'я у мультидисциплінарному дискурсі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів, 11-13 квітня 2019р. Львів: Український католицький університет. С.91–94.

ЗАГАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ І ПСИХОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ

ПОНЯТТЯ «СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ» У ТЕОРІЇ Е.

ДІНЕРА

Бербенюк Таїсія Вікторівна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд.. псих. наук, доц. Гупаловська В.А.

Суб'єктивне благополуччя (СБ), або те, що зазвичай називають щастям, викликало великий інтерес протягом усієї людської історії. Я розглядаю даний феномен, в контексті, не загального абстрактного поняття, а те, з яких відокремлених чинників складається відчуття СБ, як одні змінні впливають на інші в контексті теорії автора – Е.Дінера.

Автор почав вивчати суб'єктивне благополуччя більше трьох десятиліть Його перша наукова робота виходить ще у 1984 році. У той час, коли ця тематика ще не досліджувалася, а от сьогодні у Google можна знайти 140 000 статей, які торкнулися цієї теми.

Зараз деталі вивчення особливостей суб'єктивного благополуччя більше використовуються для розуміння клінічних явищ, організації середовища і соціальної якості життя.

Суб'єктивне благополуччя визначається автором – «як загальна самооцінка життя людини та її емоційні переживання щодо нього» [1]. Таким чином, СБ включає безліч аспектів, які так чи інакше впливають на прояви і рівень відчуття задоволеності.

Одні з головних, які виділяє Е. Дінер є: загальне відчуття задоволеністю життям; самооцінка стану здоров'я і специфічні почуття, які відображають, як люди реагують на події і обставини їхнього життя.

Е Дінер зазначає : «Дійсно, поняття стало часто використовуватися протягом останніх десятиліть. Проте існує певна плутанина щодо термінології. Щастя - це вільний термін з багатьма значеннями, і дуже часто у науковій літературі суб'єктивне благополуччя занадо узагальнюють. Сфери СБ відокремлюються в факторному аналізі і мають відмінні асоціації з іншими змінними. Таким чином, вони повинні оцінюватися індивідуально.» [3]

Автор припустив, що суб'єктивне благополуччя має три різних конкретезованих компоненти: задоволеність життям, позитивний та негативний вплив [1]. Зазначимо, що суб'єктивне благополуччя в концепції Е. Дінера розуміється як переживання позитивних емоцій, низький рівень неприємних емоцій і високий рівень задоволеності життям. Трикомпонентна структура суб'єктивного благополуччя була неодноразово підтверджена в численних дослідженнях.

Е. Дінер і його колеги досліджували різні чинники благополуччя, зокрема інтенсивність і частоту емоційних проявів. Відповідно до їхніх висновків, звичайна інтенсивність, з якою люди відчувають емоції, не має жодного впливу на загальне суб'єктивне благополуччя, а частота емоційних переживань

виявилася значущим чинником. [2]

Вчений підтвердив, що суб'єктивне благополуччя є відносно стабільною і довгостроковою конструкцією; стійкі особистісні риси, такі як екстраверсія-нейротизм зумовлюють позитивну чи негативну оцінку життєвих ситуацій, що екстраверсія сприяє позитивному сприйманню подій, а нейротизм – негативному. Також відкритість досвіду сприяє тому, що людина відчуває більшу кількість як позитивних, так і негативних подій; зміни в житті не впливають на довгострокову задоволеність життям у зв'язку з наявністю в людей стійких особистісних рис, проте у дітей ще не кристалізовані особистісні якості, тому вони сприйнятливіші до зовнішніх впливів на їхнє відчуття благополуччя.

У більш нових публікаціях автора, спостерігається тенденція вивчення благополуччя в різних, більш конкретних, сферах життя, що привело до суттєвого ускладнення його базової концепції. До структури суб'єктивного благополуччя вчений додав ще четвертий компонент - задоволеність у конкретних сферах життя: працею, шлюбом, дозвіллям чи своїм здоров'я.

У зв'язку з цим виникли дві допоміжні теорії, одна з яких постулює, що задоволеність життям залежить від задоволеності в окремих сферах життя, а друга - що задоволеність життям зумовлює задоволеність в окремих сферах життя. Ідея вивчення задоволеності в окремих сферах середовища інтуїтивно зрозуміла, однак, єдиної думки про те, які сфери життя слід оцінювати при дослідженні суб'єктивного благополуччя, зарубіжним дослідником встановлено так і не було [3].

Часто висловлювалася думка автора, щоб підвищити суб'єктивне благополуччя – потрібно проводити заходи, призначені для представлення феномену щастя, задоволення або інші «позитивні» чи бажані психічні стани.

Отже, Е. Дінер у своїх дослідженнях дійшов висновку, що суб'єктивне благополуччя – це область, яка може бути вивчена з багатьох ракурсів, по всіх галузях психології так і інших науках. Справа в тому, що СБ не є унітарним, а це багатовимірна концепція, яка має також ряд наслідків. Таким чином, я сподіваюсяся, що в найближчі роки знання науки про СБ стануть більше інтегровані в різноманітні субдисципліни психології.

Література:

1. Diner E. Most people are happy / E. Diner // Psychological Science. – 1996 – Vol. 7, No. 3. – P. 181-184

2. Diener E. Subjective well-being. The science of happiness and a proposal for a national index / E. Diner // American Psychologist. – 2000 – P. 55, 34 – 43.

3. Diener E., Oishi S., Lucas R. Advances and open questions in the science of subjective well-being / E. Diner // Unpublished Manuscript. University of Virginia – 2016 – P. 9 - 11.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ

ІДЕНТИЧНОСТІ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Борисенко Наталя Алімівна

Національний Університет «Львівська Політехніка»
Інститут Права та Психології, кафедра теоретичної та практичної психології
Науковий керівник доктор психолог. наук, проф. Хазратова Н.В.

Громадянська ідентичність розглядається з позиції політології, психології та соціології, зазвичай об'єднуючи у своїй дефініції аспекти перелічених наук. Вона виникає у процесі суб'єктивного відображення і активної побудови конкретним громадянином, або ж сукупністю громадян їхньої соціальної реальності. У цьому контексті важлива спільнота громадян та держава з її організаційним середовищем які спільно повинні задавати загальні цінності, орієнтувати у навколишньому світі, формувати почуття захищеності, забезпечувати одержання відносно впорядкованої та достовірної інформації. Наявність таких факторів сприяє розумінню соціально-політичних процесів, і відповідно, формуванню особистого ставлення до них, власної позиції і звідси можливості усвідомлювати себе частиною певного громадського суспільства яка має ті чи інші функції та ролі. Для успішного становлення ідентичності бажаною також є сталість не лише внутрішньо-особистісна, а й зовнішня, яка відображається на стані суспільства та країни з частиною яких асоціює та ідентифікує себе громадянин. Враховуючи те що наше суспільство весь час піддається трансформації в першу чергу природного плану, цю стабільність держава та владні структури громадськості не завжди можуть гарантувати. Зокрема, до таких процесів ми можемо віднести міграцію.

Переважно під міграцією розуміють такі територіальні переміщення населення, які супроводжуються зміною місця проживання та місця праці як у межах однієї країни, так і поза її межами. Переміщення у просторі відбувається внаслідок дії соціальних, демографічних, політичних, психологічних, етнічних, освітніх, морально-психологічних, військових, екологічних та інших факторів. Високий коефіцієнт міграційної активності вказує на те що склад суспільства стає менш сталим, відповідно зростає потреба у психологічній адаптації як і постійно-проживаючих громадян так і мігрантів, виробленню нових патернів поведінки, тощо. Зі своєї сторони, держава, в розумінні управлінського механізму суспільства який забезпечує йому стабільність, безпеку та рівноправ'я, піддається під ризик суспільного дисбалансу який виникає в наслідок динаміки та змін у населенні. Безумовно, міграція має ряд позитивних рис, проте нам важливо акцентувати увагу на негативних аспектах, які зазвичай мають місце, при цьому варто розглядати не лише міграцію як переміщення українського населення за кордон, а й притік в нашу країну громадян із інших держав, які шукають тут можливостей одержати роботу та постійне місце

проживання.

Зокрема, І.А. Лапшина у праці «Розвиток людського капіталу України у процесі євроінтеграції» вказує на наступні наслідки, які на нашу думку є найбільш актуальними в теперішній час. До них відноситься зменшення активного прошарку суспільства. Внаслідок міграції кількість населення України щорічно скорочується в середньому на 90 тис.осіб з числа освічених, активних та ініціативних громадян, тобто відбувається втрата людського капіталу. Порушення морально-психологічного клімату та руйнування соціального інституту сім'ї. Розшарування суспільства на бідних та багатих. Як результат, міграція має такий вплив на суспільство як заниження життєвих стандартів та якості життя країни яка приймає мігрантів. Зростання рівня безробіття, розмивання національного трудового потенціалу, зменшення питомої ваги власних громадян у структурі суспільно-політичного населення, формування автономних товариств із власними звичаями та субкультурами,посилення зовнішнього впливу на українське суспільство, що несе ризик деукраїнізації, так як відбувається заміна усталених цінностей та звичаїв перейнятими від інших країн та спільнот. Також, при поширенні нелегальних мігрантів кримінальних відносин та девіантної поведінки може слугувати причиною розпалювання міжнаціональної ворожнечі, та розповсюдження ксенофобських настроїв серед представників титульної нації. Що стосується українського населення яке виїжджає за кордон у пошуках роботи та фінансового збагачення, великий відсоток більше не повертається на батьківщину, а в іншій країні дуже часто особистість постає перед новими психологічними потребами які були неочевидні на перший погляд. Для прикладу, варто згадати, що в перші роки ХХ ст. в США була виявлена така закономірність міждержавної міграції: нервово-психічне здоров'я мігрантів гірше, ніж у стаціонарного населення. Водночас обстеження на робочих місцях, навпаки, виявляють краще нервово-психічне здоров'я мігрантів у порівнянні з іншими працівниками («феномен здорового мігранта»). Це пояснюється дією чинника селекції: мігранти тільки з високим рівнем нервово-психічного здоров'я показують достатню адаптацію до нового соціокультурного оточення. Ситуація еміграції містить у собі низку чинників, що ушкоджують нервово-психічне функціонування індивідів. Це втрата соціального статусу, бідність, іншокультурне оточення, міжпоколінний розрив культурної спадкоємності у родині. Саме на цьому моменті постає проблема громадянської ідентичності. Зазвичай найхарактернішими є два сценарії: в першому людина проживаючи навіть довгий період часу серед іноземного суспільства продовжує ідентифікувати себе як громадянина своєї рідної країни і часто це стає причиною виникнення тривожності, схильності до стресів так як не відбувається адаптації до нового навколишнього середовища та його норм, що відповідно створює додаткові психічні навантаження та збільшує ризик виникнення психічних страждань. В другому випадку особистість більш успішно адаптується до нових умов, її громадянська ідентичність також змінюється і

мігрант вже схильний ототожнювати себе як члена іноземного суспільства в якому він проживає. Проте, аналізуючи розповіді та інтерв'ю мігрантів які не один рік живуть та працюють за кордоном, вони стикаються з тим що іноземна спільнота не готова їх сприйняти як свою частину. Відповідно спостерігається, як мінімум, розбіжність очікувань та реальності, що несе за собою фрустрацію та її наслідки. Тож, міграційні процеси впливаючи на особистість, групу особистостей впливають на суспільство, яке піддається трансформації не лише соціокультурній, а й як наслідок психологічній.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок що досліджуючи міграційні процеси ми повинні привернути увагу на те який вплив чиниться на психологічну безпеку суспільства та держави, що відбувається із громадянською ідентичністю мігрантів та як ми можемо сприяти відновленню гармонійного стану як і суспільства, так і осіб що з певних причин вимушені стати мігрантами.

Література:

1. Лапшина І.А., Розвиток людського капіталу в процесі євроінтеграції. – Львів., НІСД. -2008., -с.332

2. Петровська І. Р. Громадянська ідентичність як тип організаційної ідентичності / І. Р. Петровська // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Національного університету ім. Національної академії педагогічних наук України / С. Д. Максименко, Л. А. Онуфрієва. - Випуск 39. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2018. - Р. 244–256

3. Савоскул С. Этнические аспекты постсоветской гражданской идентичности // Обществен. науки и современность. 1999.

4. Степаненко В. Етнос – демос – поліс: етнополітичні проблеми соцієтальної трансформації в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2002. № 2.

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА БЕЗПЕКУ ПРАЦІ ЛЮДИНИ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Василишин А.Л., Солонинка О.І

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: доктор філософ.наук, проф. Гапон Н.П.

Дослідження теми людської психіки та особливих умов праці більш сконцентровані на вплив екстремальних, або частково екстремальних (особливих) умов праці на психіку людино. Ми пропонуємо розглянути тему з точки зору роботодавця, тобто наскільки якісно людина з певними індивідуальними властивостями психічних процесів, в особливих умовах праці

може виконувати свою роботу. І враховувати це вибудувати процес праці так, щоб людина не зазнавала надмірного психофізіологічного стресу, а роботодавець не втрачав, ні робочу силу, ні якісно виконану роботу. Об'єктом дослідження є людина в певних умовах, які відрізняються від екстремальних періодичністю та тривалістю впливу екстремальних факторів, їхньою інтенсивністю, або можливістю вияву й тривалістю відновлення людини.

Аналіз літератури дозволив припустити, що одна із основних причин травматизації робочого персоналу, яка відбувається в процесі трудової діяльності, є поганий психічний стан. Тому важливим є дослідити, які психологічні властивості найбільше впливають на роботу в особливих умовах. У роботі з особливими умовами праці можна виокремити такі закономірності функціонування працівників: виникнення специфічного виду напруги, стресу; різні рівні працездатності, які залежать від індивідуальних психологічних властивостей, готовності до роботи, розвитку трудових навичок та емоційно-вольової сфери; розподіл складних завдань упродовж. Адже, до кінця виконання завдання людина розслабляється, знижується концентрація уваги, що може призвести до помилок.

До особливих умов праці відносяться: робота в нічну зміну, понаднормові години роботи; необхідність тривалої підтримки інтенсивності та напруженості уваги, пам'яті, мислення, емоцій і різних функцій організму упродовж довгого часу чергування (трудової зміни); виникнення проблемних ситуацій в умовах дефіциту часу; виконання значної частини роботи в нічний час тощо [1].

До психологічних особливостей людини, які важливі для розгляду та ефективного функціонування людини та процесу, за який вона несе відповідальність, відносяться: пам'ять, увага, мислення, темперамент, локус контролю, мотивація, стресостійкість, емоційний стан та обережність тощо.

Локус контролю це трансситуативна характеристика людини, відповідний тип виявляється у більшості ситуацій у всіх сферах життя індивіда. Є два типи локусу контролю: інтернальний і екстернальний. Для забезпечення «здорової» і ефективної діяльності у робочому процесі важливими ознаками є те, що інтернали витриваліші, але їм необхідно більше часу для відновлення, вони вважають, що більшість невдач та успіхів спричинені ними самими, їхнім свідомим вибором, тому вони більш відповідальні. Екстернали, навпаки, розглядають проблему з точки зору ситуації й рідко визнають свій внесок у результат (переважно, якщо він негативний), вони скеровуютьь на діяльність одразу багато сил і емоцій, тому швидше виснажуються, але потребують менше ресурсів для відновлення [3], [7].

Пам'ять, увага, мислення – це психофізіологічні пізнавальні процеси, які забезпечують зв язок з зовнішнім світом, реакцію на нього. В залежності від необхідних характеристик конкретного процесу, прописаних у професіограмі, для співбесіди з потенційним працівником підбираються тести [5].

Темперамент – це характеристика протікання нервових процесів. У його

структурі є два важливі чинники, що впливають на швидкість і якість виконання робочих обов язків: загальна активність людини та емоційність. Виділяють чотири типи темпераменту: сангвінік, холерик, флегматик і меланхолік [2]. Сангвінік легко витримує роботу в таких особливих умовах які вимагають короткочасної, але дуже напруженої роботи, він легко розподіляє увагу на декілька завдань, вирішує проблеми в умовах дефіциту часу. Флегматик легко справиться з монотонною і тривалою роботою, яка вимагає високої зосередженості. Наприклад, робота в нічну зміну чи понаднормові години. Холерик без проблем спрямовує максимум зусиль у стислий проміжок часу, якщо виснажується, то швидко приходить в тонус, але він не може зосереджуватися на одній діяльності довго, його робота буде якісною тільки на початку тривалої діяльності. Флегматик не може працювати у напружених умовах, у випадку настання непередбачуваних ситуацій їх краще відсторонити від роботи взагалі або надати йому когось на допомогу.

Обережність – це важлива риса характеру людини, яка як і відповідальність чи цілеспрямованість формується під впливом виховання. Виявити наявність такої важливої риси можна за допомогою спеціально направлених питаннях на співбесіді або в психологічних тестах.Мотиви є тим, що спонукає людину до дії. Тому важливим аспектом того чи зможе людина протистояти небезпеці є її мотивація. На безпеку в роботі людину найбільш скеровує мотив самозбереження, тобто прагнення захистити себе від дії небезпечних чинників [4].

Ще одною важливою якістю є стресостійкість. Стресостійкість – це самооцінка здатність і можливості подолання екстремальної ситуації пов'язана з ресурсом особистості або запасом, потенціалом різних структурно-функціональних характеристик, що забезпечують загальні види життєдіяльності та специфічні форми поведінки, реагування, адаптації і т.д.[6]. Важливо, щоб людина уміла контролювати емоції в екстремальній ситуації, перемагати труднощі, а також самостійно налаштовуватись на потрібний емоційний стан, що потрібний для виконання поставлених завдань [1]. Тому що, коли людина відчуває тривожність, це загострює почуття небезпеки. Натомість стан емоційної втоми зменшує можливості протидіяти стресорам та може призвести до емоційного вигорання та професійних захворювань.

На безпеку праці в особливих умовах впливають такі психологічні особливості: стресостійкість, пам’ять, увага, мислення, темперамент, локус контролю, мотивація, обережність, сприятливий емоційний стан. Психологічні аспекти діяльності людини в особливих умовах охоплюють вивчення закономірностей впливу особливої ситуації, яка пов’язана із дією стресорів на особистість, які несуть безпосередню, чи опосередковану небезпеку для життя та здоров’я суб´єкта трудової діяльності; психологічних властивостей людини необхідних у роботі в особливій ситуації; діагностика психічного стану, психокорекція, психотерапія, а також реабілітація та психопрофілактика.

Література:

1. Безпека праці: ергономічні та естетичні основи: Навчальний посібник / С. Апостолюк, В.С. Джигирей, А.В. Апостолюк та ін. – К.: Знання, 2006. – 215с.

2. Белоус В.В. Темперамент и деятельность. Учебное пособие. – Пятигорск, 1990.

3. Бодров, В.А. Профессиональное утомление: Фундаментальные и прикладные проблемы / В.А. Бодров. – М.: Институт психологии РАН, 2009. – 560 с.

4. Влияние условий труда на работоспособность и здоровье операторов / Под редакцией А.О. Навакатикяна. – К.: Здоров'я, 1984. – 144 с.

5. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности: теория и практика / Под ред. Г.С. Никифорова. – СПб.: Речь, 2010. – 816 с.

6. Смирнов, Б.А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б.А. Смирнов, Е.В. Долгополова. – Х.: Гуманитарный центр, 2007. – 292 с.

7. Физиологические принципы разработки режимов труда и отдыха / Под ред. В.И. Медведева. – Л.: Наука, 1984. – 140 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ`ЯЗКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ

Горб Лідія

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. псих. наук, доц. Штепа О.С.

Постійні зміни та швидкий темп життя сучасного світу змушують нас рухатись та змінюватися у ногу з часом. Відповідно змінюється світогляд, цінності та поведінка людей. Ціннісні орієнтації є стержнем особистості. Тому дослідження ціннісних орієнтацій та особистісної зрілості сучасної молоді є дуже актуальним. Дослідження взаємозв'язку особистісної зрілості і ціннісних орієнтацій дозволяє визначити найважливіші цінності, механізми їх формування, а також стійкість життєвих позицій молоді.

Метою дослідження є експериментально з'ясувати особливості зв'язку ціннісних орієнтацій та особистісної зрілості у студентів.

Об`єкт: ціннісно-смислова сфера особистості.

Предмет**:** особливості взаємозв`язку особистісної зрілості та ціннісних орієнтацій у студентів.

Для розв'язання даної проблеми було проведене експериментальне дослідження, до якого було залучено 25 студентів-психологів, що навчаються на 2 курсі. Усі досліджувані є віком 18 – 20 років. Для проведення дослідження було зібрані дані про рівень особистісної зрілості та ціннісних орієнтацій досліджуваних за допомогою методик «Особистісна зрілість» Штепи О. С. та

«Ціннісні орієнтації» М. Рокіча. Після цього було здійснено мотивувальний вплив, який було представлено набором афоризмів видатних людей стосовно певних життєвих цінностей. Студентам було запропоновано обміркувати подані вислови, зіставити їх із власними поглядами та власне оцінити рівень своєї згоди із вказаними висловами, а також оцінити ступінь впливовості зазначених тверджень.

Результати дослідження показали, що є студенти із різним рівнем особистісної зрілості: низькими показниками особистісної зрілості (44%), та друга із високими (56%).

Після мотивувального впливу ми прослідкували зміну пріоритетності термінальних і інструментальних цінностей, як у групі з низьким, так і з високим рівнем особистісної зрілості. Варто зазначити, що у групі з високим рівнем зміни пріоритетності цінностей відбулися у 8 позиціях, а у групі з низьким рівнем у чотирьох позиціях.

Нам вдалось частково підтвердити такі гіпотези: студенти з низьким рівнем особистісної зрілості схильні змінювати пріоритети у власних ціннісних орієнтаціях за наявності мотивувального впливу; у студентів з низьким рівнем особистісної зрілості змінюються термінальні цінності; у студентів з високим рівнем особистісної зрілості змінюються інструментальні цінності.

Згідно з даними опитування проведеного після експерименту, студентами обох груп було відмічено, що найвпливовішими з афоризмів були ті, які стосувалися продуктивного життя, розвитку та любові. Відповідно до отриманих результатів, досліджувані з низьким рівнем особистісної зрілості після експерименту відзначили дані цінності, як більш значущі, проте, незважаючи на впливовість першого афоризму, ранг цінності «любов» залишився незмінним. Це може свідчити про те, що найвагоміші для молодої людини цінності, є менш чутливими до здійсненого мотивувального впливу. Досліджувані з високим рівнем особистісної зрілості після впливу відзначили цінність «розвиток», як більш значущу, а натомість «любов» та «продуктивне життя» як менш значущі.

Найменш впливовим студенти обох груп зазначили афоризм, який стосувався навчання та пізнання. За аналізу результатів виявилось, що дійсно ранг цієї цінності суттєво не змінився після впливу. З цього випливає, що зміни у пріоритетності цінностей студентів обох груп можуть бути зумовлені саме мотивувальним впливом за допомогою афоризмів.

Також вдалось з`ясувати що переважаючими цінностями у студентів є такі термінальні ціннісні орієнтації як любов, здоров`я, активне життя, щасливе сімейне життя, впевненість у собі та розвиток, а також інструментальні: життєрадісність, незалежність самоконтроль та відповідальність. Менш важливими для студентів є такі термінальні цінності як визнання, щастя інших, краса природи та мистецтва, а також такі інструментальні цінності як акуратність, ретельність, високі запити, терпимість, тощо. З цього випливає, що сучасна студентська молодь більше спрямована на поставленні перед собою

цілі, ніж на засоби їх досягнення, вона є більш спрямованою на результат.

Варто зазначити, що було помічено тенденцію, що чим важливішою для студента є цінність (чим вище вона у рейтингу), тим менше вона є «чутливою» до зовнішніх впливів, і відповідно, ті цінності, що є менш значущими – більше піддаються впливу.

Отримані результати показали, що дослідження особливостей взаємозв'язку особистісної зрілості та ціннісних орієнтацій є актуальним і вартим уваги. Деякі наші гіпотези не знайшли свого підтвердження, проте вдалось з`ясувати, що все таки існує певний взаємозв'язок між рівнем особистісної зрілості та ціннісними орієнтаціями і це є підставою для проведення подальших та глибших досліджень.

Результати цього дослідження можна застосовувати як базу для подальших досліджень ціннісно-смислової сфери особистості, а також для глибшого дослідження основних особливостей та механізмів формування систем цінностей молоді та для подальшої розробки освітніх програм розвитку для старшокласників та студентів.

ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТУ ПЕРШОГО ВРАЖЕННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Кіт Іванна

Львівський національний університет імені Івана Франка,
Філософський факультет, кафедра психології.
Науковий керівник: канд. псих. наук, асист. Мандзик Т.М.

З давніх-давен, люди схильні робити якісь висновки щодо інших, керуючись лише власними спостереженнями і думками, які виникли після першої ж зустрічі. Таке явище можна спостерігати вельми часто, ледь не щодня. Також цією тематикою займались такі вчені як кримінолог Ч. Ломброзо, який у свою чергу вважав, що злочинців можна відрізнити завдяки певному типу зовнішності, Д. Дірберн і Г. Саймон дослідили вплив соціальних ролей на ефект першого враження. та ін. Серед вітчизняних науковців варто виділити праці О.О. Бодальова, який займався вивченням того, як певні обмеження у часі можуть повпливати на дане явище, а також зробив деякі припущення щодо того, як змінюється сприймання інших у зв'язку з віком.

Метою роботи є теоретично та емпірично дослідити особливості ефекту першого враження у студентської молоді.

Об'єкт – ефект першого враження.

Предмет – особливості ефекту першого враження у студентської молоді.

Аналізуючи наукову літературу було визначено, які чинники можуть впливати на ефект перщого враження, а також взято такі аспекти, *як вік, провідний тим репрезентативної системи та рівень навіюваності особи* для проведення подальшого дослідження.

На етапі емпіричного дослідження використано методи спостереження, експерименту та психодіагностичні методи дослідження, серед яких: *«Тест на визначення провідної репрезентативної системи»* Р.П'юселік, Байрон А. Льюїс, *«Тестова карта самооцінки рівня навіюваності»* І.Є. Шварца. До участі у дослідженні було залучено 27 осіб. Це студенти другого та третього курсів, віком 18-20 років. Кожному з учасників дослідження було запропоновано спеціальні анкети, у яких пропонувалось вказати свій вік, стать, те, як часто вони знайомляться із новими людьми, а також картки з опитувальниками і спеціальний бланк для нотаток під час спостереження. Експеримент ж проводився на основі дослідження О.О. Бодальова для можливості у подальшому порівняти результати даної вибірки із отриманими раніше, він поділявся на чотири етапи і полягав у тому, що кожного разу заходила незнайома для аудиторії людина, виконуючи при цьому певні дії. У результаті чого було виявлено, що відмінності є незначними, можемо хіба що зауважити, що молодь більш схильна надавати всім спостереженням певного суб'єктивного забарвлення, наприклад пробуючи з'ясувати причини поведінки незнайомця, адже уже у першому етапі 74% досліджуваних висловили і свою власну думку щодо ситуації.

Також, після опрацювання результатів було виявлено, що: 14% опитуваних є візуалами, 11% кінестетиками 11% дигіталами і 64% аудіалами, а також: 3% досліджуваних рівень навіюваності низький, у 7% високий і у решти 90% середній.

Це, у свою чергу, також дає цікаві результати. Було виявлено, що такий аспект як провідна репрезентативна система особистості, хоч і не відіграє вирішальної ролі у процесі формування першого враження, проте впливає на певні особливості. Аудіали у своїх нотатках дуже велику увагу приділяють третьому етапу експерименту(коли незнайомець розповідав байку), пишучи при цьому і про тембр, і про інтонацію голосу, чого немає у жодної людини із іншим типом репрезентативної системи. Кінестетики писали багато припущень щодо емоцій та почуттів хлопця, і навіть описують те, як самі почувались під час того чи іншого етапу, у дигіталів частіше ніж у інших зустрічаються власні судження щодо ситуації, наприклад спроби вияснити причину такої поведінки незнайомця. Візуали ж навіть під час третього та четвертого етапу (коли незнайомець розказував байку та спілкувався з аудиторією) більше звертають увагу на його вигляд, міміку та жести, тобто те, що можна побачити.

Якщо розглянути тих, у кого рівень навіюваності близький до крайніх норм, тобто є високим та низьким, то спостерігається одна цікава річ: особа, у якої він низький, майже не робить ніяких припущень щодо особистості

незнайомця на перших трьох етапах дослідження, пояснюючи все тим, що ж це все мабуть лише частина експерименту і акторська гра, в той час як люди з високим рівнем навіюваності охоче діляться своїми припущеннями, хоча всі були повідомлені, що проводиться саме експеримент.

Отож, можна зробити наступні висновки. Хоч досліджувані явища і не відіграють вирішальної ролі щодо того, як складеться перше враження, проте кожен із цих чинників вносить певні особливості. Тому було б корисно визначити саме свої сильні сторони, наприклад, тип основної репрезентативної системи і при формуванні першого враження, перш за все, покладатись на них, адже тоді більше шансів, що воно буде більш влучним.

Література:

1. Accents in the workplace: Their effects during a job interview / D.- A.-S. Sims, S. B. Morris // International Journal of Psychology. - 2010. - №45 (6). – P. 417–426.

2. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. - М., 2002. - 200с.

ҐЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЩАСТЯ В НАРАТИВАХ ЖІНОК

Кіях Ніна

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: доктор філос. наук, проф. Гапон Н.П.

Переживання щастя, задоволеності життям, в цілому суб'єктивного благополуччя привертають увагу дослідників протягом тривалого часу. Не менш актуальним є питання ґендеру. Тож вважаємо за доцільне проаналізувати ґендерні особливості у сприйнятті та переживанні щастя.

За Аргайлом, в загальному, жінки дещо щасливіші від чоловіків, відчувають трохи більше позитивних емоцій і більше задоволені життям.

Високий вплив статевої приналежності на депресію, тривогу і негативні емоції в цілому. У жінок ймовірність виникнення депресії вдвічі вище ніж в чоловіків; на 50% частіше вони страждають від тривоги чи неврозу.

Вказана диференціація не суперечить в цілому показникам більш високого рівня щастя в жінок, так як страждаючі від депресії в її клінічній формі складають від загального числа лише невеликий відсоток.

Жінки відчувають більш сильні, ніж чоловіки, емоції – як позитивні так і негативні. Середня інтенсивність емоцій по шкалі від одного до шести, в жінок складає 4.34 бали і 3.88 у чоловіків. Це можна пояснити тим, що соціалізація вчить перших активніше проявляти свої почуття. Ймовірно також, що жінки більше залучені в соціальні стосунки. [1, с.189-190]

У людей різної статі існують різні джерела щастя. Більше значення для чоловіків має робота і економічна задоволеність, для них також важливо бути задоволеними собою. Для жінок значимі діти і здоров'я сім'ї, вони також самокритичніші. [2]

Щоб розібратись у понятті жіночого щастя нам варто було б для початку зрозуміти, чи є щастя окремим для чоловічої та жіночої статі.

Виокремлення «чоловічого» і «жіночого» щастя детерміновано особливостями соціалізації та сформованими гендерними стереотипами.

Якщо ми виділяємо чинники щастя, то вони є спільними: близькі сімейні та дружні стосунки, професійна самореалізація є основними сферами досягнення задоволення життям. Проте стереотипно ми схильні розділяти їх на ті, які більш важливі для однієї чи іншої статі.

За допомогою аналізу наративів Гапон Н.П вдалось виділити п'ять типів наративів, що відповідають п'ятьом типам жінок. [3, с. 97-100]

Перший тип – «стійкості, бажання сили» відповідає жінці лідеру. Другий тип – «росту, рішучості "бути", самотності» описує молодих, професійно заангажованих жінок. Третій наратив «випробування, порятунку, витримки» об'єднує жінок що-виконавців, які поєднують професійну та сімейну роботу. Четвертий тип – «пасивності страждання посв'яти» стосується жінки домогосподарки. П'ятий тип «активності пристосування, збереження» об'єднує жінок вільних, творчих процесів.

Бачимо деференціацію поглядів, щодо місця та ролі жінки. А відповідно і різницю у «джерелах» щастя та способах їх досягнення. [4]

Можемо розглянути це в контексті підходів до сенсів та інтересів жінок та їх бачення жіночого щастя.

У дослідженні взяла участь 81 жінка віком від 18 до 35 років. Проаналізувавши асоціації опитуваних на тему «Що таке жіноче щастя» ми виділили такі основні сфери, що асоціюється із жіночим щастям: здоров'я, сім'я, любов, самореалізація, фінанси, задоволеність життям, близькість, фізична близькість, відпочинок, робота, свобода, потрібність.

Проаналізувавши, можемо зробити висновки що найчастіше жіноче щастя асоціюється із поняттями: сім'я, любов, здоров'я та задоволеність життям. До пунктів, які згадуються найрідше можна віднести потрібність, фізичну близькість та фінанси.

Щодо віку, можемо побачити, що сім'я асоціюється із щастям пропорційно: із збільшенням віку респондентів, поняття сім'я набуває більшого значення. Потреба бути потрібною зустрічається лише в наймолодшому діапазоні.

Важливість самореалізації для щастя є обернено пропорційною, із збільшенням віку вона все менше асоціюється із жіночим щастям. Можливо, це зв'язано з тим, що молоді люди не є такими самореалізованими та ставлять цю сферу як необхідною для свого щастя. Робота та відпочинок найбільше значення мають у старшому віковому діапазоні.

За даними пілотажного дослідження можемо зробити наступні висновки:

· хоча на першому місці ми отримуємо названий параметр «сім'я», все таки бачимо що щастя для жінок асоціюється із багатьма іншими пунктами, серед яких є і самореалізація, робота та задоволеність життям;

· багато досліджуваних зазначали, що різниці між жіночим щастям і щастям як таким вони не вбачали;

· дані дослідження можуть бути використані для подальших досліджень, створення анкет для більш точного дослідження такого поняття, як «жіноче щастя».

Література:

1. Аргайл М. Психология счастья. – 2-е изд. – СПб., 2003.

2. Б'янко О.Б. Відчуття щастя та концепт «потоку» у позитивній психології / Б'янко О.Б., Гапон Н.П. // «Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі»: збірн. наук. робіт учасників міжн. наук.-практ. конф. (20–21 квітня 2018 р., Одеса). – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2018. – С.10-13.

3. Гапон Н. Українська жінка та її горизонти: наративний аналіз студетських есеїв / Н. Гапон // Психологічні виміри культури, економіки, управління: матер. конф. (12 березня 2018 р., Львів) / відп. ред. О.М. Лозинський. – Львів,. 2018. – Випуск XI. – С. 95-102.

4. Гапон Н.П. Психологічні аспекти трансформації жіночих ролей постсучасності: аналіз студентських наративів / Н. Гапон // Тези звітної наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск Л. Рижак, О. Квас. – Дрогобич: ТзОВ «Трек ЛТД», 2018. – С.150-152.

СПОЖИВАЦЬКА ПОВЕДІНКА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Костик Мар'яна

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: доктор філос. наук, доц. Чолій С.М.

У сучасному суспільстві процес споживання відіграє одну з основних ролей у функціонуванні механізмів соціальної диференціації та ідентифікації, і, як наслідок, формує ідеологію споживання як світоглядний простір. А споживацька поведінка як діяльність індивідів, груп або організацій і всіх видів діяльності, пов'язаних з придбанням, використанням і розпорядженням товарами та послугами, включаючи емоційну, розумову та поведінкову реакцію споживача[1].

Різні аспекти споживацької поведінки вивчають маркетологи, економісти, соціологи і з недавніх часів психологи. В Америці психологія споживання існує

з дев'яностих років двадцятого століття як окрема галузь психології. У вітчизняній та європейській психології вона заявлена як напрямок економічної психології.

Споживацьку поведінку не можна вивчати не розглядаючи, те що на неї найбільше впливає, а саме фактори. Багато науковців досліджували фактори і виділяли різні класифікації, до них належить Ф. Котлер, Джордж Катона, Вільям О. Беарден и Леон Б. Каплан, Ричарда Тафлінгер, Т. Веблен, Ж.Ф. Кролар та ін. Загалом з досліджень цих науковців можна чотири великі групи факторів: соціально – економічні(референтна група, соціальна група, сім'я, соціальний статус і ролі. мода), психологічні (психологічні особливості споживача, мотивація, потреби, цінності, установки і норми), економічні(бюджет сім'ї, вплив доходу, демографічні характеристики, професійна кваліфікація), ситуативні(місце здійснення покупки, соціальне оточення, часовий контекст, цілі та сенс покупки). Всі ці фактори маю різний вплив на споживацьку поведінку, але є невід'ємними в її оцінці. [2].

Наприклад, з 2005- 2008 рік були проведені дослідження споживацької поведінки та її факторів впливу серед студентів ВНЗ в місті Києві і Харкові, які показали, що молодь піддається впливу різних референтних груп (особливо друзів і сім'ї) модних тенденцій в одязі, і в більшості для них важливо щоб одяг справляв враження на оточення, в цьому аспекті проявляється схильність до демонстративного споживання. Також можна помітити,що більшість молоді залежить від, тут проявляється конформізм [3].

У 2014 році в Луцьку було теж проведене дослідження на вивчення та аналіз споживацької поведінки як інструменту конструювання ідентичності особистості. У дослідженні брали участь різні вікові категорії. Було виявлено, що між віком та факторами, які враховують при виборі товару є зв'язок. Респонденти віком 18-29 більше звертають увагу на зовнішній вигляд та на бренд, а респонденти віком від 30- 54 беруть до уваги в основному бренд і, вікова категорія 55+ років не визначали ці фактори важливими. Також було виявлено що головним фактором при виборі товару була ціна, і це спостерігалося майже у всіх вікових категоріях. Дослідження показало що більшість українців позитивно ставляться до магазинів типу «секонд-хенд» – так визначили 44,4% і 16,9% негативно ставляться до магазинів такого типу, але що цікаво досить мала частка українців (25,4%) постійно користується товарами з магазинів «секонд-хенд». [1].

Проаналізувавши ці досліджень, можемо сказати, що у досить значної кількості молодих людей проявляється конформізм і схильність до демонстративного споживання. А в інших вікових категоріях ці фактори не так виражені, але помітно що для більшості важливо не бути гіршим за інших.

Література:

1. Кузьмук О. Споживацька поведінка як механізм ідентичності. Грані, 2015, 18(4), 12-16.

2. Посыпанова. О: Экономическая психология: психологические аспекты поведения потребителей. Монография. – Калуга, Изд-во КГУ им. К.Э. Циолковского, 2012, 296 с.

3. Сорокіна Г.: Соціокультурний аналіз споживацької поведінки студентської молоді. - 2009 УДК 316.7-057.87(043.3)

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ ФЕНОМЕНУ НАБУТОЇ БЕЗПОРАДНОСТІ ТА МОТИВАЦІЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Лісень Юлія

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології.
Науковий керівник: кандидат псих. наук, асис. Мандзик Т.М.

Проблема безпорадності торкається різноманітних сфер життєдіяльності особистості: навчання, політики, спорту, професійної діяльності, стосунків у сім'ї тощо, й часто стає причиною різних форм дезадаптивної поведінки. Вивчення набутої безпорадності саме у старшокласників є особливо актуальним, оскільки підлітковий вік припадає на перехід дитинства у доросле життя, де перед особою постає не тільки проблема вибору свого майбутнього, а й цілий ряд випробувань, до яких молода людина повинна бути готова.

Метою роботи є теоретично та емпірично дослідити особливості феномену набутої безпорадності у старшокласників у зв'язку з їхньою мотивацією.

Об'єкт – набута безпорадність як психологічний феномен.

Предмет – особливості феномену набутої безпорадності у старшокласників у зв'язку з їхньою мотивацією.

Для перевірки гіпотез було проведено емпіричне дослідження, яке складалось з 2 етапів: на першому етапі було проведено тестування за методиками, а другий етап являв собою проведення експериментального дослідження. Зокрема, були використані такі методики як «Діагностика особистості на мотивацію до уникнення невдач» та «Діагностика особистості на мотивацію до досягнення успіху» Т. Елерса; «Діагностика самопочуття, активності і настрою» (САН). Метою експериментального дослідження було визначити, як серія невдач при виконанні завдань вплине на їх подальше виконання (формування «набутої безпорадності»). До дослідження було залучено 36 учнів дев'ятих класів, віком 14-15 років, серед них 17 дівчат і 19 хлопців. Усі досліджувані були рандомно поділені на контрольну та експериментальну групу. Варто зауважити, що групи були рівномірними за середніми показниками успішності навчання (К=8,4 бали, Е=8,7 бали).

Чимало авторів подають своє розуміння поняття набутої безпорадності, зокрема найбільш влучні – це: 1) стан діяльної пасивності в окремих ситуаціях, що виникає в результаті систематичних невдач, непереборних перешкод; має тенденцію до генералізації – поширення на суміжні види діяльності; 2) порушення мотивації в результаті пережитої суб'єктом непідконтрольної ситуації, тобто незалежності результату від прикладених зусиль. Феномен пов'язаний з такими особливостями особистості як атрибутивний стиль, самооцінка, мотивація, стійкість емоційних станів тощо.

Оцінюючи результати виконання старшокласниками експериментального завдання було зауважено цікаву тенденцію. Старшокласники, на яких здійснювався експериментальний вплив виявились більш успішними у виконанні, аніж їхні колеги, які могли безперешкодно досягати успіху, хоча, припускались факти невдач саме для тих старшокласників, які протягом декількох етапів зазнавали труднощів. Цей факт можна інтерпретувати як втрату мотивації чи інтересу учнів, які могли безперешкодно діяти і успішно виконувати завдання протягом певного часу.

Попередні результати можна було б пояснити відмінностями між мотивацією до досягнення успіху чи уникнення невдач у досліджуваних групах. Проте як виявилось, середні значення за показниками, що вказують на рівень мотивації у обох груп практично ідентичні: у старшокласників домінуючим є середній рівень мотивації до уникнення невдач та високий рівень мотивації до досягнення успіху.

Високий рівень мотивації до досягнення успіху вносить деяке розуміння факту успішності групи, на яку здійснювався експериментальний вплив. Тож, акцентуючи увагу на високий рівень мотивації як досягнення успіху, так і уникнення невдач було цікаво проаналізувати, домінування якого типу мотивації у більшій мірі стимулює до діяльності. Результати виглядають таким чином, що серед осіб, яким притаманний високий рівень мотивації до досягнення успіху, 52% впорались із завданням, у той час як з високим рівнем мотивації до уникнення невдач впорались – 67%. Отож, можна припустити, що мотивація до уникнення невдач більшою мірою стимулює старшокласників виконати завдання, незалежно від їх позитивного чи негативного попереднього досвіду. Хоч старшокласники і виявляють високий рівень самозахисту та їх поведінка не спрямована на уникання діяльності чи її полегшення, а, навпаки, вони прагнуть зробити хоча б щось, аби не втратити престиж і не залишитись у програші – у цьому може виявлятись особливість старшокласників.

Оцінка середніх значень за шкалами методики «Діагностика самопочуття, активності та настрою» показало, що показники обох груп знаходяться у межах норми, більш того вказують на позитивний стан старшокласників. Значних відмінностей між двома групами виявлено не було, хоча припускалось, що показники експериментальної групи будуть нижчими за показники контрольної. У цьому випадку ми можемо пояснити

це або ж впливом неконтрольованих нами факторів (наприклад, значущість цілі для старшокласників, інтерес до завдання тощо). Або ж припустимо такий факт, що підлітки адаптувались до сучасного темпу життя, у якому через велике навантаження, як розумове, так і емоційне, немає місця для безпорадності, адаптувались до суспільства, яке ставить перед ними надто високі вимоги і кілька невдач не змушують їх розчаровуватись і покидати свій шлях до досягнення успіху.

Отож, можна зробити наступні висновки. У випадку зі старшокласниками феномен набутої безпорадності не спрацьовує. Школярі не схильні покидати справу через кілька незначних невдач і мобілізують свої сили та ресурси для того, щоб досягти успіху там, де це можливо. Ситуація неуспіху не вплинула на самопочуття досліджуваних старшокласників. Було виявлено, що у деяких випадках високий рівень мотивації до успіху спонукає старшокласників до дій, незалежно від того, який попередній досвід вони отримали. Крім цього було досліджено, що поведінка старшокласників з високим рівнем мотивації до уникнення невдач у більшій мірі спрямована не на уникання діяльності, а на пошук способів досягнення поставленої цілі. Тобто, даний вид мотивації стимулює учнів до діяльності, незважаючи на попередні невдачі.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕПРЕЗЕНТОВАНИХ ОБРАЗІВ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК В УКРАЇНСЬКОМУ ЖУРНАЛІ "FINANCOFF"

Плосконос Ольга Ігорівна, Сенченко Оксана Юріївна

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Гапон Н. П.

На нинішній день ЗМІ вже стали невід'ємною частиною нашого існування та соціалізації. Раніше дитина могла засвоювати певні ґендерні ролі внаслідок спостереження за батьками та однолітками, або за допомогою мистецтва, наприклад, літератури. У сучасному світі панівного значення набули мультфільми, фільми, соціальні мережі, реклами, глянцеві журнали тощо. ЗМІ не лише репрезентують певні ґендерні рольові моделі, а й закріплюють та відображають ґендерні стереотипи, упередження та установки, які існують в тому чи іншому суспільстві. Цю проблему досліджувало багато науковців, зокрема О.Н. Клименко здійснив аналіз вербальних та ілюстративних образів жінки [2], В.М. Калиневич – образів чоловіка [1] у ґендерно маркованих глянцевих українських виданнях.

Для нашого дослідження було обрано один з актуальних номерів провідного українського фінансового журналу "Financoff" (№ 3/вересень/2018) [3]. Попри економічну спрямованість глянцю, він також висвітлює теми спорту,

моди, шоу-бізнесу, культури, технологій, юриспруденції, туризму тощо, що робить це видання якісним об'єктом для аналізу.

Було проведено порівняльний аналіз репрезентованих образів чоловіків і жінок, й отримано такі результати. Відповідно, у журналі найбільша кількість спільних фото представників обох статей, проте фото жінок зустрічаються частіше (рис. 1).

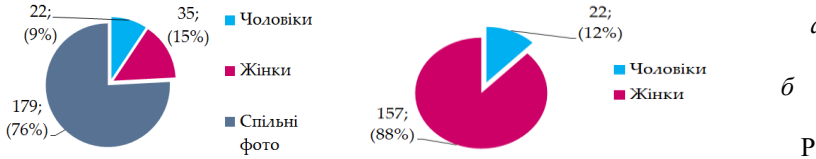

Рис. 1. Розподіл частоти зображень осіб чоловічої та жіночої статі у журналі «Financoff» (№ 3/вересень/2018 р.): а – загалом, б – на спільних фото.

Серед чоловіків найбільш поширеними є такі репрезентовані образи: ведучий-шоумен; бізнесмен та модельєр. Найменш поширеним є образ лікаря (рис. 2а). Серед жінок найбільш поширеними є образи учасниць конкурсу краси; моделей; фіналістки конкурсу «Топ 100» (Гордість і краса України); найменш поширеними є лікарка, актриса, візажистка, телеведуча, спортсменка (рис. 2б). Образ модельєра одягу у жіночих репрезентаціях не зустрічається взагалі. Водночас, серед зображень жінок більше моделей; у цій категорії також зустрічаються актриси, співачки, учасниці конкурсу краси, візажистки, «обслуговуючого персоналу» і фіналістки «Топ 100».

У образах чоловіків акцент робиться на атрибутах успіху та домінантності: на костюмові, дорогому годинникові, окулярах тощо. Відтінки фото – здебільшого темні та насичені. Образам жінок притаманна стрункa фігура, макіяж, а у одязі переважають сукні та спідниці. Кольорові відтінки фото – зазвичай світлі та яскраві.

Авторами статей про економіку, фінанси та бізнес є чоловіки, водночас, жінки-авторки ведуть колонки про моду, шоу-бізнес, туризм.

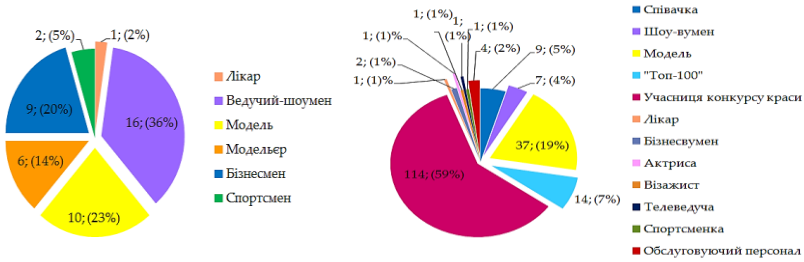

а *б*

Рис. 2. Розподіл частоти зображень різних репрезентованих образів жіночої статі у журналі «Financoff» (№ 3/вересень/2018 р.): *а* – образи чоловіків, *б* – образи жінок.

Також у журналі наявні прояви ґендерних стереотипів (здебільшого щодо чоловіків) та сексизму – до жінок. Образам чоловіків притаманна стереотипізована атрибуція домінантності, статусності, а серед професій є акцент на тих, що мають вищу заробітну плату. Окрім того, у глянці помічено зневажливе портретування жінок з недоречністю акцентів на сексуальності у професійних репрезентаціях.

Отже, можна стверджувати, що в журналі «Financoff» є помітним прояв ґендерних стереотипів і сексизму щодо професійної ролі чоловіків та жінок. Рекомендовано змінити розподіл частоти зображень шляхом збільшення кількості фотографій чоловіків або зменшенням кількості знімків жінок. Окрім того, бажано збільшити кількість матеріалів про успішних бізнесвумен (у фінансовому журналі), кар'єра яких пов'язана не стільки з вродою, скільки з розумом цих жінок .

Література:

1. Каленич В. М. Моделювання образу чоловіка на сторінках чоловічих глянцевих видань // Світ соціальних комунікацій. – К.: КиМУ, ДонНУ, КПУ, 2013. – Т. 9. – С. 59-62.

2. Клименко Н. О. Вербальні й візуальні (ілюстративні) жіночі образи в ґендерно маркованих глянцевих виданнях // Держава та регіони. Сер.: Соціальні комунікації. – 2010. − № 1. – С. 168-173.

3. Український фінансовий журнал "Financoff". – 2018. – № 3 (вересень). – 100 с. – Режим доступу: https://financoff.com/magazines/zhurnal-financoff-sentjabr-2018/

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ МІСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ ТА ЇЇ ЕКОЛОГІЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ

Сіварт Димитрій

ліцей Львівської Міської Ради №52 ім. М. Лобачевського
Науковий керівник: кандидат псих. наук, асис. Мандзик Т.М.

У 21 ст. перед людством гостро постала проблема глобальної зміни клімату. Про наявність такої проблеми заявляють науковці з різних галузей знань (Р. Данлеп, У. Кеттон, Г. Стрямець, К. Саган, М. Хертсгаард, С. Гокінг, П. Шульц та ін.), а у світі підписуються угоди для врегулювання викидів

парникових газів у атмосферу (наприклад, Паризька кліматична угода). У суспільстві глобальні зміни клімату уявляються дуже абстрактно, зокрема багато людей вважає, що зміна клімату – це лише масштабне потепління. Саме тому, особливої уваги заслуговує дослідження особливостей ставлення міської молоді до глобального потепління, адже саме майбутнім поколінням прийдеться докласти найбільше зусиль для вирішення проблеми глобального потепління.

Метою роботи є теоретично та емпірично дослідити ставлення міської молоді до глобального потепління у контексті її екологічних орієнтацій.

Об'єкт – ставлення до екологічних проблем.

Предмет – ставлення міської молоді до глобального потепління та її екологічні орієнтації.

Аналізуючи наукову літературу було визначено такі екологічні орієнтації щодо ставлення до наслідків екологічних проблем як *альтруїстична, егоїстична* та *біосферна* (П. Шульц).

Для перевірки гіпотез було проведено емпіричне дослідження. Дослідження було здійснено за допомогою таких методик: «Екологічні орієнтації» П. Шульца, шкала «Прив'язаності до місця» М. Левіцької, а також було розроблено авторську анкету, спрямовану на дослідження ставлення до глобального потепління. У дослідженні взяло участь 63 особи, серед них: 23 учнів віком 14–16 років та 40 студентів віком 18–27 років.

Якщо аналізувати середні значення отриманих показників за шкалою «Екологічні орієнтації» П. Шульца по підшкалах, то можемо побачити, що у досліджуваної міської молоді переважає біоцентрична орієнтація (M=5,76), на другому місці – альтруїстична орієнтація (M=5,52) та остання – егоїстична (M=5,13). Ці результати видаються цікавими для аналізу, адже виходить, що досліджувана міська молодь найбільшої мірою турбується за вплив наслідків людської діяльності на життя тварин та рослин, а також інших людей, проте найменше про вплив на себе. В певній мірі виникає підозра, що ці результати та відповіді дещо є соціально очікуваними, проте для висування таких висновків потрібен більш детальний аналіз.

Для порівняльного аналізу екологічних орієнтацій учнів та студентів був застосований t-тест Стьюдента. Студентам властиві вищі значення альтруїстичної спрямованості (M=4,81, при $p<0,05$), порівняно з учнями (M=5,01, при $p<0,05$). Оскільки для порівняння були обрані середні показники, то можемо припустити, що студенти характеризуються вищим рівнем усвідомленості наслідками екологічних проблем для всього людства, а також вони враховують наслідки у довготривалій перспективі, а не лише на час їхнього життя.

Порівняння показників шкали «Екологічні орієнтації» за статтю показало, що існує істотна статистична відмінність у показниках альтруїстичної орієнтації щодо наслідків екологічних проблем, у порівнянні досліджуваних хлопців та дівчат. Жінкам притаманний вищий рівень

альтруїстичної орієнтації у ставленні до наслідків екологічних проблем (M=5,76, при p<0,05), ніж чоловікам (M=4,83, при p<0,05). Жінки більшою мірою піклуються про інших, ніж чоловіки. Такі результати вказують на більшу чутливість жінок до проблем людства та його майбутнього.

Було виявлено, що чим більше людина прив'язана до свого актуального місця проживання, то тим більше вона переймається наслідками екологічних проблем, зумовлених діяльністю людини, на власне життя, свій стиль, здоров`я (r=0, 25, p<0,05). Людина прив'язала до конкретного міста, місця хоче тут жити працювати, щоб тут жили її нащадки, і фактично її хвилює доля саме цього міста, місця та для неї тема ГП абстрактна і вона її особливо не хвилює, бо вона, фактично, продукує своє «мікроегоїстичне» ставлення на ціле місто, на мешканців, у «макроегоїзм».

Отож, можна зробити наступні висновки. Досліджуваній міській молоді більшою мірою притаманна біоцентрична орієнтація щодо екологічних проблем, що свідчить про те, що міська молодь переймається наслідками екологічних проблем, які вони несуть для світу природи. Встановлено, що дівчатам притаманна більш альтруїстична екологічна орієнтація, у порівнянні з чоловіками (другу гіпотезу підтверджено). Виявлено, що студентам притаманні вищі показники альтруїстичної орієнтації щодо екологічних проблем, ніж учням. Отож, студентів більше турбують наслідки екологічних проблем для їхніх нащадків, ніж учнів. Гіпотезу щодо відмінностей у ставленні до проблеми зміни клімату в учнів та студентів цілком підтверджено. Студенти оцінюють негативні наслідки зміни клімату у більш довгостроковій перспективі.

Література:

1. Arcury T. A. Environmental Attitude and Environmental Knowledge / T. A. Arcury // Human Organization. – 1990. – Vol. 49. – №4. – P. 300–304.

2. Halkos G., Gkargkavouzi A., Matsiori S. A multi-dimensional measure of environmental behavior: Exploring the predictive power of connectedness to nature, ecological worldview and environmental concern / G. Halkos, A. Gkargkavouzi, S. Matsiori // MPRA. – 2018. – №8. – P. 1–23.

3. Schults P. W. The structure of environmental concerns: concern of self, other people, and the biosphere / P. W. Schults // // Journal of Environmental Psychology. – 1992. – №2. – P. 1–19.

ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЗВ'ЯЗКУ З КРЕАТИВНІСТЮ

Суслова Анастасія Сергіївна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Сазонова О.В.

Проблема, якій присвячене дослідження, є актуальною у наступних аспектах: теоретичному, оскільки, зміст конструктів креативності та емоційного інтелекту (ЕІ) є неоднозначним і залишається дискусійним питання про безпосередній зв'язок між ними; практичному, оскільки триваючий інтерес до ЕІ йде з переконання, що ЕІ є важливим предиктором пізнавальних здібностей, лідерства в навчанні і організаційних справах, успіху в індивідуальній і командній роботі. Проте, є відносно небагато детальних досліджень зв'язку між ЕІ і креативністю.

Неоднозначність конструктів креативності і ЕІ полягає в наступному. ЕІ різними авторами розглядається і як здібність, і як властивість особистості. Поняття креативності також отримало подвійну трактовку: як загальної когнітивної здатності і як властивості особистості.

У зв'язку з цим мають місце два найбільш розроблених підходи (моделі) до розуміння психологічної суті емоційного інтелекту: *моделі здібностей* (наприклад, концепція П. Саловея і Дж. Мейера, яка включає здібності: рефлексивна регуляція емоцій; розуміння і аналіз емоцій; фасилітація мислення за допомогою емоцій; сприйняття, оцінювання та вираження емоцій) і *моделі змішаного типу* (поєднання здібностей та особистісних рис, які пов'язані з емоційним функціонуванням особистості) [10, С.31-51].

Щодо до розуміння психологічної суті креативності, то найбільш поширеним підходом до вимірювання *когнітивного аспекту* креативності в першу чергу є тести на дивергентне мислення. Також існує ряд методик на *особистісні риси, пов'язані з креативністю* [1, С.76].

Також слід розрізняти методики, які базуються на самооцінюванні (опитувальники) і на виконанні завдань.

На думку деяких науковців, емпіричні дані не підтверджують ідею автономності афективних і когнітивних процесів, навпаки, вони свідчать про суттєву взаємодію афекту та інтелекту. Чим вище рівень когнітивної організації людини, тим складніше розділити емоції, почуття і інтереси, з одного боку, і процеси сприймання і мислення, з іншого [2, С.9].

Різними закордонними авторами робиться припущення, що креативне мислення може покращуватися емоційним інтелектом завдяки кращому розумінню і вираженню себе, розуміння різного впливу емоцій на мислення, усвідомлення того, що різні емоції можуть бути посилені або ослаблені різними видами діяльності (Mayer, Salovey, 1997).

Однак деякі дослідження не знаходять безпосереднього зв'язку між емоційним інтелектом і креативністю (Ivcevic et al., 2007). Теоретична обґрунтованість припущення про зв'язок емоційного інтелекту з успішністю креативної діяльності людини наштовхує західних дослідників на думку про опосередкований вплив емоційних здібностей людини на творчий процес [3].

З одного боку, проведені впродовж останніх 20 років дослідження переважно показали, що шкали самооцінювання як ЕІ, так і креативності

демонструють значні позитивні зв'язки. Наприклад, EI, визначений за самооцінюванням, був пов'язаний з креативністю, також визначеною за самооцінюванням (Carmeli, McKay, Kaufman, 2014) [5], так само як був помірно або значно корельований з креативністю, визначеною за самооцінюванням серед студентів (Chan, 2005) [6], продавців (Lassk, Shepherd, 2012) [8], агентів по продажу турів (Tsai, Lee, 2014) [13] і доглядальників за людьми похолого віку (Toyama, Mauno, 2017) [12].

З іншого боку, дослідження, які порівнювали EI з креативністю, визначенною на основі виконання завдань, таких як завдання на дивергентне мислення, не виявили жодних значущих зв'язків (Guastello, Guastello, Hanson, 2004; Mishra, 2014) [7,9]. Заслуговують на увагу дослідження зв'язку емоційного інтелекту з проявами креативності у різних предметних областях.

Джон Баєр (Baer, 2016) описав так званий «домен специфічності креативності» [4]. Креативність, на його думку, не є загальним набором навичок, навпаки, в залежності від сфери прояву креативність матиме специфічний для цієї сфери домен. Загального домену креативності, стверджує Баєр, не існує, тому і тести, що діагностують індекс креативності, не досконалі і в певній мірі не валідні. Відповідність домена креативності сфері актуалізації автор називає предметною орієнтованістю.

Одне з останніх досліджень, які використовували домен-специфічний підхід, було проведено турецьким науковцем Фейзулахом Сахіним (Şahin, 2016) [11], який перевіряв зв'язок між емоційним інтелектом (серед інших предикторів) і предметними областями креативності. Сахін з'ясував, що кожний домен креативності виявляє унікальну комбінацію кореляцій з шкалами моделі здібностей емоційного інтелекту.

Таким чином, проблема зв'язку емоційного інтелекту і креативності, незважаючи на те, що має практичну значущість, по сьогоднішній день залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному плані, так і в експериментальному, і дає підстави для подальших досліджень.

Література:

1.
бисалова Е.А. Сравнительный обзор процедур измерения креативности // Вестник РГГУ. Выпуск «Психологические науки» // М.: Издательский центр РГГУ, 2013. - 284 с.

2.
ндреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии/ И. Н. Андреева. – Новополоцк : ПГУ, 2011. – 388 с.

3.
авлова Е.М. Эмоциональный интеллект: от иерархических моделей к представлению о единой когнитивной способности // Психологические исследования, 2014.- Т. 7.- № 37.- С. 4.

4.

aer J. Chapter 5 – Implications of Domain Specificity for Creativity Assessment//Domain Specificity of Creativity.-2016.- P.103–140. -doi:

5.

0.1016/B978-0-12-799962-3.00005-7.

6.

armeli A., McKay A. S., Kaufman J. C. Emotional intelligence and creativity:The mediating role of generosity and vigor// Journal of Creative Behavior.-2014.-No.48, P.290-309.

7.

han, D. W. Self-perceived creativity, family hardiness, and emotional intelligence of Chinese gifted students in Hong Kong//Journal of Advanced Academics.-2005.-No.16.- P.47-56.

8.

uastello, S. J., Guastello, D. D., Hanson, C. A. Creativity, mood disorders, and emotional intelligence//Journal of Creative Behavior.-2004.-No.38.- P.260-281.

9.

assk, F. G.,Shepherd, C. D. Exploring the Relationship Between Emotional Intelligence and Salesperson Creativity// Journal of Personal Selling and Sales Management.-2012.-No.33.- P.25–38.

10.

ishra S. Creative thinking of high school students in relation to their emotional intelligence//Journal of Psychology.-2014.-No.2.- P.197-204.

11.

eubauer A.C.,Freudenthaler H.H. Models of Emotional Intelligence//Emotional intelligence: An international handbook / Cambridge: Gottingen: Hogrefe & Huber Publisher.- 2005.-P.31-50.

12.

ahin, F. (2016). General intelligence, emotional intelligence and academic knowledge as predictors of creativity domains: A study of gifted students// Cogent Educationю-2016. -No. 3.-

13.

ttp://dx.doi.org/10.1080/2331186X.2016.121831

14.

oyama, H., Mauno, S. (2016). Associations of trait emotional intelligence with social support, work engagement, and creativity in Japanese eldercare nurses// Japanese Psychological Research.-No.59.- P.14–25.

15.

sai, C.-T., Lee, Y.-J. Emotional intelligence and employee creativity in travel agencies// Current Issues in Tourism.-2013.- No.17.- P.862–871.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО

ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ОСІБ

Чінка Адріана Петрівна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: старший викладач Михальчишин Галина Євгенівна

Вперше про ВІЛ, СНІД заговорили в 1980-1981 роках і вже більше 30 років ці абревіатури не зникають зі шпальт газет та журналів світу. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Україна за темпами розповсюдження СНІДу випереджає всі країни колишньої Східної Європи, у тому числі СНД. [1] Саме тому, ця тема є дуже **актуальною** оскільки на сьогоднішній день існує багато психологічних та соціальних проблем, пов'язаних з ВІЛ. Більшість з яких виникає через брак знань про вірус, упередження та дискримінацію людей з ВІЛ-статусом, а також через недостатню матеріальну підтримку з боку держави.

Психологічні аспекти проблеми досліджували Б.Лазоренко, С.В.Горбатов, Кречер, Є.П. Пурик, Б.Любан-Плоцца, В. Пельдінгер та ін. [2]

Мета дослідження: дослідити, особливості ставлення суспільства до ВІЛ-інфікованих осіб різної статі

Виклад основного матеріалу дослідження: Дану тему ми досліджували за допомогою експерименту «ВІЛ через обійми не передається», який проходив у два етапи: на першому етапі експериментатори чоловік та жінка по черзі вийшли з табличкою «Обійми мене» для того, аби встановити, чи має вплив стать на експеримент, на другому етапі з табличкою «Я ВІЛ-інфікована(-ий) обійми мене». Та спостерігали за реакцією людей, емоційними і поведінковими проявами. Після чого відбувалося тестування на визначення рівня знань та невеличке опитування, для з'ясування особистого ставлення до даної проблеми.

Результати дослідження:

На заклик про обійми в більшості відреагували перехожі жінки. А також, якщо порівнювати кількість обіймів – жінку експериментатора обіймали більше і частіше, аніж чоловіка. Причому жінку експериментатора обіймали як чоловіки, так і жінки, чоловіка експериментатора виключно жінки.

Коли з'явилася додаткова інформація про ВІЛ-інфекцію, кількість обіймів практично не змінилася. Як і в першому випадку жінки відреаговували на заклик про обійми частіше. Однак, наявність інформації «Я ВІЛ-інфікований» вплинула на перехожих чоловіків, а тому невеликий відсоток перехожих підійшли та обійняли чоловіка експериментатора.

Загалом кількість обіймів як на першому етапі експерименту так і на другому була низькою (≈25%). Проте, поведінка перехожих була різною. У першому випадку, де був просто заклик про обійми люди реагували весело, всміхалися, у другому випадку, у якому була декларація про ВІЛ-статус, перехожі намагалися робити вигляд, що не помічають експериментатора, погляд

був розгубленим, намагалися уникати зорового контакту з ВІЛ-інфікованою людиною. Частина людей пришвидшувала крок і, якщо це було можливо, переходили на іншу алею, щоб уникнути безпосередньої зустрічі.

У всіх досліджуваних достатньо високий рівень знань стосовно даної хвороби, і у тих хто обіймав, і у тих, хто проходив повз, відповідно можна зробити висновок, що фактор знань не вплинув на обійми.

На запитання «Чи важко вам було обійняти ВІЛ-інфіковану особу?» переважали відповіді: «Ні», проте кілька людей відповіли, що їм було важко, що вони вагалися, чи відчували певний страх Варто зазначити, що серед тих, хто справді обійняв ВІЛ-інфіковану людину всі респонденти на запитання «Чи важко Вам було обійняти ВІЛ-інфіковану особу?» , відповіли – «Ні», а серед тих хто пройшов повз – відповіді розділилися. Більшість з тих, хто пройшов повз, також відповіли «Ні» і під час опитування намагалися виправдати себе, чому вони не підійшли і не обійняли ВІЛ-інфіковану людину. Переважно звучала відповідь: «Я поспішаю». Імовірно, ці респонденти відповідали не дуже щиро, а намагалися давати соціально бажану відповідь.

Багато респондентів відповіли, що відчувають жалість та співчуття по відношенню до інфікованої людини, хочуть чимось допомогти та підтримати. Також серед респондентів були ті, хто не показував якогось особливого ставлення, а ставився як до будь-якої здорової особи чи не відчував взагалі нічого. Невелика кількість людей зізналися, що у них неприємні відчуття, а саме: відразу, неприязнь, страх, небезпеку. Серед інших відповідей: сум, гордість за те, що не побоялися розповісти людям про свою хворобу, любов, радість, доброту.

Також ми запитали «На Вашу думку, у кого більший ризик інфікуватися, у чоловіків чи жінок? Чому? Більшість досліджуваних відповіли, що інфікування ВІЛ не залежить від статі, проте, чимала кількість людей переконані, що у чоловіків більший ризик інфікуватися через їх полігамність, нетрадиційну орієнтацію, велику кількість незахищених контактів. Кілька респондентів вважали, що більший шанс інфікуватися у жінок, оскільки вони мало дбають про власну безпеку, більше мають контакти з кров'ю та іншими виділеннями

Висновки: Статистика нових випадків зараження ВІЛ, зареєстрованих на сьогодні,свідчить про те, що вірус проникає в будь-які верстви суспільства, а не стосується лише «групи ризику», тому так важливо інформувати про про шляхи передачі захворювання.

З результатів дослідження ми зрозуміли, що рівень знань стосовно даної проблеми у досліжуваних доволі високий, проте реакція на заклик про обійми була все ж низькою. Хоч і більшість респондентів під час опитування відповіли, що їм не важко було підійти до ВІЛ-інфікованої особи. Багато респондентів по відношенню до ВІЛ-інфікованих відчувають жалість та співчуття. Більшість людей переконані, що стать не впливає на інфікування, проте чимало людей вважає, що у чоловіків більше ризиків через їх полігамність та неконтрольовані контакти.

Література:
1. ВІЛ-інфекція в Україні. Інформаційний бюлетень №44. - Київ 2015
2. http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2010_24/sb24_01.pdf

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО ЧИННИКА НА ПСИХОЛОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ

Хакім'янов Олександр Віталійович
Вовк Олександр Володимирович

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Вовк А.О.

Наш час можна охарактеризувати як час стрімкого розвитку науки та технологій. І це обумовлює значення психології як науки саме про загальні психічні закономірності взаємодії людини із природним середовищем. Тому одним із цікавих напрямків дослідження є сплав еко- та етнопсихології, вивчення взаємовпливу екологічного та етнопсихологічного чинників.

Існує таке поняття як середовище проживання етносу, яке пояснює екологічну зумовленість пізнавальних процесів, комунікації тощо. Деякі дослідники вважають, що вплив природних умов на український менталітет особливо помітний. Такі дослідники, як О.Кульчицький, І.Рибчин, О.Киричук, В.Хрущ пов'язують формування психології етносу із ландшафтом. Наразі умовно виділяють як основні «психіку верховинця», «людини лісу», «сина степу» [1, с.7–20] . Вважається, що в українців «степу» переважають установки на рефлексію, а не на активну предметну діяльність. Степовий ландшафт не пробуджував активності, але надавав почуття недосяжного, неозорого і абсолютного. Сприяли цьому й родючі чорноземи та м'який клімат, що залишали час для філософії, а також давали можливість неколективної праці, що послугувало формуванню яскравого індивідуалізму, який першим впадає в очі чужоземцеві. Також така ситуація призвела до переваги магічного мислення над раціональним, внаслідок чого розвинулися такі якості як обережність, передбачливість, зволікання з ухваленням рішень, позаяк українці зважали на можливі магічні впливи. Суворі умови сприяли розвитку сміливості і волелюбності, хоробрості й наполегливості «психіки верховинця» [2, с.20-23].

Наразі свою роль відіграло геополітичне розташування України на перехресті історичних шляхів зі Сходу на Захід і з Півночі на Південь. Ця обставина зумовила поєднання у світогляді українців західної (індивідуалістичної, матеріалістичної) та східної (пасивно-споглядальної, спрямованої на вищі істини) ментальності [1, с.10].

Наразі основними природно зумовленими характеристиками українців

вважають: господарський індивідуалізм, загострене почуття власності, інтроверсію, прагнення прикрашати побут, чуйність, м'якість, розвинену уяву, сентиментальність. Багато дослідників, в тому числі М. Костомаров, В. Липинський, В.Винниченко, відзначають таку характерну рису характеру українців як індивідуалізм, що часто набуває крайніх форм егоцентризму [3, с.142].

Між природними умовами та народною психікою існує тісний зв'язок. І завдання екопсихології допомагати взаємодії людини зі світом природи. Основним об'єктом екопсихологічних досліджень мають виступати форми та способи організації оточуючого середовища людиною. Саме тому «розвиток відносин» з оточуючим середовищем має враховувати й етнопсихологічні особливості. Як спільні проблеми соціальної, етнічної та екологічної психології можна розглядати питання користування спільними територіями та співвідношення особистого та спільного простору. Цікавою в цьому плані може бути модель «вбудованості» Дж.Гібсона. Основним моментом даного підходу є уявлення про те, що людина живе не у «фізичному», а у «екологічному світі». «Екологічний світ» – це той світ, який можна бачити, чути, до нього можна доторкнутись. Тобто, якщо говорити про такі антропогенні фактори як архітектурні споруди та ландшафти, то можна припустити, що для українців, зважаючи на етнопсихологічні якості, більш комфортними будуть не урбаністичні мегаполіси, а невеликі спокійні добре озеленені міста. Перевага має віддаватися якщо не індивідуальній забудові, то принаймні створенню «ілюзії» індивідуального простору. Подібне стосується і оформленню приміщень, організації робочого місця. Це все сприятиме підвищенню позитивній ролі соціального фактору екології. Людина буде знаходитися в комфортних умовах, що у відповідь має спонукати ставитися до навколишнього середовища більш обережно, адже воно знову стане єдиним цілим з людиною.

Етнопсихологія може допомогти у виробленні конкретних рекомендацій для керівників установ в сфері психології праці. Профілактика конфліктів, уміння їх аналізувати та вирішувати є важливими складовими успішності менеджменту. У своїй більшості українці характеризуються старанністю, відповідальним виконанням своїх обов'язків, толерантністю. Однак треба зважати на певний ступінь непоступливості й небажання йти на компроміс. Враховуючи яскравий індивідуалізм, можна орієнтуватись на створення невеликих приватних підприємств, установ. Необхідно приділяти велику увагу збереженню власного простору працівника. Можливо розподіляти великі обсяги роботи на менші завдання і закріплювати їх за окремими особами. Все це сприятиме запобіганню психологічних конфліктів і зменшувати соціальну напругу.

Література:

1.Киричук О.В. Ментальність: сутність, функції, генеза// Ментальність.

Духовність. Саморозвиток особистості. Тези доповідей Міжнародної наук.-практ. конф. – К., Луцьк, 1994. 7 – 20с.

2.Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія К.: Каравела, 2011. – С.264.

3.Скребец В. А. Экологическая психология. Учебное пособие. – К.: МАУП, 1998 – С.142 .

СПЕЦИФІКА ТРАКТУВАННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІЙ І ГУМАНІСТИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Шкорина Діана

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Штепа О. С.

Поняття «автентичність» в науковому дискурсі має невизначений характер, з причин неодностайності у визначенні поняття та його складових серед теоретиків. Поняття «автентичність» розглядалася як «ідентичність» чи її частина, «самоідентифікація», «пошук сенсу буття і свого Я», досліджувалася в контексті самопізнання, соціальної чи національної самосвідомості. Відповідно, актуальність нашого дослідження полягає в відсутності єдиного підходу до визначення поняття «автентичність» і необхідність досягнення синтезу знань у вигляді єдиної наукової теорії формування автентичності особистості.

Метою нашого теоретичного дослідження є систематизація наукових теорій, порівняння поглядів дослідників на поняття автентичності в екзистенціальній та гуманістичній психології, як двох напрямках з найбільшою кількістю теоретичних напрацювань. Специфіка трактування автентичності особистості полягає у відсутності єдиного підходу до дослідження поняття «автентичність» серед дослідників. Психологи-екзистенціалісти зосереджують своє дослідження на взаємозв'язку усвідомлення свого «Я» з автентичністю, вважають усвідомлення свободи і вибору характеристикою автентичного існування. Гуманістичні психологи визначають «автентичність особистості» як здатність людини відмовитися від різних соціальних ролей, сприймати себе та відстоювати свою справжність, свої думки, почуття [3, С. 34-36]. Поняття «автентичність особистості» досліджували в розрізі соціальної (проблема множинності соціальних ролей) і вікової психології (переживання вікових криз, як етапи формування автентичної особистості), та психології менеджменту («професійна ідентичність» – «автентичність» – «професійна успішність») [1, С. 12-13; 2, С. 123-129].

На думку психолога-екзистенціаліста Р. Пивоварова, «автентичність» є метавластивістю, яку складно виміряти, що стоїть за процесами і результатами самоідентифікації, автентичність, на відмінну від ідентичності, не може бути категорією оцінки [1, С. 33]. Проте, сучасні спроби емпіричного дослідження автентичності в Україні та закордоном (методика САМОАЛ, методика «Шкала

автентичності», Методика Роджерса-Даймонда, опитувальник рефлексивного інтерв'ю особистісної автентичності РІА Карпенка З. С.) дозволяють стверджувати, що автентичність піддається емпіричному дослідженню, але потребує додаткових досліджень. Вважаємо, що **проблемою** нашого дослідження є необхідність створення підходу до визначення автентичності, що всебічно окреслить складові поняття. Припускаємо, що всі теоретичні напрацювання в різних психологічних напрямках відображають ту чи іншу характеристику автентичності особистості. Необхідно сформувати єдиний підхід до дослідження автентичної особистості, використовуючи надбання екзистенціального та гуманістичного (та інших) напрямків психології. Для цього пропонуємо використовувати методи аналізу та синтезу вже існуючих праць, індукції, порівняння та в подальшому моделювання, для формулювання і перевірки гіпотез.

Важливим є подальше комплексне теоретичне дослідження поняття «автентичності» з точки зору екзистенціальної і гуманістичної психології, систематизація психологічного знання та емпіричних напрацювань, сформулювати та експериментально довести складові та етапів формування «автентичності особистості».

Література:

1. Зливков В. Л. Витоки поняття «автентичність» у психологічній науці / В. Л. Зливков // Психологічний часопис. – К., 2015. – № 1 (1). – С. 32-38. Доступний з: <http://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/download/213/145/>.

2. Карпенко А. Моделювання системи «професійна ідентичність – автентичність – професійна успішність» та способи її емпіричної верифікації в інженерно-технічних працівників / А. Карпенко // Навчання і виховання обдарованої дитини. – К., 2015. – Вип. 2. – С. 123-131. Доступний з: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2015_2_18>

3. Кочубейник О. М. Автентичність особистості в інтерсуб'єктивному просторі: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук: 19.00.05. – К., 2011. – 25 с. Доступний з: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2011/11KOMOIP.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1>.

ТИПОЛОГІЯ НАРЦИСИЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Клименко Марія Романівна

Львівський національний університет ім. І.Я.Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психол. н. доцю Галецька І.І.

Нарцисична саморегуляція – це універсальна і специфічна система саморегуляції, спрямована на захист, заповнення та збереження: структурної цілісності, часової стабільності, позитивного уявлення особистості про себе. ЇЇ завданнями є:захищати Я від розбалансовуючих впливів; бути базою емоційно-оцінкових ставлень суб'єкта до своєї особи, а також й до різних сфер свого життя [3].

Нарцисизм – це психологічний феномен, що регулюється нашим Я (іншими словами Self). «Конструктивний» або «деструктивний» спосіб саморегуляції формується на основі наших переживань та досвіду [3]. Нормальний нарцисизм та інтегруюча нарцисична саморегуляція є адаптивним способом регуляції самооцінки, самоставлення, є джерелом самоздійснення, прояву «здорових» амбіцій, натхнення, ідеалів [1].

Типологія нарцисичної саморегуляції не замикається на собі, а вивчається у контексті її конструктних зв'язків із особистісним самоздійсненням, що в умовах соціокультурних трансформації стає все більш актуальним. Самоздійснення як «self-fulfillment» – це те, що дозволяє людині реалізовувати духовну компоненту свого внутрішньо особистісного змісту[4]. Екзистенційне самоздійснення – це рух глибоко всередину власного Я, в глибину своїх цінностей, осмислення життя, подолання протиріч існування. Необхідною умовою осмисленого існування є віднайдення та втілення цінностей[2]. А важливою передумовою цього процесу є почуття особистої самоцінності, що й кристалізує конструктивно функціонуюча нарцисична саморегуляція.

Проведено емпіричне дослідження у якому взяли участь 360 осіб віком від 17 до 25 років. Для дослідження було підібрано такі методики: Тест оцінки нарцисизму «Self» *(Ф.Денеке та Б.Хільгеншток)*, «Шкала Екзистенції» (А.Ленгле), Опитувальник «Задоволеність життям» *(Е.Дінер)*.

За допомогою кластерного аналізу виокремлено три профілі нарцисичної саморегуляції: два із конструктивно функціонуючим Self та один із значно дезінтегрованим Self. Варто зосередитися на двох із них, що є найбільш відмінними.

Профіль із високим нарцисизмом і конструктивно функціонуючим Self характеризується: найвищою силою Self; значущістю Self; ефективністю контролю над емоціями та прагненнями; більш позитивним уявленням про власне тіло; меншою схильністю до використання захисних механізмів у випадках дестабілізуючих впливів (дереалізації, деперсоналізації, архаїчного догляду, обезцінювання, іпохондрії як захисту від тривоги та нарцисичної вигоди від захворювання); меншою соціальною ізоляцією; рідшими епізодами нарцисичного гніву; помірністю базового потенціалу надії, особистої грандіозності, прагнення до ідеального Self-об'єкту, внутрішнього ідеалу самодостатності та ідеалу цінностей, потреби у симбіотичному захисті Self.

Профіль із зниженим нарцисизмом і більш дисфункційним Self характеризується: відчутним особистісним безсиллям, відчуттям соціальної

ізоляції та власної незначущості у світі; значним прагненням мати надихаючий Self-об'єкт; схильністю втрачати контроль над емоціями; використовувати захисні механізми типу дереалізації/деперсоналізації, втечі в іпохондрію як способів опанування тривоги та страху в стосунку до існування; активними проявами нарцисичного гніву; потребою емоційного «злиття» із значущою особою; зниженими ідеалом самодостатності, ідеалом цінностей, безовим потенціалом надії та особистої грандіозності.

Виявлено, що першому описаному типу нарцисичної саморегуляції притаманні значно вищі задоволеність життям та особистісне самоздійснення. Це свідчить про більшу відкритість буттю, кращу здатність емоційно відчувати цінності, змогу бачити різні важливі життєві розгалуження, приймати рішення та нести за них відповідальність. Тобто це тип високого адекватного та інтегруючого нарцисизму з відсутністю фасадності, більшою відкритістю й критичністю. Особи із таким нарцисизмом йдуть свідомим кроком на зустріч волі бути включеними у світ, їхнє життя є більш осмисленим, а вони – особистостями, які «сповнюються». Тож конструктивний високий нарцисизм, крізь відчуття самоцінності, може слугувати предиспозицією самоздійснення.

Література:

1. Клименко М.Р. Нарцисична саморегуляція особистісного самоздійснення / М.Р.Клименко // Психологія особистості. – Івано-Франківськ, 2018. – № 1 (9). – С. 44-51.

2. Лэнгле А. Введение в экзистенциально-аналитическую теорию эмоций: прикосновение к ценности / Альфрэд Лэнгле // Вопросы психологии. – 2004. – № 4. – С. 3-21.

3. Deneke, F.-W. (1994) Die Regulation des Selbsterlebensbei Gesunden, psychosomatischen, psychoneurotischen und alkoholkranken Patienteneintaxonomischer Forschungsansatz / Deneke, F. W. // Psychotherapie, Psychosomatik und medizinische Psychologie. – Heft. 44, p. 260-280.

4. Gewirth A. Self-Fulfillment / Alan Gewirth. – Princeton University Press, 1998. – P. 10-20.

5.

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ

Костюк Софія Петрівна

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. психолог. н., доц. Карковська Р.І.

Важливою умовою стабільного позитивного розвитку суспільства є прийняття особою відповідальності за зміни та активна участь у вирішенні актуальних соціальних проблем, попередження їхніх потенційних

деструктивних наслідків у соціальній взаємодії та природному довкіллі.

Аналіз досліджень сучасних вчених (Верла Андерсона, Олени Грішнової, Кена Калала Ндаламби, Анатолія Колота, Маріо Маціса, Ніколло Лацетери, Сема Салдвела, Сари Сміс, Зухара Хасана) показує, що соціальну відповідальність особистості розглядають у контексті особливостей організації суспільства (як покладені на особу обов'язки та висунуті до неї вимоги з боку суспільства) та особливостей людської природи (як особистісна риса). Виконання особою обов'язків та вимог суспільства регулюється системою формальних і неформальних санкцій. Нормативний вплив соціуму сприяє інтеріоризації норми відповідальності, прийняттю особою ідеї своєї значущості як суб'єкта соціальних змін.

Соціальна відповідальність як риса особистості виявляється у партнерській участі у вирішенні актуальних суспільно значущих проблем - соціальних, економічних та політичних; взятті на себе обов'язку приносити користь соціуму та природньому довкіллю; співпраці з індивідами та спільнотами для підвищення безпеки у світі; попередженні та пом'якшенні деструктивних наслідків людської діяльності для майбутніх поколінь, а також діями, спрямованими на забезпечення особистого благополуччя як передумови здатності особи бути корисною для інших.

Зміст соціальної відповідальності особистості змінювався відповідно до ускладнення соціальної організації та динаміки соціальних цінностей в різні історичні епохи. Зважаючи на актуальні проблеми сучасності доцільно виокремити такі види прояву соціальної відповідальності особистості як просоціальність (схильність до соціально корисних дій, яка виявляється в толерантності, повазі до прав інших людей та готовності їм допомагати), відповідальне споживання (споживання без шкоди чи з мінімальним впливом на природнє довкілля; яке сприяє підтримці соціальних ініціатив; економічно сприятливе; відповідне до потенційних можливостей суспільства; не шкодить здоров'ю особи) та професійна соціальна відповідальність (допомога окремим індивідам, спільнотам і суспільству в цілому через розуміння значення своєї професії для людей, якісне виконання професійних обов'язків, дотримання професійної етики та професійної залученості).

Отже, соціальна відповідальність особистості - це схильність добровільно, на основі розуміння і прийняття соціальної значущості своїх дій, брати на себе обов'язок діяти з користю для суспільства: будучи учасником вирішення та попередження соціальних проблем у близькій та віддаленій часовій перспективі із збереженням особистого благополуччя.

Література:

1. Колот А. М., Грішнова О. А. та ін.; Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / за наук. ред. А. М. Колота. – К.: КНЕУ, 2012. – 501 с.

2. Anderson V., Kalala Ndalamba K., Caldwell C. Social responsibility in a troubled world // International Journal of Public Leadership. – 2017. – Vol. 13, No. 2. – P. 98-115

3. Caldwell C., Hasan, Z., Smith S. Virtuous leadership–insights for the 21st century // Journal of Management Development. – 2015. – Vol. 34, No. 9. – P. 1181-1200

4. Lacetera N., Macis, M. Social image concerns and prosocial behavior: field evidence from a nonlinear incentive scheme // Journal of Economic Behavior and Organization. – 2010. – Vol.76, No.2. – P. 225-237

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ МЕДІАСПОЖИВАЧІВ

Мусаковська Олена Михайлівна

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. філос. наук, проф. Грабовська С. Л.

В умовах становлення сучасного інформаційного суспільства задоволення індивідом власних пізнавальних потреб визначається доступністю та відкритістю різноманітних джерел отримання соціальної інформації. Відповідно до Всеукраїнського експерименту з масового впровадження медіаосвіти, актуальним є формування свідомого споживача медіа-ресурсів, який здатен адекватно та критично сприймати наявні інформаційні потоки [1]. Особливо в сучасних умовах загострення політичного конфлікту та посилення інформаційно-психологічного впливу на медіаспоживачів, важливо простежити психологічні аспекти можливих деформацій свідомості у системі масового споживання інформації.

Об'єктом дослідження виступає психічне перевантаження інформацією як психологічний феномен. *Предметом* є інформаційне перевантаження в умовах медіаспоживання новин.

Мета: визначити психологічний зміст феномену інформаційного перевантаження медіаспоживачів.

Одну з найбільш цитованих інтерпретацій поняття «інформаційне перевантаження» (information overload) представлено у книзі Е. Тоффлера «Шок майбутнього» (1970), яке автор описує як «дистрес, одночасно фізіологічний та психологічний, що виникає внаслідок перевантаження фізіологічних адаптивних систем людського організму та стає причиною порушення в процесах прийняття рішення» [Цит. за: 2, с. 1152].

Феномен інформаційного перевантаження особистості активно досліджується у зарубіжній психології у різних тематичних контекстах – як проблему бізнес-організацій (А. Едмундс та А. Морріс, 2000), в процесі

прийняття рішень споживачів (Л. Чжан, Л. Ву та А. Маттіла, 2016), в комунікативних процесах: взаємодії в соціальній інтернет-мережі (В. Чен та К.-Х. Лі, 2013), використанні засобів масової інформації (К. Джі, Л. Ха та У. Сифер, 2014) та медіаспоживанні новин (С. Йорк, 2013; Шміт, К. Дебельт та Ф. Шнайдер, 2017).

Серед вітчизняних психологічних досліджень в контексті наслідків впливу медіагенного середовища провідна роль належить лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України під керівництвом доктора психологічних наук Л. Найдьонової.

Зокрема Н. Череповська визначає інформаційне перевантаження як психологічний ризик крізь призму психологічної площини медіаперцептивної комунікації – нове багатовимірне поле внутрішнього життя людини у площині віртуального медіавізуального простору («сам на сам із віртуальним світом» або «self to virtual») [1].

Концепція інформаційного перевантаження передбачає, що індивіди мають обмежені можливості для зберігання, обробки та пошуку інформації (Еплер і Менгіс, 2004; Міллер, 1956; Торсон, Рівес, Шлеудер, 1985). Перевантаження пов'язане з когнітивними проблемами пам'яті та уваги (Джексон, 2009; Клінгберг, 2008), а також стосується психологічної «тривоги» та неглибокої обробки інформації (Кар, 2011).

У своєму дослідженні С. Йорк (2013) звертає увагу на інформаційне перевантаження як результат кумулятивного впливу різного роду джерел новин: друкованої преси, телебачення та мережі Інтернет. Важливим є позитивне ставлення до отриманих новин: у тих осіб, хто транслює емоційне задоволення від отримання необхідної інформації, у них зменшується відчуття перевантаження [3].

У моделі Джексона і Фарзане (2012) в основному існують два типи факторів, що впливають на виникнення та розвиток інформаційного перевантаження: внутрішні та зовнішні. Такі внутрішні чинники як вимоги до обробки інформації, здатність до обробки інформації, а також достатність часу прямо впливають на інформаційне перевантаження. Тоді як зовнішні фактори (характеристики інформації, її якість, параметри завдання та процесу, особисті фактори та джерела інформації) мають непрямий вплив.

У контексті споживання новин в режимі онлайн Дж. Шміт, К. Дебельт та Ф. Шнайдер визначають вік, зокрема молодші споживачі, стать медіаспоживачів, мотиви споживання новин, низький рівень інформаційно-пошукової самоефективності, а також різні стратегії онлайн-пошуку інформації як особистісні предиктори інформаційного перевантаження. Вид онлайн-джерела новин і час, витрачений на його використання – як фактори, пов'язані з джерелом інформації [2].

Отож сучасний етап інформаційного суспільства характеризується одночасністю сприймання в ситуації безперервного інформаційного простору не лише релевантної та необхідної інформації, але й потоку додаткових

інформаційних стимулів, що виступає обмежуючими факторами цілісного комплексного світосприйняття та стає причиною психічного перевантаження.

Інформаційне перевантаження визначено як стан психічного напруження, коли надходження великої за обсягом кількості інформації, яка перевищує функціональні можливості психіки індивіда та унеможливлює її якісне усвідомлене опрацювання.

Загалом змістовно можна визначити психологічні чинники інформаційного перевантаження медіаспоживача, які стосуються як суб'єкта споживання (ціннісно-мотиваційні, когнітивні та поведінкові аспекти), так і особливого об'єкта (інформації як значущого знання), в якому репрезентовано візуально-смисловий конструкт іншої людини/інших людей.

Література:

1. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів: монографія / за наук. ред. Л. А. Найдьонової, Н. І. Череповської. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, 2014. 348 с.

2. Schmitt J. B., Debbelt C. A., Schneider F. M. Too much information? Predictors of information overload in the context of online news exposure. *Information, Communication & Society.* 2018. Vol. 21, № 8. P. 1151-1167.

3. York C. Overloaded by the news: Effects of news exposure and enjoyment on reporting information overload. *Communication Research Reports.* 2013. Vol. 30, №4. P. 282-292.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СХИЛЬНОСТІ ДО АБСЕНТЕЇЗМУ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

Сопелюк Марія-Ольга Валеріївна

Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. філос. наук, проф. Грабовська С. Л.

В умовах сучасного суспільства на ринку праці виникає гостра проблема отримання максимально ефективного працівника, який швидко та без помилок принесе прибуток, ріст, розвиток та надійність підприємству. Важливу роль відіграє управління поведінкою людей, яке залежить від різноманітних економічних, політичних, соціальних та психологічних факторів. Одним із негативних проявів поведінки працівника є абсентеїзм. Абсентеїзм існує на будь-якому підприємстві, проте його наслідки залежать від частоти та ступеня вияву. Кожне підприємство має на меті отримати максимальний прибуток від найманих працівників, саме тому систематичний абсентеїзм працівників

негативно позначається на фінансовому становищі організації.

Результати досліджень в різних країнах свідчать, що у працівників приватних та державних підприємств та організацій виявлено різний рівень абсентеїзму. Приватні підприємства створюють різноманітні способи контролю над використанням робочого часу працівниками (бейджики з чіпами, чіткий контроль приходу та виходу на робоче місце, контроль часу в обідній період тощо). Приватні підприємства створюють і різноманітні додаткові заохочення, наприклад, мотиваційні карти, бонуси за перевиконання роботи, матеріальні винагороди, можливість гнучкого графіку та віддаленої роботи, якщо це можливо, різноманітні форми соціального пакету тощо. Приватні підприємства орієнтовані на виробіток, кількість та якість своєї роботи, натомість державні установи здебільшого прив'язані до чіткого графіку роботи, тобто до часу. Державні підприємства більш лояльні до працівників, оскільки основний прибуток отримує держава, тому не завжди відслідковують якість використання робочого часу та час виконання роботи, також ймовірно, що через нижчу оплату праці у працівників державних підприємств будуть виявлені вищі показники абсентеїзму, оскільки працівники намагаються знайти додатковий заробіток. Обєкт: схильність до абсентеїзму, як психологічний феномен. Предмет: схильність до абсентеїзму працівників підприємств та організацій різних форм власності.

Варто виокремити декілька соціально-психологічних аспектів схильності до абсентеїзму працівників різних форм власності. *Форма власності підприємства:* у державному секторі – вищий показник абсентеїзму, у приватному – менший рівень абсентеїзму. *Віковий*: з віком знижується рівень абсентеїзму, це пов'язано з тим, що старші люди більш задоволена роботою, розуміють всю міру своєї відповідальності перед близькими людьми і роботодавцем та вміють цінувати час і гроші. *Статевий:* жінки мають більш високий рівень абсентеїзму ніж чоловіки. *Освітній*: якщо порівнювати одновікові групи, то рівень абсентеїзму в групі людей, які мають вищу освіту і більший досвід роботи, нижче, ніж в групі людей із середньою освітою [2]. *Мотиваційний*: працівники у яких присутній мотив до професійного розвитку та зростання виявлено нижчий рівень абсентеїзму, ніж у працівників, які не бажають розвиватись у певній сфері чи компанії. *Розмір колективу:* доведено, чим менше розмір колективу, тим менше в ньому абсентеїзму, ймовірно абсентеїзм можна вважати особливістю великих компаній, коли безвідповідальні співробітники мають можливість сховатися за спинами своїх більш відповідальних колег. *Медичний:* Хвороба працівника, повинна бути основною причиною відсутності на роботі. Дослідження VanDerWall свідчить, що лише 22% працівників були відсутні за станом здоров'я, інші 78% відсутності з інших причин: сімейні питання (26%), особисті проблеми (20%), стрес (16%) і інші причини (16%) [3]. Аналіз літературних джерел показав, що проблема абсентеїзму зовсім не досліджена у працівників громадських та кооперативних фірм. Вітчизняних досліджень вивчення психологічних

чинників, аспектів схильності працівників до абсентеїзму поки що немає.

Література:

1. Нарожная Д.А. Формы деструктивного трудового поведения работников. Кафедра управления персоналом Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова Ломоносовский проспект, 27-4, Москва., 2015

2. Bond G. Tackling student absenteeism: Research findings andrecommendations for school and local communities. [Cited 2017, 5 Jan.]. Available from:<http://www.hwllen.com.au/Text/1062829817063-3396/uploadedFiles/1112325248500-2929.doc>.

3. Ginsburg A., Jordan P. and Chang H. Absences Add Up: How School Attendance Influences Student Success [Cited 2017, 5 Jan.]. Available from:<http://www.attendanceworks.org/wordpress/wp-content/uploads/2014/09/Absenses-Add-Up_090114-1-1.pdf >.

4.

СУБ'ЄКТИВНА КОМФОРТНІСТЬ ШКІЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Гнатко Орислава-Каміла Миколівна

Львівське територіальне відділення МАН України
КЗ ЛОР «Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді»
учениця 11 класу ліцею №93 Львівської міської ради, м. Львів
Львівський національний університет імені І. Я. Франка
Філософський факультет, кафедра психології
Науковий керівник: канд. філос. наук, проф. Грабовська С. Л.

Шкільний простір є тлом перебігу навчального процесу, який впливає як на емоційні стани школяра та вчителя, так і успішність навчання та викладання. У концепції нової української школи, розробленої Міністерством освіти і науки України, зазначена необхідність побудови сучасного освітнього середовища для оптимізації шкільного навчання. Тому вивчення суб'єктивної комфортності шкільного простору є актуальним.

Однією з проблем, що спричиняє дискомфорт, є брак приватності і надмірна публічність шкільних приміщень.

Дискомфортними визнано найбільш публічні приміщення: сходи, туалети та їдальню. Найкомфортнішим визнано приміщення з високим рівнем приватності – бібліотеку. Прикметно, що вчителі та учні виявили одностайність в оцінках комфортних і дискомфортних приміщень. Водночас середні за рівнем комфортності приміщення оцінюються ними по-різному.

Переживання комфортності – дискомфорту шкільного простору пов'язано з особистісними властивостями опитаних. Найбільше зв'язків утворюють показники дискомфортних приміщень, зокрема, шкільний вестибюль. Риса «конформність» утворює найбільше зв'язків із суб'єктивною комфортністю

публічних, переповнених приміщень. Отже, толерантність до порушення власної приватності, зумовлена перебуванням у публічних просторах в школі, пов'язана з відкритістю і конформністю особистості.

Суб'єктивна комфортність шкільного простору певною мірою залежить від періоду шкільного навчання. Наприкінці навчального року приміщення школи сприймаються як менш дискомфортні. Тривале перебування (протягом навчального року) в умовах браку приватності зумовлює звикання до нього. Отриманий під час канікул досвід приватності спричиняє більший дискомфорт перебування у щільно наповненими людьми публічних приміщеннях школи.

СЕКЦІЯ ПОЛІТОЛОГІЇ

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ АРХЕТИПИ ЛЮДИНИ ЯК ПРЕДСТАВНИКА НАЦІЇ

Бевза Богдан Петрович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: канд. пол. н., асист. Чміль І. І.

Ґенеза етносів, народів, націй, їх функціонування у межах суспільства і держави, формування ідентичності, ідеї, мети, напряму залежить від їх архетипів. Адже природно шукати причини і основи колективних творінь у колективних структурах психіки. У цьому контексті, виділяючи загальні закономірності розвитку суспільства, нації чи держави, варто спиратися на фундаментальні основи свідомості її членів, а точніше на їх архетипічну складову. Адже модель сприйняття світу, яка у суті своїй заснована на архетипах, визначає як індивідуальну поведінку особистості, так і розуміння понять колективного, національного чи державного характеру. Інакше кажучи, архетипи чинять серйозний вплив на ключові психічні та поведінкові програми, мислення і бачення світу.

З погляду утворення націй, ключовими аспектами архетипів є символи і прообрази, які визначають вектор поступу нації у безпосередньому вираженні у свідомості членів нації через певний контекст, задані смисли. Будь-який вектор може бути визначений у своєму спрямуванні тільки на певній системі координат, за наявності апріорних сутностей, відносно яких ведеться обрахунок. Архетипи, виражаючись у архетипічних образах, постають саме такою системою координат. Очевидним тут видається факт множинності прочитань вектору, що зумовлений неоднорідністю фундаментальних архетипів, а також факт певної передзаданості осмислень, з якої випливає можливість дослідження конкретної соціально-політичної дійсності з погляду можливих дій з боку держави і її інститутів, сприйняття цієї дійсності громадянами, особливостей формування ідентичності, національної ідеї та ін.

Необхідно додати також, що для згаданої «системи координат» архетипи, виражені у архетипічних образах, є лише точками на прямих. Вектори спрямування прямих, точка перетину («0»), розташування на них фундаментальних архетипів потребують більшого дослідження.

С. Кримський так описував цю проблематику: «У кожного представника нації є щонайменше три фундаментальні архетипи. Це символічна трійця: Дім, Поле, Храм. Дім - це святе довкілля буття… Стосовно Поля мається на увазі не степ взагалі, а життєвий топос... А Храм - це святині, які сповідує людина» [1].

Тож Дім для людини – відображення відправної точки буття. Так само, як архетипи у свідомості людини закладають основи «системи координат»

світогляду, характеристики Дому постають носіями істинності, непорушності, софійності у погляді людини на світ. Відносно цих характеристик людина вимірює та означує перетворювану реальність, а відтак трансцендує. Єдність та взаємозумовленість істинності, непорушності та софійності (як єдності творця, творіння і процесу творіння) слугують ключовим аспектом творення архетипічних образів.

Описуючи архетип Поля у книзі «Під сигнатурою Софії», С. Кримський зазначав, що 《Поле знаменує життєвий топос людності… …«поле життя», джерело багатства, економічний простір виживання. Поле – це загальний знаменник походження етносу, «рідний край», батьківщина, коріння роду тощо» [2, с. 292].

Найважливішим на сьогодні аспектом архетипу Поля вважаємо «загальний знаменник походження етносу». Очевидно, що «походження» у цьому випадку є не тільки трактування історичної ретроспективи, а також визначення способів, шляхів і моделей організації території, означеної Полем. Тут йдеться не тільки про Поле як територію держави, а також про Поле як регіон і навіть як місце, визначене образом Дому, тобто обмежене власним обійстям. Амплітуда коливань означень цього «знаменника» як загроза існуванню нації потребує додаткової розробки.

Розглядаючи архетип Храм, проведемо тонку межу між особистісними і колективними «святинями». При цьому межа тут відіграє як дезінтегруючу, так і інтегруючу роль.

З одного боку, «святині» людини частково зумовлені пережитим і усвідомленим досвідом її етносу чи нації. І тому ключові засади виживання і процвітання спільноти, виражені у вигляді непорушних цінностей, займають певне місце у її світогляді. З іншого боку, «святині» людини можуть виступати творінням самої людини. Тому, коли «сповідування святині» стає усвідомленим процесом, зміст цієї «святині» набуває потенціалу перетворення.

Отже, фундаментальними архетипами людини як представника нації визначаємо Дім, Поле і Храм. Дім трактуємо як «святе довкілля буття» людини, відправну точку буття. Поле трактуємо як «життєвий топос людності», джерело багатства, економічний простір виживання, «загальний знаменник походження етносу», «рідний край», батьківщину, коріння роду тощо. Храм визначаємо як «святині людини та її етносу».

Література:

1. Кримський С. Б. Принципи духовності XXI століття [Електронний ресурс] / Сергій Борисович Кримський // День. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/sergiy-krimskiy-principi-duhovnosti-hhi-stolittya.

2. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії / Сергій Борисович Кримський. – Київ: Києво-Могилянська академія, 2008. – 368 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Височан Христина Ярославівна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Романюк А. С.

Територіальна громада – це первинний суб'єкт місцевого самоврядування України. Об'єднана територіальна громада – це добровільне об'єднання жителів сіл, селищ чи міст в один адміністративний центр.

З кожним роком утворюється все більше об'єднаних територіальних громад. Не є винятком у цьому плані і Львівська область, яка активно залучена в процес реорганізації системи місцевого самоврядування.

Перспективний план формування територій громад Львівської області затверджено Кабінетом Міністрів України 11 листопада 2015 року, відповідно до якого в області передбачається утворити близько 85 ОТГ. Досі немає перспективного плану формування територіальних громад у Дрогобицькому і Стрийському районах.

Станом на 1 січня 2019 року утворено 40 ОТГ, до яких увійшли 165 місцевих рад. В даних об'єднаних територіальних громадах проживає близько 350 тисяч мешканців (13 % усього населення області). Найбільшою за площею і кількістю населення є Ходорівська ОТГ, до складу якої входять 12 місцевих рад і проживає 25 тисяч мешканців [3]. Таким чином, на даний час у Львівській області функціонує 21 сільська об'єднана територіальна громада, 10 селищних, 9 міських громад, а в загальному рейтингу областей України щодо кількості об'єднаних територіальних громад Львівщина займає дев'яте місце.

Слід зауважити, у 16 районах області сформовані об'єднані територіальні громади, натомість, у Яворівському, Буському, Турківському, Золочівському районах жодна громада не об'єдналась.

Процес формування ОТГ у Львівській області є поступовим та доволі нерівномірним. У часовому розрізі в утворенні об'єднаних територіальних громад спостерігається така динаміка [1]:

1) 2015 рік - утворено 15 об'єднаних територіальних громад (Бабинська, Бісковицька, Вільшаницька, Воле-Баранецька, Гніздичівська, Грабовецька, Дублянська, Заболотцівська, Луківська, Міженецька, Новокалинівська, Новоміська, Новострілищанська, Тростянецька, Чукв'янська) із 47 рад.

2) 2016 рік - утворено 7 об'єднаних територіальних громад (Давидівська, Жовтанецька, Мостиська, Нижанковицька, Судововишнянська, Ходорівська, Шегинівська) із 40 рад.

3) 2017 рік - утворено 13 об'єднаних територіальних громад (Великолюбінська, Великомостівська, Волицька, Воютицька, Кам'янка-Бузька,

Магерівська, Мурованська, Підберізцівська, Розвадівська, Рудківська, Славська, Солонківська, Щирецька) із 51 ради.

4) 2018 рік - утворено 5 об'єднаних територіальних громад (Бібрська, Зимноводнівська, Лопатинська, Меденицька, Радехівська) із 27 рад.

Відносно фінансових показників діяльності об'єднаних територіальних громад, за підсумками 9 місяців 2018 року середній показник надходжень власних доходів на одного мешканця у 35 громадах збільшився на 1008, 4 грн. та склав 2169, 9 грн., зокрема: у 22 ОТГ, утворених у 2015-2016 роках, цей показник зріс на 23, 6 % та становить 1806, 1 грн.; у 13 ОТГ, утворених у 2017 році, показник зріс у 3, 3 рази та становить 2610, 7 грн. [2].

Найвищі темпи зростання надходжень місцевих податків і зборів спостерігаємо по бюджеті Волицької ОТГ – на 64, 9 %, найнижчий рівень - по Нижанковицькій ОТГ, де надходження зменшились на 29, 9 % [2].

На рахунок дотаційності, то кількість ОТГ із реверсною дотацією поступово зростає. Серед 35 ОТГ області, станом на 2018 рік, 31 громада отримує базову дотацію із державного бюджету, натомість інші 4 перераховують реверсну дотацію (Славська, Солонківська, Кам'янка-Бузька, Новокалинівська). Найвищий рівень дотаційності становить 53,4% (Новоміська ОТГ) [2].

Однак, в порівнянні з іншими областями України, рівень дотаційності об'єднаних територіальних громад Львівської області є одним із найвищих. Це в свою чергу зумовлює проблему з набуттям громадами самостійності в своєму функціонуванні, а також ускладнює процес становлення спроможних ОТГ.

Отже, Львівщина займає дев'яте місце серед областей України за кількістю об'єднаних територіальних громад. Перспективний план формування територій громад Львівської області передбачає утворення 85 ОТГ. На даний час сформовано 40 об'єднаних громад. В області спостерігається неоднорідний характер об'єднання громад, зокрема, у 2015 році утворено 15 ОТГ, в 2016 році – 7 ОТГ, у 2017 році – 13 ОТГ, а в 2018 році - тільки 5 ОТГ. В плані фінансової спроможності громад, збільшується загальний фонд місцевих бюджетів, зростають власні доходи ОТГ на одного мешканця. Натомість, за рівнем базової дотації серед областей України, Львівська область характеризується одним із найвищих рівнів дотаційності.

Література:

1. Децентралізація. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/gromada.

2. Львівська область. Окремі показники виконання місцевих бюджетів 35 ОТГ Львівської області за 9 місяців 2018 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/308/%D0%9B_%D0%92I%D0%92%D0%A1_%D0%9A%D0%90_%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%A2__9__1_.pdf.

3. Об'єднані територіальні громади Львівщини: статистика та повний перелік. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://leopolis.net.ua/ob-yednani-terytorialni-gromady-lvivshhyny-statystyka-ta-povnyj-perelik/?fbclid=IwAR2AMrTUdHuQ37kfaO1s7h0HT7vNFuOaHUeyXFhk20QHtPgcEX0ELwF3lko.

СТАБІЛЬНІСТЬ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА РЕГУЛЯТОРИ

Войтович Василь Андрійович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: д. політ. н., професор Романюк А. С.

Проблеми політичної стабільності та механізмів її підтримання є одними з найважливіших для сучасної політичної науки. У світі, який постійно змінюється і розвивається, збереження стабільності у суспільстві набуває особливого значення. Проблема стабільності є особливою актуальною в українському суспільстві.

У наукових працях поняття "політична стабільність" вживається доволі часто, однак воно ще й досі не отримало однозначного розуміння. Дослідники єдині в тому, що політична стабільність є поняттям досить складним і багатомірним і являє собою "узагальнюючу, комплексну і функціональну характеристику якості взаємодії основних суб'єктів політики, ефективності діяльності владних структур, здатності політичного керівництва і суспільства в цілому адекватно відповідати на виклики часу і вирішувати поточні завдання, зберігаючи стійкість і необхідний рівень згоди між основними політичними силами" " [3, с. 388].

Поняття стабільності у політичній науці ретельно досліджено О. Литвиненком [2, с. 74]. Він виділяє п'ять основних підходів до визначення стабільності. Згідно з цими підходами, стабільність розглядається як наслідок чогось, несамостійне, похідне поняття:

1. Стабільність як стан відсутності загрози нелегітимного насильства (Ф. Білі, К. Даудинг, Р. Кімблер,Д. Яворські).
2. Стабільність як відсутність змін уряду (Е. Циммерман).
3. Стабільність як відсутність змін у конституційному ладі, правилах гри (С. Хантингтон).
4. Стабільність як відсутність структурних змін (Д. Сіаринг).
5. Стабільність як стан балансу політичних сил (Дж. Лівелі).

Ми розглядаємо політичну стабільність як динамічне утворення, яке проявляє себе в процесі хвилеподібних коливань політичної системи, наявних викликів і відповідних реакцій на них з її боку. Головне в політичній стабільності – це забезпечення порядку, що виявляється через ефективність

діяльності владних структур, їх легітимності та постійності норм і цінностей політичної культури [1].

Стабільність чи нестабільність в такому сенсі є суб'єктивним відчуттям людей, яке не завжди відповідає реаліям. Нестабільність як стан, протилежний до стабільності, можна розглядати також як конкретний випадок непевності, зумовленої грою соціальних та політичний інтересів та її результатів.

Протягом останніх п'яти років стабільність режиму України, незалежно від того, хто був при владі, була досить хиткою. Політична та соціальна підтримка правлячого режиму всередині держави поступово зменшувалися.

Досвід сучасної України засвідчив, що для національного будівництва важливим забезпечення динамічної політичної стабільності, яка передбачає активність та ініціативність громадських груп, що показали події Революції Гідності 2013 -2014 рр. Така стабільність повинна мати рамковий характер і визначати періодичність політичного процесу та послідовність здійснення політичного курсу.

Політична стабільність в Україні залежить від рівня й специфіки політичної активності, від позицій політичних лідерів, від їхньої здатності та вміння висловлювати загальнонаціональні інтереси й консолідувати політичну волю громадян.

Виходячи з наведених тверджень, можна дійти висновку, що передумовами суспільно-політичної нестабільності в Україні є: нестабільна економіка;розкол політичної еліти у питанні щодо встановлення правил гри; порушення рівноваги між функціонуючими владними структурами; відсутність у суспільстві злагоди; поширення корупції й інших негативних явищ в органах державної влади.

Розглянемо деякі потенційно ефективні на наш погляд, регулятори стабільності політичної системи України, деякі вже були апробовані в українських реаліях:

- Часткова або повна зміна правлячої команди. Прикладом слугують Революції в Україні 2004 та 2013-2014 років, які продемонстрували перш за все, суспільний поступ до змін.
- Трансформація законодавства. Зараз, нагальним є питання зміни Виборчого кодексу, в контексті зміни виборчої системи в Україні, що теж є регулятором стабільності політичної системи.
- Формування нових еліт. В процесі рекрутування нових еліт потрібно залучати людей які досі ніколи не були в політиці, але є фахівцями в сфері своїх компетенцій (освіта,медицина).
- Розвиток громадських організацій. В останні роки в Україні збільшилась кількість різних неурядових організацій, що на нашу думку сприяє розвитку повноцінного громадянського суспільства.
- Самоуправління. Даний регулятор передбачає надалі проведення реформи децентралізації.

- Реальне правосуддя. Здійснення конституційних реформ, дотримання норм законодавства, реалізація правової рівності – це перелік можливих характеристик даного регулятора стабільності політичної системи.

Також існують інші регулятори, зокрема можна виділити механізми боротьби з корупцією, технології політичного управління, методи оптимізації законодавчого процесу. Доводиться констатувати, що досягнутий в Україні рівень політичної є недостатнім. Зберігається багато загроз політичній стабільності в нашій країні, які потребують свого усунення, безпосередньо через механізм регуляторів описаний нами.

Література:

1.Кіянка І. Б. Політична стабільність: суть і основні засоби її досягнення в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / І. Б. Кіянка. – Львів : Львів нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. – 18 с.

2. Литвиненко О.В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії [текст]: [монографія] / О.В. Литвиненко. — К.: ВКФ "Сатсанта", 2000. — 222 с.

3.Політологічний енциклопедичний словник. - К. : Вид-во Генеза, 2004.

МЕТОДИКИ ВИМІРЮВАННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ РЕЖИМІВ: СПЕЦИФІКА, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Гнатюк Володимир Вікторович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: к. Політ. Н., доц. Була С. П.

Дослідження субнаціональної проблематики у політології – це новий напрям сучасних наукових розвідок.

За останні півстоліття субнаціональна проблематика пройшла складний, проте науково обґрунтований шлях: від свого «відкриття» до утвердження, інституціоналізації та урізноманітнення. Цей період хронологічно можна поділити на три етапи. На першому етапі (початок 70-х – середина 90-х рр. XX ст.) Р. Даль «відкрив» та ініціював субнаціональну проблематику, однак висвітлив її відносно фрагментарно. Він охарактеризував її як «велике упущення» у роботі «Поліархія. Участь та опозиція». Інші дослідники запам'яталися у цей період взагалі мінімальними зауваженнями. На другому етапі (середина 90-х рр. XX – перша половина другої декади XXI ст.) відбулися трансформації у методологічному плані. По-перше, було сформовано специфічний субнаціональний порівняльний метод. По-друге, дослідження стали націленими і безпосередніми, але досі мали вибірковий характер і вибірку. По-третє, у цей час було окреслено методологічну дихотомію як спосіб конструювання методики вимірювання і

класифікації субнаціональних політичних режимів як одного із магістральних компонентів субнаціональної проблематики. Нарешті, третій і чинний етап (з середини другої декади XXI ст. – і досі) поки є найкоротшим періодом, проте за кількістю досліджень і їхньою розробкою – безумовно теоретико-методологічно найякіснішим. Ключовими атрибутами цього етапу вже встигли стати: формування самостійного напряму дослідження субнаціональної проблематики у порівняльній політології, відмова від звиклих теоретичних упереджень (зокрема національного ухилу і федеративного монізму), утвердження і поширення методологічного синтезу та зростання комплексності і глибини політологічних досліджень.

Загалом, весь даний процес можна окреслити через ланцюжок взаємодетермінованих фаз як «відкриття» проблеми, побудова її методологічного інструментарії, його удосконалення та вираження проблеми через систему типологізацій як теоретичне відображення практичних процесів.

На сучасному етапі субнаціональних розвідок найважливішою проблемою є конструювання уніфікованої методологічної основи, яка могла би бути адаптована для усіх дослідницьких об'єктів. Проте створення такої бази є проблематичним, зважаючи на:

а) наявність двох засновуючих (можна сказати діаметрально протилежних) джерел для формування методики вимірювання;

б) вибір міри варіативності та широти її охоплення у рамках кожної методики.

Власне, ці причини обумовили методологічну дихотомізацію та її внутрішню диференціацію щодо теоретичного обґрунтування самих досліджень. Як наслідок, результати наукових розвідок щодо одного об'єкту дуже відрізнялися поміж собою, попри те, що були засновані або на одному і тому ж джерелі формування методики, або акумулювали спільний діапазон індикаторів аналізу. Таким чином, для створення уніфікованої методології наразі не вирішено проблему можливого поєднання джерел формування методики. Якщо діапазон вибору індикаторів цілком вірогідний, то урівноваженість обох шляхів вимірювання щодо одного об'єкту – питання досі відкрите.

У своїх дослідженнях (за останні 15 років) науковці, якщо і поєднували методики у єдине дослідження, то керувалися інтервальним методом аналізу типів субнаціональних політичних режимів. Тобто для одного часового періоду використовувалася одна методика, а для іншого – інша. Таким чином, наукова розвідка виглядала як дещо однобічна для явища, яке має дві сторони. З іншого боку, джерело, на якому засновується методика, є цілком науково автономним, а результати, отримані з досліджень, стали безпосереднім каталізатором для продовження здійснення подальших розвідок. Власне, ці результати підтвердили тезу про нерівномірність протікання політико-економічних процесів на різних частинах території цілої держави, а тому обумовлювали різноманітні типи політичного управління, а також наслідки, які за цим управлінням далі виходять. У кінцевому висновку сформувалися системи територіального управління зі своїм властивим набором правил та способів здійснення влади – тобто режимом,

незважаючи на адміністративний поділ у державі: чи то федеративний, чи то унітарний. Таким чином, формування субнаціональних режимів у державі є об'єктивним процесом демократизації, а також децентралізації.

У процесі дослідження субнаціональних режимів виникли два шляхи їх вимірювання, зважаючи на джерело, – об'єктивний та суб'єктивний. Якщо перший – це методика, що ґрунтується на аналізі об'єктивних (інституційних) індикаторів, то другий – це методика, яка відображає експертне (суб'єктивне) оціночне значення. Кожна методика акумулює у собі переваги та недоліки, зрештою, будучи поглядом на проблему з однієї сторони, проте за способом подачі результату, – ці шляхи вимірювання є науково повноцінними по-своєму.

Об'єктивний шлях вимірювання типів субнаціональних режимів є зручним способом аналізу інформації, яка не потребує сторонньої інтерпретації, окрім самого автора методики. Вона є первинною для обробки з точки зору побудови методики через систему індексів та індикаторів. Перевагою і водночас недоліком є сам пошук потрібної інформації. З одного боку, дана інформація носить статус загальнодоступної (результати виборів, здійснення альтернації чи її відсутність, ефективна кількість політичних партій і т.д.), проте інколи виникають труднощі з її отриманням. Це пов'язано із збільшення індикаторів сьогодні, а як наслідок, прагненням деталізації конкретних проявів політичного життя, які не завжди фіксувалися та моніторилися у минулому, так як це здійснюється зараз. З іншого боку, формальна інформація, яка необхідна для аналізу, може відображати лише кількісну сторону, яка транслює дотримання індикатора, проте з точки зору якісного прояву може трактуватися, як недотримання цього ж таки індикатора.

Суб'єктивний шлях вимірювання – це експертна оцінка стану політичних процесів та їх протікання індивідами, що вважаються знавцями ситуації, про яку ми запитуємо. Зрештою ми отримуємо якісний контекст відповідей, що формує інформацію про субнаціональний режим, що може вважатися перевагою цього шляху дослідження. Адже така методика може не лише спиратися та використовувати об'єктивні індикатори у запитаннях до експертів, а й просто зіставлятися з їх відповідями на підтвердження слів. З іншого боку, недоліком або важкістю методики може стати вибір, пошук чи підбір самих експертів. Питання вибору експертів та визначення їх кількості (власне, зваженість у цих двох пунктах) стає вирішальною. Попри суб'єктивізм шляху вимірювання, відповіді на питання мають відображати об'єктивний контекст здійснення процесів, про які ми запитуємо. Саме тому часто коло експертів може звужуватися до науковців та громадських діячів, які і знають про ситуацію досить добре, і можуть бути найбільш об'єктивними, як це необхідно. Недоліком даної методики може бути індикатор часової тяглості: події, про які варто питати, мають бути не надто давніми, аби була найкраща репрезентація опитуваної картини. Зрештою, три виборчі цикли можна вважати, як оптимальними для опитування.

Дослідження субнаціональних режимів залишається актуальною темою у політичній науці і надалі. За неповні два десятиліття було розроблено методологічну базу для методик вимірювання, а також здійснено ряд досліджень.

Поряд з перевагами та недоліками, сьогодні наявні питання, відповідей на яких науковці ще не дали, а тому субнаціональна проблематика залишається ще однією невідкритою сторінкою у політичній науці повністю.

Література:

1. Гнатюк В. В. Вступ до субнаціональної політики: від упереджень до стверджень / В. В. Гнатюк // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. Наук. Праць. — Київ, 2018. — № 1 (37). — С. 6-11.

2. Гнатюк В. В. Субнаціональний порівняльний метод: деякі особливості в сучасних дослідженнях / В. В. Гнатюк // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. Наук. Праць. — Київ, 2018. — № 3 (39). — С. 64-68.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Дорош Любов Володимирівна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: к. політ. н., асист. Чміль І. І.

З часів утворення незалежної України співпраця з ЄС стала одним з найважливіших векторів зовнішньої політики нашої держави. Фінансова підтримка, безвізовий режим, зона вільної торгівлі та інше – це те, що заохочує Україну.

Відносини між Україною та ЄС були започатковані ще в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, головуючої на той момент держави у ЄС, в листі від імені Європейського Союзу офіційно визнав незалежність України[1].

Європейська спільнота ставить низку вимог, які мала б виконати Україна. У свою чергу Україна зробила безліч поступок, включаючи ядерне роззброєння, маючи надію отримати довгоочікуване переважно політиками асоційоване членство ЄС. Підписавши Угоду про партнерство і співробітництво у 1994р., ЄС цілком визначив характер відносин з Україною – партнерство і добросусідство. Проте слід пам'ятати, що більшість країн отримали членство в ЄС без подібних угод [3, с.151].

Важливим етапом у стосунках України - ЄС стала угода про асоціацію – комплексний договір, у якому охоплено засади політичних та економічних відносин між Україною та ЄС. Підписання угоди мало певні проблеми, зокрема відмова чинного на той час президента Януковича. Згодом у 2014 році успішне підписання угоди відбулося у два етапи: у березні 2014 року прем'єр-міністром Арсенієм Яценюком була підписана перша політична частина угоди, а у червні

того ж року президентом Петром Порошенком економічна частина. Ратифікація угоди Верховною Радою України та Європейським Парламентом відбулась у вересні 2014 року, але угода набула чинності тільки 1 вересня 2017 р., оскільки кожна держава-член ЄС повинна була також схвалити ратифікацію угоди.

Одна з основних вимог угоди про асоціацію полягає у забезпеченні українськими демократичними інститутами дотримання основних європейських цінностей [1, с.3]. Повага до демократичних цінностей є настільки важливим пунктом угоди, що при наявності серйозних порушень дія угоди може бути припинена.

Не менш важливим пунктом угоди є розробка в рамках конституційної реформи України ефективної системи «стримування і противаг» між різними гілками влади та збільшення повноважень органів місцевого самоврядування [1, с. 3].

Одним з чинників успішного виконання угоди є вирішення Україною низки проблем пов'язаних з функціонуванням судової системи, прокуратури та антикорупційного бюро.

З часів підписання угоди кількість необхідних реформ була малою та не особливо якісною. У березні 2015 р. Петро Порошенко створив Конституційну Комісію, доручивши розробку змін до Конституції. Нею були підготовлені три законопроекти, що стосувались децентралізації, судової системи та змін до глави Конституції про права людини. Також був підготовлений законопроект щодо зняття депутатської недоторканості, але Венеціанська Комісія Ради Європи не схвалила його[1, с.13-14].

Якщо говорити про реформу виборчого законодавства, то плани передбачені коаліційною угодою 2014 р. не були реалізовані – передбачалась зміна мажоритарно-пропорційної виборчої системи з відкритими списками для парламентських та місцевих виборів.

Говорячи про політичну ситуацію у сфері захисту прав людини можна відзначити погіршення на території АРК, яка була анексована у 2014 р., а також у регіонах Донецької та Луганської областей, які знаходяться під контролем бойовиків. Можна назвати політичні режими на цих територіях фактично авторитарними, де обмежуються свободи та порушуються права людини. Конфлікт, що триває вже 5 рік, порушує основні права людини - на життя та безпеку. За даними місії Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, є докази застосування тортур та жорстокого поводження до громадян України з боку російських бойовиків[1, с.19].

Україна розраховує на підтримку ЄС у вирішенні ситуації на Сході. «Українське питання» регулярно знаходить відображення у заявах, резолюціях й інших документах інституцій та керівництва Європейського Союзу. ЄС послідовно відстоює незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, маючи чітку та непохитну позицію стосовно невизнання незаконної анексії РФ АР Криму та м. Севастополь, й здійснює активні зусилля щодо врегулювання конфлікту на сході України [1]. Виявом підтримки України стали

обмежувальні засоби, запроваджені ЄС у 2014 році у відповідь на агресію Росії – це зокрема санкції 3 рівня.

Анексія Криму та війна на Донбасі сильно вплинула на стосунки як між Україною і ЄС, так і між Росією і ЄС. Накладені санкції на Росію відгукуються і для країн Європи. Чимало країн такі як Словаччина, Чехія, Угорщина, Фінляндія заявляли про недоцільність і невигідність санкцій, оскільки вони мають взаємний негативний вплив на економіку країн.

Хоча країни-члени Європейського Союзу наголошують на діалозі (пошук компромісу) та твердості позицій (санкції) щодо Росії, зрозуміло, що цілком розривати стосунки з Росією ніхто не буде. Росія є вагомою країною на міжнародній арені і навіть ситуація на сході України не може змусити європейські країни вступати у відкритий конфлікт з Росією.

Отже, перспектива членства для України в Європейському Союзі ще не один рік буде залишаться скоріше мрією ніж перспективою. Надто сильні виклики стоять перед нашою державою для здійснення яких потрібно буде витратити чимало часу та сил. Та й не відомо наскільки новобраний президент готовий прийняти ці виклики. Також українським політикам слід раціонально зважити виграє Україна чи програє від членства у ЄС.

Література:

1. Відносини Україна – ЄС [Електронний ресурс] - Режим доступу : https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations

2. Поглиблення відносин між ЄС та Україною / Що, чому і як? / Під ред. М.Емерсон, В.Мовчан. – Центр європейських політичних досліджень (CEPS), Брюссель Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД), Київ. – 2016. – 255с.

3. Щербакова Ю.Е. Цінності об'єднаної Європи : монографія / Юлія Щербакова. – К. : ВЦ «Академія», 2014. – 208 с. – (Серія «Монограф»).

ТЕРОРИСТИЧНІ КВАЗІДЕРЖАВНІ УТВОРЕННЯ ЯК ВИКЛИК XXI СТ. ДОСВІД БОРОТЬБИ УКРАЇНИ ТА СИРІЇ

Каленіченко Олексій Андрійович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: канд. політ. н., доц. Сліпецька Ю. М.

Проблема світового тероризму є одною з найбільш обговорюваних по всьому світу. І якщо ще 60 років тому, терористи переховувались від спецслужб маленькими групами в підвалах, то сьогодні, вони контролюють сотні квадратних кілометрів, мають власну техніку, і навіть авіацію.

Питання як це стало можливим є дуже глибоким, і звичайно, пов'язане з

контекстом того чи іншого терористичного угрупування. Сьогодні ми хотіли порівняти так звані ЛНР та ДНР на території України, і , вже нині існуючу лише в межах декількох анклавів, ІД на території Сирії. Попри різні контексти, ми вважаємо, що є три речі, які є характерними для обох терористичних угрупувань.

1. Підтримка серед населення.

Якби це не було жахливо визнавати, але левова частка населення, нехай і лише на початку, але дійсно сприймає терористів як «визволителів» і навіть активно підтримує їх. Наприклад, більше половини населення Мосулу, згідно дослідженню проведеному Марою Редліх Ревкін, стверджують, що перші півроку влада бойовиків була дійсно більш ефективною і справедливою, 34% населення говорять, що відчули зменшення рівня злочинності, а 16% впевнені, що влада ІД була кращою за іракську владу. [1]

Про так звані ДНР та ЛНР важко говорити цифрами, адже незалежні дослідники не можуть потрапити на територію, що контролюється цими угрупуваннями, але певні висновки зробити можна. Якщо ми пригадаємо початок російсько-української війни, то ми дійсно можемо побачити як сприймали «ополченців» жителі нині окупованих територій. Це проявлялось, зокрема, у переході майже у повному складі місцевих працівників МВС на сторону бойовиків [2]. Можна довго дискутувати щодо причин цієї підтримки, але треба визнати, принаймні на початку, більшість населення дійсно підтримували терористів.

2. Підтримка ззовні

Військові успіхи на рівні захоплення не просто селищ і містечок, але і місцевих мегаполісів (Мосул, Пальміра, Луганськ, Донецьк) були б не можливі без зовнішньої підтримки. Адже місцеві жителі не мають не лише матеріально-технічної бази, але і відповідного рівня кваліфікації.

Якщо ми говоримо про ІД, то визначити спонсорів цього угрупування достатньо неважко. Як не дивно, на початку свого існування ІДІЛ активно була підтримана Башаром Асадом, президентом Сирії. Терористи були вигідні керівництву країни, тому що наочним прикладом разом з опозицією виставлялися очевидними прихильниками війни, а урядові війська Асада, в свою чергу, позиціонувалися як захисники миру. У ІД немає єдиного спонсора, але на тому чи іншому етапі існування цього угрупування, його підтримувало тим чи іншим чином, ледь не кожна держава на Близькому Сході, зокрема Ірак, Турція, Катар тощо. [3]

З т.з ДНР та ЛНР ситуація є більш очевидною, бо з самого початку війни лише одна держава активно виступала на їх підтримку – РФ. Якщо на початку війни це була підтримка озброєнням, шляхом так званих «гуманітарних конвоїв» та невеличкими ДРГ, то вже починаючи від липня 2014 року, до України були перекинуті регулярні частини ЗСРФ.

3. Наявність сильних ідеологічних засад у терористичного угрупування.

В обох випадках, серед терористів є сильною певна ідея: в ІД це ідея халіфату, що буде охоплювати величезні території, а у випадку ДНР/ЛНР це не стільки приєднання до РФ, скільки відокремлення від України.

Звичайно, це не всі спільні ознаки, але на нашу думку, саме ці три є найбільш вираженими, та саме вони найбільше повпливали і впливають досі на хід війни в Україні, та на Близькому Сході.

Література:

1. Mara R. R. To Stay or to Leave? Displacement Decisions During Rebel Governance [Електронний ресурс] / Redlich Revkin Mara // Yale University, Department of Political Science. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3365503

2. Милиция Новоазовска перешла на сторону ополченцев ДНР [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://nsn.fm/amp/hots/hots-militsiya-novoazovska-pereshla-na-storonu-opolchentsev-dnr.

3. Вайс М. Исламское государство: Армия террора / Майкл Вайс, Хасан Хасан; Пер. с англ. – М. : Альпина нон-фикшн, 2016. – 346 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В ЗАКОНОДАВЧІЙ СФЕРІ (2014–2018 рр.)

Конюченко Анна Анатоліївна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: канд. пол. н., доц. Осадчук І. Ю.

В процесі дослідження діяльності президента України в законодавчій сфері ми зосередимо увагу на таких повноваженнях як: реалізація права вето та права законодавчої ініціативи. З моменту вступу на посаду (складання присяги народові України) 7 червня 2014 року і до 31 грудня 2018 року президент України використав право законодавчої ініціативи 160 разів [1]. Ми проаналізували *ініційовані президентом законопроекти* в 2014–2018 рр. та поділили їх на 6 сфер: зовнішня політика, безпека та оборона, правова політика, економіка, галузевий розвиток державної політики, державне будівництво. Виявлено, що президент України найбільше ініціював законопроекти у сфері зовнішньої політики (79), а найменше – у сфері державного будівництва (2). У сфері правової політики він ініціював 29 законопроектів, у сфері безпеки і оборони – 24, в економічній сфері – 16, в галузевому розвитку різних сфер державного управління – 10 законопроектів. Парламент прийняв всі законопроекти ініційовані президентом у сфері безпеки та оборони (лише один опрацьовується в комітеті). ВРУ відхилила 7 законопроектів президента, а саме: по два законопроекти в економічній сфері, правовій та зовнішній політиці та один в сфері галузевого розвитку. Очікують розгляду парламентом законопроекти у сфері правової політики (3 законопроекти), у сфері зовнішньої

політиці (1 законопроект), в економічній сфері (1 законопроект), галузевий розвиток (1 законопроект). Президент України в період з 2014 по 2018 рр. наклав вето на 38 законів прийнятих Верховною Радою України [2].

Найбільшу кількість відкладного вето на прийняті парламентом закони президент України наклав у сфері галузевого розвитку (14), а найменше у таких сферах як: державне будівництво, безпека та оборона, соціальна політика – по 3 вето у кожній з цих сфер. У економічній сфері президент наклав 9, а в сфері правової політики 6 вето. Верховна Рада України у сфері економіки та галузевого розвитку врахувала пропозиції президента щодо внесення змін до 7 прийнятих законів, у економічній сфері – до 5, у сфері правової політики – до 3, у сфері державному будівництва, безпеки та оборони, а також – соціальної політики до одного закону у кожній з цих сфер. ВРУ в період з червня 2014 по 31 грудня 2018 рр. всього відхилила 14 пропозицій президента щодо прийнятих законів, а саме: у сфері галузевого розвитку – 5, у сфері економіки – 3, у сфері правової політики і безпеки та оборони – по 2 закони, у соціальній політиці та державному будівництві було відхилено по одному закону з внесеними президентом пропозиціями. Депутати ВРУ не подолали вето президента у сфері галузевого розвитку щодо 5 законів, на які наклав вето президент, в сфері економіки – щодо 3 законів, у сфері правової політики й безпеки та оборони – щодо 2 законів в кожній з цих сфер, у сфері соціальної політики та державного будівництва – щодо одного закону в кожній з цих сфер. Тому, в період з червня 2014 по 31 грудня 2018 рр. депутати ВРУ не подолали вето президента щодо 14 законів. ВРУ відхилила та зняла з розгляду дані закони, оскільки в процесі голосування за подолання вето президента не вистачило потрібної кількості голосів, а саме 300 голосів, або, по іншому, ¾ від конституційного складу для того, аби подолати вето президента.

Отже, чинний президент України впродовж 2014–2018 рр. активно використовував у сфері законодавчої влади такі повноваження як: право законодавчої ініціативи (ініціював протягом даного періоду часу 160 законопроектів, з них ВРУ підтримала 135 законопроектів, було знято з розгляду – 4, відхилено – 6, відкладено на подальший розгляд – 2, опрацьовується в комітеті – 8, очікує розгляд – 6; дані результати свідчать про те, що більшість ініційованих президентом законопроектів було прийнято парламентом); право вето (президент наклав вето на 38 законів прийнятих парламентом; ВРУ прийняла 18 законів з урахуванням пропозицій президента, про те 14 пропозицій президента щодо внесення змін до законів парламентарі відхилили).

Література:

1. Проекти законів Президента України від 3 червня 2014 року по 31 грудня 2018 року [Електронний ресурс] // Проекти законів Президента України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2_5_1_J?ses=10009&num_s=2&num=&date1=03.06.2014&date2=31.12.2018&name_zp=&out_type=&id=&page=1

2. Пропозиції Президента України до Законів України від 27 листопада 2014 року по 31 грудня 2018 року [Електронний ресурс] // Пропозиції Президента України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2_5_1_J?ses=10009&num_s=2&num=&date1=07.06.2014&date2=31.12.2018&name_zp=&out_type=&id=&page=1

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ VIII СКЛИКАННЯ

Марфобудінова Лідія Іванівна

Дніпровський національний університет імені О. Гончара
Факультет суспільних наук і міжнародних відносин, кафедра політології
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Третяк О. А.

Аналіз базуватиметься на кількісному складі та відсотковому співвідношенні жінок у списках партій, які пройшли до Верховної Ради.

Народний фронт кількість депутатів у списку становить 225 чоловік із них 67 – жінки, у процентному відношенні це складає 29,8%. Фактично від цієї партії в парламент пройшло 64 депутати серед яких 11 жінок. Тобто серед депутатів «Народного фронту» жінок лише 17,2%.

Блок Петра Порошенка за списком всього 200 депутатів із них 36 – жінки, що становить 18% від загальної кількості. До Верховної ради пройшло 63 депутата, серед яких 13 жінок.

Самопоміч всього в партійному списку був 61 кандидат із них 14 жінки у процентному відношенні це складає 23%. До парламенту від «Самопомочі» увійшло 32 депутати, 11 з яких – жінки.

Опозиційний блок загальна кількість кандидатів в списку складає 195, із них 63 – жінки (32,3%). До складу Верховної Ради пройшли лише троє жінок із 27 депутатів,які увійшли до складу Ради.

Радикальна партія Олега Ляшка кількісний склад партійного списку нараховує 223 депутати, кількість жінок у якому складає 66, у відсотках – 29,6%. До складу парламенту пройшло лише троє жінок.

Батьківщина кількість депутатів у списку партії складає 223, 62 із них – жінки, в процентному співвідношенні цей показник складає 27,8%. кількість жінок, які стали Народними депутатами складає 5.

Таким чином, до списків усіх партій, які увійшли до складу Верховної Ради, було внесено 308 жінок. Це становить 27,3% від загального числа кандидатів у списках парламентських партій (1127). До парламенту за партійними списками пройшли 46 жінок.

Щодо мажоритарних округів, До Верховної Ради балотувалися 3504 кандидати. Серед них жінок – 490, тобто 14%. А до складу Верховної Ради увійшло всього лише 3 жінки, що складає всього 1,5% від кількості Народних

депутатів-мажоритарників (198). Можна вважати, що тут гендерний паритет майже відсутній.

Пропозиції задля дотримання гендерного паритету у ВРУ по аналогії із Законом України від 14 липня 2015 року «Про місцеві вибори»[1] для виборних органів місцевого самоврядування ввести 30% жорстку гендерну квоту на представництво жінок у парламенті. Умовою реального дотримання квоти є присвоєння місць у списку партії. Мається на увазі розташування за розрахунком, у якому не менше ніж кожне третє місце у партійному списку жорстко закріплене за кандидатом-жінкою. Партійний список можна умовно розділити на трійки, де не менш ніж одне місце закріплене за кандидатом-жінкою: не менше ніж третє, шосте, дев'яте, дванадцяте і далі.

Якщо використати запропоновану нами модель «жорсткої квоти» до депутатів парламенту VIII скликання, ми отримаємо наступні результати:

Народний фронт – 64 депутата увійшли до Верховної Ради. При застосуванні «30%-ої жорсткої квоти» на представництво у жінок у партійному списку, то депутатами мала стати 21 жінка. Фактично ж від партії «Народний фронт» до парламенту увійшло тільки 9 жінок. Тобто ця партія не дотрималася гендерної квоти. Хоча у списку партії було 67 жінок, що надавало можливість задовольнити 30%-у жорстку квоту.

Блок Петра Порошенка – до парламенту пройшло 14 жінок з 63 Народних депутатів, які стали депутатами від цієї політичної сили. Але 30%-на жорстка гендерна квота передбачає наявність 21 жінок-депутатів у парламенті. В даному контексті гендерна квота на дотримана. Виходячи з наявності 36 жінок у списку БПП цієї квоти можливо було дотриматися.

Від партії «*Самопоміч»* до Верховної Ради пройшло 32 народні депутати, з яких 11 – жінки. І це повністю відповідає 30%-й жорсткій квоті.

З *Опозиційного блоку* до парламенту пройшло 32 народні обранці, із них 3 – жінки. Застосовуючи 30% жорстку гендерну квоту маємо необхідну цифру у 9 жінок-нардепів. Тобто жорстка гендерна квота не дотримана. Але у списку партії *ОБ* є 63 жінки, що дозволяє при бажанні дотриматися цієї квоти.

Радикальна партія Олега Ляшка має Верховній Раді 22 депутати, які пройшли за списком. Із них 3 – жінки. Але з урахуванням 30%-ї жорсткої гендерної квоти їх мало бути 7. Тобто квота не дотримана, а виходячи з того, що у списку партії є 66 жінок, то задовольнити гендерну квоту була можливість.

Від *Батьківщини* до парламенту увійшло 17 народних обранців і 5 жінок, що практично задовольняє 30%-у гендерну квоту.

Підбиваючи підсумки, можемо констатувати, що повною мірою дотрималися 30% жорсткої гендерної квоти лише дві партії: *Самопоміч* та *Батьківщина.* Тобто розташування жінок-кандидатів у списках цих політичних партій дозволило потрапити до Верховної Ради 30% від загальної кількості представників цих партій у парламенті. Інші парламентські партії (*Блок Петра Порошенка*, *Народний Фронт, Опозиційний блок* та *Радикальна партія Олега Ляшка)* не повною мірою задовольнили 30% жорстку гендерну квоту. Ця

ситуація свідчить про те, що більша частина жінок-кандидатів знаходились в списках цих партій під номерами, які заздалегідь передбачали, що їх носії не потраплять до Верховної Ради.

Література:

1. Закон України «Про місцеві вибори» 14 липня 2015 року № 595 VII електронний ресурс , режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59519

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУЛЬТУРИ ЯПОНІЇ НА МОДЕЛЬ ЇЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Михайлишин Маркіян Олегович

Львівський національний університет імені І. Франка
філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: д. політ. н., доцент Литвин В. С.

Проблеми політичної модернізації та демократизації незахідних суспільств є широко досліджуваними у науці. Доволі очевидним є той факт, що лібералізм в його класичній формі здатен повноцінно існувати виключно у суспільствах із європейською політичною культурою, про що засвідчують численні провали трансплантації політичних інститутів у азійських та африканських країнах. Відтак сформувалось дуже важливе питання: як зробити демократію прийнятною для типово колективістських чи історично автократичних систем. Відповідь на це питання знайшлась доволі легко: потрібно адаптувати так звану «західну модель» до потреб місцевих суспільств. Хорошим прикладом цього може виступати сучасна Японія, чия політична система є органічним симбіозом західного лібералізму та східного консерватизму [2; 3].

Щоправда, перш ніж перейти до оцінювання впливів культурного фактору на політичні інститути в країні, потрібно зазначити кілька речей. По-перше, це адаптивність і статичність в японській культурі: здатність сприймати екзогенні впливи (найчастіше китайські, зокрема конфуціанство), при цьому зберігаючи національну самобутність [3]. По-друге, це вміння поєднувати непоєднуване, зокрема недовіру до представницької влади і консоціативний стиль вироблення рішень (при створенні останніх враховуються побажання всіх, чиї інтереси будуть порушені) [1;2]. Така пластичність, на нашу думку, і стала основою для того, що принесена на «американському багнеті» демократична конституція сприймається японцями як щось незмінно своє.

Отож, японці – це гомогенний народ, домінуючими ідеологіями якого є націоналізм та консерватизм. Їм характерна так звана «східна ментальність», тобто любов до правопорядку і законності, колективізм, важливість суспільної думки, екологізм, повага до предків і загалом до минулого. Деякі джерела зазначають, що «основною ідеологією Японії є лібералізм», але насправді останній скоріше став доповненням до існуючої культурної системи, через

співпадіння деяких його положень із японським традиціоналізмом. Відтак основною цінністю для будь-якого японця є саме суспільні інтереси, і він буде діяти, виходячи з потреб того середовища, у якому знаходиться. Відповідно, такий конформізм спричиняє монолітність як партійної, так і державно-адміністративної системи Японії [1;3]. Це відображено у довготривалому домінуванні Ліберально-Демократичної Партії Японії. І хоч з 2009 по 2012 рік вона втратила свої позиції, з 2013 року вона знов відвоювала собі домінуючий статус. Найбільша опозиційна до неї партія – Демократична партія Японії – є де-факто «дочірньою» партією ЛДПЯ, оскільки сформована із її колишніх членів. Окрім того, обидві партії поділяють однакові політичні цінності. Таким чином можна говорити про суспільну згоду з приводу основних політичних цінностей, що стабілізує теоретично нестабільний парламентаризм [1]. Але це не робить політичний процес «неповоротким» і не творить «номенклатуру»: внутрішньо-партійна боротьба забезпечує достатню ротацію еліт, а примат партії над особистістю не дають системі персоналізуватися.

Іншим важливим чинником, що впливає на стабільність політичної системи, є імператор. Як би парадоксально це не звучало, але саме любов і повага до персони останнього є одним із бар'єрів на шляху до автократизації системи. Він наділений певною божественністю в очах народу, а його рішення апріорі правильні. Та саме він «подарував» народу конституцію (в усіх сенсах цього слова), таким чином його незаперечний авторитет – це й авторитет державно-політичного ладу. Тобто відбувається сакралізація політичної системи та поєднання у ній раціонального і ірраціонального начала [2].

Щодо японського уряду, то тут відобразились два найпоширеніших на Сході принципи: меритократія і ієрархія. Країною керують кадрові професійні політики, які є чітко проблемно-орієнтованими. Урядовий кабінет є колективним органом реалізації політики і стоїть на вершині бюрократичної піраміди. Адміністративний апарат, своєю чергою, побудований за низхідним принципом. Нижчі ланки безпосередньо керуються вищими через систему директив і указів. Кожне вакантне місце чиновника будь-якого рівня (крім міністерського) займається виключно на конкурсній основі і подекуди є пожиттєвим. Проте процес роботи всієї системи побудовано так, щоб у неї були залучені всі зацікавлені – від профільного міністра до простих чиновників у відомствах. Урядові проекти розробляються на рівні окремих відділів, після чого поступово підіймаються до вершини владної піраміди, на розгляд урядового кабінету (ухвалення рішень за системою опитування). Крім того, для майже кожного такого рішення створюються спеціальні консультативні ради з вчених-експертів. Потрібно згадати й про те, що «термін життя» одного кабінету в середньому складає 2-3 роки з подальшою ротацією міністерських посад, а місце прем'єр-міністра сильно залежить від розстановки політсил у парламенті – влада відповідно, не може концентруватися в одних руках. Таким чином при сильно централізованій, монолітній бюрократії існує достатньо запобіжників, які дозволяють першій не лише не перетворюватись у бюрократизм, а й нарощувати

власну ефективність. Основою для такого статусу-кво є знову ж таки ментальність самих японців: з одного боку, це повага до «авторитарного» апарату та довіра до його рішень (де-факто більша, аніж до будь-якого вибраного органу), а з іншого, – це високий рівень відповідальності чиновників, які сприймають свою посаду як певну можливість послужити спільним інтересам. Не менш важливим є і колективізм: до роботи залучені всі, а не тільки зацікавлені сторони [2]. Така система загалом є органічною для цієї країни і лібералізація лише трохи на неї вплинула, додавши невелику кількість інструментів громадянського контролю.

На останок можна згадати про загальний абсентеїзм японців. Народні маси демонструють високий рівень лояльності до державної політики і тому майже не беруть участі у політичному житті країни. Особливо це видно на прикладі електоральної поведінки: майже 60% виборців не приходять на виборчі дільниці [1]. Основним майданчиком діяльності народу є ж інститут громадянського суспільства: люди надають більшу перевагу роботі в громадських організаціях, ніж у політичних партіях і державних структурах. Особливо це стосується японської молоді і людей середнього віку [3].

Отже, якщо підсумувати, то політична система Японії є певним феноменом синкретизму двох діаметрально протилежних доктрин, що спричинено гармонійним впливом ендогенних і екзогенних факторів. Спричинено це специфікою особистої і масової культури японців (хоча в цьому випадку це суміжні речі), що дозволяє зберігати духовну самобутність і підтримувати високий рівень ефективності системи (союз ірраціонального та раціонального).

Література:

4. Іванець Т. Структура та особливості сучасної партійної системи Японії. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2014. Вип. 11. С.

5. Кизима О. Японська система державного устрою: політичний та адміністративний аспекти. Збірник наукових праць. 2013. Вип. 35 «Ефективність державного управління». С.

6. Ткач Ю. Політична культура сучасного японського суспільства. URL: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/45/55.pdf (дата звернення: 14.09.2017).

АГЛОМЕРАЦІЇ ЯК ШЛЯХ СУЧАСНОГО МІСЬКОГО РОЗВИТКУ

Недзельський Юрій Зіновійович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: к. політ. н., доцент. Була С. П.

Вже понад століття у світі простежується стабільна тенденція росту

міських агломерацій. На сучасному етапі міська агломерація є основним центром сучасного суспільного життя, провідною системою розселення, формою територіальної організації міського розселення. Агломерації є складними динамічними системами, що самоорганізовуються, концентрують значні обсяги ресурсів, серйозно впливають на розвиток регіонів та країни загалом.

Класичним для європейської урбаністики є визначення П. Мерлена і Ф. Шое: агломерація – це «система, що включає місто і його приміські території» [4].

Термін «агломерація» відповідно до розселення ввів французький географ М. Руже у 1973 році, згідно з яким агломерація виникає тоді, коли концентрація міських видів діяльності виходить за межі адміністративних кордонів і поширюється на сусідні населені пункти. Загалом саме поняття «міська агломерація» є досить глибоко вивченим українськими та зарубіжними вченими. Перші роботи українських науковців, що аналізують процеси урбанізації, концентрації населення і продуктивних сил у містах та їхніх прилеглих приміських територіях, датовані ще першою третиною ХХ ст. Міська агломерація є складним геосистемним формуванням, поява якої зумовлена геопросторовим процесом агломерування поселень. Агломерація належить до систем розселення – поєднань поселень, між якими існує більш чи менш чіткий розподіл функцій, виробничі й соціальні зв'язки. В науковій літературі є багато визначень поняття агломерації, однак усіх їх поєднує важливий чинник формування такої системи розселення, а саме – інтенсивні зв'язки між поселеннями, що входять до складу агломерації.

На думку О. Шаблія, міська агломерація – це «сукупність просторово близьких, часом і просторово зрощених міських поселень, між якими налагоджуються тісні демографічні, економічні, соціальні та часто адміністративно-управлінські зв'язки» [5].

Згідно з дослідженнями Г. Лаппо розуміння поняття «міська агломерація» можна поділити на дві групи. Перша група понять побудована на класичному розумінні поняття «міська агломерація»: «компактне скупчення територіально зосереджених міст та інших поселень, які у процесі свого розвитку зближаються і між якими посилюються господарські, трудові та культурно-побутові взаємозв'язки». Інша група понять пов'язана з розвитком процесу «соціологізації» економічної географії, який акцентував увагу на дослідників на життєдіяльності людини [4]. У цей період міську агломерацію трактують як сукупність місць проживання і місць праці з аналізом локалізації усіх видів щоденної життєдіяльності людей, включаючи відпочинок і соціальне життя. У новітніх публікаціях зустрічається таке визначення: агломерація – це «комплекс населених пунктів, що складаються із міст і містечок, які пов'язані між собою численними функціями та мають тенденцію до інтеграції» [1].

Американські та європейські агломерації сьогодні є найбільш конкурентоспроможними у світі, незважаючи на старіння інфраструктури і великий дефіцит бюджету. У той час як на Заході існує стурбованість про вплив

фінансової кризи, що сповільнила плани розвитку агломерацій, це не знижує здатність агломерацій США та Європи по залученню капіталу, бізнесу, людських ресурсів і туристів. Нью-Йорк (1- ше місце рейтингу) і Лондон (2-ге місце) оцінюються як дві найбільш конкурентоспроможні агломерації світу, водночас на США та Західну Європу припадає 24 з 30 найбільших агломерацій рейтингу. Всі ці міста мають досить високі результати конкурентоспроможності, що використовуються для визначення індексу, що вказує на їх всебічний розвиток та високий рівень конкурентоспроможності, яка є каталізатором процесів капіталізації в даних агломераціях. Більшість конкурентноспроможних компаній в своїй діяльності орієнтуються на країни з розвиненою економікою та найбільші агломерації країн, що розвиваються, дослідження показує, що найвищі темпи зростання притаманні агломераціям середнього рівня з населенням 2-5 млн. осіб. Наприклад тільки дев'ять з 28 найбільших агломерацій, з населенням щонайменше 10 млн. осіб, входять до топ-30 агломерацій за показником економічного розвитку, даного індексу. Найважливішою перевагою, агломерацій розвинених країн є їх здатність розвивати та приваблювати висококваліфіковані людські ресурси. Європейські та американські агломерації займають провідні місця в цьому рейтингу в категорії «людський капітал».

Формування агломерацій є об'єктивною необхідністю розвитку міських територій, як точок випереджального економічного розвитку та підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону та країни в цілому. З кожним роком зростає не лише кількість нових агломерацій, а й територія та чисельність населення вже існуючих. В наступні роки найбільшими темпами зростання будуть характеризуватися середні за розміром агломерації країн що розвиваються.

Аналогічні тенденції спостерігаються і в Україні. Однак формування та розвиток міських агломерацій у нашій країні відбувається за відсутності дієвих важелів державного впливу, що значно знижує «агломераційний ефект», призводить до нераціонального використання ресурсного потенціалу і поглиблює нерівномірність регіонального розвитку. існуючі законодавчі норми дозволяють де-факто створювати агломерації, тобто міста можуть разом з довколишніми населеними пунктами вирішувати спільні проблеми. Але тим не менше, формально агломерації не виникають, бо на це немає доброї волі керівників відповідних міст та сіл. А доброї волі немає через відсутність культури співробітництва, недовіру сільрад до міста і велику кількість суб'єктів, з якими треба домовлятися. Варто зазначити, що, в Україні є можливих 2 варіанти впровадження міських агломерацій як другого етапу реформи децентралізації: 1) створення так званих «матрьошок»: обрання органу управління агломерації, але при цьому збереження існуючих органів місцевого самоврядування. У цьому випадку розподіл повноважень є ключовим питанням і обов'язково має бути зафіксованим законодавчо як виключний перелік повноважень без можливості

позбавлення повноважень конституційних органів місцевого самоврядування;

2) створення агломерацій на умовах співробітництва громад. Форма співробітництва територіальних громад як членів агломерації – наразі найбільш прийнятна. Така форма дозволить зберегти систему місцевого самоврядування у відповідності до Конституції України, збереже громади та їхні самоврядні органи і повноваження, а питання спільних інтересів вирішуватиметься договірними відносинами. [2]

Законопроекти, що стосуються децентралізації, є пріоритетними для уряду. Реформа децентралізації влади вже триває, і треба вчасно надавати їй якісний законодавчий супровід – це розуміють усі фракції Верховної Ради, у тому числі й опозиційні. Тому я думаю, що вже у вересні цей законопроект буде включено до прохідної частини порядку денного, і прийнято.

Відтак містам та селам не варто гаяти час та зволікати зі створенням спільних ОТГ, оскільки «конкуренти» можуть зробити це швидше, отримавши згодом не тільки додаткові державні субвенції, але переваги у залученні інвестицій та забезпеченні сталого розвитку своїх громад.

Питання створення міських агломерацій — це перспектива гармонійного комплексного розвитку відповідних територій, аби міста могли запропонувати можливості для прилеглих сільських громад, а ті території, своєю чергою, повинні запропонувати користь, яку нададуть місту [3].

Література:

1. Дорощук О. Ю. «Міська агломерація»: розвиток уявлень і сучасне розуміння [Електронний ресурс] / О.-М. Ю. Дорощук. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: gj.kherson.ua/archive/6/9.pdf.;

2. Осипов В. М. Конкурентоспроможність міських агломерацій: світові тренди та перспективи формування в Україні [Електронний ресурс] / В. М. Осипов, М. С. Кукош – Режим доступу до ресурсу: https://cutt.ly/guY3Np.

3. Міські агломерації як перспектива розвитку міст [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://cutt.ly/HuY3qJ

4. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів: проект USAID: локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність. - К., 2012. - 183 с.;

5. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії / О.І. Шаблій. - Львів, 2003. - 444 с.

РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ В ПОЛІТИЦІ XXI СТОЛІТТЯ

Паливода Ірина Василівна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: канд. політ.н., доц. Шипунов Г. В.

Поняття раціональності відноситься до означення різних видів речей, явищ. Його найширше і, можливо, найбільш складне використання стосується самих осіб. Але ця концепція також стосується дій, переконань, бажань і багатьох інших елементів людського життя. Є, наприклад, раціональні суспільства, раціональні плани, раціональні погляди, раціональні реакції, раціональні емоції. Ця всеохоплююча теорія раціональності повинна враховувати цю величезну різноманітність. Повномасштабний розрахунок раціональності навіть одного з елементів в цьому списку є великим завданням і не може бути визначено швидко та істинно.

Саме тому, визначення поняття раціональності в своїй ґенезі виявляє неоднозначність та динаміку в дослідженнях, дефініція доповнювалась і змінювалась новими значеннями та принципами відповідно до часу, простору та науково-філософських течій.

Концепція раціональності постає перед нами як філософське вчення про всезагальність виміру розуму в життєдіяльності та пізнанні, яка особливо в пізнанні набуває вигляду ідеї раціоналізму також використовує тезу про всезагальність мірок розуму для затвердження пріоритетності мислення по відношенню до почуттів та емпіричної сфери загалом.

У пізнавальному процесі концепція раціональності виникла ще в Античності, як альтернатива міфології, містицизму, релігійному екстазу, стихійно-емоційній поведінці, фантастичним вигадкам. В цьому ракурсі раціоналізація виступає у вигляді апеляції до розуму як засобу чіткого, логічно визначеного закону відповідного пізнанню, здатного (на відміну від почуттів) до самокритичності, самообґрунтування, аналітико-синтетичної діяльності.

Як цілісна система гносеологічних переконань категорія раціональності постає як самостійний напрям – раціоналізм, що сформувався лише в Новий час , як результат розвитку природознавства та математики також, як альтернативи середньовічній схоластиці, та релігійному догматизму. Зародження та актуалізація припадає на сімнадцяте століття, що характеризується зародженням культу розуму, де раціоналізм постає науково-філософським осередком .

Розвиток концепцій та інтерпретації раціонального та ірраціонального подає велику кількість різновидів визначень для пояснення людських дій, що найкраще відображаються в економічній та політичній сфері. Що і стало причиною активізації досліджень проблеми та спеціалізації раціонального в XIX-XX ст. Першим принципом розподілу поля раціонального стало розмежування на інструментальну та епістемічну (практичну та теоретичну) раціональність. Інструментальна раціональність полягає у практичному здійсненні раціональних принципів до дій в реальності, а епістемічна передбачає наявність раціонально отриманих знань про реальність, на основі якої вже можемо практично застосовувати цю раціональність [2.с. 10-12, 34-40].

В межах розмежування раціональності на практичну та теоретичну виникає ще одна особливість раціональності – її обмеженість. Автором концепції

обмеженої раціональності є Г.А. Саймон, який досліджуючи поняття абсолютної раціональності обґрунтував кордони та її обмеження. Концепція обмеженої раціональності має на меті охопити ідею практичної неможливості здійснення глобальної раціональності . Згідно з цією гіпотезою, ті, хто приймає рішення, замість того, щоб намагатися максимізувати значення в даному виборі, прагнуть до задоволення : вони шукають альтернативи, які достатньо хороші за деякими заздалегідь встановленими критеріями. Приймач рішень оптимізує, якщо він або вона вибирає альтернативу, яка є найкращою , якщо судити за критерієм, що дозволяє порівнювати всі альтернативи між собою. Ухвалювач рішень вважається задоволеним, якщо він або вона вибирає альтернативу, яка враховує або перевищує набір критеріїв мінімальної прийнятності [1.с. 1-17].

Концепція обмеженої раціональності виявляє істинність своєї гіпотези у тому, що актуальність залишається незмінною, а у XXI ст. доповнюється теорією раціональної ірраціональності, частково дає відповіді на нові виклики політичної системи.

Теорія раціональної ірраціональності пояснює раціональність так, що ми можемо вважати дію інструментально раціональною, для того щоб бути епістемічно ірраціональною. Якщо пояснювати це твердження ненауково, то люди часто думають нелогічно, тому що це в їхніх інтересах. Загалом, це відповідає твердженню «я практично не отримую жодної користі від мого збору політичної інформації, тому я не отримую практично жодної користі від мого мислення раціонально щодо політичних питань».

Як ми бачимо сучасна людина політична не керується загальними легітимними правовими нормами, кількістю можливої інформації яка може бути корисною чи навіть елементарним аналізом який виходить за межі особистого задоволення потреб, що ми вважаємо раціональним. А постає як така, що раціонально обирає ірраціональні альтернативи, для того аби отримати бажаний але не найкращий і негарантований результат.

Як висновок, можемо сказати, що сучасна людина настільки ірраціональна, що навіть не може раціонально осмислити своє раціональне єство, схиляючись до постійного апелювання до ірраціональної природи. Емоції та свідоме обмеження свого знання, це ті межі які вони самі обирають та при зусиллях можуть контролювати. Це особливо складно якщо питання стосується політики тому, що це вимагає значного аналізу при скрупульозному зборі інформації та дослідження процедури того чи іншого процесу, перевірки на правдивість цієї інформації та багато інших етапів, для здійснення яких потрібні особливі навики та раціональне осмислення можливостей раціонального вибору чи дії.

Література:

1. Simon, Herbert A. "A behavioral model of rational choice"[Електронний ресурс]/ The Quarterly Journal of Economics, vol. 69, n. 1, February, (1955) – Режим доступу -https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/604198.pdf – Назва з екрану.

2. The Oxford Handbook of Rationality [Електронний ресурс] /Alfred R. Mele, Piers. Rawling, Florida State University, 2004 – Режим доступу https://epdf.tips/download/the-oxford-handbook-of-rationality-oxford-handbooks.html – Назва з екрану.

ЗАГАЛЬНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО ЯК ЧИННИК АНТИДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Пилипів Ігор Любомирович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: політ. наук, доц. Осадчук І. Ю.

Загальне виборче право вважається одним з основних інститутів демократії. Найчастіше причину недемократичних змін вбачають у порушеннях голосування, а саме: обмеженні можливості здійснювати свій вибір для більшості громадян. Проте існує думка, що саме загальне виборче право є причиною постійних політичних трансформацій з демократичного до автократичного режиму. Новий погляд на таку проблему охарактеризував дослідження кризи загального виборчого права, що дозволила протиставити його демократії і означити чинником антидемократичних трансформацій.

Основною проблемою загального виборчого права є те, що масовий виборець не зважає на жодні ідеологічні установки і знаходиться у конфлікті з економічними та політичними істинами. В умовах постійних інформаційних викривлень та суспільства пост-правди виборець практично не може здійснити зваженого та раціонального вибору, не знаходячись у постійному контексті подій. Проте досягнення явища постійної присутності у політичному процесі є нереальним через елементарний брак часу.

Дослідження професора економіки в університеті Дж. Мейсона Б. Каплана, який займається вивченням економіки приватного сектору, виводить нову проблему загального виборчого права. Твердження економістів і політологів, які вважали, що основною проблемою виборця є його власна проінформованість у тій чи іншій проблемі, яку потрібно вирішити суспільству, на думку вченого, є хибними. Б. Каплан стверджує зовсім інше: «Більшість виборців неправильно сприймають проблеми суспільства. У результаті цього їхній вибір призводить до формування і реалізації такої політики, яка зумовлює виникнення нової ще більш загрозливої проблеми для суспільства. Виборець не тільки погано проінформований, він вірить у демагогічні заяви політиків тому, що цю заяву приємно слухати. Тут можна знову згадати прихід А. Гітлера до влади. Аналогічна ситуація була в Італії, що зробило можливим захоплення влади Б. Муссоліні» [1].

Сучасні проблеми демократії полягають не у викривленні самих процесів, а в системах її функціонування, які створені для того, щоб максимально

враховувати потреби виборців. Такі системи демократії призводять до того, що виборець починає сприймати демократію як спосіб задоволення власних потреб та бажань. Даний спосіб сприйняття позбавляє суспільства можливості залишатись джерелом та основним суб'єктом влади. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що, чим менше такої демократії, тим краще для самих виборців і всього суспільства загалом. Наприклад, розглядаючи протести «жовтих жилетів», ми не можемо стверджувати, що позиції більшості мітингувальників є раціональними та корисними для держави загалом, оскільки у їхніх вимогах протиставляються два економічних процеси, а саме: зниження податків і підвищення соціального забезпечення для населення. Елементарний макроекономічний аналіз політики уряду Франції показує нам, що постійне зростання соціального забезпечення населення і привело до росту податків. Абсурдність вимог «жовтих жилетів» спричинена саме розумінням демократії як способу досягнення потреб. Відповідно до цього, під час протестів у Парижі відбулась консолідація потреб, векторна сума яких дорівнює нулю.

Отже, в умовах розвинених інформаційних технологій способи взаємодії з громадськістю вийшли на новий рівень. Водночас розуміння об'єктивності почало сильно розмиватись через колосальну кількість джерел подання інформації. Цією ситуацією вдало користуються певні політичні сили для досягнення перемоги на виборах. Основною технологією перемоги для них є використання нових джерел комунікацій, що збільшує можливість активізації соціальних мас. Процес активізації відбувається через сильну концентрацію уваги населення на наявних соціально-економічних проблемах і представлення альтернативи виходу з неї, яка є далекою від дійсності. Соціальні мережі, що активно розповсюджують цю інформацію, консолідують певні групи, роблячи їх легкою здобиччю для популістів. У цьому випадку саме загальне виборче право є головним рушієм для руйнування демократії.

Література:

1. Каплан Б. Миф о рациональном избирателе / Брайан Каплан. – Москва: ИРИСЭН, 2012. – 365 с.

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2019: ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИКАРПАТТЯ

Рішко Степан Іванович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: д. політ. н., доц. Литвин В. С.

Дослідження результатів загальних та місцевих виборів у різні проміжки часу, а також соціологічних опитувань які проводились напередодні цих виборів дають змогу відслідковувати певні електоральні особливості окремих регіонів та порівнювати їх із

загальнодержавними тенденціями. У цій роботі, ми проаналізуємо електоральні особливості Івано-Франківської області у період президентських виборів в Україні у 2019 р.

Інформаційною базою для дослідження стали: 1) спеціальний проект групи «Рейтинг» «Портрети регіонів»: Івано-Франківська область [3]; 2) результати першого та другого турів виборів Президента України [4]; 3) два соціологічні опитування проведені соціологічною групою «Рейтинг» у період із лютого до березня 2019 р. [1; 2].

Таблиця 1

Електоральні особливості Прикарпаття: результати соціологічних досліджень групи «Рейтинг» та результати виборів Президента України 2019 року

Кандидат / Електоральні рейтинги (% голосів)	«Портрети регіонів»: Івано-Франківська область	Моніторинг електоральних настроїв українців (Західний регіон)*	Моніторинг електоральних настроїв українців (Західний регіон)	Результати голосування. 1 тур. Івано-Франківська область	Результати голосування. 2 тур. Івано-Франківська область
Термін и проведення дослідження	16 листопада – 4 грудня 2018 р.	19 – 28 лютого 2019 р.	9 – 15 березня 2019 р.	31 березня 2019 р.	21 квітня 2019 р.
В. Зеленський	7,6%	13%	14%	16,07 %	54,58 %
П. Порошенко	11,6 %	18%	18%	21,30 %	42,46 %
Ю. Тимошенко	22,5 %	10%	17%	22,51 %	–
А. Гриценко	11,9 %	8%	11%	15,16 %	–
Р. Кошулинський	1,6%	3%	4%	6,86 %	–
О. Ляшко	2,1%	4%	5%	4,04 %	–
І. Смешко	–	2%	1%	3,86 %	–
О. Шевченко	21,8 %	4%	3%	3,74 %	–

* до Західного регіону, згідно із соціологічними дослідженнями групи «Рейтинг», належать такі області: Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Волинська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька.

Із наведеної таблиці можна зробити декілька висновків. По-перше, результати соціологічного опитування групи «Рейтинг» проведеного у березні (Західний регіон) коливаються із результатами голосування на президентських виборах у першому турі (Івано-Франківська область) майже по кожному із аналізованих кандидатів у межах статистичної похибки (2%). Більш значна різниця спостерігалась лише у Ю. Тимошенко та А. Гриценка. По-друге, аналізуючи динаміку зміни електоральних симпатій (порівняння соціологічного дослідження станом на грудень 2018 р. та результатів голосування у першому турі) на Прикарпатті найбільше рейтинг зріс у П. Порошенка (9,7%), а найбільше зменшився – у О. Шевченка (18,06%). Цікаво, що результати Ю. Тимошенко залишились незмінними. По-третє, за результатами голосування у першому турі найбільшу підтримку в Івано-Франківській області отримала Ю. Тимошенко – це єдина область України, де їй вдалось отримати перемогу (у Львівській та Тернопільській областях найбільше голосів отримав П. Порошенко, а у Закарпатській, Волинській, рівненській та Чернівецькій – В. Зеленський). Також найбільшу підтримку у регіоні з поміж усіх областей України отримали Р. Кошулинський та О. Шевченко. По-четверте, у місті Івано-Франківськ у першому турі найбільше голосів отримав П. Порошенко, а в усіх інших територіальних виборчих округах, де переважає сільське населення, найбільше голосів віддали за Ю. Тимошенко. По-п'яте, незважаючи на більш високі рейтинги П. Порошенка у першому турі (у порівнянні з В. Зеленським), йому не вдалось отримати перемогу за результатами другого туру. Це свідчить, про більше «перетікання» голосів у регіоні до В. Зеленського від виборців, які у першому турі голосували за кандидатів що не потрапили до 2-го туру.

Література:

1. Моніторинг електоральних настроїв українців (9 – 15 березня 2019) [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2019. – 19 березня. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/monitoring_elektoralnyh_nastroeniy_ukraincev_9-15_marta_2019.html.

2. Моніторинг електоральних настроїв українців. Лютий 2019 [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2019. – 4 березня. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/monitoring_elektoralnyh_nastroeniy_ukraincev_fevral_2019.html.

3. Спеціальний проект групи Рейтинг «Портрети регіонів»: Івано-Франківська область [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2018. – 19 грудня. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ivano-frankivsk_122018_press.pdf.

4. Чергові вибори Президента України 31 березня 2019 року [Електронний ресурс] // Центральна виборча комісія. – Режим доступу: https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp001.html.

ПОЛІТИКА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ

Семчук Христина Любомирівна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: кандидат політичних наук, асист. Мотрен С. М.

«Ми щодня дозволяємо собою маніпулювати» – така думка у мене промайнула нещодавно, коли я дивилась чергову рекламу по телебаченню. У світі, де всі когось в чомусь переконують, ви можете бути або тим, хто переконує, або тим, кого переконують. Ви або самі керуєте своїм життям, або дозволяєте комусь керувати ним [1]. Безумовно, для того, щоб бути вправним маніпулятором, потрібно володіти неабияким вмінням переконувати і впливати на людей. Я б радше зауважила, що потрібно освоїти мистецтво своєрідного «зомбування». До прикладу, як працюють фокусники: за допомогою простих трюків, які не бачать чи не помічають люди в залі, вони виконують, начебто, неможливі та надзвичайні речі. Це своєрідний обман та замилювання очей, як це роблять і з більш масштабними маніпуляціями. Я маю увазі, що необхідно знати, як утримати увагу людей і зробити так, щоб вони й не запідозрили, що ви це робите задля власної користі та інтересу.

Я спробувала дізнатись походження слова «маніпуляція»: воно має в корені латинське слово «manus», що перекладається як «рука». Тобто, якщо розбирати це значення образно, то «рука» – це засіб, за допомогою якого людина керує. В моїй уяві одразу постає картина з маріонетками, якими й управляє та сама «рука».

У наш час багато хто може бути маніпулятором, проте з такою ж ймовірністю інші можуть впливати на цю людину. «Підданих» маніпуляціям зараз значно більше. Мабуть, більшість знає значення слова «фішинг» як виду інтернет-шахрайства, проте нобелівські лауреати з економіки Джордж Акерлоф та Роберт Шиллер надають ширше значення цьому слову. Ідеться про примушення людей робити щось в інтересах шукача інформації – фішермена – а не заради мети. Образно кажучи, це як рибалка кидає у воду наживку, сідає й чекає, коли повз пропливатиме обережна риба, яка припуститься помилки й впіймається. Існує стільки таких «рибалок» і вони настільки вигадливі з наживками, що за законами ймовірності, ми всі, попри свою обачність, рано чи пізно ловимося на гачок. І винятків немає [2].

Одним з найдієвіших та найефективніших засобів маніпуляції є політика.

Саме тому я хочу розглянути саме декілька способів «затуманення» розуму людей, які найчастіше використовують у сфері політики.

До влади приходять все нові й нові люди з начебто новими обіцянками, а мета залишається такою ж – вплив на свідомість людей всіма можливими способами задля приходу до влади. Насправді, потрібно бути надзвичайно ***харизматичним*** та ***авторитетним лідером***, щоб люди справді повірили в твої слова і хотіли йти за тобою. В історії чимало прикладів таких людей. Один з найбільш впізнаваних – фюрер Адольф Гітлер. Його ораторські здібності неабияк повпливали на авторитетність в очах свого народу, він справді вмів донести слово так, щоб воно проникло в душу кожного слухача і щоб ніхто не залишився байдужим. Він використовував досить дієву та безпрограшну тактику в своїх виступах: призначав виступи на вечірній час, коли вже темніє, оснащуючи зал драматичним освітленням, що, звісно, змушувало слухачів бути максимально сконцентрованими на виступі. Його промови більше були схожі на уривки з драматичних вистав, він вмів впливати на людей емоційно. Не настільки важливо було те, що він говорить, значимішим було те, як він це підносить залу. Жорстокий фюрер вбивав мільйони людей, він вирізнявся своєю невблаганністю та деспотизмом, проте коли він виходив на сцену – всі завмирали і ладні були вірити кожному слову Гітлера. Це те, що я й називаю «маніпуляцією» – вміння викликати в людей бажання слухати і вірити в те, що ти говориш, і використовувати це задля задоволення особистих цілей.

Всім, безумовно, відомо, що левову частку маніпулятивих процесів під час виборів виконують ***засоби масової інформації***. Медіа використовують як засіб маніпуляції слово. Завдяки різним словосполученням можна викликати в аудиторії різне (навіть цілком протилежне) ставлення до події. Кожен телеканал демонструє події у вигідному для них світлі, іноді навіть подає інформацію не зовсім правдиво та чітко. Через брак джерел інформації, люди змушені приймати факти такими, якими представляє їх телебачення. Щодо теми виборів, то журналісти проводять різноманітні інтерв`ю, іноді навіть заздалегідь узгоджені, в яких кандидати в президенти розповідають свою позицію та ставлення до того чи іншого явища в країні. Це працює як один з способів здобуття прихильності електорату, адже за умови правильної постановки питань, а також уже заготовлених відповідей, можна отримати неабияку підтримку у виборців.

Щодня, хочемо ми цього чи ні, нам доводиться бачити ***рекламу***: на білбордах, телебаченні, в під`їзді, на зупинці, в газетах і в багатьох інших місцях, які б можна було ще довго перелічувати. Навіть якщо людина високоосвічена, обізнана у різноманітних психологічних трюках, маніпуляційної реклами їй не обійти, на жаль, ніяк. Мабуть тому, що саме з цього ми визначаємо, за кого можемо віддати свій голос та хто зачіпає проблеми, які нам близькі. Не так давно ми могли спостерігати за передвиборчою агітацією кандидатів в президенти. У кожного була своя стратегія впливу і зараз ми можемо бачити чия виявилась найдієвішою.

Сьогодні реклама стала частиною суспільного життя, вона сприймається як буденне явище, без якого неможливий розвиток будь-якої сфери діяльності. Проте нам варто справді свідомо сприймати будь-який рекламний ролик, а не сліпо вірити тому, що пропагує телебачення.

Нам надто часто нав`язують чужу волю, яку ми не завжди здатні зрозуміти чи усвідомити. Постає питання: як же не піддаватися маніпулюванню та навіюванню у світі інформаційних технологій? Науковці опублікували низку дієвих порад на цю тему:

• виховувати в собі здатність аналізувати інформацію;

• перестати пасивно спостерігати за перебігом подій;

• зберігати свідомість з високим рівнем критичного ставлення до середовища, в якому ви перебуваєте;

• не лінуватись шукати інформацію та аналізувати факти, навіть коли вони вам не подобаються, користуватись різними джерелами;

• розуміти приховані і публічні інтереси тих, хто намагається на вас впливати;

• не бути обмеженими стереотипами і пропагандистськими кліше;

• шукати і декларувати власний інтерес, пропонувати свої послуги іншим;

• не приймати рішення на основі пліток або чужих вподобань, уникати абстрактних обіцянок [3].

Якщо ми справді будемо свідомими громадянами і дотримуватимемось цих порад, розумітимемо їх сутність, а не сприйматимемо весь інформаційний потік крізь призму «рожевих окулярів» та «солодких» обіцянок, тоді ми справді будемо робити правильний вибір і не піддаватимемось жодним маніпуляціям.

Література:

1. Э. Роббинс. Беспредельная власть / Пер. с англ. Л. М. Щукин; Худ. обл. М. В. Драко.— Мн.: 000 «Попурри», 2000.— 592 с.

2. Дж. Акерлоф., Р. Шиллер. Фішинг. Хто і як маніпулює вашим вибором / Пер. З англ. О. Герасимчук. – К.: «Наш формат», 2017. – с.7

С. Телешун. Управління людьми у нестабільному світі. Світовий досвід та українські реалії. – Електронний ресурс. [Режим доступу]: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2587980-vceni-rozpovili-ak-ne-piddatisa-manipuluvannu-i-naviuvannu-v-zmi.html

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Смук Тарас Мирославович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології

Науковий керівник: д. політ. н., доц. Литвин В. С.

Корупція є важливою проблемою сьогодення в Україні, а її значення, роль і наслідки щоразу збільшуються. Особливо це помітно в українській політичній та економічній сферах як фундаментальних галузях суспільного устрою. Корупційні явища виявляються через різні види й механізми, а тому з ними в тій чи іншій формі ознайомлений майже кожен мешканець нашої країни. З огляду на таку поширеність корупції, зрозуміло, що їй виникає протидія. Тому антикорупційна діяльність в Україні дедалі більше розповсюджується через різноманітні механізми у структури окремих організацій, компаній, установ, відомств та, зрештою, держави загалом. За таких умов найважливіші політичні інститути, до яких зараховуємо й інститут президентства, також не залишаються осторонь розв'язання означеної проблеми. Отож з огляду на окреслену позицію, цілком логічним видається намагання Президента України як найвищої посадової особи в державі стати одним із важливих елементів т. зв. «антикорупційної інфраструктури» в нашій країні. Втім, чи входить боротьба з корупцією до конституційних повноважень глави держави?

Згідно зі ст. 102 чинної редакції Конституції України, Президент є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі і в Організації Північноатлантичного договору [1]. Крім цього, у ст. 106 п. 1, п. 11, п. 14, п. 17, п. 18 та п. 22 Конституції йдеться про те, що Президент України відповідно «забезпечує державну незалежність, національну безпеку…», «призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора», «вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду і звільнення з посади Голови Служби безпеки України», «є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України…, здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави», «очолює Раду національної безпеки і оборони України», «призначає на посади третину складу Конституційного Суду України» [1].

Зважаючи на означену безпосередню відповідальність президента за обороноздатність та територіальну цілісність України, зауважимо, що ці поняття не вимірюються винятково кількістю озброєння або чисельністю війська. Високий рівень обороноздатності країни – це також фінанси, що йдуть на потреби армії. Це – якість техніки та оснащення, якими володіють солдати й офіцери. Зрештою, це – ефективність використання ресурсів у цій галузі. І саме корупційний скандал, пов'язаний з «Укроборонпромом», сколихнув Україну напередодні цьогорічних виборів президента. Завдяки журналістському розслідуванню ми змогли побачити тільки вершину айсберга під назвою «корупція в оборонці». Можемо стверджувати, що така ситуація серед іншого є похідною від засекречення бюджетних витрат на оборонну галузь. А, як відомо, де немає прозорості та належного контролю з боку громадськості, там виникають чималі корупційні ризики.

Що стосується ролі глави держави у міжнародних відносинах, то в цій сфері Україна взяла курс на євроінтеграцію та членство в НАТО. Однією з головних вимог згаданих організацій до нас є подолання корупції. Ба більше, якщо ми прагнемо бути не лише формально, але й фактично суб'єктом на світовій арені, то зобов'язані побороти корупційні явища. Втім, наразі наші західні партнери споглядають за непоодинокими українськими скандалами, пов'язаними з хабарництвом, непотизмом, монополіями в економіці тощо. Звичайно, така ситуація негативно впливає на імідж України в міжнародному середовищі.

Нарешті, Президент України виступає гарантом прав і свобод людини й громадянина. Тому він зобов'язаний сприяти дієвій, системній та рішучій протидії корупції, адже корупційні діяння безпосередньо й опосередковано обмежують соціальну справедливість, створюють нерівні правила гри, зазіхають на людську гідність.

Отже, на нашу думку, Президент України має формальні (юридичні) підстави вважати боротьбу з корупцією одним зі своїх напрямів діяльності. Це є похідним від конституційних повноважень глави держави. Однак треба зауважити, що більш тісно антикорупційну діяльність і сферу відповідальності президента поєднують фактичні (політичні) основи. Зокрема, йдеться про вирішальний вплив гаранта дотримання Конституції на систему обороноздатності держави через головування в Раді національної безпеки і оборони України, зайнятті посади Верховного Головнокомандувача ЗСУ, політичній відповідальності міністра оборони перед президентом. Також глава держави має вагомі фактичні повноваження протидії корупції через вплив на правоохоронні органи шляхом подань до Верховної Ради України про призначення на посади і звільнення з них Генерального прокурора й Голови СБУ. Щодо дотримання положень Конституції України, захисту прав і свобод людини та громадянина, то президент користується правом призначення третини складу КСУ, у такий спосіб зберігаючи свою політичну відповідальність у судовій гілці влади. Окрім цього, за умови наявності в парламенті пропрезидентської коаліції (більшості), глава держави здобуває додаткові значні політичні важелі впливу на діяльність уряду, в компетенцію якого безпосередньо входить здійснення економічних і більшості політичних процесів в Україні, зокрема й тих, що пов'язані з антикорупційною діяльністю.

Література:

5. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 30. – ст. 141. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4604

МАС-МЕДІА ПОТЕНЦІАЛ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Спересенко Микола Володимирович

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: к. пол. н., доц. Сліпецька Ю. М.

З розвитком демократичних процесів у державі, побудови інституцій громадянського суспільства, збільшенням швидкості діджиталізації всіх сфер суспільного життя в Україні збільшується потенціал засобів масової інформації та засобів масової комунікації, які формують українські мас-медіа. Сьогодні мас-медіа виступають впливовими й авторитетними способами та засобами передачі інформації до індивіда, що здійснюється у вигляді меседжів. Медіа — це канали зв'язку для розповсюдження новин, даних, інформаційних повідомлень [4].

Усталеним є твердження, що в країнах консолідованої демократії мас-медіа розширюють межі публічної влади, отож влада стає підконтрольною інституціям громадянського суспільства. У країнах, які знаходяться на стадії переходу, часто трапляються порушення взаємодії між органами державної влади і представниками громадянського суспільства через нерегульованість потоків інформації. Наслідком таких процесів може бути встановлення медіакратії. Медіакратія як форма організації влади базується на переважному впливі кіл, що контролюють масові інформаційні обміни, та передбачає широке використання іміджевих стратегій, які руйнують бар'єри між публічною й особистою сферами життя, соціальними і культурними механізмами цілеспрямованого впливу на поведінку людини [1]. В Україні таку владу можуть отримати представники великих фінансово-промислових груп, що вже контролюють основні засоби масової інформації в державі, а частка суспільного мовлення в інформаційному просторі є мінімальною.

Сучасний етап взаємодії органів влади та громадянського суспільства все більше набуває рис медіатизації, тому й політичні партії, які є активними учасниками політичної взаємодії, отримують широкий мас-медіа потенціал. Саме медіатизація політики та широке використання під час проведення виборчих кампаній нових медіа спричиняють прихід до влади національних «Сільвіо Берлусконі», які змогли завоювати довіру виборця, використовуючи екран телевізора, комп'ютера чи смартфона. Нові медіа не просто «завоювали» інформаційний політичний простір, а чітко здійснюють його поділ на конкретні дихотомії: добро і зло, герої та лиходії, друзі й вороги.

Наразі мас-медіа створюють порядок денний, визначають головні події, а також впливають на політичний вибір. Тому не дивно, що українські політичні партії приймають ці правила гри, беруть участь в інформаційних війнах та медіа-скандалах, намагаються викликати у виборця емоційне сприйняття запропонованих програмних положень. Оскільки в Україні політичні партії переважно лідерського типу, то їх зовнішній імідж базується на основі персонального іміджу лідера партії. Саме тому взаємодія політиків і ЗМІ із застосуванням сучасних медіа є загрозою для суспільства отримати «інтернет-

президента» або ж забезпечити перемогу на парламентських виборах «партії з телевізора».

Часом трапляється, що саме телебачення робить з політичних проектів справжні електоральні партії, які набувають статусу парламентських. Цей процес відбувається тоді, коли політична сила систематично, цілеспрямовано використовує ефірний час провідних телеканалів у країні для презентації своїх думок та програмних положень у максимально вигідному ракурсі з використанням популізму. Тому й не дивно, що рейтинги таких партій, отримані «з телевізора» конвертуються в місця під куполом Верховної Ради України. За схожою стратегією діє політична партія Опозиційна платформа – «За життя», лідерами якої є Юрій Бойко, Вадим Рабінович і Віктор Медведчук. Ці політики на телеканалах «Інтер», «112», «NEWSONE» активно використовують ефірний час у різних форматах: коментарі, інтерв'ю, запрошені гості, випуски новин, а також мають персональні телевізійні та політичні ток-шоу. Наразі партія не проводить активної діяльності в місцевих осередках, а лише використовує інформаційні приводи для власної реклами й піару.

Парадоксально, але «Слуга народу» – більше не комедійний серіал студії «Квартал 95» з Володимиром Зеленським, а цілком реальна політична сила, що змогла просунути свого лідера на посаду Президента, а також має лідерські позиції перед проведенням позачергових парламентських виборів 2019 року. Партія, яка виникла зі серіалу, постійно популяризується в інформаційному просторі. Успішність цього проекту пов'язують з лаконічною та привабливою зовнішньою рекламою, постійною комунікацією з виборцями за допомогою використання соціальних мереж, використанням семантичних маніпуляцій, а також постійним транслюванням проектів з Володимиром Зеленським на телеканалі «1+1». Крім того, варто відзначити, що команда політичної партії «Слуга народу» зруйнувала декілька стереотипів у політичному діджитал-маркетингу, а саме фокус не на «своїх» регіонах, а на всіх, що спричинило гіперперсоналізацію, яка призвела до створення цілісного комплексу образів, ставлень, поведінки, мисленнєвих конструкцій, емоцій, що сформували максимальну підтримку.

Отже, на сучасному етапі розвитку України з'являються політичні партії, які мають значний мас-медіа потенціал та успішно реалізують його під час проведення виборчих кампаній. Характерними ознаками таких партій є опозиційність до влади, слабка місцева мережа, широке використання політичної реклами, створення ефекту «відкритості», наявність у риториці партії яскравих ознак популізму, популяризація на національних телеканалах, комунікація за допомогою соціальних мереж. Серед сприятливих умов, що спричиняють поширенню таких політичних проектів у політиці варто виокремити: низький рівень довіри до владних інститутів, запит на нові політичні обличчя, а також складні соціально-економічні показники, які визначають добробут громадян. Збільшення мас-медіа потенціалу несе за собою і ряд небезпек, а саме зменшення професійності політики, «театралізація»

політичного процесу та контроль з боку фінансово-промислових груп над владою, що володіють ключовими ЗМІ, тож впливають на процес прийняття ключових політичних рішень.

Література:

1. Яковлев Д. В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація / Д. В. Яковлев. — Одеса : Астропринт, 2009. — 288 с.
2. "За життя", за Рабіновича, за Медведчука [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://vybory.pravda.com.ua/files/graph/za_gyttya/.
3. Феномен Зеленського: "Слуга народу" чи міленіали? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://aspergr.com.ua/ru/fenomen-zelenskogo-sluga-narodu-chy-milenialy/.
4. What is media? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.businessdictionary.com.

ПРИНЦИПИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА КОНТРОЛЮ

Стандратюк Діана Василівна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
Науковий керівник: канд. політ. н., доц. Шипунов Г. В.

Концепція суспільства контролю починає з'являтися у XX ст. та пов'язана з напрацюваннями теоретиків Франкфуртської школи, однак, цікавим є і постмодерне трактування даного явища. Так, Мішель Фуко у праці «Наглядати і карати» розглядає тюремні покарання крізь призму політичного контролю. Публічні покарання були політичним ритуалом, адже так влада могла себе проявляти. Будь – який злочин сприймався як злочин проти суверена особисто, оскільки у законах проявляється його воля, та фізично, адже сила закону це сила правителя. Тому право покарання належало правителю [3, с. 121-125].

Однак, у XIX столітті відбувається переосмислення пенітенціарної практики, ката замінює ціла армія службовців: наглядачі, лікарі, в'язничні священники, психіатри, вчителі. Своєю присутністю вони переконують, що тіло і біль перестали бути кінцевою ціллю покарання. В структуру судочинства увійшов цілий комплекс оцінюючих, діагностичних, прогностичних та нормативних суджень про індивіда. Осмислюється необхідність індивідуалізувати покарання у відповідності з характером окремого злочинця [3, с. 37].

Мішель Фуко зазначає, що дисциплінарні методи досягли свого апогею у XVII – XVIII століттях та стали загальними формулами панування. Людське

тіло вступає в механізми влади, які ретельно його обробляють. Народжується «політична анатомія», яка є «механікою влади». Вона визначає як можна підкорити собі тіла інших так, щоб вони діяли у відповідності з певним прикладом. Таким чином дисципліна виробляє підвладні та слухняні тіла. Такі практики діють в навчальних закладах, лікарнях, військових організаціях, заводах. Адміністрування і політичний простір поєднуються з терапевтичним простором з метою індивідуалізації тіл, симптомів, хвороб, смертей [3, с. 291-295].

Особливість дисципліни полягає в тому, що вона має відповідати таким критеріям: така влада має бути максимально дешева, вона має бути максимально сильна та розповсюджуватись так, щоб не залишалось пробілів, а також її економічний ріст має бути пов'язаний з апаратом виробництва. Дисципліна фіксує, затримує, та регулює переміщення, розсіює компактні групи індивідів, поведінка яких є непередбачуваною, нейтралізує прояви протидії та посилюють корисність окремо взятої людини [3, с. 468].

Мішель Фуко розвиває ідею Джеремі Бентама про паноптикум. Бентам називав паноптикумом ідеально спроектований проект в'язниці, яка побудована у вигляді кола з вежею по середині у якій знаходиться наглядач. Вікна у камерах забезпечують видимість для наглядача, при цьому ув'язнені його не бачать. Ув'язнений виступає об'єктом пізнання, він починає сприймати нагляд як постійне явище, а це породжує слухняність та покірність. Паноптикум є машиною влади, основою якої є впорядкований простір. Якщо за таким принципом побудована влада в суспільстві, то це дозволяє проникнути у будь – яку сферу життя індивіда, контроль над ним стає всеохоплюючим, при цьому сам індивід не усвідомлює його і не може знати хто є реальним суб'єктом влади. Дисциплінарна влада нав'язує тому, кого підкорила ілюзію своєї видимості. Паноптична схема зменшує число представників влади одночасно збільшуючи число її об'єктів [3, с. 429, 443].

Напрацювання Мішеля Фуко вплинули на бачення явища контролю Жиля Делеза. У статті «Суспільство контролю. Post scriptum» дослідник зазначає, що на сучасному етапі розвитку дисциплінарне суспільство перетворюється на суспільство контролю за допомогою інформаційних технологій, адже утворюється єдиний простір контролю та відбувається перехід до єдиної структури контролю з використанням єдиної цифрової мови. Таке суспільство використовує особисте суперництво, яке протиставляє одного індивіда іншому в якості мотивації. Маса не існує як ціле, вона складається з «маленьких людей», які підлаштовуються під світ. У суспільстві контролю функціонує код, цифрова мова контролю заснована на ньому, він забезпечує доступ до інформації. Індивіди перетворились на дивідів, відірваних від інших. Відбуваються зміни в економічній організації, так, корпорації замінюють фабрики, плаваючий курс обміну вводить в якості шифру відсоток від різноманітних валютних стандартів, продаються послуги, а купуються акції, маркетинг стає інструментом соціального контролю. Жиль Делез вважає, що

контроль являє собою модуль, який деформує сам себе та елементи якого рухаються по колу (корпорація, система освіти, служба в армії можуть існувати поряд одна з одною як системи деформації) [1].

Жан Бодріяр розглядає суспільство контролю через нав'язування індивіду вторинних потреб, які є спеціально сконструювані. При аналізі суспільства споживання науковець говорить, що воно перетворилося на надполітичну структуру, цілю якої є збільшення рівня власного розвитку та продуктивності економіки. Головна ціль індивіда в такому суспільстві – щастя, яке вимірюється наявністю відповідних предметів. Відбувається маніпулювання психологічними потребами, вони стають безмежними. Споживання певних предметів стає ознакою приналежності до відповідної соціальної групи та вказує на те, що індивід поділяє цінності даної групи. Предмети перетворюються на культурні невербальні коди. У таких умовах відбувається соціалізація людини та нав'язування думки про те, що споживання робиться в умовах свободи вибору. Велику роль у цьому процесі відіграють ЗМІ, телебачення та реклама, які навіюють все нові та нові потреби, які можна задовільнити лише через володіння певним предметом. Жан Бодріяр висловлює ідею гіперреальності, яка полягає у тому, що сучасна культура має віртуальну основу, яку їй забезпечили масове споживання та засоби спілкування. Дослідник вважає, що колишня класова структура зникла через те, що утворилася пуста маса, яка перестала реагувати на події, які відбуваються довкола неї. Тому контроль у даній концепції подається через споживання, адже саме так відбувається вплив на бажання індивіда та його самоідентифікацію [2].

Отже, Мішель Фуко розглядає контроль у суспільстві через функціонування дисциплінарної влади. Жидь Делез переносить поняття паноптикуму і на інформаційну сферу, яка сприяє відділенню людини від інших. Цифровий код у таких суспільства є засобом доступу до будь – якої інформації про людину. Жан Бодріяр називає таку ситуацію гіперреальністю, яка є симуляцією справжнього життя. Її виникненню сприяють масове споживання, вихід людини в онлайн та перетворення індивідів на мовчазну масу, яка не зацікавлена у вирішенні проблем.

Література:

1. Делез Ж. Общество контроля [Електронний ресурс] / Жиль Делез пер. с франц. Н. Мелентьева. – Режим доступу: http://www.philosophy.co.ua/?p=2304 - Назва з екрану.

2. От "дисциплинарного общества" к "обществу ультрабыстрых форм контроля в свободном пространстве" [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://philosophy1.narod.ru/katr/socio_referat.html - Назва з екрану.

3. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / Мишель Фуко пер. с франц. В. Наумова. – М.: «Ad Marginem», 1999. – 480 с.

ГРОМАДЯНСЬКИЙ АКТИВІЗМ В УКРАЇНІ

Тіт Ольга Геннадіївна

Дніпровський національний університет імені О. Гончара
Факультет суспільних наук і міжнародних відносин, кафедра політології
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Тупиця О. Л.

Однією з ключових ознак демократичності держави є громадянське суспільство. Розбудова громадянського суспільства неможлива без високого рівня громадянської активності, яка виступає своєрідним механізмом системи «стримування і противаг» між суспільством і державою задля збереження балансу інтересів обох сторін.

Громадянський активізм – це участь, ініціативна діяльність громадян чи об'єднань громадян, цілеспрямована або спонтанна, яка орієнтована на суспільно-політичні перетворення, на вирішення соціальнозначущих проблем, взаємодію з органами влади, з метою впливу на прийняття політичних рішень.

На перший погляд рівень участі, самоорганізації та мобілізації громадян України після подій Революції Гідності та у зв'язку з воєнними діями на Сході країни здається дуже високим, певним чином громадянські активісти (громадські організації) та небайдужі громадяни перебрали на себе деякі функції держави (як-то забезпечення армії та допомога переміщеним особам з тимчасово окупованих територій) в період, коли державні структури не здатні були адекватно відповісти на процеси, що відбуваються. Саме ці події зіграли важливу роль у розумінні громадянами своєї ролі у творенні майбутнього власної країни, своєї можливості впливати і контролювати процес формування і прийняття рішень.

Але згідно з даними загальнонаціонального дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова наприкінці 2018 року кількість громадян в Україні постійно залучених до якоїсь форми громадянського активізму складає 8–10%, у свою чергу, готовність до ситуативної участі висловили 45% громадян [1]. Матеріали Державної служби статистики України повідомляють, що кількість громадських об'єднань (громадські організації, спілки об'єднань громадян, профспілки, творчі спілки, благодійні організації, органи самоорганізації населення, ОСББ) у 2018 р. склала майже 160 тис. одиниць [2], але згідно з вищенаведеного дослідження членство в різних громадських об'єднаннях має лише 15–17% опитаних. На нашу думку, однією з причин низького показника належності до певного об'єднання пов'язано з тим, що кількість фактично функціонуючих організації значно менша за кількість зареєстрованих. Разом з тим кількість громадян залучених до участі у суспільно-політичних процесах через громадянську активність є доволі низькою, хоча обнадійливими є цифри про готовність громадян до підтримки громадянських ініціатив.

Відносно низька залученість громадян до громадянської активності пов'язана з декількома факторами: в першу чергу небажання громадян жертвувати своїм часом задля такої діяльності (згідно з опитуваннями, значна кількість громадян висловлює готовність підтримати позитивно налаштовану діяльність своєю позицією чи матеріальними ресурсами, у той час як готовність організувати/реалізувати щось самостійно висловлюють одиниці); по-друге все ще значна кількість громадян не сприймають громадянську активність як дієвий інструмент захисту своїх прав та недостатньо уявляють можливості їх реального застосування; механізми участі громадськості у формуванні та здійсненні державної політики належним чином не реалізовуються; неналагодженість ефективної комунікації як між самими активістами (їх групами), так і з потенційними активістами; існує проблема фінансування громадянських об'єднань, часто виникають ситуації, що у пошуку фінансування вони зближуються з бізнесовими і державними організаціями, що призводить до втрати ними незалежності, а це не сприяє зростанню рівня довіри громадян до цих інституцій; останнім часом загострилась ситуація з небезпекою для життя активістів пов'язаною з їх діяльністю (напади, погрози).

Вирішення цих питань сприятиме підвищенню рівня громадянського активізму, зрушенням у налагодженні ефективної взаємодії, якісної співпраці органів державної влади та громадянських активістів (об'єднань громадян), розбудови громадянського суспільства і держави загалом

Література:

1. Громадянська активність громадян України. URL: https://dif.org.ua/article/gromadska-aktivnist-gromadyan-ukraini (Дата звернення 08.05.2019)

2. Діяльність громадських організацій в Україні. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/08/Ukr_cifra_2017_u.pdf (Дата звернення 08.05.2019)

ЧИННИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Шваничик Соломія Богданівна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра політології
Науковий керівник: канд. політ. наук, доц. Осадчук І. Ю.

Сьогодні ми спостерігаємо ведення інформаційної війни Російської Федерації проти України, яка почала набирати обертів з 2014 року та призвела до безпрецедентних наслідків, таких як анексія Автономної Республіки Крим та окупація Донбасу. Ці події диктують необхідність вивчення цієї проблеми та вироблення

певних засад інформаційної боротьби, які повинні стати фундаментом для створення якісного інформаційного простору, формування та реалізації політики забезпечення національних інтересів на інформаційному рівні з подальшим виникненням національної системи інформаційної безпеки України. Можна визначити *ряд чинників*, що прискорили та зробили цей процес неминучим.

Перший чинник – *це відсутність відповідної реакції міжнародної спільноти на незаконні дії*, що безпосередньо пов'язані з експансіоністською політикою. Москва вже мала досвід ведення інформаційних воєн в пострадянських країнах. Яскравим прикладом виступає *російсько-грузинська війна 2008 року*, яка згодом набула гібридного характеру з прямою інтервенцією Росії в фізичний простір Грузії, що призвело до появи самопроголошених квазідержав Південної Осетії та Абхазії. До сьогодні проблема залишається невирішеною, а лише перебуває в стані «замороження». Посягання Росії на територіальну цілісність іншої держави обійшлись їй лише дипломатичними зауваженнями з боку провідних країн світу. *Зв'язок «злочинкара» був перерваний*, що дало можливість кремлівській верхівці в подальшому вибудувати якісну стратегічну концепцію експансіоністської політики щодо інших держав з першочерговим веденням інформаційної війни як основного інструменту для досягнення цілей.

Другий чинник – *контраверсійна позиція РФ щодо української влади, яка здобула перемогу на фоні Революції Гідності.* 25 травня 2014 року відбулись позачергові вибори Президента України, де перемогу здобув П. Порошенко. А 26 жовтня 2014 року відбулись позачергові парламентські вибори, після яких уряд очолив А. Яценюк. Нова влада одразу заявила про свої європейські позиції та оголосила незмінний курс на Захід, що не могло стати прийнятним для Москви, яка весь час зберігала контроль над прийняттям політичних рішень у Києві. Це все спричинило розгортання активної інформаційної кампанії проти Української держави одразу після оголошення результатів виборів. Ми можемо виділити такі основні сюжети, які почала використовувати російська сторона та поширювати у всіх можливих мас-медіа: представлення Євромайдану та Революції Гідності як незаконного державного перевороту, який вигнав легітимних правителів держави з України. Усі демонстрації та протести вважалися проплачені Заходом, де ключову роль відіграли саме США, аби таким чином ближче підібратись до Росії; визначення нового українського правлячого режиму «фашистським» та «антиросійським» [1].

Третій чинник – *військова агресія РФ проти України з подальшою анексією Криму та початок фактичної війни на Донбасі.* Кремль розпочав інформаційну війну, щоб підтримати новий виток ескалації конфлікту на сході України та чинити тиск на українське керівництво з метою прийняти його російський сценарій врегулювання ситуації [2]. Пряма військова інтервенція в фізичний простір, що переплелася з розгорнутою інформаційною війною виявилась набагато ефективнішою для дезорієнтації населення окупованих територій і самої владної верхівки, проти яких ведеться боротьба. Окрім того, після анексії Криму та початку війни на Донбасі, РФ було потрібно виправдовувати свої дії та утримувати бажану для неї ілюзорну реальність на цих територіях, оскільки інформаційна війна для цього є найвдалішим

інструментарієм. Російські медіа всіма можливими засобами намагалися заперечити відверте вторгнення РФ на територію України та перетворити його на «спасіння населення», вдаючись при цьому до відвертої брехні, яку вони видавали за правду. Журналісти Росії запевняли своїх глядачів, що в Україні панують «хаос та безладдя», а сили РФ лише допомагають населенню окупованих територій зберегти стабільність та захистити російськомовне населення від «фашистської» влади України [3].

Отже, ми розглянули та визначили ряд чинників, які спричинили масштабну інформаційну війну РФ проти України. Кремль розгорнув цілу кампанію інформаційного протиборства з використанням потужної пропагандистської машини, яка охоплює теле- та радіомовлення, друковані та електронні ЗМІ, кіно, театр і книговидання, концертну діяльність, соціальні мережі тощо.

Література:

1. Геник Р. Російсько-українська інформаційна війна [Електронний ресурс] / Р. В. Геник // Молодий вчений. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_12_31

2. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення [Електронний ресурс] / Ю. О. Горбань // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_1_21.

3. Малик Я. Інформаційна війна і Україна [Електронний ресурс] / Я. Й. Малик // Демократична врядування. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk15/fail/Malyk.pdf.

ФЕНОМЕН ОБРАЗУ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА У КОНЦЕНЦІЇ С. ЖИЖЕКА

Швець Вікторія Олександрівна

Львівський національний університет імені І. Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
Науковий керівник: доц. кафедри теорії та історії політ. науки, к. політ. наук Гарбадин А. С.

Соціально-економічні та світоглядні зміни в суспільстві та наявні в ньому тенденції до переосмислення класичних теорій спричинили революцію і в підході до трактуванні самого поняття політичного лідера, якісних ознак та характеристик лідерства як такого. На даному етапі розвитку суспільства образ політика, створений в інформаційному просторі, та його імідж загалом стають основними детермінантами, а символи починають відігравати велику роль та мати значний вплив на політичний процес. Фактично визначальною є діяльність не концептуально-смислового характеру, а радше знаково-символічна, віртуальна, а не реальна. Ідеологічна боротьба ведеться більше на рівні образів, а не аргументації. Причини цього досить цікаво описав та інтерпретував

словенський постмодерний філософ С. Жижек.

По-перше, на думку мислителя, джерелом описаних вище явищ є саме криза наявної системи, адже політичний лідер та його образ є відображенням очікувань людей, квінтесенцією пануючих в суспільстві цінностей, певною реакцією на потреби населення.

Яскравим проявом кризовості, згідно з філософом, є обрання Д. Трампа президентом та й рівень його підтримки загалом. Його перемога стала одним із найцікавіших феноменів сучасного політичного процесу та викликала резонанс як серед простого населення, так і серед інтелектуальної еліти. Електорат Трампа обирав не так його як реального кандидата із певною політичною програмою, а радше як персонажа. Він сприймається не як глава виконавчої влади, не як особа, якій делегована влада для керування державою, а як виконавець ролі у постмодерному перформансі.

Усе сказане вище можна екстраполювати і на ситуацію в українському політичному процесі та результати президентських виборів 2019 року. Перемога В. Зеленського стала можливою через його чітко продуманий образ та імідж, створений ним у соціальних мережах та на телебаченні. Фактично, кандидат не мав стратегії та плану розвитку для держави, політичної програми та чітко окресленої ідеологічної орієнтації. А це, як виявилось, і стало очевидною перевагою, адже кожен із його виборців мав шанс самому додати бажані характеристики та сконструювати власне сприйняття його як кандидата.

Важливим також є те, що імідж обох кандидатів був створений відповідно до очікувань суспільства, адже в умовах постмодерного політичного процесу величезне значення має саме образ, який встановить гегемонію та буде уособлювати в собі якості ідеального лідера.

Уся передвиборча кампанія Д. Трампа, ексцентрична та скандальна діяльність вже на посту президента, є, фактично своєрідною грою зі знаками, а не зі смислами, основною метою якої є підтримання уже наявного образу. В тогочасному американському суспільстві існував попит на сильного лідера, який «наведе порядок» в країні, нехай навіть радикальними засобами та без обридлої ліберальності та політкоректності. Тим більше, що наявний в нього образ успішного бізнесмена грав йому лише на руку.

Аналогічним є і український контекст. В. Зеленський позиціонував себе як людину, яка стабілізує політичну ситуацію в країні, вирішить проблеми з корупцією та бездіяльністю уряду та стане тим лідером, якому по силам консолідувати суспільство та уладнати наявні ідеологічні та соціо-економічні протиріччя. Образ молодого політика, що прагне змін, створений серіалом «Слуга народу» у якому він грав головну роль, став базою тим необхідним фундаментом для його політичної діяльності. Кандидат сприймався електоратом фактично тотожним до свого персонажа.

Політичний імідж, обраний кандидатами для своєї політичної кампанії виявся надзвичайно дієвим саме через цілісність та символізм. Адже С. Жижек, апелюючи до Фромма, неодноразово повторював, що фактично суспільство

готове сприйняти будь-які, іноді навіть непослідовні та абсурдні погляди, якщо вони конструюють певну штучно створену реальність, у яку вірять члени цього соціуму.

По-друге, С. Жижек зазначає, що основна причина появи та успіху Д. Трампа на політичній арені криється в кризі його опонентів – ліволіберальних демократів через різницю між декларованими принципами демократичної партії, догматами розвинутого громадянського суспільства і фактичною реальністю, а також через неможливість запропонувати альтернативу наявній ситуації. Образ чинного президента США ж давав ілюзію подолання цієї кризи, або принаймні зміни курсу, що мало спричинити і зміни в політичному житті.

Безальтернативність як основна детермінанта релевантна і до феномену В. Зеленського також. По суті, він – це наслідок тотального розчарування і незадоволення масами наявною владою і політичною ситуацією в країні, яке відчуває населення, а образ, який він обрав здається ключем до вирішення наявних проблем.

Таким чином, можемо зробити висновок, що в сучасному суспільстві інформаційний простір стає основним механізмом для створення образу політичного лідера, а сама природа влади істотно змінюється і в неї все активніше включаються гнучкі культурно-інформаційні структури. Джерело феномену сучасного лідерства як такого міститься в мережах інформаційного обміну та утверджується через маніпуляції символами. Вплив в інформаційній сфері стає визначальним, адже в наявних умовах політичного процесу основний акцент робиться на віртуальній цілісності образів та повідомлень, що в свою чергу утворюють сучасний політичний дискурс.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет

Наукове видання

ТЕЗИ
ЩОРІЧНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ДНІ НАУКИ ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ 2019»